

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هنر

راهنمای معلم

دوره اول ابتدایی

وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب:

راهنمای معلم هنر - دوره اول ابتدایی - ۱۷۷۱

پدیدآورنده:

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف:

دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:

مینو آیت‌اللهی، رحمت امینی، رمضان ترکمانی، محمد خدادادی مترجم‌زاده، منیر رضایی، سید عبدالمجید شریف‌زاده، محمد شهبازی، معصومه فرهوش، خدیجه صمدی، جمال عربزاده، سیدمحمدحسین نواب، محمدعلی مرآتی (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
مینو آیت‌اللهی، فریبا شاپوریان، فاطمه رادپور، سیدعبدالمجید شریف‌زاده، حسین فدایی حسین، محمدعلی مرآتی، مینا نواب‌صفوی (اعضای گروه تألیف)

مدیریت آماده‌سازی هنری:

اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

شناسه افزوده آماده‌سازی:

احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ)-جواد صفری (مدیر هنری)- مریم نصرتی (صفحه‌آرا)-
علیرضارضائی‌کر (طراح جلد) - فاطمه گیتی جبین، نوشین معصوم‌دوست، زینت بهشتی شیرازی و
هانیه صفادل (امور آماده‌سازی)

نشانی سازمان:

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وبگاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir

ناشر:

شرکت افست: تهران - کیلومتر ۴ جاده آبعلی، پلاک ۸، تلفن: ۷۷۳۳۹۰۹۳،
دورنگار: ۷۷۳۳۹۰۹۷، صندوق پستی: ۱۱۱۵۵ - ۴۹۷۹

چاپخانه:

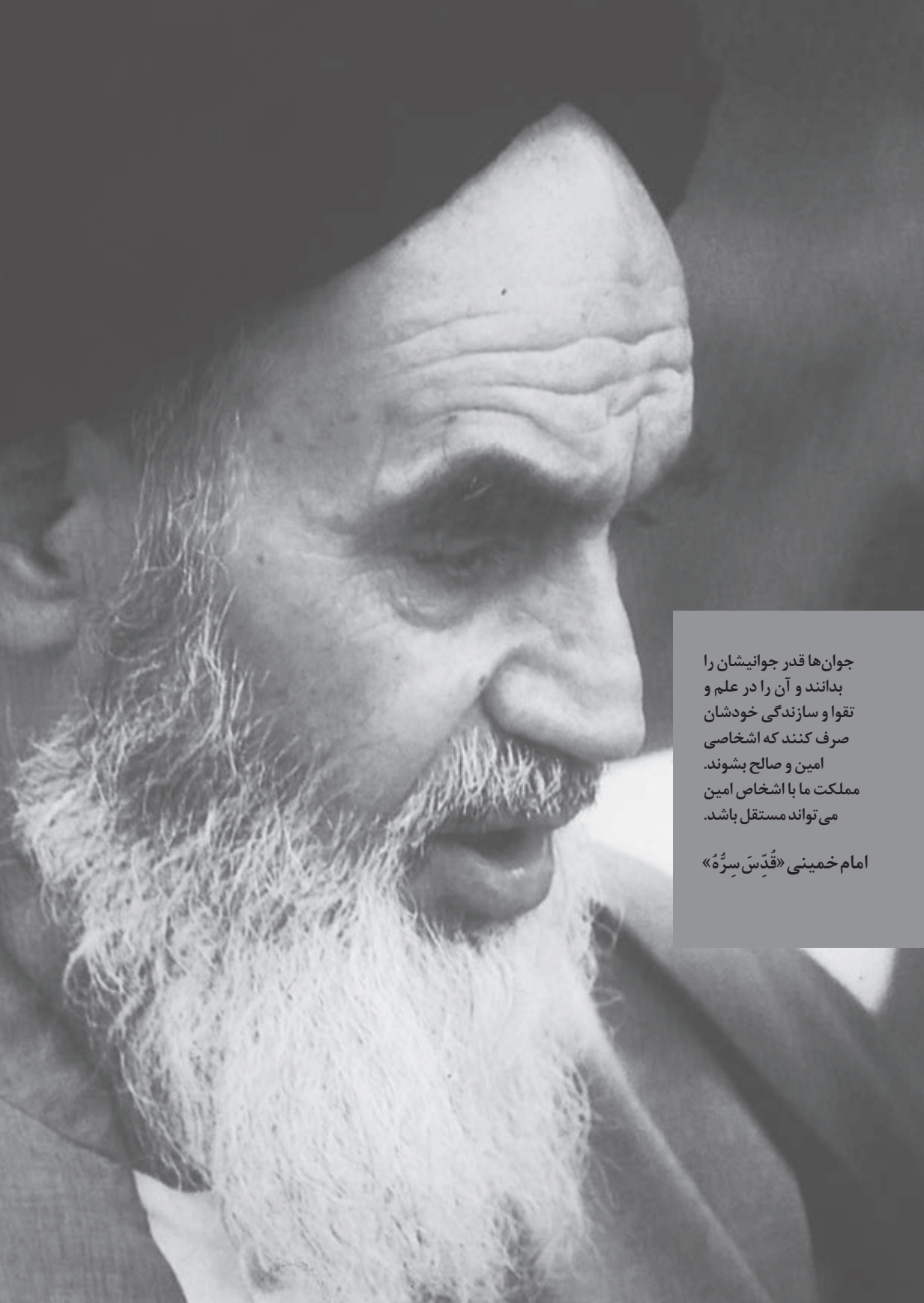
شرکت افست «سهامی عام» (www.Offiset.ir)

چاپ اول ۱۴۰۳

سال انتشار و نوبت چاپ:

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۳۵۵۳-۰

ISBN: 978-964-05-3553-0

جوان‌ها قدر جوانیشان را
بدانند و آن را در علم و
تقوا و سازندگی خودشان
صرف کنند که اشخاصی
امین و صالح بشوند.
مملکت ما با اشخاص امین
می‌تواند مستقل باشد.

امام خمینی «قَدِّسَ سِرُّهُ»

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان، ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست

دیباچه

کتاب در یک نگاه

- ۱ بخش اوّل : آشنایی با برنامه درسی هنر دوره ابتدایی
۳ فصل اول - جایگاه و نقش هنر در برنامه درسی دوره ابتدایی
۷ فصل دوم - آشنایی با برنامه درسی هنر دوره ابتدایی

- ۳۱ بخش دوم : محتوای برنامه
۳۳ فصل اول - ارتباط با طبیعت
۴۸ فصل دوم - نقّاشی
۹۹ فصل سوم - کار دستی
۱۴۸ فصل چهارم - تربیت شنوایی
۱۶۸ فصل پنجم - قصه گوئی و قصه خوانی
۲۱۰ فصل ششم - نمایش

- ۲۶۹ بخش سوم : اجرای برنامه
۲۷۱ فصل اول - طراحی آموزشی و اجرای آن
۲۹۷ فصل دوم - ارزشیابی فعالیت های هنری دانش آموزان

دیباچه

هنر، از واژگانی است که در طول زمان با معانی گوناگون همراه بوده است. در لغت‌نامه دهخدا به معنای علم، معرفت، دانش، فضل و فضیلت، فرزانی، کمال، کیاست و بالاخره به معنای فراست و زیرکی نیز آمده است. بدیهی است با استناد به معانی گسترده و متفاوت این مفهوم، هنرمندان نقش‌های گوناگونی را ایفا نموده‌اند که هریک مکتبی را بنیان نهاده و یا از مکتبی الهام گرفته و اثری را به جلوه‌گری واداشتند.

هنر، در اندیشه دینی، درک یک حقیقت آرمانی است که در هنرمند، دغدغه شدن را ایجاد می‌کند. هنرمند فاصله بین بودن و شدن را درک می‌کند و برای طی این فاصله به تلاشی عمیق می‌پردازد، تا (چگونه شدن) را متجلی سازد.

هنرمند، با درک فاصله بین آنچه که هست و آنچه که باید باشد، به زندگی شور، نشاط، حرارت و حرکت می‌بخشد تا عشق تجلی یابد و تلاش، رشد، شکوفایی، بالندگی، سازندگی و بالاخره فلاح و رستگاری در متن زندگی عینیت یابد.

هنر، در بینش دینی ما از یک زمینه فطری برخاسته است که تربیت انسانی فرزانه و فرهیخته را نوید می‌دهد. انسانی که به عواطف، احساسات، تخیلات و اندیشه خود جهت الهی داده و پیام خویش را در قالب یک رشته هنری به جامعه انسانی هدیه می‌دهد.

هنرمندی که با بینش و شعور و حیانی^۱ زندگی می‌کند، با درک واقع‌بینانه از خویشتن خویش به شناخت نظام هستی و ساختار وجودی انسان — این زیباترین مخلوق هستی — می‌رسد. و او وقتی انسان را در بهترین شاکله (احسن تقویم) و نظام هستی را در اوج اتقان و زیبایی (الذی احسن کل شیء خلقه) یافت، دیگر نمی‌تواند در ارتباط اجتماعی خویش بی تفاوت باشد، که باید چون شمع بسوزد و نور افشانی کند و انسان عصر خویش را بیش از گذشته با خالق هستی آشنا نموده و او را در مسیر عبودیت حضرت حق راهبری نماید. خاصه در جامعه امروز جهانی که انسان معاصر از هویت خویش فاصله گرفته در کویر توهم خویش، بی هدف، از این سو به آن سو می‌رود و سراب را تجربه می‌کند.

۱- و حیانی: کلماتی که از روح قرآن و عترت گرفته شده است.

هنرمندی که لحظه به لحظه به دنبال حقیقت است، سعی دارد از بودن فعلی عبور کند تا به شدن آرمانی خویش برسد و کمال یابد، و این تلاش مستمر نه تنها روح او را جلا داده، که او را با ره‌پویان کوی دوست و ره‌روان طریق ولایت آشنا می‌کند و همراه ایشان در مسیر ارتقاء و تعالی انسان و محو و نابودی اهریمنان زشت خوی انسان‌نما، گام برمی‌دارد.

چرا که خود را با طلایه‌داران مکتب وحی انطباق داده و آموخته است و باور دارد لقد کان لکم فی رسول الله اسوة حسنة

و بالاخره هنرمند متعهد امروز باور دارد که باید تربیت انسان فردا را عهده‌دار شود. چرا که ظهور ارزش‌های متعالی نزدیک است و باید در «انتظار» آن روز خجسته پایداری نمود تا کودکان امروز بتوانند در فردای «ظهور» مفاهیم بلندی چون عشق، زیبایی، لطافت، اُنس، اُشْن، حرکت، تعالی و در یک کلمه فلاح، رشد و رستگاری را تحت لوای «امامت آن مرد خدا» تجربه نمایند.

کتاب در یک نگاه

راهنمای درس هنر برای معلمان پایه‌های اول، دوم و سوم ابتدایی

از آن جا که یکی از اصول برنامه درسی هنر خلاقیت است و ارائه هر نوع نمونه و الگو، خلاقیت کودکان را محدود می‌کند، در دوره ابتدایی کتاب درسی هنر برای دانش‌آموزان وجود ندارد. اما برای آن که معلم بتواند این برنامه درسی را در کلاس اجرا کند، کتاب حاضر تألیف شده که شامل سه بخش است: آشنایی با برنامه درسی هنر دوره ابتدایی، محتوای برنامه و اجرای برنامه. بخش اول — آشنایی با برنامه درسی هنر دوره ابتدایی: این بخش با تعریف هنر آغاز شده و سپس، جایگاه و نقش هنر در برنامه درسی دوره ابتدایی تبیین گردیده است. در ادامه نیز عناصر اساسی برنامه درسی معرفی شده‌اند. در این بخش، به رویکرد برنامه که جهت‌گیری‌های اساسی آن را نشان می‌دهد، با عنوان تربیت هنری به تفصیل پرداخته شده است. سپس، اصول و اهداف کلی در سه حوزه دانش، مهارت و نگرش شرح داده شده‌اند و نمای کلی محتوا، طرح شده است. در پایان این بخش، توصیه‌هایی برای معلم آمده است.

بخش دوم — محتوای برنامه: در این بخش، از حوزه هنرهای تجسمی دو مبحث نقاشی و کاردستی، از حوزه هنرهای شنیداری مبحث تربیت شنوایی و از حوزه هنرهای نمایشی دو مبحث قصه‌گویی و نمایش مطرح می‌شوند. هر مبحث شامل دانستنی‌های معلم، فعالیت‌های یادگیری و منابعی برای مطالعه است.

در بخش دانستنی‌ها، پس از معرفی رشته هنری، به مبانی نظری آن‌ها اشاره شده و در ادامه، ابزار و مواد مورد نیاز آن رشته هنری به همراه روش‌های استفاده، نگهداری و ایمنی آن‌ها بیان شده است. جدول فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان، این بخش را به بخش فعالیت‌های یادگیری می‌پیوندد. این جدول نمایه‌ای از فعالیت‌های مربوط به رشته‌ای است که در طول سه سال تحصیلی — پایه‌های اول، دوم و سوم — اجرا می‌شود. در صفحه‌های بعد، فرایند تولید محصول هنری در قالب مراحل اجرای هر یک از فعالیت‌ها توضیح داده شده است.

بخش سوم — اجرای برنامه: این بخش، شامل طراحی آموزشی و اجرای آن و ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان است.

در این بخش، ابتدا طراحی آموزشی و اجرای آن در چهار قسمت فرایند یاددهی — یادگیری، روش‌های یاددهی — یادگیری، طراحی آموزشی درس هنر و اجرای آن، آمده است. در پی آن نیز ارزش‌یابی به عنوان تکمیل‌کننده فرایند یاددهی — یادگیری مطرح شده است. مراحل ارائه محصول هنری، بررسی، توصیف و نقد آن، چگونگی ثبت این موارد، جمع‌بندی و تهیه کارنامه توصیفی فعالیت‌های هنری، مطالب این بخش را کامل می‌کند.

بخش اوّل

آشنایی با برنامهٔ درسی هنر دورهٔ ابتدایی

فهرست

صفحه	عنوان
۳	فصل اول - جایگاه و نقش هنر در برنامه درسی دوره ابتدایی
۷	فصل دوم - آشنایی با برنامه درسی هنر دوره ابتدایی
۷	- رویکرد برنامه درسی هنر
۱۷	- اصول برنامه درسی هنر
۲۳	- اهداف برنامه درسی هنر
۲۶	- محتوای برنامه درسی هنر
۲۹	منابع

فصل اول

جایگاه و نقش هنر در برنامه درسی دوره ابتدایی

هنر یکی از مواد درسی دوره ابتدایی است که در جدول درسی پایه‌های اول و دوم ابتدایی، هفته‌ای دو ساعت و در پایه‌های سوم، چهارم و پنجم یک هفته یک ساعت و یک هفته دو ساعت به آن اختصاص داده شده است؛ به این معنا که در هر هفته، دو تا یک ساعت از فرصت‌های آموزشی دانش‌آموزان برای فعالیت‌های هنری برنامه‌ریزی شده است.

لفظ هنر در زبان سانسکریت از دو کلمه «سو» به معنای نیک و هر چیز خوب و نیک که فضایل و کمالاتی بر آن مترتب است و «نر یا نره» به معنای زن و مرد تشکیل شده است. این واژه وارد زبان فارسی شده و در اوستا به شکل «هونر» آمده که از صفات اهورا مزدا به معنای نیک و خوب است. در فارسی میانه یا پهلوی و پس از آن در دوره اسلامی، به صورت هنر و به معنای انسان کامل و فرزانه و هم به معنای کمال و فضیلت آمده است. در لغت نامه دهخدا «هنر» به معنای علم، معرفت، دانش، فضل، فضیلت، کمال، کیاست، فراست و زیرکی است. (شریف‌زاده، ۱۳۷۸)

در دایره المعارف هنر، به فعالیت‌هایی چون نقاشی، طراحی، گرافیک، معماری، موسیقی، شعر، تئاتر و سینما و... «هنر» می‌گویند.

بنابراین هنر دو بعد دارد. یک بعد آن دلالت بر فرزاندگی، فرهیختگی و کمال دارد و بعد دیگر آن توانایی بیان افکار، احساسات، عواطف، تخیلات و تفکرات در قالب یکی از رشته‌های هنری است. آمیزه‌ای از این دو بعد، هنرمندی است که زیبایی‌های جهان را شناخته و جهان را در کمال زیبایی می‌بیند. هنرمند پیوسته در کار آفرینش زیبایی‌ها و نمایاندن زیبایی‌ها به مردم است. او خداوند سبحان را جمال مطلق و خالق همه زیبایی‌ها می‌شناسد و جهان را جلوه‌ای از جمال خالق یکتا می‌داند.

دانش‌آموزان با انجام فعالیت‌های هنری، خود، جهان و خالق جهان را بهتر می‌شناسند، حس زیباشناسی خود را توسعه می‌دهند، حواس، تفکر، تخیل و هوش آن‌ها نیز تقویت شده، استعدادهای درونی و خلاقیتشان شکوفا می‌شود.

در همین رابطه پژوهشگران معتقدند که هر فرد برای زندگی در جامعه یا به اصطلاح شهروند خوب بودن،

به میزانی از هوش^۱ نیاز دارد؛ زیرا هوش با توانایی حل مسائل، و کارایی در محیط طبیعی و واقعی زندگی، ارتباط فراوان دارد.

بخشی از هوش، جنبه زیستی و وراثتی دارد؛ بخشی از آن اکتسابی است و به تجربیات والدین و مربیان، زمان و مکان تولد، پرورش فردی و اوضاع محیط وابسته است. همه افراد از همه مقوله‌های هوشی بهره‌مندند. اگر فرد از آموزش، تشویق و استغنا محیطی کافی برخوردار باشد، قادر خواهد بود هر یک از مقوله‌های هوشی خود را تا سطح بالایی از عملکرد، توسعه دهد. مقوله‌های هوشی از طریق شرکت در فعالیت‌های فرهنگی ارزشمند، به تحرک واداشته می‌شوند و توسعه می‌یابند.

انواع هوش در ترکیب با هم می‌توانند در حوزه‌های هنر، به کار گرفته شوند و از آن‌ها برای تولید یا فهم آثار هنری استفاده شود.

در فرایند تولید هنری، احساس، عواطف و اندیشه توأم می‌شوند و حاصل همراهی آن‌ها با ابزار و مواد

۱- هوش توانایی حل مسئله یا تولید و خلق یک محصول یا ساخت چیزی است که حداقل در یک فرهنگ، بارزش شناخته شود. در کتاب «هوش‌های چندگانه در کلاس درس» به نقل از گاردنر گفته شده که هوش دارای انواعی است که مرکز هر یک از آن‌ها در قشر خاکستری مغز شناخته شده است. انواع هوش که تاکنون شناخته شده‌اند عبارت‌اند از: هوش کلامی (زبانی)، هوش منطقی-ریاضی، هوش فضایی-مکانی، هوش حرکتی-جسمانی، هوش موسیقایی، هوش درون فردی، هوش برون فردی (اجتماعی)، هوش طبیعت‌گرا و هوش وجودگرا.

۱- هوش کلامی (زبانی): توانایی کاربرد درست واژه‌ها و عبارت‌ها به صورت گفتاری و نوشتاری است. این هوش در شاعران، نویسندگان، وکلا و روزنامه‌نگاران، برجسته‌تر است.

۲- هوش منطقی-ریاضی: توانایی استفاده درست از اعداد و ارقام و بیان استدلال منطقی و درست در طبقه‌بندی، استنباط، تعمیم، محاسبه، آزمون و فرضیه است. این هوش در علمای منطق، دانشمندان علوم تجربی و ریاضی‌دانان، برجسته‌تر است.

۳- هوش فضایی-مکانی: توانایی تفکر در قالب شکل‌ها و الگوهاست و مستلزم شناسایی رنگ، خط، شکل، فضا و رابطه‌ای است که میان این عوامل وجود دارد. به علاوه، توانایی تجسم و بازنمایی این عوامل است. این هوش در نقاشان، معماران، خلبانان، دریانوردان و جراحان برجسته‌تر است.

۴- هوش حرکتی-جسمانی: توانایی بهره‌گیری از کل یا بخش‌هایی از بدن برای بیان افکار و احساسات است و مهارت‌های فیزیکی خاص از قبیل تعادل، هماهنگی، چالاکي، قدرت، انعطاف‌پذیری، سرعت و هم‌چنین قابلیت‌های لمسی را شامل می‌شود. این هوش در ورزشکاران، هنرپیشگان و جراحان برجسته‌تر است.

۵- هوش موسیقایی: ظرفیت تفکر در حیطه موسیقی نظیر حساسیت نسبت به صداها و ضربه‌های محیط زندگی، درک الگوهای موسیقایی، تشخیص اصوات و ساختن موسیقی است. این نوع هوش در موسیقی‌دانان و نوازندگان بیشتر دیده می‌شود.

۶- هوش درون فردی: شناخت دقیق فرد از خویش، علایق، تمایلات، ضعف‌ها و قوت‌ها، حالات درونی، قدرت خویش، داشتن داری، انضباط فردی و عزت نفس خود است.

۷- هوش میان فردی (اجتماعی): توانایی درک احساسات و حالات روحی دیگران که مستلزم شناخت و درک حالات چهره، صداها، ایما و اشارات است و به برقراری ارتباط با دیگران کمک می‌کند. این نوع هوش در معلمان، درمانگران، فروشنده‌گان و سیاستمداران برجسته‌تر است.

۸- هوش طبیعت‌گرا: مهارت در شناخت و طبقه‌بندی گونه‌های مختلف گیاهان و جانوران و محیط فردی یا سایر پدیده‌ها مثل تشکیل ابرها و کوه‌ها و توانایی تشخیص دادن موجودات زنده از غیرزنده است. این هوش در زیست‌شناسان برجسته‌تر است.

۹- هوش وجودگرا: توجه انسان به مسائل زندگی‌غایی، کیستی انسان، معنای زندگی، معنای مرگ، سرنوشت نهایی انسان و جهان مادی و معنوی است. این مباحث را بیشتر افراد مذهبی یا فلاسفه بررسی می‌کنند.

مورد نیاز، محصول هنری است که فرد تولید می‌کند. برداشت‌های حسی فرد، در ارتباط او با طبیعت و محیط اطراف او شکل می‌گیرند؛ یعنی، در این‌جا فرد از هوش طبیعت‌گرا بهره می‌برد. افراد در نقاشی و کاردستی که با اندازه‌ها و تناسبات در فضاهای دوبعدی و سه بعدی سر و کار دارند، بیشتر، از هوش فضایی استفاده می‌کنند؛ در تربیت شنوایی، بیشتر از هوش موسیقایی بهره‌مند می‌شوند و در قصه و نمایش، بیشتر از هوش زبانی و حرکتی – جسمانی استفاده می‌کنند. برای یافتن قالب بیان هنری، لازم است فرد با خود کنار بیاید و به سؤال‌های خودش – چرا، به چه وسیله و چگونه – پاسخ گوید. وقتی شخص اثر هنری خود را ارائه می‌دهد و آن را در معرض دید و قضاوت دیگران می‌گذارد یا خود، آن را برای دیگران توضیح می‌دهد و توضیحات دیگران را درباره کار خود می‌شنود و برای بهبود کارش می‌اندیشد، هوش‌های درون فردی و برون فردی او بیشتر مطرح می‌شود.

درس هنر دوره ابتدایی با «ارتباط با طبیعت» شروع می‌شود و سپس به رشته‌های نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش می‌پردازد. دانش‌آموزان در کنار این رشته‌ها با میراث فرهنگی نیز آشنا می‌شوند. ارتباط با طبیعت و مشاهده پدیده‌هایی که هنرمندانه در کنار هم قرار گرفته‌اند و جلوه‌های زیبای این مجموعه، انسان را به حدی از کمال می‌رساند که در عین مشاهده کثرت، به یگانگی حسن و جمال مطلق رهنمون می‌شود.

زیبایی در هر پدیده‌ای از طبیعت به گونه‌ای است. انسان چون خلیفه خداست و صفات خداوند در وجود او به ودیعت نهاده شده است، می‌تواند در حیطه درک و فهم توانایی‌های خویش، آفریننده و خلاق باشد و جمال بیافریند. گرایش به حسن و جمال نیز باعث پاکی، آرامش و تلطیف روحیه انسان می‌شود و حتی انگیزه زیباتر کردن محیط و آراستن آن به نیکی‌ها را در او پرورش می‌دهد.

دانش‌آموزان دوره ابتدایی از آن‌جا که به فطرت الهی خود نزدیک‌ترند، این صفات را بهتر بروز می‌دهند و چیزهای زیباتر و جذاب‌تری می‌آفرینند. آن‌ها با مشاهده محیط اطراف خود، شنیدن قصه‌ها و ... دنیایی را در خیال خود می‌سازند. فعالیت‌های هنری برای نشان دادن این دنیای خیالی، فرصت مناسبی است. هم‌چنین، برای توسعه هوش‌های چندگانه، بروز عواطف و استعدادها، ظهور خلاقیت‌ها و توانایی‌های فردی و رشد اجتماعی مجالی ایجاد می‌کند.

از آن‌جا که یکی از اهداف غایی آموزش و پرورش ایران «تربیت انسان موحد» است (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۷۹) و انسان‌ها در عین تفاوت‌های فردی، فطرتی واحد دارند، درس هنر در مدرسه نیز باید به گونه‌ای ارائه شود که فطرت پاک کودکان را به خوبی نمایان سازد و خصلت‌های نیک و فضائل آن‌ها را توسعه دهد.

مطالعات مختلف نشان می‌دهد که فعالیت‌های هنری، مهارت‌های کلامی کودکان را وسعت می‌بخشد،

قدرت بیان غیرکلامی آن‌ها را پرورش می‌دهند، بر صبر و تحمل و سعه صدر آن‌ها می‌افزایند و آنان را به نظم و انضباط و تمیزی پای‌بند می‌کنند.

فعالیت‌های هنری علاوه بر این که اساس توسعه فردی و رشد متعادل شخصیت (شناختی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی) هستند، دانش‌آموزان را در برقراری ارتباط و کنترل عواطف خود توانا می‌سازند. فعالیت‌های هنری، قلب و ذهن را پرورش می‌دهند، قدرت یادگیری و حافظه را تقویت می‌کنند و دانش‌آموزان را قادر می‌سازند تا در فرصت‌های مختلف یادگیری، شناخت و تجارب مفید خود را در کنار هم قرار دهند، سازمان‌دهی کنند و به فهم و درک کامل‌تری نائل آیند. فعالیت‌های هنری زمینه مناسبی برای تجربه موفق در فرایند کار هستند. از این رو، فرد با آگاهی از توانایی‌های خود، به اعتماد به نفس بیشتری دست می‌یابد و این نیز می‌تواند زمینه تلاش بیشتر و موفقیت در امور دیگر را فراهم آورد. این‌ها کارکردها و نقش‌های اولیه فعالیت‌های هنری هستند که در صورت بهادادن به درس هنر و اجرای برنامه در ساعت مختص به آن، اتفاق می‌افتند.

بنابراین، می‌توان گفت که هنر ظرفیت‌های فراوانی را برای رشد مهارت‌های فرایندی^۱ دانش‌آموزان در اختیار معلم قرار می‌دهد. معلم با طراحی آموزشی مناسب برای ساعت درس هنر، می‌تواند از قابلیت‌های مختلف این درس بهره‌گیرد.

شاید بتوان گفت که هنر به عنوان یک فرابنامه درسی، توان آن را دارد که محور ساماندهی آموزش در دوره ابتدایی باشد؛ زیرا همه معلمان این دوره برای درس‌های مختلف از هنرهایی مثل نقاشی، کاردستی، شعر و سرود، قصه، نمایش و ... استفاده می‌کنند. البته این‌ها کارکردها و نقش‌های ثانویه هنر است که در سایه بهادادن به برنامه درسی هنر و فعال کردن این برنامه در ساعت مربوط به آن، اتفاق خواهد افتاد.

در دوره ابتدایی، فقط یک معلم آموزش همه درس‌ها را برعهده دارد. پس، لازم است که او توانایی آموزش دادن همه درس‌ها را داشته باشد و آموزش مفاهیم و مهارت‌های درس‌های مختلف را در طول سال تحصیلی به گونه‌ای سامان دهد که دانش‌آموزان نگرش‌ها و تجربه‌های مورد نیاز برای زندگی را به دست آورند.

۱- کلبه مهارت‌هایی که دانش‌آموزان طی فرایند یادگیری فعال کسب می‌کنند؛ مانند مهارت‌های تفکر، مشارکت، تخیل، خلاقیت و ...

فصل دوم

آشنایی با برنامه درسی هنر دوره ابتدایی

رویکرد^۱ برنامه درسی هنر

رویکرد برنامه درسی هنر در دوره ابتدایی «**تربیت هنری**» است. انجام دادن فعالیت‌های هنری در فضایی که کودکان، آزادانه تخیل و اندیشه کنند، حواسشان تقویت شود، ظرفیت‌های نهفته هوش و تفکرشان پرورش یابد، عواطف و احساساتشان توسعه یابد و استعداد و خلاقیت‌هایشان شکوفا شود، به «تربیت هنری» منجر می‌شود.

به جرئت می‌توان گفت که همه کودکان فعالیت‌های هنری را دوست دارند. آن‌ها در این گونه فعالیت‌ها و هنگام انجام دادن کارهای عملی، طراحی، ساختن، شکست و پیروزی را تجربه می‌کنند. به این ترتیب، زمینه‌ای برای بروز خلاقیت و احساسات آن‌ها فراهم می‌شود.

«در هر انسانی – چه جوان و چه پیر – ذوقی خلاقانه وجود دارد؛ زیرا همه ما از تمایل فطری برای استفاده از دست‌های خود و نیز مواد لازم به عنوان ابزارهایی برای بیان هنری برخورداریم.» (جان لنکستر، ۱۳۷۳)

ما برای پرورش این ذوق و خلاقیت و ایجاد فرصت‌هایی برای بروز انگیزش سازندگی، بیان احساسات و خیال کودکان، شناخت زیبایی‌ها و ارتباط با آثار هنری گذشته و حال، شیوه‌ای را در آموزش هنر انتخاب کرده‌ایم که با عنوان «تربیت هنری» معرفی می‌شود.

جروم هاپس‌من، تربیت هنری را ناظر بر حواس مختلف، رشد تجارب حسی و لمسی، حساسیت و برخورد عمیق با جلوه‌های بصری هنری و نقادی هنرمندانه می‌داند. در واقع از نظری، تربیت هنری شامل آموزش حواس، رشد تجارب بصری، آفرینش و فهم اشکال نمادین بصری و نیز رشد آگاهانه تصورات بصری در نقاشی، مجسمه‌سازی، هنرهای تزئینی و آموزش در زمینه کاربرد و اعمال قضاوت نقادانه تجارب بصری است.

ضرورت و اهمیت تربیت هنری را از نظر ابعاد و نتایج آموزشی، می‌توان تبیین و تشریح کرد. «هرچند بعضی از صاحب‌نظران مانند آیزنر و برودی معتقدند که هنر نه به خاطر نقش و کمکی که به افزایش

۱- رویکرد (approach): دیدگاه کلی که بر سراسر برنامه حاکم است و آن را پوشش می‌دهد.

نمره‌های دروس دیگر می‌نماید بلکه به اعتبار این که اساساً معرف یکی از اشکال اساسی تجربه انسانی می‌باشد، باید مورد توجه و مطالعه قرار گیرد؛ با وجود این، نمی‌توان نقش و تأثیر مثبت و سازنده تربیت هنری را در بهبود یادگیری سایر حوزه‌های محتوایی، مقوله‌ای کم‌اهمیت یا قابل چشم‌پوشی جلوه داد. در واقع، دانش‌آموزانی که به فعالیت‌های هنری اشتغال دارند، از موفقیت و پیشرفت تحصیلی و آموزشی بیشتر و بالاتری برخوردارند» (محمود مهرمحمدی، ۱۳۸۳).

«تربیت هنری» باید طوری برنامه‌ریزی و اجرا شود که با گذشت زمان، دانش‌آموزان مستقل شده و بتوانند فرایند فعالیت هنری را طی کرده و محصول هنری ارزشمندی را تولید کنند.

در این مسیر، فهم و ادراک بصری دانش‌آموزان رشد می‌یابد و آشنایی با ابزار و شیوه‌های بیان هنری به آن‌ها کمک می‌کند که احساسات درونی خود را بیان کنند.

توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و سطح رشد هر یک از آنان، یکی از ویژگی‌های تربیت هنری است که شیوه برخورد با دانش‌آموزان را تبیین می‌کند. این گونه است که انگیزه‌های درونی کودکان برای فعالیت هنری افزایش می‌یابد. این انگیزه‌ها را باید تشویق کرد تا آن‌ها به میل خود به انجام دادن فعالیت‌های هنری بپردازند.

تربیت هنری علاوه بر ابعاد روحی، عاطفی و روانی، از منظر آموزشی و تربیتی هم مورد توجه است. در تعریف و تبیین آن چه «تربیت هنری» نامیده می‌شود، ابعادی مانند رشد خلاقیت دانش‌آموزان، ادراک حسی عمیق و دقیق نسبت به پدیده‌های هنری، پرورش حواس مختلف و به کارگیری آن‌ها، کسب آگاهی غنی و رشد یابنده از تجارب بصری^۱، ساخت و آفرینش پدیده‌های هنری، شناخت و ارزش‌گذاری نقادانه اشکال نمادین بصری، کسب مهارت‌های مربوط به تجلی و ابراز هنرمندانه، شناخت و فهم تاریخی – فرهنگی، افزایش حساسیت دانش‌آموز نسبت به ویژگی‌ها و ابعاد زیباشناختی پدیده‌های مختلف و دقت و توجه به طبیعت و عناصر موجود در آن، مورد نظر و تأکید است.

این مباحث به ظاهر پیچیده را با مثالی به سادگی می‌توان روشن کرد. قطعاً هدف از کلاس‌های ورزش که امروزه با عنوان تربیت بدنی مطرح می‌شود، آموزش یک رشته ورزشی چون فوتبال، بسکتبال یا رشته‌های دیگر نیست بلکه رشد جسمی و روحی کودکان و آشنا کردن آن‌ها با مقدماتی درباره رشته‌های ورزشی مورد نظر است.

آنچه در مباحث مربوط به تربیت هنری نیز مطرح می‌شود، ایجاد شرایط لازم برای رشد خلاقیت و تخیل کودکان و آشنا کردن آن‌ها با شیوه‌های بیان و ابراز هنرمندانه، طراحی و اجرای هنری، کسب آگاهی از هنر و تاریخ آن و قدردانی از هنرمندان و آثار هنری و ارزشمند شمردن آن‌هاست.

۱- تجارب بصری همان تجربه‌های دیداری هستند.

دانش آموزان باید یاد بگیرند که چگونه ببینند، بشنوند، ارتباط برقرار سازند و به‌سوی تولید محصول هنری حرکت کنند. آن‌ها می‌آموزند که چگونه محیط می‌تواند به احساس و عمل آن‌ها شکل دهد و چگونه با فعالیتی منظم و هدفمند می‌توانند قابلیت‌های وجودی خود را برای بیان هنری رشد دهند.

«تربیت هنری» را به پنج موضوع کلی می‌توان تفکیک کرد که عبارت‌اند از: ۱- زیباشناسی، ۲- ارتباط با طبیعت، ۳- آشنایی با تاریخ هنر، ۴- تولید محصول هنری و ۵- نقد هنری. این مباحث، مهم‌ترین عناصر آموزش هنر از دوره ابتدایی تا دانشگاه هستند و بنابر سطح آموزش و متناسب با سنین آموزشی، باید مطرح شوند.

۱- زیباشناسی: از آن‌جا که هنر مبتنی بر شناخت زیبایی و آفرینش زیبایی است، خلاقیت، ابداع و آفرینش یک اثر زیبای هنری، جز با شناخت مفهوم جمال و زیباشناسی میسر نمی‌شود. با بیان زیبای واقعیت‌ها و نیز بیان واقعیت‌های زیبا و گاهی خلق زیبایی‌ها و ظرافت‌هایی که حتی وجود خارجی ندارند و به چشم سر نیز نمی‌توان آن‌ها را مشاهده کرد، هنر از مرحله تقلید از طبیعت هم فراتر می‌رود.

این‌گونه است که همه هنرها، کمال خود را از یک زیبایی آرمانی می‌گیرند؛ این زیبایی از آن‌چه در طبیعت یافت می‌شود، بالاتر است. یک شیء تا زمانی که نوعی نظم، انسجام، تقارن، توازن، هماهنگی و تناسب بین اجزاء آن نباشد و در پدید آمدن آن، حساب، دقت و ملاحظات ظریفی انجام نگرفته باشد، زیبا به نظر نمی‌آید. انسجام و توازن موجود در یک دسته نوشته زیبا، آن را از دست نوشته‌ای که با خط بد نوشته شده است، ممتاز می‌کند. در خطوط منقش و نقش‌های مکرر یک محراب تقارن و توازن، توزیع رنگ، خط و سطح‌های متناسب و مکرر را مشاهده می‌کنیم. آیا تکرار موزون، زیبایی آفرین نیست؟

آیا هماهنگی اجزاء یک شکل، حس زیباشناسی و زیباجویی ما را ارضا نمی‌کند؟ طبیعت زیباست؛ جمال در متن وجود و چهره هستی پخش شده است؛ گاه در یک لحظه، روح انسان با روح هستی رابطه برقرار می‌کند و این دوجذب یک‌دیگر می‌شوند و زیبایی در وجود انسان جای می‌گیرد و او را به خود می‌کشد.

انسان، خود، زیباترین آفریده خداوند است و خداوند عالم را در زیباترین صورت ممکن آفریده و در آن صورت‌گیری کرده است: «هو الله الخالق الباری المصور له الاسماء الحسنی» (حشر/۲۴) و شما را او تصویر کرد و صورت بخشید و به بیان دیگر، صورت شما را خلق کرد؛ آن هم نه به هر صورتی بلکه به زیباترین صورت‌ها، «خلق السموات و الارض بالحق و صورکم فاحسن صورکم» (نباغین/۳) یعنی، شما را در بهترین و زیباترین صورتی که برتر از آن ممکن نیست، آفریده است. حال، انسان که خود برترین و زیباترین آفریده خداوند است، به طریق فطری به دنبال زیبایی

است و هنرمند نیز معانی را در بهترین صورتی که برای او امکان دارد، ایجاد می‌کند.

به تعبیری، مفهوم تربیت هنری که به هنر خلاق مربوط می‌شود می‌تواند به فرایند رشد تیزبینی سرعت ببخشد و حساسیت فرد را نسبت به زیبایی افزایش دهد.

در طبیعت، هزاران نوع زیبایی وجود دارد. شاید گروهی از افراد، فقط از گل، بوی خوش را درک کنند؛ در صورتی که کسانی که چشمشان زیبایی را درک می‌کند، زیبایی گل را بیش از بوی خوش آن درک می‌کنند و برای آن اهمیت بیشتری قائل‌اند. ما در طبیعت محسوس با هزاران نوع زیبایی روبه‌رو هستیم؛ زیبایی گل‌ها، درخت‌ها، کوه‌ها، آسمانی که بالای سرماست، سیده‌دم، طلوع آفتاب، شفق و

علاوه بر حس بینایی، هر یک از حواس، نوعی از زیبایی را درک می‌کند. اساساً مصداق خوب در هر حس، درک زیبایی توسط آن حس است؛ خوب از منظر حس بینایی، یک منظره زیبا، از منظر حس شنوایی صدایی زیبا، از منظر حس لامسه، لمس کردن بافتی زیبا، از منظر حس چشایی، یک مزه مطبوع، و از منظر حس بویایی یک بوی خوش است. همان‌طور که استاد مرتضی مطهری در کتاب «اهتزاز روح» اشاره کرده است، بیشتر مردم، زیبایی‌های محسوس را درک می‌کنند اما زیبایی‌های نامحسوس و معنوی بسیاری نیز وجود دارد که به قوه خیال انسان مربوط می‌شود.

زیبایی‌ها، چه آن‌ها که در نمایشگاه طبیعت‌اند و چه آن‌ها که محصول فکر و ذوق انسانی‌اند، از دیدگاه اسلام محبوب و مطلوب‌اند و همه، مستند به خدا هستند. آیه‌های متعددی در قرآن مجید زیبایی‌ها را به خدا نسبت می‌دهند و حتی محروم ساختن مردم از زیبایی‌ها را نکوهش می‌کنند: «قل من حرم زینه الله التي اخرج لعباده...» (اعراف/۳۲) در این آیه، کلمه اخراج بیانگر این نکته است که خداوند در قرآن مجید زیبایی‌های محسوس، معقول و معنوی را تذکر می‌دهد و آن‌ها را در برابر دیدگان سر و جان انسان، به تصویر می‌کشد. پس از اولین قدم، آشنا کردن کودکان با زیبایی‌های محسوس موجود در طبیعت باعث شادی و آماده شدن آن‌ها برای شناخت زیبایی‌های معقول و معنوی می‌شود؛ در نتیجه، کودکان می‌توانند یافته‌های خود را به زیباترین شکلی که برایشان امکان دارد، در آثار خود نمود ببخشند. براین اساس، آشنا کردن کودکان با زیبایی‌ها و توجه به طبیعت^۱ به عنوان یکی از آیات و نمونه‌های زیبایی، اهمیت دارد و باعث تقویت حس زیباشناسی و زیبادوستی در آن‌ها می‌شود و آن‌ها را از زشتی‌ها دور می‌کند.

۲- ارتباط با طبیعت: طبیعت با همه اجزاء و در همه نشانه‌هایش زیباست، طبیعت برای همه زیباست.

کودک، جوان و پیر، روستایی و شهری، عالم و هنرمند و ... ، همه و همه، طبیعت را دوست دارند و آن را در نهایت کمال، می‌شناسند.

۱- به ارتباط با طبیعت در صفحه ۳۳ مراجعه شود.

طبیعت برای انسان، کمال است؛ نهایت زیبایی است و منبع الهام است. هوایی که استنشاق می‌کنیم، آبی که می‌نوشیم، گلی که می‌بویم، خورشیدی که غروب می‌کند، پرندehایی که در پرواز است و ... از نظامی تبعیت می‌کنند که ما هم جزئی از آن هستیم و در آن مشارکت داریم. همه این وابستگی‌ها نشانه ارزشمند بودن طبیعتی است که با تمامی نیش و نوشش، همیشه پویاست و نیرویی را در بطن خود دارد. این نیرو که بر تمامی پدیده‌ها و روابط انسان با آن‌ها حکومت دارد، آن نظم عالی است که انسان به عنوان جزئی از کل نظام هستی، وابسته به آن و متأثر از آن است؛ بین انسان و طبیعت تعاملی درونی، پویا و متوازن و ارتباطی پیوسته وجود دارد؛ این، همان نیرویی است که در فرهنگ و هنر نیز می‌توان آن را دریافت.

آمیختگی با طبیعت و تأثیرپذیری از آن، در زندگی و آثار انسان هویداست. ساخته‌های بشری از آغاز تاکنون از طبیعت الهام گرفته‌اند. انسان با دقت در محیط پیرامون خود، به نکات و ظرافتی دست یافته و توانسته است به اختراعات و ابداعات تازه‌ای دست یابد. پس، توجه به طبیعت و دقت در مشاهده‌ی^۱ آن و دیدن آن‌چه در اطراف ماست، بر یادگیری و تجربه‌های ما تأثیر بسیار مهمی دارد.

«و جعلنا الليل والنهار آيتين فمحونا آية الليل و جعلنا آية النهار مبصرة» (اسراء ۱۲)
و گردانیدیم شب و روز را در دو نشانه و آیت؛ پس محو کردیم آیت شب را و گردانیدیم آیت روز را روشنی‌بخش و نوردهنده چشم.

و فی الارض آیات للموقنین (ذاریات ۲۰)
و آن‌چه در زمین است، نشانه‌هایی است برای کسانی که یقین آوردند.
ان فی السموات و فی الارض لآیات للمومنین (جاثیه ۳)
و به راستی، در آسمان‌ها و زمین برای مؤمنان نشانه‌هایی هست.
و فی خلقکم و ما یبث من دابه آیات لقوم یوقنون. (جاثیه ۴)
در آفرینش شما آدمیان و انواع بی‌شمار حیوان (با خلقت‌های عجیب) که در روی زمین پراکنده‌اند هم آیات و براهین قدرت حق برای اهل یقین آشکار است.

شناخت پدیده‌های طبیعی و پرورش حساسیت حواس، زمینه مناسبی را برای فعالیت هنری ایجاد می‌کند و ایجاد حساسیت و شناخت در ذهن کودکان، زمینه‌های رشد و خلاقیت را فراهم می‌آورد.

طبیعت یکی از مهم‌ترین منابع الهام برای انسان است و هنرمندان در طول هزاران سال، با الهام گرفتن از طبیعت، آثار بسیار متنوعی به وجود آورده‌اند. آن‌ها فقط در چند دوره بسیار کوتاه به دوباره‌سازی دقیق طبیعت در آثار هنری خود اقدام کرده‌اند اما به‌طور عام، طبیعت را به گونه‌ای تفسیری می‌دیده‌اند؛ از این‌رو،

۱- مشاهده، استفاده از تمامی حواس در شناخت یک پدیده است، به بیان دیگر، هرچیزی را که با چشم می‌بینیم، با سایر حواس نیز شناسایی می‌کنیم و برای شناخت آن‌ها از تجربه‌های قبلی نیز کمک می‌گیریم.

در شکل آن تغییراتی به وجود آورده، آن را دگرگون ساخته و به گونه‌ای دیگر بیان کرده‌اند. زمانی که ما به طبیعت نگاه می‌کنیم؛ در پیچیدگی عناصر آن گم می‌شویم؛ پس باید بتوانیم آنچه را می‌بینیم، درک و خلاصه کرده و اجزای پیچیده آن را حذف کنیم. با تفکر و تعمق در طبیعت، می‌توانیم ویژگی‌های محیط اطراف خود را بشناسیم و فقط، ظاهر آن را ملاک قرار ندهیم. واقعیت طبیعت نه در ظاهر آن، بلکه در باطنش نهفته است. برای آن که بتوانیم به باطن طبیعت پی ببریم، باید با طبیعت آشنا شویم، با آن ارتباط حسی برقرار کنیم و عواملی را که در زیبایی آن مؤثرند، بشناسیم. در طبیعت، ارتباط منظم بین اجزا، وحدت کل را به وجود می‌آورد. حکیم ابوعلی سینا در بیان نظم هستی می‌گوید:

— «جنبه کمیت عناصر، ایجاد کثرت می‌کند و جنبه کیفیت آن‌ها، همین کثرت را به وحدت بازمی‌گرداند.»

ذهن ما قادر نیست مجموعه‌ای فاقد نظم را درک کند؛ پس یکی از اهداف، یافتن نظم است؛ زیرا از این طریق به درک بهتر پدیده‌ها نائل می‌شویم.

در طبیعت، قرار گرفتن عوامل بصری در کنار یک‌دیگر زیبایی می‌آفریند. وجود وزن یا ریتم (مانند حرکت شب و روز، ضربان قلب و ...)، تنوع در گونه‌ها (مانند انواع برگ‌ها، پرندگان و ...)، تضاد (مانند نور با تاریکی و ...)، بافت (مانند زبری، نرمی و ...)، تناسب (مانند کوچکی و بزرگی اندازه‌ها و ...)، شکل (مانند دایره و ...)، ترکیب (مانند قرار گرفتن چند جزء در کنار هم و ساختن یک کل و ...)، تناسب و هماهنگی مانند رابطه جزء با کل در یک شکل یا نقش و تقارن (مانند تکرار یک نقش و ...)، از نشانه‌های زیبایی در طبیعت است.

گرایش به تقارن و پدیده‌های هماهنگ و منظم، یکی از باستانی‌ترین و مداوم‌ترین جنبه‌های تاریخ تمدن انسانی است. اعتقاد انسان به تقارن و هماهنگی بین پدیده‌ها و تلاش برای رسیدن به پدیده‌های متعادل، متقارن و هماهنگ، در همه شاخه‌های معرفت، هنر و صنعت پدیدار است.

ترکیب قرینه، معرّف زمان و محیط ذهنی آرام، متعادل و موزون است و به همین سبب، این نوع ترکیب بیشتر در زمان‌ها و جامعه‌هایی که دارای این ویژگی‌ها بوده‌اند، طرح شده است. شاید کمتر تمدنی را بتوان یافت که بیش از ایرانیان — طی تاریخ — به تقارن و هماهنگی توجه و گرایش داشته باشند. طبیعت را نه فقط در جنگل، بیابان، پارک، فضای سبز و ... بلکه در پدیده‌های مختلف می‌توان دید و توجه دیگران را نیز به آن جلب کرد. با آوردن یک گلدان یا یک حیوان خانگی به کلاس درس یا حتی با اشاره به انسان به عنوان زیباترین آفریده خداوند می‌توان کودکان را به شناخت ابعاد گوناگون طبیعت برانگیخت؛ زیرا تمامی مظاهر زیبایی طبیعت را در وجود انسان می‌توان یافت.

فعالیت‌های مناسب هنری در ارتباط با طبیعت و با الهام گرفتن از طبیعت، ضمن افزایش حساسیت هنری در کودکان، آن‌ها را نسبت به طبیعت و زیبایی‌ها و ویژگی‌های آن حساس می‌کند و باعث لطافت بیشتر روحیه آنان می‌شود. کودکان می‌توانند از عناصری چون شکل، رنگ و صدا برای ایجاد ریتم، بافت، تناسب، تعادل، تقارن و دیگر ویژگی‌های طبیعت در آثار هنری خود بهره گیرند.^۱

۳- آشنایی با تاریخ هنر: در جریان تربیت هنری، کودکان با فرهنگ و هنر ایرانی آشنا می‌شوند. آن‌ها آثار هنری و تاریخی و نیز آداب و رسوم و سنت‌های پسنديده کشور خود را در قالب آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران می‌شناسند.^۲ فردوسی، فرهنگ را به معنای دانش و هنر و مترادف با آن‌ها می‌داند.

ز دانا پرسید پس دادگر	که فرهنگ بهتر بود یا گهر؟
چنین داد پاسخ بدو رهنمون	که فرهنگ باشد زگوهر، فزون
که فرهنگ، آرایش جان بود	زگوهر سخن گفتن، آسان بود
گهری هنر، زارو خوار است و سست	به فرهنگ، باشد روان تندرست

واژه فرهنگ در «قابوس‌نامه» (از آثار قرن پنجم) مترادف با هنر و به معنای آموختن و به کار بستن آمده است: «وتن خویش را بعث کن به فرهنگ و هنر آموختن، چیزی که ندانی بیاموزی و این تو را به دو چیز حاصل شود؛ یا به کار بستن آن چیز که دانی یا به آموختن آن چیز که ندانی...»

در کتب لغت، معانی متعددی برای فرهنگ ذکر شده است؛ مثلاً در «برهان قاطع» آمده است: «بر وزن و معنی فرهنگ است: علم و دانش و عقل، ادب و بزرگی و سنجیدگی...»

تعریف فرهنگ در علوم مختلف با تعابیر مختلف آمده است. تایلر، فرهنگ را این‌گونه بیان کرده است: «فرهنگ مجموعه پیچیده‌ای از معارف، معتقدات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین، سنن و بالاخره تمامی عادات و رفتار و ضوابطی است که فرد به عنوان عضو از جامعه خود فرامی‌گیرد و در برابر آن جامعه، وظایف و تعهداتی برعهده دارد.»؛ یعنی، مجموعه‌ای که نتیجه فعالیت‌ها و ابداعات شخص او نیست بلکه به عنوان میراث گذشتگان، از راه فراگیری مستقیم و غیرمستقیم به او منتقل می‌شود.

اتوکلاین برگ می‌گوید: «فرهنگ به معنای موفقیت هنری و فکری متعالی است؛ توسعه علم و هنر و ادبیات و فلسفه، بیانگر نبوغ یک ملت است و شامل همه چیزهایی است که فرد به عنوان عضو جامعه از آن کسب می‌کند.»

۱- برای آشنایی بیشتر، به بخش‌های نقاشی، کاردستی و تربیت شنوایی مراجعه شود.

۲- در دوره‌های بعد، «تاریخ هنر» شامل آشنایی با فرهنگ و هنر ایران و جهان است.

بشر برای این که محیط طبیعی را برای زیستن آماده کند و از منابع و نعمت‌های پیرامون خویش بهره‌مند شود، وسایل آسایش خود را فراهم آورد و عوامل نارضایتی خویش را از میان بردارد، قرن‌ها و قرن‌ها تلاش کرد؛ اندیشید، ابزار ساخت و به اکتشاف و اختراع دست زد. او حاصل این تجربه‌ها، دست‌آوردها، اکتشاف‌ها و مهارت‌ها را به فرزندان خود سپرد و آنان نیز به سهم خود، این میراث را تغییر دادند، از آن کاستند و بر آن افزودند و آن را به نسل بعد سپردند. دانشمندان علوم اجتماعی این میراث را «فرهنگ» می‌نامند.

برای همه کسانی که به‌نحوی با میراث فرهنگی سروکار دارند، وظیفهٔ مقدری وجود دارد و آن، اندیشیدن دربارهٔ گذشته است. اسلام، خواندن سه کتاب را برای دست‌یابی به حقیقت به مسلمانان توصیه می‌کند: کتاب وحی، **کتاب گذشته (تاریخ) و کتاب طبیعت** (مهدی حجت، ۱۳۸۰). به قول یکی از مورخان ایرانی، در حقیقت هیچ چیز مانند طبیعت، که در همه جا انسان را احاطه کرده است و مانند گذشته، که هم چون سایه همه جا او را دنبال می‌کند، کنجکاوای انسان را بر نمی‌انگیزد.

به قول «هوسیون»، ما نمی‌دانیم کجا هستیم، مگر آن که بدانیم کجا بوده‌ایم؛ به عبارت دیگر، ما چیزی جز گذشته نیستیم. اگر کمان حیات ما نیروی پرتاب به‌سوی آینده را ذخیره دارد و جهتی را برای این پرتاب در نظر گرفته است، این توان و جهت، محصول کارهایی است که تاکنون انجام داده‌ایم. شاید بهتر باشد بگوییم که انسان، چیزی جز گذشتهٔ خود نیست. البته نگاه ما به گذشته، برای آموختن از آن است و مطالعهٔ وقایع گذشته، قدرت رویارویی انسان را با رویدادهای جاری و آینده افزایش می‌دهد (مهدی حجت، ۱۳۸۰).

میراث از ریشهٔ ارث، به هر چیزی که از گذشتگان، نیاکان و پدران به ما رسیده باشد، از آب، ملک، خانه و ... تا خلق و خوی و مظاهر فیزیکی و کالبدی که از طریق وراثت از نسلی به نسل دیگر می‌رسد، اطلاق می‌شود. البته آن‌چه ما از گذشتگان به ارث می‌بریم، صبغهٔ فرهنگی ندارد و تنها آن چیزی را که فرهنگ و عوامل فرهنگی در ساختار آن‌ها مؤثرند، میراث فرهنگی می‌نامیم. آثار به‌جای مانده از گذشته، گاه جنبهٔ مادی و ملموس دارد و گاه دارای جوهری غیرملموس و معنوی است.

ارزش آثار در ارائهٔ بیشترین اطلاعات معتبر تاریخی غیرقابل انکار است. توصیفات تاریخی شفاف نیستند؛ همهٔ آن‌چه را وجود داشته است، نشان نمی‌دهند و همهٔ اطلاعات مورد نیاز را نمی‌توانیم از آن‌ها به‌دست آوریم. هم‌چون جزئیاتی دربارهٔ کیفیت زندگی انسان و بیشتر اطلاعات جدید در مورد محیط طبیعی (زیست بوم) نسل‌های گذشته که در نتیجهٔ پژوهش‌های باستان‌شناسی به‌دست آمده‌اند. آثار تاریخی، تنها، عامل ارائهٔ اطلاعات نیستند بلکه به کمک آن‌ها انسان می‌تواند با نیاکان خود، ارتباط عاطفی برقرار کند؛ نقشی که شاید هیچ عنصر دیگری نتواند برعهده گیرد. این نقش، در روان آدمی جایگاهی خاص برای میراث

فرهنگی پدید می‌آورد؛ از این رو، توجه به میراث فرهنگی در همه جوامع اهمیت می‌یابد. در حقیقت میراث فرهنگی، هویت و شناسنامه هر قوم و ملت است و نشان می‌دهد که آن قوم و ملت چگونه زیسته و در شکل‌گیری تمدن بشری، چه نقشی داشته است.

آثار به‌جامانده از گذشتگان، ارزش‌های فرهنگی و هنری بسیاری دارند. این آثار در رشد و تعالی حیات امروز و فردای انسان مفید و مؤثرند؛ انسان ساز و عبرت‌آموزند و «میراث فرهنگی» نامیده می‌شوند.

آثار باستانی و اشیایی را که به رغم گذشت سالیان دراز از زمان تولد و شکل‌گیری‌شان، به علت وجود مادی، عینی و پایدارشان، هنوز در برابر دیدگان ما هستند و به‌جای مانده‌اند، «میراث فرهنگی و هنری مادی» می‌نامیم. این گروه از آثار و اشیاء، به دو بخش منقول و غیرمنقول تقسیم می‌شوند.

بیشتر ارزش‌های تاریخی و هنری بر آثار مکتوب، آثار و اشیای تاریخی و هنری، بناها و محوطه‌های باستانی و تاریخی مرتبط است و آثاری مانند معماری، شهرسازی و ... را شامل می‌شود.

علاوه بر آثار ملموس و مادی، میراث فرهنگی غیرملموس و معنوی هم بسیار اهمیت دارد. این آثار، مجموعه‌مظاهری هستند که گرچه وجود خارجی ندارند اما جلوه‌های مادی آن‌ها درک‌شدنی و در دسترس است؛ مانند: زبان، باورها، اعتقادات، و آداب و رسوم.

بنابراین، هنگامی که از میراث فرهنگی صحبت می‌شود، تنها، آثار و اشیای قدیمی موجود در خانه‌ها یا موزه‌ها مد نظر نیست. میراث فرهنگی شامل تمامی تفکرات، اعتقادات، آداب و رسوم، زبان و هنر در طی زمان است و حتی انسان‌ها را که حامل دانش و فرهنگ موروثی نیاکان خود هستند و در طول زمان، آن را محفوظ داشته و به کمال رسانده‌اند، شامل می‌شود.

میراث فرهنگی که گنجینه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، فنون، عواطف، زیبایی‌ها و هنرهاست، می‌تواند ما را آموزش دهد، الهام‌بخش اندیشه و کار هنری ما و آیندگانمان باشد و نیز، به ما در رسیدن به ایده‌ها و آثار جدید علمی و هنری کمک کند.

عامل دیگری که بر الهام و ابداع آثار هنری در ایران، به‌ویژه در دوره اسلامی تأثیر بسیاری داشته، ارتباط هنرمندان با ادبیات است. ادبیات به عنوان یکی از منابع اصلی، در شکل‌گیری انواع هنرها و انتقال معانی و تعابیر مختلف فرهنگی به هنرمندان همواره مورد توجه ویژه بوده است.

به همین علت، باید کودکان با انواع هنرهای مرتبط با ادبیات از جمله شعر و قصه آشنا شوند، چگونگی برقراری ارتباط با ادبیات و الهام گرفتن از آن را در تلفیق رشته‌های هنری چون نقاشی برای قصه، داستان، شعر و ... نمایش، یاد بگیرند و به ایده‌ها و تولید آثار هنری دست یابند.

تمامی این مباحث در شیوه‌های بیان هنری، بروز می‌کند؛ یعنی، کودکان با نقاشی کردن، قصه گفتن و

شعر خواندن، حجم ساختن و نمایش بازی کردن و ... به تولید هنری دست خواهند یافت. هر یک از این فعالیت‌های هنری ابزاری خاص خود دارند. در یک تولید هنری، گاه از رنگ، گاه از خط و نقش و زمانی از کلام، نغمه و حرکت استفاده می‌شود و دانش‌آموزان باید با این ابزار و شیوه‌های استفاده از آن‌ها آشنا شوند.

۴- تولید محصول هنری : کودکان، تخیلات (دنیای خیال) خود را با استفاده از ابزار و مواد گوناگون به صورت اثر هنری ارائه می‌کنند. آن‌ها در فرایند فعالیت هنری، راه‌های مناسب‌تری را کشف می‌کنند و علاوه بر عرضه محصولی تازه، به بیان هنری نیز دست می‌یابند، بدین ترتیب، بین ابزار، اشیا، تفکرات، احساسات و تخیلات خود ارتباطی تازه برقرار می‌سازند و به پدیده‌ها و اشیای پیرامون خود، نگاهی متفاوت پیدا می‌کنند. این گونه است که کودک با انواع صورت‌های خیالی دیداری، شنیداری و ... خیال‌پردازی می‌کند و با ابتکار خود، به ابداع و خلق آثار تازه‌ای دست می‌زند.

خیال‌پردازی یکی از ویژگی‌های کودکان است. آن‌ها در عالم خیال، دنیایی را برای خود می‌سازند که هنرمندان بزرگ در آرزوی بازگشت به این دنیای خیالی‌اند.

زندگی کودکان بین واقعیت و خیال نوسان دارد. نقش تخیل را در حرف‌ها، بازی‌ها، نقاشی‌ها و حتی کاردستی‌های آن‌ها به خوبی می‌توان دید. این تخیلات که بیانگر نیازها، تمایلات و آرزوها، مشکلات و ناکامی‌های کودکان است، در بروز خلاقیت‌های آنان و کاهش برخی مشکلاتشان نقش مؤثری دارد.

انسان به واسطه نیروی عقل و تخیل، قدرت آفرینندگی و ابتکار دارد و مظهر خلاقیت و ابداع الهی است. او ذاتاً به نوآوری علاقه‌مند است و از این‌رو، تربیت هنری باید در جهت بروز و رشد این ودیعه الهی باشد.

در تربیت هنری، کودکان با ابزار و مواد رشته‌های هنری آشنا می‌شوند و شیوه‌های مقدماتی کاربرد آن‌ها را می‌آموزند. سپس، در مسیری قرار می‌گیرند که به کمک تخیل، احساس و تفکر خود، موضوع، ابزار، مواد و شیوه‌ای را انتخاب کرده و مطابق ذوق و سلیقه خود، طی فرایندی اثر هنری را تولید می‌کنند اما نباید انتظار داشت که همیشه این فرایند به تولید و ارائه یک محصول نهایی ختم شود. بنابراین، به منظور ایجاد فرصت برای بروز خلاقیت در کودکان، باید آن‌ها را در یافتن راه مناسب بیان هنری آزاد گذاشت و از دادن الگوها، نقش‌ها، رنگ‌ها و حرکت‌های از پیش تعیین شده، اجتناب کرد.

۵- نقد هنری : در پایان هر فعالیت هنری، لازم است کودکان را تشویق کنیم که درباره فعالیت و اثر هنری خود توضیح دهند و دانش‌آموزان دیگر نیز آن‌چه را می‌بینند، بیان کنند؛ به این ترتیب، مقدمات آشنایی با نقد و تجزیه و تحلیل هنری فراهم می‌شود.

در فرهنگ‌نامه ادبی فارسی آمده است که نقد در لغت به معنای جدا کردن سره از ناسره و شناخت خوب از بد است و در اصطلاح ادبی، فنی است که به توصیف و تجزیه و تحلیل آثار ادبی و هنری و سنجش جنبه‌های کتی و کیفی و ماهوی آن‌ها می‌پردازد. هدف نهایی نقد، داوری کردن یا دادن معیارهایی برای داوری است. منتقد، علاوه بر سنجش ارزش‌ها و عیب‌های اثر، نکته‌های نهفته و ناگفته آن اثر را بیان می‌کند و توضیح می‌دهد و از این نظر، در پرورش ذوق و سلیقه هنر دوست یا خواننده، مؤثر است.

بنابر آن چه گفته شد، توصیف و توضیح فعالیت هنری انجام شده یا محصول ارائه شده در این برنامه بسیار مورد توجه بوده است. دانش آموز فعالیت هنری یا محصول ارائه شده را توضیح می‌دهد و معلم می‌تواند در بیان موضوع به او کمک کند. توصیف موضوع و داستان کار عملی و نیز شیوه اجرای آن توسط دانش آموز، مهم‌ترین بخش از وارد شدن به حوزه نقد هنری است. البته مسئله مهم این است که بیش از هر چیز، نکته‌های مثبت و پسندیده فعالیت‌ها و آثار هنری دانش‌آموزان مورد تشویق قرارگیرد.

اصول برنامه درسی هنر

در طراحی و تدوین برنامه درسی هنر، هشت اصل مدنظر قرار گرفته است. این اصول به شرح زیر تعریف شده‌اند.

۱- برخورداری درس هنر از جایگاهی مستقل و تعریف شده؛ درس هنر، در ردیف هفتم جدول مواد درسی دوره ابتدایی قرار گرفته است. به این اعتبار، در پایه‌های اول و دوم، هفته‌ای دو ساعت و در پایه‌های سوم، چهارم و پنجم، در یک هفته دو ساعت و در یک هفته، یک ساعت به درس هنر اختصاص دارد. در این دو ساعت، برنامه درسی هنر در کلاس‌ها اجرا می‌شود.^۱

معلم به تناسب شرایط کلاس و مدرسه خود، برنامه این دو ساعت را تنظیم می‌کند اما از آن‌جا که فعالیت هنری باعث شادی و نشاط بچه‌ها می‌شود و آن‌ها را برای یادگیری درس‌های دیگر آماده می‌کند، توصیه می‌شود که این درس، در دو روز مجزا و در ساعت دوم قرار گیرد، به جز برای فعالیت‌هایی که طولانی است و به دو ساعت پشت سر هم نیاز دارد.

۱- مصوبه بانصد و هفتادمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش، مورخ ۷۳/۵/۱۳، در مورد ساعت کار هفتگی مدارس دوره ابتدایی.

جدول دروس دوره ابتدایی

ردیف	عنوان درس‌ها	ساعت در هفته				
		کلاس اول	کلاس دوم	کلاس سوم	کلاس چهارم	کلاس پنجم
۱	قرآن	۱	۲	۲	۲	۲
۲	تعلیمات دینی	—	۲	۲	۲	۲
۳	زبان آموزی	۱۱	۸	۸	۷	۷
۴	مطالعات اجتماعی	—	—	۲	۲/۵	۲/۵
۵	ریاضیات	۵	۵	۴	۴	۴
۶	علوم تجربی و بهداشت	۳	۳	۲/۵	۳	۳
۷	هنر	۲	۲	۱/۵	۱/۵	۱/۵
۸	تربیت بدنی	۲	۲	۲	۲	۲
جمع				۲۴ ساعت		

۲- جامعیت محتوایی؛ درس هنر از تنوع رشته‌های هنری برخوردار است. در این درس، رشته‌های نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش در کنار هم قرار گرفته‌اند. این رشته‌ها علاوه بر داشتن عناصر مشترکی چون زیبایی، هر یک مبانی، زبان و کارکردهای ویژه خود را دارند. انتخاب و سازماندهی فعالیت‌های هنری به گونه‌ای است که زمینه مساعدی را برای تجربه‌های مستقیم و دست اول در هر رشته و بهره‌گیری از مواهب و آثار آن، با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی و محیطی دانش‌آموزان فراهم می‌آورد و دانش‌آموزان را ضمن انجام دادن فعالیت‌های مربوط به هر رشته، با میراث فرهنگی و هنری خود آشنا کند.

۳- انعطاف‌پذیری؛ محتوای درس هنر، در رشته‌های مختلف طراحی شده است. نگاهی به گذشته تاریخی ایران اسلامی، وسعت جغرافیایی و تنوع قومی و فرهنگی آن نشان می‌دهد که هنرهای بومی متعدد و متنوعی در مناطق مختلف وجود دارد. معلم‌ها، دانش‌آموزان، کلاس‌های درس و مدرسه‌ها نیز در همه‌جا یکسان نیستند.

از آن‌جا که رویکرد این برنامه درسی «تربیت هنری» است، بچه‌ها با کسب تجربه‌های آن می‌توانند هنرمندانه زندگی کردن را یاد بگیرند. در درس هنر، بخش‌هایی به عنوان فعالیت‌های یادگیری تنظیم شده است. اجرای موبه موی همه فعالیت‌ها در هیچ‌جا اجباری نیست. معلم، امکانات، وسایل،

ابزار و مواد در دسترس، خواسته‌ها و توانایی‌های دانش‌آموزان و فضای کلاس و مدرسه را می‌شناسد. پس، با نگاهی دقیق به تعدد و تنوع رشته‌ها، فعالیت‌های یادگیری، کارکردها و نقش اولیه فعالیت‌های هنری، با در نظر داشتن رویکرد برنامه، حفظ اصول و برای رسیدن به اهداف آن، طراحی آموزشی^۱ هر جلسه درس خود را انجام می‌دهد. دانش‌آموزان با هم تفاوت‌هایی دارند؛ این تفاوت‌ها در علاقه‌ها و نیازها، توانایی‌های ذهنی و جسمی و حتی هوش آنان است. بعضی از آن‌ها همه فعالیت‌های هنری را به خوبی انجام می‌دهند، از همه آن‌ها لذت می‌برند و شادمان می‌شوند اما بعضی دیگر، فقط در یک یا چند رشته فعال‌اند و مایل‌اند که بیشتر به انجام دادن آن‌ها بپردازند. این علاقه و توانمندی ممکن است در موقعیت‌های مختلف نیز متفاوت باشد.

بنابراین، اگرچه ترتیب دادن برنامه‌های متنوع، ایجاد فرصت‌های متعدد برای فعالیت‌های هنری و تشویق دانش‌آموزان به مشارکت فعال در همه فعالیت‌های یادگیری، زمینه رشد هوش‌های چندگانه آنان را فراهم می‌آورد، اعتماد به نفس را در آنان تقویت می‌کند و آن‌ها را یاری می‌دهد تا توانایی‌های خود را بشناسند و رشد دهند و در فرایند تولید آثار هنری موفق شوند اما به این معنا نیست که دانش‌آموز مجبور است کاری را که دوست ندارد، انجام دهد. او در انتخاب موضوع فعالیت، وسایل، ابزار و مواد، چگونگی طی فرایند فعالیت هنری، محل نشستن، انتخاب شریک و ... نسبتاً آزاد است و در قبال این آزادی، مسئول انجام دادن به موقع فعالیت‌هایش است. لازم است معلم در تصمیم‌گیری و شناخت مسئولیت‌ها به او کمک کند و همواره پاسخ‌گوی پرسش‌هایش باشد. این آزادی و حق انتخاب دانش‌آموز، شور و هیجان لازم برای انجام دادن فعالیت و حفظ نظم و انضباط را در او ایجاد می‌کند. دانش‌آموز این امور را به خوبی انجام می‌دهد و از انجام دادن آن‌ها احساس موفقیت، لذت و رضایت می‌کند.

۴- **کودک محوری**: دانش‌آموزان به طور فطری فعال و جست و جوگرند. وقتی شرایطی ایجاد می‌شود که آن‌ها می‌توانند فعال بودن خود را بروز دهند، یعنی بپرسند، کنج‌کاو باشند، مشاهده کنند، کشف کنند، به مشکل‌گشایی بپردازند، حس کنند، خیال کنند، بیندیشند، خلق کنند و با یک‌دیگر بحث و تبادل نظر کنند، در واقع فرصت یافته‌اند که توانایی‌های طبیعی خود را در فعالیت‌های متنوع یادگیری شکوفا سازند. برنامه درسی هنر بر «فعالیت دانش‌آموزان» تمرکز دارد. معلم شرایطی را فراهم می‌آورد تا دانش‌آموزان توانایی‌های حسی - حرکتی و قدرت تخیل و تفکر خود را طی فرایند فعالیت و ارائه یک محصول هنری بیان کنند و ارتقا بخشند. معلم با دقت در گفت‌وگوهای خود با دانش‌آموزان و مشاهده رفتار آنان در کلاس، از علایق، تمایلات و تجربه‌هایشان آگاه می‌شود و درمی‌یابد که هر یک از آنان، چگونه مفاهیم را یاد می‌گیرند و مهارت‌ها را کسب می‌کنند؛ در نتیجه، او خواهد توانست برای هر جلسه درس هنر برنامه‌ای

روشن و واضح، متناسب با دانش آموزان خود طراحی و اجرا کند؛ به طوری که آنان قادر به انجام دادن آن باشند و احساس آزادی و حق انتخاب خود را در آن تجربه کنند. معلم در جریان اجرای برنامه، بر کار دانش آموزان نظارت کرده و در موارد ضروری آن‌ها را راهنمایی می‌کند. این راهنمایی‌ها بیشتر در مورد ابزار و مواد مورد نیاز برای فعالیت‌های هنری و روش‌های استفاده از آن‌هاست. به مرور زمان، دانش آموزان در کاربردها مهارت پیدا می‌کنند و در حد خود به نگرش هنری دست می‌یابند و این همه را در تولید آثار هنری خود به نمایش می‌گذارند.

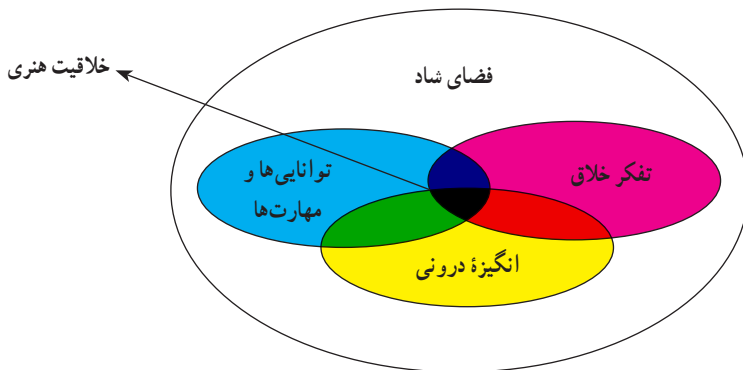
معلم با برخورد احترام‌آمیز با دانش آموزان و توجه به جنبه‌های مثبت، آنان را به تلاش بیشتر و استفاده حداکثر از استعدادها و خلاقیت‌هایشان تشویق می‌کند. دانش آموزان نیز با کسب موفقیت در فعالیت‌های خود، در صدد تکرار همان فعالیت یا مشابه آن برمی‌آیند؛ به این ترتیب، لذت تجربه‌های موفق، باعث اعتماد به نفس، استقلال، احساس مسئولیت، شادمانی و نشاط آنان می‌شود و آن‌ها را برای انجام دادن فعالیت‌های مشکل‌تر و حتی فعالیت‌هایی در زمینه‌های دیگر آماده می‌سازد.

برای تشویق بیشتر دانش آموزان، لازم است معلم به تناسب کارهایی را که آنان انجام داده‌اند، در کلاس و راهروی مدرسه در معرض دید دیگران قرار دهد و مرتب آن‌ها را عوض کند تا همه بتوانند این آثار هنری را ببینند.

۵- پرورش خلاقیت؛ هر انسانی به طور نسبی قادر به انجام دادن کاری خلاق است. خالق مطلق خداوند است که همه چیز را در زیباترین شکل خلق کرده و همه هستی، تجلی وجود اوست. خداوند انسان را از همه زیباتر آفریده است، او را جانشین خود بر روی زمین قرار داده و صفات خود را در او به ودیعه نهاده است.

«خلاقیت را تولید یک ایده یا محصولی نو» تعریف کرده‌اند. عناصر خلاقیت نیز دو گونه‌اند؛ برخی از آن‌ها ژنتیکی و برخی اکتسابی یا محیطی و اجتماعی‌اند. کودکان در سنین مختلف انواع متفاوتی از رفتارهای خلاق را نشان می‌دهند اما به طور کلی، می‌توان گفت فضایی که کودکان در آن خلاقیت خود را بروز می‌دهند و میزان خلاقیتی که از خود نشان می‌دهند، به آموزش، تجربه و سطح پرورش فکری و جسمی آن‌ها بستگی دارد.

همه کودکان از انواع هوش برخوردارند. هوش همراه با آموزش مناسب و کسب تجربه، مهارت‌های لازم برای خلاق بودن را در اختیار آنان قرار می‌دهد. «بزرگ‌ترین کمک معلم در پرورش خلاقیت دانش آموزان، کمک به آن‌ها برای یافتن عوامل مؤثر بر خلاقیت و گسترش آن‌هاست. این عوامل عبارت‌اند از: «توانایی‌های فردی، کسب مهارت‌های انجام دادن کار، انگیزه درونی، تفکر خلاق و فضای شاد» (ترزا آمابلی، ۱۳۷۷).

۶- تلفیق رشته‌های هنری؛ در برنامه درسی هنر، رشته‌های مختلفی مانند نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش، آشنایی با میراث فرهنگی و ... طراحی شده است. وجود این رشته‌های متعدد برای برقراری ارتباط حسی و عاطفی با طبیعت و محیط، درک زیبایی‌ها و الهام گرفتن از آن‌ها، پرورش هوش‌های چندگانه و توسعه تفکر، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. در طبیعت، رنگ‌ها، شکل‌ها، صداها، حجم‌ها، اندازه‌ها و ...، آن‌چنان با هماهنگی و نظم زیبا در هم آمیخته‌اند که آن‌ها را جدا از هم نمی‌توان درک کرد. در کلاس هنر نیز مجموعه‌ای از فعالیت‌های هنری به گونه‌ای طراحی می‌شوند که یک‌دیگر را تکمیل کنند و در کنار هم زیباتر، لذت‌بخش‌تر، مؤثرتر و بامعناتر جلوه کنند؛ برای مثال، بچه‌ها پس از گوش دادن به یک قصه، درباره عناصر آن، اوج و پایان قصه گفت‌وگو می‌کنند. سپس، خود را به جای قهرمانان قصه قرار می‌دهند و حرکات و صداها را تقلید می‌کنند. درباره قسمتی از قصه که جذاب‌تر بوده و توجه آن‌ها را جلب کرده است، نقاشی می‌کشند و کاردستی درست می‌کنند. اگر کسی در مورد قسمتی از قصه، شعری می‌داند، آن را می‌خواند و بچه‌های دیگر با دست‌زدن او را همراهی می‌کنند. در پایان هر بخش هم، بچه‌ها

-
- توانایی‌ها: لازم است دانش‌آموز توانایی‌های ذهنی و جسمی مورد نیاز و علاقه برای شرکت در فعالیت‌های هنری را داشته باشد.
 - انگیزه درونی: علاقه و میل درونی فرد برای انجام دادن کار باعث می‌شود که آن فعالیت را عاشقانه، با کنج‌کاوی و پشتکار انجام دهد و فرایند تولید را تا مرحله آخر دنبال کند و محصول نهایی را ارائه دهد. معلم می‌تواند انگیزه درونی دانش‌آموز را با تشویق‌های مناسب در فرایند کار، پایان کار و هنگام ارائه محصول، تقویت کند.
 - تفکر خلاق: عاملی است که دانش‌آموز را در پیدا کردن راه‌حل‌های جدید برای انجام دادن کارها و ساختن چیزها و ارائه راه‌حل‌های نو یاری می‌دهد.
 - فضای شاد: کلاس هنر همواره با بازی، خنده، شادی و نشاط حاصل از رضایت، خشنودی و موفقیت همراه است و به این ترتیب، همواره بچه‌ها را فعال نگه می‌دارد.

در این کلاس، معلم می‌تواند طراحی آموزشی خود را به گونه‌ای اجرا کند که سه عامل تفکر، توانایی و انگیزه‌های درونی به‌طور هم‌زمان در دانش‌آموزان ایجاد و به گونه‌ای تقویت شوند که محل تلاقی آن‌ها — یعنی خلاقیت هنری — به‌صورت شایسته‌ای شکل گیرد.

کارهای یک‌دیگر را می‌بینند و درباره کار خود برای دیگران توضیح می‌دهند و به توضیحات دیگران در مورد کار خود گوش می‌دهند.

۷- یادگیری مشارکتی؛ دانش‌آموزان از طریق مشارکت فعال در تجربه‌های هنری، با حوزه‌های مفهومی و مهارتی بسیاری مواجه و آشنا می‌شوند و آن‌ها را یاد می‌گیرند. برای جلب مشارکت دانش‌آموزان، باید علاقه، استعداد و نیازهای آنان را در نظر گرفت و به آن‌ها مسئولیت داد تا در برنامه‌ریزی ساعت درس هنر سهیم باشند و اجرای برنامه‌ها و حتی طرح مقررات و اجرای نظم کلاس را بر عهده گیرند.

فعالیت‌های هنری با حواس، تخیل و عواطف دانش‌آموزان ارتباط بسیار نزدیکی دارد. بیان هنری، ابراز عواطف درونی است؛ بنابراین، بهتر است ابتدا فعالیت‌های هنری به صورت فردی انجام شود تا هر یک از دانش‌آموزان، فرصت تجربه توانایی‌ها و مهارت‌ها، نشان‌دادن عواطف و هیجانات و بیان احساسات خود را به‌طور مستقل داشته باشد. درضمن، دانش‌آموزان در جریان همین فعالیت‌های فردی به گونه‌های مختلف می‌توانند با هم مشارکت کنند. معلم نیز می‌تواند آن‌ها را تشویق کند که برای انتخاب موضوع فعالیت‌های خود، با هم به گفت‌وگو بپردازند و در توسعه ایده‌های یک‌دیگر، به هم کمک کنند. حتی با مشاهده آثار هنری یک‌دیگر، دیدن تصاویر مرتبط با موضوع کار یا آثار هنری نمایشگاه‌ها و موزه‌ها از آن‌ها ایده بگیرند، از ابزار، وسایل و مواد در دسترس، با هم استفاده کنند. در این تعامل، رشد عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان بهتر صورت می‌گیرد.

در مورد فعالیت‌های گروهی لازم است آزادی و حق انتخاب شریک، برای دانش‌آموزان محترم شمرده شود. تشکیل گروه و تعیین موضوع فعالیت و تقسیم مسئولیت بر عهده گروه است و معلم بر مشارکت فعال همه اعضای گروه نظارت کلی می‌کند. لازم است گروه یک نماینده داشته باشد که اثر تولیدشده را ارائه کند و چگونگی تهیه آن را گزارش دهد. پس از تولید اثر هنری نیز بچه‌ها در گروه‌های بزرگ یا کوچک به مشاهده، بررسی و توصیف آثار بپردازند و هرکس، علاوه بر این که کار خود را برای دیگران توضیح می‌دهد، درباره کاری که دوستش انجام داده است، اظهار نظر کند.

از آن‌جا که همه افراد مسئول حفظ نظم و نظافت کلاس‌اند، در زمان کار و پس از آن، تمیزی خود، تمیزی کلاس، جمع‌آوری و حفظ و نگهداری آثار تولیدشده و ابزار و مواد باقی‌مانده و قرار دادن هر چیز در جای خودش بر عهده همه دانش‌آموزان است. حتی لازم است معلم بچه‌ها را توجیه کند که ضمن برقراری فضایی شاد و با نشاط در کلاس، باید مراقب باشند که صدایشان نظم دیگر کلاس‌ها را بر هم نزنند. در همه این موارد، بهتر است معلم خود الگویی عملی برای بچه‌ها باشد.

۸- پویایی و استمرار؛ اصل انعطاف‌پذیری به‌عنوان عامل درونی بر پویایی و استمرار برنامه درسی مؤثر است. تحولات، نوآوری‌های هنری و فناوری‌های نوین در روش‌های تولید هنری، نیز در گذر

زمان به عنوان عوامل بیرونی بر این برنامه تأثیر می‌گذارند. مجموعه این عوامل، بازنگری در برنامه توسط برنامه‌ریزان و روزآمد شدن آن را به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر تبدیل می‌کند.

اهداف برنامه درسی هنر

مجموعه اهداف دوره ابتدایی، در ششصد و چهل و هفتمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش به تاریخ ۷۹/۲/۲۹ تصویب شده است. این مجموعه، در هشت بخش اعتقادی، اخلاقی، علمی و آموزشی، فرهنگی و هنری، اجتماعی، زیستی، سیاسی و اقتصادی تنظیم و در خرداد ماه ۷۹ به حوزه‌های مختلف ستادی وزارت آموزش و پرورش ابلاغ شده است.

اهداف این برنامه درسی، هم‌سو با اهداف بخش فرهنگی و هنری، در سه حوزه دانش، مهارت و نگرش تدوین شده‌اند اما از آن‌جا که هیچ مهارتی بدون دانش و آگاهی ایجاد نمی‌شود و هیچ فعالیتی بدون انگیزه و خواست انجام نمی‌پذیرد، تفکیک کامل این سه حوزه نیز امکان‌پذیر نیست. تفکیک صوری این حوزه‌ها از یک‌دیگر فقط برای سهولت طراحی قسمت‌های دیگر برنامه انجام شده است.

اهداف حوزه دانش

- ۱ آشنایی با طبیعت به عنوان منبع الهام آفرینش‌های هنری
 - ۲ آشنایی با رشته‌های هنری (نقاشی، کاردستی، تربیت‌شنوایی، قصه‌گویی و نمایش)
 - ۳ آشنایی مقدماتی با ابزار و مواد هر یک از رشته‌های هنری
 - ۴ آشنایی با میراث فرهنگی و هنری
- اهداف حوزه دانش، در بخش تربیت هنری تعریف شده‌اند.

اهداف حوزه مهارت

- ۱ توسعه مهارت‌های حسی
- ۲ توسعه مهارت‌های گفتاری
- ۳ توسعه مهارت‌های حرکتی برای کاربرد مواد، ابزار و فنون ساده هنری
- ۴ توسعه قابلیت‌های تفکر
- ۵ توانایی بیان افکار و احساسات، در قالب‌های هنری
- ۶ توسعه مهارت‌های اجتماعی.

اهداف حوزه مهارت، به شرح زیر تعریف شده‌اند.

۱- توسعه مهارت‌های حسی؛ بینایی، شنوایی، بویایی، چشایی و لامسه، حواس پنج‌گانه انسان را

تشکیل می‌دهند. اگر انسان بتواند از هر یک از این حواس به درستی استفاده کند، در شناخت محیط خود و دریافت اطلاعات متنوع از آن، موفق خواهد بود؛ به عبارتی، «حواس پنج‌گانه انسان» پنجره‌های وجود انسان به دنیای خارج اند که در برابر پدیده‌های گوناگون واکنش نشان می‌دهند. در واقع، حواس نخستین ابزار برای شناخت، تفکر و خلاقیت‌اند؛ از این رو، باید به دانش‌آموزان کمک کنیم تا آن‌جا که می‌توانند، حواس خود را تقویت کنند و دقت خویش را در کاربرد این حواس افزایش دهند؛ به این ترتیب، کنجکاوی آن‌ها نسبت به محیط افزایش می‌یابد و در آن‌ها، روحیه پژوهش و کاوشگری ایجاد می‌شود.

۲- توسعه مهارت‌های گفتاری؛ دانش‌آموز در دوره دبستان یاد می‌گیرد که «خوب و درست گوش دهد و حرف بزند»؛ به طوری که حرف دیگران را بفهمد و دیگران نیز حرف او را بفهمند. او برای دست‌یافتن به این هدف، باید بتواند خوب تمرکز کند، حروف، واژه‌ها و جمله‌ها را درست ادا کند، در صدای خود از حالت عاطفی مناسب استفاده کند، از حرکات چهره و دست‌ها به شکلی مناسب بهره‌گیرد تا مخاطب خود را کاملاً جذب کند و از همه مهم‌تر، در حضور جمع بدون خجالت و ترس صحبت کند.

برای تحقق این هدف، در بخش‌های مختلف درس هنر نیز، فعالیت‌هایی به صورت بحث و گفت‌وگو درباره کارهای هنری خود و دیگران در نظر گرفته شده است که به صورت پرسش و پاسخ یا بحث در گروه‌های کوچک و بزرگ اجرا می‌شود. فعالیت‌های قصه‌گویی و بازی‌های نمایشی نیز طوری سازماندهی شده‌اند که دانش‌آموز در جریان انجام دادن آن‌ها، به آرامی مهارت‌های گفتاری را کسب می‌کند.

۳- توسعه مهارت‌های حرکتی برای کاربرد مواد، ابزار و فنون ساده هنری؛ در انجام دادن فعالیت‌های هنری ضرورت دارد که بین حواس، هماهنگی برقرار شود؛ یعنی، فرد بتواند ذهن، چشم، دست و حرکات بدنی خود را هماهنگ کند تا قادر شود آن‌چه را در ذهن دارد، در قالب یک اثر هنری نشان دهد؛ بنابراین، در بیشتر فعالیت‌های پیش‌بینی شده در برنامه، تقویت حواس و هماهنگی بین آن‌ها در نظر گرفته شده است. کارهایی مثل نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه یا بازی‌های نمایشی به شکلی سازماندهی شده‌اند که این دقت و هماهنگی را در سطوح مختلف ایجاد کنند و باعث توسعه این توانایی شوند.

۴- توسعه قابلیت‌های تفکر؛ تفکر، فرایندی است که طی آن فرد می‌کوشد با استفاده از تجربه‌های گذشته‌اش، با محیط سازگار شود و به تعادل برسد. در این فرایند، او تجربه‌های خود را بازسازی می‌کند و به تجربه‌های جدید دست می‌یابد. تفکر، تعادل میان سه عامل احساس، حافظه و تخیل است. در جریان خلق یا تولید آثار هنری، فرد از طریق حواس پنج‌گانه خود با طبیعت و محیط اطراف ارتباط برقرار می‌کند. او شکل‌ها، اندازه‌ها، رنگ‌ها و بافت‌های متنوع اشیاء و پدیده‌ها، تشابه‌ها، تفاوت‌ها، تقارن‌ها، هماهنگی‌ها و سایر زیبایی‌ها را می‌بیند، صداهای متنوع و زیبا، آواز طبیعت و ترانه‌های هستی، سکوت‌ها و ترنم‌های گاه و بی‌گاه مثل ترنم باران، آواز پرندگان و آوای نسیم در ورق‌زدن برگ‌های گیاهان را می‌شنود، زبری و نرمی،

گرمی و سردی سطوح مختلف را لمس می کند، عطر خاک باران خورده و گل ها و گیاهان را می بوید و طعم میوه ها، غذاها و ... را می چشد؛ همه این تجربه ها برایش آشناست. هم چنین، می تواند با آن چه پیش رو دارد و نیز آن چه در ذهن مجسم می کند، ارتباط حسی برقرار سازد. از همه این ها الهام می گیرد و این الهام را با عواطف درونی خود ترکیب می کند و سپس، با مایه ای از اندیشه و تفکر، راهی برای بیان غیرکلامی آن ها می یابد. او این مجموعه را در قالب یک نقاشی، یک قصه، یک نمایش، یک نغمه یا هر اثر هنری دیگری ارائه می دهد و عرضه می کند؛ بنابراین، با استفاده از تفکر خود همه اطلاعات را جمع می کند، از آن ها بهره می گیرد و سپس، اثری بدیع و یکتا را که پراز رمز و راز است، به وجود می آورد. «در این وادی، تحقق هدف در گرو برداشتن گام های مشخص و معین نیست. فرد در فرایند تبدیل ایده به تولید محصول هنری، لحظه لحظه با مسئله ای روبه روست و برای حل آن و پیش رفتن در مسیر تولید هنری بالیداهه تصمیم می گیرد» (محمود مهرمحمدی، ۱۳۸۳). هم از این روست که می گوئیم فعالیت های هنری ظرفیت تفکر را توسعه می بخشند، شیوه های تفکر را بنیان می نهند و روش های ماهرانه ای را برای ارتباط با جهان پایه گذاری می کنند.

۵- توانایی بیان افکار و احساسات در قالب های هنری؛ دانش آموز دبستانی پیش از آن که با واقعیت های اطراف خود زندگی کند و آن ها را دریابد، با برداشت های خود از آن واقعیت ها زندگی می کند؛ به عبارت دیگر، او با تخیلاتی که از واقعیت ها در ذهن خلاق خود تصویر کرده است، زندگی می کند. ممکن است بیشتر تخیلات او غیرواقعی باشند ولی او آن ها را واقعیت محض می پندارد و آن گونه که خود حس می کند، با آن ها برخورد می کند. آموزگار باید این وضعیت را درک کند و بپذیرد و ساعت درس هنر و فعالیت های هنری را طوری ترتیب دهد که دانش آموز بی ترس و خجالت و بدون تقلید از هر نوع الگو، آن چه را خود تشخیص می دهد، در قالب فعالیت های هنری، به طور آزاد انجام دهد. خلاصه این که نباید کودکان را مجبور کرد مطابق خواست و سلیقه ما فعالیت کنند بلکه آن ها فعالیت هایشان را باید طبق خواست، سلیقه و توانایی خود انجام دهند.

۶- توسعه مهارت های اجتماعی؛ انسان موجودی اجتماعی است که از طریق حرف زدن و تبادل عواطف و اندیشه، زمینه رشد خود و دیگران را فراهم می آورد. برقراری ارتباط با دیگران به مهارت هایی نیاز دارد که از کودکی آموخته می شود. بحث و گفت و گو، توصیف و بررسی ها، فعالیت های گروهی در نقاشی، کاردستی، سرودها و نغمه ها، قصه گوئی و بازی های نمایشی، در برقراری ارتباط به دانش آموز کمک می کنند. هم چنین، فعالیت هایی مانند تکمیل نقاشی های نیمه تمام و کامل کردن قصه یا خاطره با نقاشی و ... به دانش آموز این فرصت را می دهد که در ارتباط با دیگران و تفکر و تخیل آن ها قرار گیرد، خود را به آن ها عرضه کند، آن ها را بپذیرد، از خود بداند و مشارکت در کارها را تجربه کند.

اهداف حوزه نگرش: دانش آموز با انجام دادن فعالیت‌ها، به توانایی‌های خود پی می‌برد، خود را باور می‌کند و اعتماد به نفس به دست می‌آورد. او ضمن انجام دادن فعالیت‌ها، توانایی‌هایش را توسعه می‌دهد و برای بهبود کار خود دانش‌هایی را کسب می‌کند که در دو سطح دانش و مهارت درباره آن‌ها توضیح دادیم. مجموعه این فعالیت‌ها در ساخت ارزش‌ها و باورهای او تأثیر می‌گذارد، توجه او را به دنیای اطراف جلب می‌کند، تمایلات و علاقه‌هایش را شکل می‌دهد و راه آینده او را هموارتر می‌سازد تا بتواند بهتر انتخاب کند و تصمیم بگیرد. نگرش‌های دانش آموز نسبت به هر چیز، به زمینه‌های ذهنی و تربیتی او باز می‌گردد که در مدت زمانی نسبتاً طولانی شکل می‌گیرد.

اهداف سطح نگرشی که در برنامه پیش‌بینی شده‌اند، عبارت‌اند از:

- ۱ توجه به زیبایی‌ها و پرورش حس زیباشناسی
- ۲ تمایل به ابراز افکار و احساسات
- ۳ توجه به توانایی‌های خود و کسب اعتماد به نفس
- ۴ علاقه به کاوشگری و کسب تجربه در رشته‌های مختلف هنری
- ۵ توجه به حفظ آثار هنری و میراث فرهنگی
- ۶ تمایل به برقراری ارتباط و مشارکت در فعالیت‌های گروهی.

محتوای برنامه درسی هنر

محتوای برنامه درسی هنر بر مبنای رویکرد، اصول و اهداف برنامه انتخاب و سازماندهی شده است؛ به طوری که دانش آموزان با انجام دادن فعالیت‌ها، با رشته‌های مختلف هنری آشنا می‌شوند. از یک سو، نتایج مطالعات انجام شده و از سوی دیگر، عدالت آموزشی – یعنی، امکان دسترسی افراد واجب‌التعلیم به آن چه برای رشد همه‌جانبه آن‌ها لازم است – بر این نکته دلالت دارند که کودکی که به هنر دسترسی نداشته باشد، از اغلب راه‌هایی که می‌تواند به کمک آن‌ها دنیا را تجربه کند، محروم می‌شود؛ از این رو، در برنامه درسی هنر دوره ابتدایی رشته‌های گوناگون هنری گنجانده شده است تا دانش آموز با توجه به زمینه‌های وجودی و شرایط محیطی خود، بتواند در عرصه‌های مختلف از جمله نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش فعالیت هنری داشته باشد، محصول هنری تولید کند و از مواهب قرارگرفتن در فرایند فعالیت‌های هنری متنوع بهره‌مند شود. در فصل دوم، محتوای این برنامه به تفصیل آمده است.

توصیه‌هایی به معلمان برای اجرای هرچه بهتر برنامه در کلاس

- ۱ باید همیشه آماده باشید که در کلاس هنر با هر کار جدید، عجیب و غیرقابل تصویری روبه‌رو شوید؛ خلاقیت کودکان محدوده‌ای ندارد. ابتکار عمل، ایجاد تغییرات دل‌خواه در برنامه و فرارفتن از

برنامهٔ کلاس، طبیعی است و از به وجود آمدن فضای مناسب برای بروز خلاقیت، حکایت دارد. موضوع کار یا فعالیت ارائه شده نیز، بهانه‌ای برای بروز خلاقیت است. در اغلب موارد، اجازهٔ فعالیت آزاد هنری را به دانش‌آموزان بدهید و در عین حال، به رویکرد و اهداف برنامه توجه داشته باشید.

۲ درک هنری، از تجربه‌های هنری ناشی می‌شود. بررسی آثار کودکان، گفت‌وگو دربارهٔ آن‌ها، نمایش دادن آثار هنری مختلف در کلاس و اجرای فعالیت‌های هنری با هدایت و رهبری شما به عنوان معلمی هوشیار، به شکل‌گیری دانش و نگرش لازم برای درک آثار هنری در کودکان کمک می‌کند. در تربیت هنری، معلم به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا شیوه‌های حل مسئله را بیابند اما هرگز جواب را ارائه نمی‌دهد.

۳ اگر بعضی از دانش‌آموزان به برنامهٔ خاصی علاقه نشان نمی‌دهند، نباید اصرار داشته باشید که حتماً آن فعالیت را انجام دهند بلکه زمینهٔ انجام دادن فعالیت‌های دیگری را فراهم آورید تا دانش‌آموز احساس موفقیت کند و شاد و با نشاط باشد و اشتیاق به انجام دادن فعالیت‌های بعدی، در او ایجاد شود.

۴ تنظیم وقت برای اجرای فعالیت‌های هنری مسئلهٔ مهمی است. هیچ‌گاه دانش‌آموزان نباید احساس کنند که به شتاب واداشته شده‌اند. برای صرفه‌جویی در وقت، توزیع، جمع‌آوری و نگهداری وسایل، جمع‌آوری و نمایش کارها، نظم و نظافت کلاس را بر عهدهٔ دانش‌آموزان بگذارید تا بتوانید زمان مورد نیاز برای کارها را تنظیم کنید و بدانید که در هر حال، مدیریت کلاس و کنترل فضای کلاس بر عهدهٔ معلم است. برای اجرای بعضی از فعالیت‌ها که طولانی است، دو ساعت هنر را پشت سرهم در یک روز قرار دهید.

۵ در شروع کلاس، فضای مناسبی را برای گفت‌وگو ایجاد کنید تا دانش‌آموزان ایده‌های خود را مطرح کنند و دربارهٔ آن‌چه از برنامه فهمیده‌اند، به گفت‌وگو بپردازند. اگر همهٔ مباحث را شرح دهید و مثال یا پیشنهاد را جایگزین توصیف مسئله کنید، خلاقیت دانش‌آموزان را از بین می‌برید.

۶ با استفاده از منابع مختلف، مانند گردش در طبیعت، مشاهدهٔ نمونه‌های طبیعی در کلاس، بازدید از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های هنری، نمایش عکس و اسلاید و فیلم، شناخت دانش‌آموزان را از هر موضوع کامل کنید و دید آن‌ها را نسبت به برنامه وسعت دهید. در هر فرصت، ارزش فعالیت‌های منحصر به فرد هنری را به دانش‌آموزان گوشزد کنید تا آن‌ها با استفاده از تخیل و ذهن خود، از وابستگی به طرح‌های کلیشه‌ای و قراردادی و تکراری و یکنواخت رها شوند و با تکیه بر استعداد و خلاقیت خود، اعتماد به نفس پیدا کنند.

۷ در کار گروهی دوفری یا چند نفری، ایجاد ارتباط دوستانه در دست یابی به نتیجه بهتر، تأثیر چشم گیری دارد. گروه بندی دانش آموزان را با نظر خودشان انجام دهید. کارهای گروهی را پس از گذشت مدتی از آغاز سال تحصیلی، شروع کنید. بچه ها در کار گروهی به نقش دیگران پی می برند و همکاری و هماهنگی و مشورت را یاد می گیرند و اهمیت آن را درمی یابند.

۸ در پایان هر جلسه، چند دقیقه را به ارزش یابی فعالیت ها اختصاص دهید؛ به این ترتیب، هر دانش آموز پس از انجام دادن فعالیت، کار خویش را به نمایش می گذارد. دانش آموزان همه نمونه ها را می بینند و در مورد آن ها گفت و گو می کنند. آن ها یاد می گیرند که درباره کار خود و هم کلاسی هایشان اظهار نظر کنند تا نکته های مثبت کارها بارز شود، اطراف خود را خوب مشاهده کنند و اشیا و پدیده های تازه ای را کشف کنند، روش های تازه ای برای اجرا بیابند و به تدریج، هرچه را در ذهن تجسم می کنند، به راحتی اجرا کنند.

۹ از والدین بخواهید ضمن ایجاد فضایی محبت آمیز و گرم در خانه، تجربه های مفید خود را در قالب خاطرات یا قصه هایی، در اختیار فرزندان خویش قرار دهند تا زمینه ای برای شکوفایی خلاقیت آن ها باشد. هم چنین، آن ها را توجیه کنید تا کارهای هنری فرزندان خود را با همان دید کودکان و متناسب با توانایی ها و ذوق کودکان بنگرند و در هیچ موردی، آن ها را سرزنش و توبیخ یا حتی تشویق بی مورد نکنند؛ والدین باید بدانند که کودکان با تخیلات و ایده آل هایشان زندگی می کنند.

۱۰ از والدین بخواهید که به فرزندانشان در تهیه مواد و ابزار و وسایل لازم برای انجام دادن فعالیت های هنری کمک کنند. این وسایل، بسیار ساده اند و لازم است مطابق دستور کار هر جلسه، تهیه شوند؛ انواع مواد رنگین و کاغذ و مقوا، قوطی مقوایی خالی، چسب، کاغذهای باطله، نوارها و نخ های رنگین و دیگر مواد تزینی از جمله این وسایل اند. هم چنین، لازم است لباس مناسبی در اختیار کودکان قرار دهند تا در ساعت درس هنر برای محافظت از لباس مدرسه، آن را بپوشند. در ضمن، والدین باید فرزندان خود را به رعایت بهداشت، ایمنی و نظافت تشویق کنند.

منابع

- ۱ آرمسترانگ، توماس؛ هوش‌های چندگانه در کلاس‌های درس، ترجمهٔ مهشید صفری، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۳.
- ۲ آمابلی، ترزا؛ شکوفایی خلاقیت کودکان، ترجمهٔ حسن قاسم‌زاده و پروین عظیمی، نشر دنیای نو، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۷.
- ۳ انوشه، حسن؛ فرهنگنامهٔ ادبی فارسی، تهران ۱۳۷۳، ص ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۷.
- ۴ تاج‌الدینی، علی؛ اهتزاز روح، حوزهٔ هنری، تهران ۱۳۶۹، ص ۶۷.
- ۵ حجت، مهدی؛ میراث فرهنگی در ایران، سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران ۱۳۸۰، ص ۱۵ و ۱۹ و ۶۳.
- ۶ دهخدا، علی‌اکبر؛ لغت‌نامه، ج. ۱۴، مؤسسهٔ انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، زمستان ۱۳۷۳، ص ۲۰۸۴۱.
- ۷ شریف‌زاده، سید عبدالمجید؛ مبانی هنرهای سنتی، کتاب ماه هنر، اردیبهشت ۱۳۷۸.
- ۸ مهرمحمدی، محمود؛ چیستی، چرایی، چگونگی آموزش عمومی هنر، انتشارات مدرسه، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- ۹ اهداف دورهٔ ابتدایی، رأی صادره در شش‌صد و چهل و هفتمین جلسهٔ شورای عالی آموزش و پرورش، مورخ ۷۹/۲/۲۹.
- ۱۰ دایرةالمعارف هنر، ص ۶۵۱.

منابع برای مطالعهٔ بیشتر

- ۱ آندرسون، لورین؛ افزایش اثربخشی معلمان در فرایند تدریس، ترجمهٔ محمد امینی، انتشارات مدرسه، چاپ سوم؛ ۱۳۸۰.
- ۲ اسبورن، الکس؛ پرورش استعداد همگانی، ابداع و خلاقیت، ترجمهٔ حسن قاسم‌زاده، انتشارات میلونر، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۱.
- ۳ اسکات، جوانا و همکاران؛ یادگیری مشارکتی، ترجمهٔ محمدامینی و منصور مرعشی، انتشارات مدرسه، چاپ دوم، ۱۳۷۹.
- ۴ امینی، محمد؛ تربیت هنری در قلمرو آموزش و پرورش، نشر آبیژ، تهران، ۱۳۸۴.
- ۵ براون، کیت؛ یادگیری مبتنی بر تفاوت‌های فردی، ترجمهٔ مجید نعمتی و حیدر تورانی، نشر قو،

تهران، ۱۳۸۳.

۶ جنسن، اریک؛ مغز و آموزش، ترجمه لیلی محمدحسین و سپیده رضوی، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۳.

۷ حائری زاده، خیریه بیگم و لیلی محمدحسین؛ تفکر خلاق و حل خلاقانه مسئله، نشر نی، تهران، ۱۳۸۱.

۸ لنکستر، جان؛ هنر در مدرسه، ترجمه میرمحمدسید عباس زاده، انتشارات مدرسه، ۱۳۷۷.

۹ ولف، پاتریشیا؛ مغز و فرایند یادگیری، ترجمه داود ابوالقاسمی، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۲.

بخش دوم

محتوای برنامه

فهرست

صفحه	عنوان
۳۳	فصل اول - ارتباط با طبیعت
۴۸	فصل دوم - نقاشی
۹۹	فصل سوم - کاردستی
۱۴۸	فصل چهارم - تربیت شنوایی
۱۶۸	فصل پنجم - قصه گویی و قصه خوانی
۲۱۰	فصل ششم - نمایش

فصل اول

ارتباط با طبیعت

الف) دانستنی‌های معلم

طبیعت، منبع الهام هنری است؛ از این رو، برقراری ارتباط با طبیعت برای معلم و کودک ضرورت دارد. شناخت طبیعت و حساسیت نسبت به آن به معلم کمک می‌کند تا مفاهیم را بهتر به کودکان انتقال دهد. راهنمایی و هدایت کودکان برای جست و جو در طبیعت، جهت مشاهده بهتر پدیده‌ها و استفاده از آن‌ها در فعالیت‌های هنری به عهده معلم است. توجه به طبیعت باعث می‌شود که کودکان با مشاهده ویژگی‌های هر پدیده، به تنوع رنگ‌ها، شکل‌ها، بافت‌ها، حرکت‌ها، صداها و... پی ببرند؛ به این ترتیب، کودکان به اطرافشان بیشتر توجه و دقت می‌کنند و ویژگی‌های هر چیز را به خاطر می‌سپارند. هنگام انجام دادن فعالیت‌ها نیز از این اطلاعات بهره می‌برند و حساسیت بیشتری به موضوعات مختلف پیدا می‌کنند.

درک زیبایی براساس نمونه‌های طبیعی صورت می‌گیرد. توجه به تناسب اندازه‌ها، رنگ‌ها و شکل‌ها، صداها، حرکت‌ها، تقارن پدیده‌ها، نظم، هماهنگی و زیبایی طبیعت از کوچک‌ترین اجزاء (مانند برگ درخت) تا بزرگ‌ترین حجم‌ها (مانند ماه و خورشید) این درک را کامل می‌کند.

طبیعت اولین الهام‌دهندهٔ انسان بوده و هنوز هم با همهٔ پیشرفت‌های حیرت‌انگیز فناوری، بزرگ‌ترین منبع الهام اوست؛ زیرا در طبع و فطرت انسان ریشه دارد. جست و جو و کشف پدیده‌های طبیعی در فعالیت‌های هنری اهمیت زیادی دارد. معلم، توجه دانش‌آموزان را به همهٔ ویژگی‌های طبیعت جلب می‌کند و آن‌ها را به دقت در صداها، حرکات، شکل‌ها، رنگ‌ها و ... فرا می‌خواند؛ به این ترتیب، میل به جست و جو و مشاهده و بررسی پدیده‌های طبیعی در کودکان تقویت می‌شود. به تدریج، کودکان از طریق حواس پنج‌گانه به مشاهدهٔ دقیق طبیعت می‌پردازند و به مواردی توجه می‌کنند که از دید معلم هم پنهان بوده است.

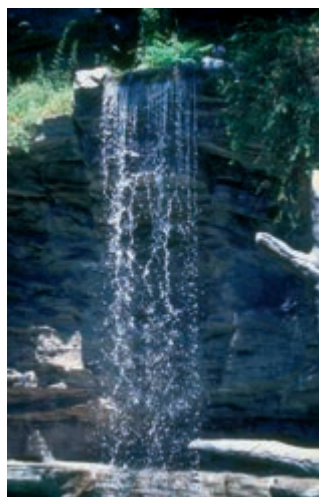
توجه به طبیعت، کودکان را با نظم، هماهنگی و زیبایی آشنا می‌کند. طبیعت از عناصری^۱ چون **صدا و حرکت، نقطه، خط، شکل (سطح، حجم)، رنگ و بافت** تشکیل شده است. هرچه شناخت دانش‌آموزان از این مفاهیم و حساسیت آن‌ها نسبت به طبیعت بیشتر شود، درک نظم، هماهنگی و زیبایی به شکلی کامل‌تر تحقق می‌پذیرد.

بعضی از کودکان هنگام گردش در طبیعت بیشتر به صداها توجه می‌کنند. کودکان با حضور در طبیعت و یکی‌شدن با آن، سرچشمه‌های طبیعی و سالم اصوات موزون فطری وجود خود را احساس و شناسایی می‌کنند. در بین اصوات نیز سکوت‌هایی وجود دارند که در عین بی‌صدایی، به نوعی حاوی **موسیقی درونی**

۱- عناصر بصری یا القبای تصویر از طبیعت واجزای آن گرفته شده است.

یا موسیقی سکوت اند. گاه می شود که در هنگام سکوت مطلق، صدایی شبیه سوت را می شنویم. این صدای سوت بر اثر مهمه پنهان اجزای محیط و جابه جایی هوای پیرامون است. به طور کلی، هیچ پدیده ای بدون صدا و وزن نیست ولی از آن جا که گوش انسان نمی تواند بعضی صداها را بشنود، از آن پدیده ها تصور بی صدایی دارد.

نقش طبیعت در تربیت شنوایی، اساسی و کلیدی است. نخستین هماهنگی های ریتم و ملودی را در طبیعت می توان دید، شنید و احساس کرد؛ تا جایی که همه نمونه های صوتی استخراج شده از طبیعت، هماهنگ با فطرت انسانی، لطیف، زیبا و دل نشین اند. صداهایی مثل تپش قلب، چهچه بلب، برخورد منقار دارکوب با درخت، به هم خوردن منقار لک لک، ریزش آبشار، ترنم نسیم در لابه لای برگ ها و بعضی از دانش آموزان، هنگام گردش در طبیعت به عناصر بصری توجه می کنند. آن ها انواع نقاط مانند دانه های شن، سنگ ریزه ها، قطره های باران، پرچم های گل و خال های بال پروانه و ... را با شکل های مختلف پیدا می کنند. به علاوه با ستاره های آسمان در شب، لکه های بدن پلنگ و ... آشنا هستند و در آثار خود از انواع نقطه ها استفاده می کنند.

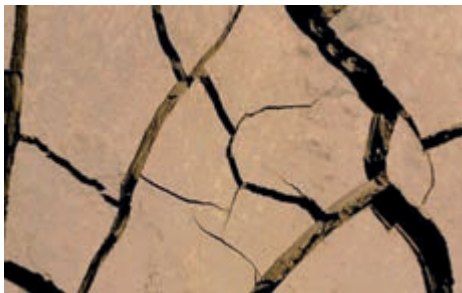

نقطه‌ها در طبیعت بسیار متنوع‌اند. بسیاری از آن‌ها در حقیقت حجم‌های بزرگی هستند که از فاصله دور، نقطه به نظر می‌آیند؛ مانند ستارگان. یک گل که حجم مشخصی دارد، از فاصله دور به صورت یک نقطه رنگی دیده می‌شود. بنابراین یک دشت پر از گل تنها به صورت مجموعه‌ای از نقاط رنگین دیده می‌شود. تجمع نقاط به این صورت، توجه بیشتر بیننده را به خود جلب می‌کند؛ همان‌گونه که حرکت باد در میان گندم‌زار باعث جلب توجه می‌شود یا صدای آبشار، سریع‌تر از صدای ملایم چشمه به گوش می‌رسد.

بعضی از نقاط، حرکت دارند و از این طریق، توجه بیننده را جلب می‌کنند؛ مانند قطره‌های باران، پرواز زنبورها و ... با کنارهم قرارگرفتن نقاط، شکل‌های تازه‌ای ایجاد می‌شود؛ مانند دانه‌های انگور و برگ‌های درخت که حجم خاصی را به وجود می‌آورند. معلم، دانش‌آموزان را به بررسی ویژگی‌های مختلف عناصر تشویق می‌کند تا راه‌ها و امکانات تازه‌ای را برای اجرای فعالیت‌های خویش کشف کنند.

بسیاری از نمونه‌هایی که کودکان در طبیعت به آن‌ها توجه می‌کنند، خطوط متنوع طبیعی‌اند. تنوع خطوط در طبیعت بسیار زیاد است. بعضی از خطوط طبیعی، دائمی نیستند؛ مانند نقش‌شن‌های روان بیابان یا ترک‌های خاک در کویر که متناسب با شرایط آب و هوایی، تغییر می‌کنند. ریزش آب، رگبار و خطوط موج‌ها روی ساحل هم ناپایدار و متغیر است. کودکان تندر، تنه و شاخه درختان، راه‌راه‌های بدن گورخر،

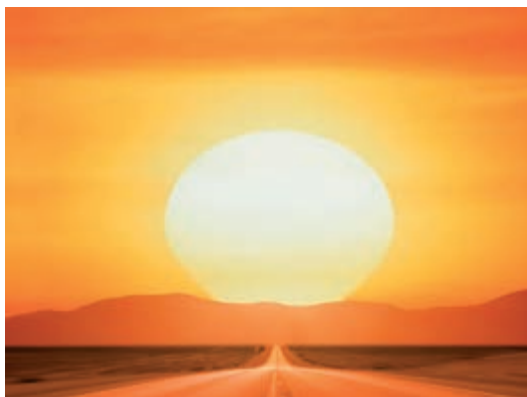
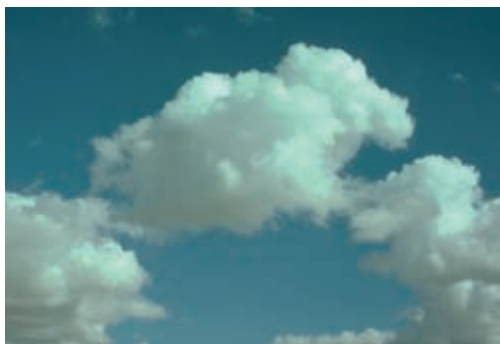
رگ‌برگ‌های گل و ... را می‌شناسند. آن‌ها در طبیعت، انواع خط‌ها را می‌یابند و معلم می‌تواند از آن‌ها بپرسد که این خطوط، چه ویژگی‌هایی دارند.

به‌طور کلی، سه دسته خط وجود دارد: خطوط مستقیم، منحنی و شکسته. انواع خط مستقیم در طبیعت (مانند ساقه نی) و در محیط زندگی (مانند تیر چراغ برق) وجود دارد. انواع خطوط منحنی هم در طبیعت (کوهان شتر) و محیط زندگی (خطوط سقف‌های گنبدی) دیده می‌شود. خطوط شکسته هم در طبیعت (مانند لبه صخره‌ها) و محیط زندگی (مانند لبه تیغه اره) وجود دارند. معلم پس از گردش در طبیعت و توجه به یافته‌های کودکان، آن‌ها را به جست و جوی انواع خطوط و ویژگی‌های مختلف هریک هدایت می‌کند.

بعضی از دانش آموزان، در طبیعت بیشتر به شکل‌ها توجه می‌کنند. شکل‌های متنوع طبیعت به صورت سطح‌ها و حجم‌های گوناگون دیده می‌شوند. ما در طبیعت، بیشتر با شکل آلی سروکار داریم؛ مانند برگ‌ها، سنگ‌ها، ابرها و بدن حیوانات.

ماه، خورشید و بسیاری از نمونه‌های طبیعی حجم‌های کروی هستند که اغلب به صورت سطح، دیده می‌شوند. بعضی از حجم‌ها متغیر و در حال حرکت‌اند؛ مانند امواج بزرگ آب یا توده‌های ابر.

کودکان به انواع صدف‌ها، برگ‌ها، گل‌ها، حشرات، حیوانات و ... توجه و علاقه دارند. معلم می‌تواند نمونه‌هایی را که مورد توجه دانش‌آموزان است، تأیید کرده و آنان را هدایت کند که به ویژگی‌های هریک از این نمونه‌ها دقت کنند. کودکان باید به تنوع شکل‌ها و تفاوت سطوح و حجم‌ها توجه کنند و به مقایسه نمونه‌ها بپردازند. توجه به انواع شکل‌ها در طبیعت و محیط و بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها برای فعالیت‌های

هنری بسیار مفید است. گاه بعضی از دانش‌آموزان چند سنگ کوچک را جمع‌آوری کرده و با آن‌ها صدا تولید می‌کنند؛ گاه با در کنار هم چیدن این سنگ‌ها شکلی آشنا می‌سازند و گاه با پرتاب کردن آن‌ها به درون آب، موج می‌سازند و حرکت امواج را تماشا می‌کنند. هریک از این فعالیت‌ها جنبه‌های آموزشی دارد؛ معلم با سؤال کردن از کودک، توجه او را به این جنبه‌ها جلب می‌کند و ذهن او را درگیر می‌کند تا بیندیشد و مباحث جدیدی را کشف کند.

دانش‌آموزان هنگام انجام دادن فعالیت نقاشی، سطح را تجربه می‌کنند و در فعالیت‌های کاردستی، به تجربه حجم می‌رسند. در هر دوی این فعالیت‌ها کودکان شکل‌سازی می‌کنند. برای تقویت این مهارت، توجه کودکان را به شکل‌های آشنا که به صورت اتفاقی به وجود آمده‌اند، جلب کنید. توجه به حجم‌ها در طبیعت و محیط و یافتن شباهت‌هایی میان آن‌ها و شکل‌های آشنا برای کلاس هنر مفید است. به این ترتیب، کودکان

می‌آموزند که با دیدن هرچیز، آن را در ذهن خود به صورت دیگری تجسم کنند و سپس، هنگام انجام دادن فعالیت هنری شکل‌ها را با تغییرات ساده به چیز جدیدی تبدیل کنند.

بسیاری از کودکان به رنگ‌های پدیده‌های مختلف توجه دارند. معلم با طرح سؤال‌های مختلف، می‌تواند توجه کودکان را به تنوع رنگ‌ها، رنگ‌های متغیر (تغییر نور از صبح تا شب) رنگ‌های مربوط به هر منطقه آب و هوایی و ... جلب کند.^۱

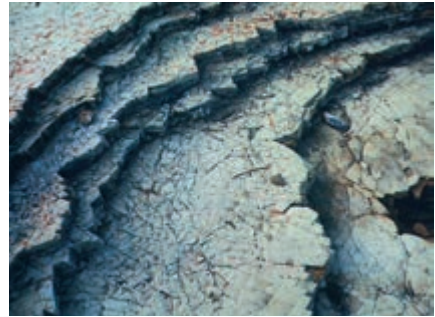
۱- در صورت امکان، توجه به رنگ انواع برگ‌ها و تغییرات رنگی برگ‌ها در فصل پاییز و دیدن عکس یا نمونه بره‌های رنگین پرندگان یا پوست دیگر حیوانات (که از نظر رنگی جالب توجه‌اند)، برای آموزش تنوع رنگ‌های طبیعت مفید است.

دانش‌آموزان در طبیعت، مجذوب رنگ‌ها، گل‌ها، برگ‌ها، حشرات و ... می‌شوند. معلم بر اهمیت رنگ‌های طبیعت، تنوع و جذابیت آن‌ها تأکید کرده و کودک را به بررسی هماهنگی رنگ‌ها در طبیعت تشویق می‌کند. به علاوه، از او می‌خواهد که به رنگ‌های ذهنی خویش توجه کرده و آن‌ها را به کار گیرد.

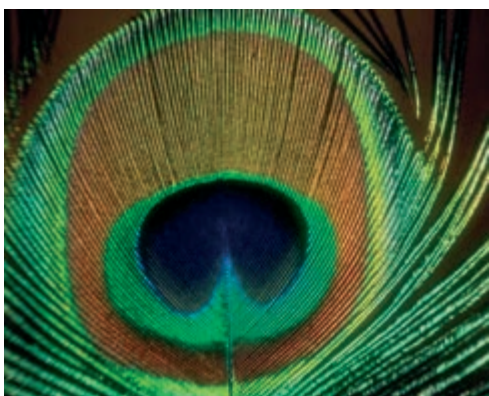
دانش‌آموزان در تجربه آزاد گردش در طبیعت، پوست درختان، سنگ‌ها، برگ‌ها و ... نمونه‌های متنوعی را لمس می‌کنند. تفاوت تجربه‌های لامسه‌ای، آن‌ها را به درک عنصر بصری دیگری به نام بافت هدایت می‌کند. بافت، پوشش ظاهری پدیده‌هاست که گاه فقط دیدنی است (ارزش بصری دارد) و گاه با لمس کردن هم احساس می‌شود (ارزش بصری – لامسه‌ای دارد). بافت‌های طبیعی هم بسیار متنوع‌اند. پوست انواع میوه‌ها، پوشش بدن حیوانات، فلس‌های ماهی و ... هر یک ویژگی خاصی دارند. کودکان می‌توانند انواع نمونه‌های در دسترس را با هم مقایسه کنند و فکر کنند که هر یک از نمونه‌ها برای چه کاری مناسب است یا در کدام فعالیت می‌توان از آن استفاده کرد. آنان با لمس بافت‌های مختلف، تجربه عمیق‌تری پیدا می‌کنند. کودکان را به گفت‌وگو درباره چگونگی کشف، تجربه و درک بافت‌های متنوع ترغیب کنید. در صورت امکان، به آنان اجازه دهید که بافت‌های طبیعی را با استفاده از ذره‌بین ببینند و مقایسه کنند. بعضی بافت‌ها از کنار هم قرار گرفتن نقاط و برخی، از چیده شدن خطوط و ... تشکیل شده‌اند. کودکان به کمک ذره‌بین این

تفاوت‌ها را بهتر تشخیص می‌دهند و درک می‌کنند و هنگام انجام دادن فعالیت‌ها می‌توانند چنین ویژگی‌هایی را به‌وجود آورند.

در طبیعت، علاوه بر عناصری چون خط، شکل، رنگ و بافت، ویژگی‌هایی چون نظم، حرکت، تقارن، تناسب، تعادل، ریتم و هماهنگی وجود دارد. بعضی از کودکان به حرکت پرندگان و حیوانات، جریان آب، حرکت ماه و خورشید، ابرها و ... توجه خاصی دارند و بعضی از آن‌ها را تقلید می‌کنند. توجه کودکان را به حرکت ماهی در آب، حرکت چوب روی آب، حرکت پرند در هوا و ... و مقایسه آن‌ها جلب کنید. ارائه نمونه‌های تصویری و گفت و گو درباره آن‌ها هم به ثبت این مفاهیم در ذهن کودک کمک می‌کند. در برنامه گردش در طبیعت، می‌توان کودکان را با نظم، حرکت زمین و خورشید، گردش شب و روز، تغییر فصل‌ها و ... آشنا کرد. فعالیت‌های ساده‌تر و مفیدتری را می‌توان در کلاس تجربه کرد؛ برای مثال، معلم می‌تواند از کودکان بخواهد برگ‌ها، میوه‌ها، سبزی‌ها، حشرات و ... را با ذره‌بین مشاهده کنند تا نظم، تقارن، هماهنگی و ... را در طبیعت ببینند. سپس، به هرچه در اطرافشان است، با دقت نگاه کنند و آن‌ها را به خاطر بسپارند.

پس از بررسی این ویژگی‌ها در طبیعت و محیط پیرامون و انجام دادن فعالیت‌های متعدد، مفهوم هماهنگی و زیبایی در ذهن کودکان شکل می‌گیرد. آن‌ها می‌توانند با دیدن عکس‌ها یا مجموعه‌ای از

سنگ‌ها، برگ‌های تازه یا خشک شده، پروانه‌های زیبا، آثار هنری و ... در مورد زیبایی گفت و گو کنند. با انجام دادن فعالیت‌های هنری و گفت و گو در مورد زیبایی طبیعت و آثار هنری، کم‌کم ذوق زیباشناسی در کودکان پرورش می‌یابد. پرورش خلاقیت و ذوق زیباشناسی در کودکان، در همه فعالیت‌ها، محیط زندگی و کار آن‌ها تأثیر چشم‌گیری دارد. بازدید از موزه‌ها، مکان‌های تاریخی و فضای طبیعی هر منطقه، دیدن تصاویر متنوع طبیعت در فصل‌های مختلف، مشاهده فیلم‌هایی از مناطق مختلف آب و هوایی کره زمین، دیدن کتاب مجموعه آثار هنری ایران و جهان هم در تربیت ذوق زیباشناسی کودکان مؤثر است.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش آموزان

ارتباط با طبیعت، اساس برنامه هنر است. با توجه به ویژگی‌های هر یک از مناطق آب و هوایی؛ این برنامه را به بهترین شکل اجرا کنید. از کودکان بخواهید در محدوده انتخاب‌شده، گردش کرده و به همه چیز توجه کنند^۱. پس از بازگشت از گردش، از آن‌ها سؤال کنید که هر یک به چه چیزهایی توجه کرده‌اند و جالب‌ترین چیزی که مشاهده کرده‌اند، چیست. آیا سنگ، چوب یا نمونه دیگری را همراه آورده‌اند؟ سپس، از آن‌ها بخواهید در مورد تجربیات خویش گفت و گو کنند.

اگر یکی از دانش‌آموزان، گلی به همراه آورده است، از او پرسید که در آن، چه می‌بیند. رنگ، شکل، بو، اندازه، زبری ساقه و نرمی گل‌برگ‌ها چگونه‌اند؟ گل چگونه روی ساقه می‌ماند؟ چه ویژگی‌های ظاهری‌ای دارد؟ در مقابل وزش باد چگونه است؟ چه تفاوتی با درخت‌های بزرگ دارد؟ و ... سپس، از او بخواهید که از این ویژگی‌ها در فرایند کار هنری استفاده کند. او می‌تواند نقش گل را بازی کند، به وجود آمدن و رشد کردن گل را نشان دهد، تجسم کند که گرما، باد، باران و طوفان با گل چه می‌کنند و آن را اجرا کند.

اگر یکی از دانش‌آموزان تکه چوب خشکی را به همراه آورد، از او سؤال کنید که این نمونه چیست. بقیه هم در این گفت و گو شرکت می‌کنند. این چوب خشک قبلاً گیاهی سبز و زنده بوده است. سپس، پرسید: با این نمونه چه فعالیت‌های هنری می‌توان انجام داد؟ دانش‌آموزان می‌گویند: می‌توان یک کاردستی ساخت، موقع نقاشی به جای قلم‌مو از آن استفاده کرد؛ سرگذشت گیاه و تبدیل شدن آن به چوب خشک را نقاشی کرد، قصه آن را نوشت، جای گیاه و چوب خشک، بازی کرد، به کمک آن از اشیای مختلف صدا تولید کرد، با حرکت دادن و بازی با آن روی زمین نقش ایجاد کرد و ... به این ترتیب، دانش‌آموزان از برنامه ارتباط با طبیعت تجربه‌های متنوع و پرباری به‌دست می‌آورند. این برنامه‌ها را می‌توانید متناسب با امکانات

۱- رعایت نکات ایمنی هنگام گردش در طبیعت الزامی است. گردش باید در محیط امن و فضای طبیعی، تحت پوشش انجام پذیرد. معلم با زیر نظر داشتن دانش‌آموزان، مراقب است که به طبیعت صدمه نزنند، زخمی نشوند و به توصیه‌های ایمنی متناسب با شرایط موجود توجه کنند.

و شرایط هر منطقه و با مدیریت خود، در بهترین فضای ممکن اجرا کنید. در صورت وجود شرایط خاص و عدم امکان استفاده از فضای طبیعت، می‌توانید از فضای حیاط مدرسه برای این برنامه استفاده کنید. اگر چنین امکانی نیز وجود نداشته باشد، این برنامه را حتماً باید در کلاس اجرا کنید و از ساده‌ترین نمونه‌های در دسترس برای ایجاد انگیزهٔ خلاقه در فعالیت هنری بهره بگیرید. ابرهای آسمان، چند قطره آب، صدای زنبور و ... بهانه‌هایی برای تفکر و فعالیت خلاقه‌اند. وادار کردن بچه‌ها به تفکر و ایجاد انگیزه و اشتیاق برای فعالیت، مهم‌ترین بحث برنامه است. در فضای محدود، توجه آن‌ها را به هر چه در اطراف خویش مشاهده می‌کنند، جلب کنید و از آن‌ها بخواهید که یک فعالیت خلاقه انجام دهند. شاید کودکی بخواهد نقشی را در کلاس بازی کند، کودکی ابر باشد، کودکی صدای مار را تقلید کند و هریک از این نمونه‌ها انگیزه‌ای برای گفت‌وگو و شروع فعالیت هنری ایجاد می‌کند.

فصل دوم

نقاشی

فهرست

صفحه	عنوان
۵۰	الف — دانستنی‌های معلم
۵۰	۱- نقاشی
۵۱	۲- ویژگی‌های نقاشی کودکان
۵۹	۳- مبانی نقاشی کودکان
۶۱	۴- وسایل و ابزار نقاشی
۶۹	ب — فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان
۶۹	توصیه‌هایی برای اجرای برنامه نقاشی
۷۸	جدول فعالیت‌های یادگیری — نقاشی
۷۹	۱- پیدا کردن نقش‌های اتفاقی
۸۰	فعالیت‌های یادگیری در پایه اول (یافتن تصویر از یک مجموعه خط خطی)
۸۱	فعالیت‌های یادگیری در پایه دوم (یافتن تصویر از یک مجموعه خط خطی)
۸۱	فعالیت‌های یادگیری در پایه سوم (یافتن تصویر از میان مجموعه لکه‌های رنگین)
۸۱	۲- نقاشی با موضوع معین
۸۳	فعالیت‌های یادگیری در پایه اول
۸۳	فعالیت‌های یادگیری در پایه دوم
۸۵	فعالیت‌های یادگیری در پایه سوم
۸۵	۳- نقاشی با موضوع آزاد
۸۶	۴- نقاشی برای قصه

۸۷	فعالیت یادگیری در پایه اول
۸۷	فعالیت یادگیری در پایه دوم
۸۸	فعالیت یادگیری در پایه سوم
۸۸	۵- کامل کردن نقاشی های ناتمام
۸۹	فعالیت یادگیری در پایه اول
۹۰	فعالیت یادگیری در پایه دوم
۹۰	فعالیت یادگیری در پایه سوم
۹۰	۶- چاپ
۹۱	فعالیت های یادگیری پایه اول (چاپ انگستی با آب رنگ)
۹۲	فعالیت های یادگیری پایه اول (چاپ انگستی با گواش)
۹۲	فعالیت های یادگیری پایه دوم (چاپ با استفاده از عناصر طبیعت)
۹۳	فعالیت های یادگیری پایه دوم (چاپ با استفاده از اشیای نقش دار)
۹۴	فعالیت های یادگیری پایه سوم (کامل کردن نقاشی با چاپ)
۹۵	۷- تلفیق نقاشی با کاردستی
۹۵	فعالیت های یادگیری پایه اول
۹۵	فعالیت های یادگیری پایه دوم
۹۶	فعالیت های یادگیری پایه سوم
۹۶	۸- تلفیق نقاشی با تربیت شنوایی
۹۶	فعالیت های یادگیری پایه اول
۹۷	فعالیت های یادگیری پایه دوم
۹۷	فعالیت های یادگیری پایه سوم
۹۷	۹- تلفیق نقاشی با قصه و نمایش
۹۷	فعالیت های یادگیری پایه اول
۹۷	فعالیت های یادگیری پایه دوم
۹۷	فعالیت های یادگیری پایه سوم

الف دانستنی‌های معلم

۱- نقاشی

نقاشی فعالیتی آشنا و عادی است که بر رشد ذهنی بچه‌ها تأثیر زیادی دارد. کودکان به نقاشی علاقه دارند و با هر چه در دسترس‌شان باشد، طرح‌هایی می‌کشند که متناسب با سن و روحیه آن‌هاست. این طرح‌ها به مرور و با رشد کودک، کامل‌تر می‌شوند و برای ما، مفهوم روشن‌تری پیدا می‌کنند. یک جنبه کشیدن نقاشی، بازی و سرگرمی و جنبه دیگر آن، رشد و تکامل ذهن و پیشرفت توانایی است.

کودکان عواطف درونی خود را که برای ما دست نیافتنی هستند، در نقاشی‌هایشان نشان می‌دهند. آن‌ها تمایلات و آرزوهایشان، و نیز هر چه را دوست دارند و مایه شادی و لذت آن‌هاست و هر چه را دوست ندارند یا باعث ترسشان می‌شود، نقاشی می‌کنند. کودکان هر چه را تجربه کرده و یاد گرفته‌اند، می‌کشند تا این تجربه را عمیق‌تر درک کنند و به خاطر بسپارند. علاوه بر این، هر چه را نمی‌شناسند، نقاشی می‌کنند تا آن را بهتر بشناسند و درک خود را کامل کنند.

بدون این فعالیت‌ها، نیازهای اساسی درونی بچه‌ها بی‌جواب می‌ماند؛ زیرا آن‌ها هنوز قدرت کلامی کافی برای بیان احساسات خود ندارند و درون خود را تنها از طریق فعالیت‌های هنری و به خصوص نقاشی، نشان می‌دهند.

با تأیید و تشویق کارهای هنری کودکان، می‌توان اعتماد به نفس آن‌ها را تقویت و شوق تجربه‌های بعدی را در آنان ایجاد کرد. لذت نقاشی کردن و ساختن چیزی، برای کودک به معنای مفید، سازنده، توانا و مبتکر بودن است و تأثیر مهمی بر ذهن او می‌گذارد؛ به همین دلیل، در فعالیت‌هایی چون نقاشی به هیچ وجه نباید از الگو یا مدل استفاده کرد. بچه‌ها باید آزادانه در مورد موضوع فکر کنند و ایده خود را در حد توانایی‌شان اجرا کنند تا از درون ارضا شوند. با توجه به این دیدگاه، نقاشی کودکان جنبه تربیتی دارد نه آموزشی.

امروزه در روش آموزش به شیوه غیرمستقیم، ارائه الگو یا آموزش طراحی و نقاشی معنایی ندارد؛ زیرا ارائه الگو یا مدل نقاشی و تحمیل معیارها و تصاویر و آثار بزرگسالان، مانع رشد شخصیت و خلاقیت فردی کودکان می‌شود. برعکس، در روش جدید، پس از ایجاد انگیزه برای فعالیت، کودک می‌تواند در فضایی صمیمی، آزادانه ایده‌های شخصی خود را نقاشی کند و مورد تأیید و تشویق قرار گیرد. براساس این روش، کودک نه مجبور می‌شود از مدل خاصی تقلید کند و نه به حال خود واگذاشته می‌شود که فقط به تفریح و بازی بپردازد^۱ بلکه فرصت پیدا می‌کند که تصاویر ذهنی منحصر به فرد خود را بکشد و توانایی‌های خویش را پیشرفت دهد. حتی اگر موضوع نقاشی مشخصی وجود داشته باشد، کودک در ترسیم و رنگ‌آمیزی آن آزاد است. او از این طریق با دنیای درون خود آشنا می‌شود و شخصیت و فردیتش اهمیت و ارزش پیدا می‌کند.

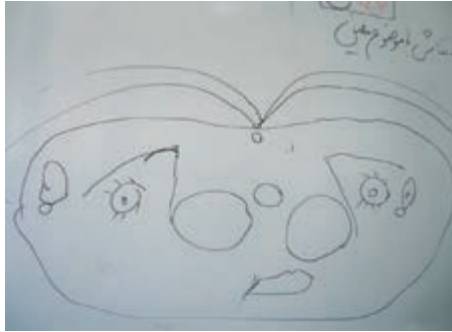

۲- ویژگی‌های نقاشی کودکان

نقاشی پلی برای برقراری ارتباط با درون کودکان است. در این فعالیت، آن‌ها به کمک شکل‌ها و رنگ‌ها تصاویر ذهنی خود را از دنیای اطراف نشان می‌دهند. تجسم شکل‌ها و فضاها در ذهن کودکان بسیار جالب

۱- در این گونه روش‌ها فقط به جنبه بازی و تخلیه ذهنی کودک توجه می‌شود؛ براین اساس، برنامه‌های آموزشی که به ترتیب از ساده به مشکل ارائه می‌شوند تا کودک و توانایی‌های او را رشد دهند، چندان اهمیتی ندارند.

و غنی است. آن‌ها دنیای شخصی خود را می‌آفرینند و واقعیت‌ها را همان‌گونه که می‌دانند و می‌شناسند، می‌کشند. در واقع، آن‌ها نه فقط آن‌چه را می‌بینند؛ بلکه آن‌چه را از جهان پیرامون درک می‌کنند، می‌کشند، به همین دلیل نقاشی آن‌ها با تصویر بزرگ‌سالان متفاوت است.

در نقاشی کودکان، گاه تنهٔ درخت زرد، آسمان صورتی، گربه قرمز و صورت انسان بنفش می‌شود. احساس کودک به هر چیز رنگ تازه‌ای می‌دهد؛ به همین دلیل، معلم می‌تواند از دانش‌آموزان بخواهد که هر یک مثلاً خانه، درخت، گربه و مورچه و ... ذهنی خود را بکشند و آن را به هر رنگی که در ذهن مجسم کرده‌اند، نشان دهند.

تلفیق چند فضا یا مکان در یک نقاشی، نمایش درون خانه‌ها و کشیدن اشیاء و آدم‌های پشت دیوار و...، نشان دادن چند اتفاق پیاپی به صورت هم زمان^۱، ترسیم اشیاء^۲ و موجودات به شکل جدید و غیرعادی،

۱- در یک نقاشی، دو صحنه داستان در کنار هم تصویر می‌شوند؛ مثلاً در داستان: «کدوی قلقله‌زن» پیرزن را هنگام رفتن به خانهٔ دخترش در قسمتی از صفحه می‌کشند و او را در حالی که در داخل کدو پنهان شده است تا به خانه‌اش باز گردد، در قسمت دیگری از صفحه نشان می‌دهند.

۲- در نقاشی کودکان گاهی حتی انبیا جاندار فرض می‌شوند، یا درختان، خورشید، ماه، ابرها و ... با چشم و ابرو کشیده می‌شوند.

به تصویر کشیدن اشیاء و موجودات به شکل‌های عجیب (مانند کشیدن درختان اطراف جاده به صورت خوابیده یا نمایش دادن چهار پایه‌ی میز از چهار طرف آن)، رنگ‌آمیزی به شیوه غیرواقعی، تغییر اندازه‌ها (کودک آن‌چه را می‌شناسد و بهتر درک می‌کند، بزرگ‌تر و پراهمیت‌تر می‌کشد) و ... از ویژگی‌های کار کودکان هستند که همراه با تغییرات جسمی و روحی کودک، به تدریج از بین می‌روند.

عواطف و افکار کودکان از طریق تغییر شکل‌ها و رنگ‌ها، جابه‌جایی عناصر، بزرگ و کوچک کشیدن موضوعات به دلخواه و ... نمایش داده می‌شود.

۱- گاهی بچه‌ها خود را از پدر و مادرشان هم بزرگ‌تر می‌کشند یا طول دست و پا را بسیار دراز نقاشی می‌کنند، سرها را بسیار بزرگ می‌کشند یا تناسبات بدن حیوانات را به دل خواه تغییر می‌دهند؛ مثلاً ممکن است یک گربه را بزرگ‌تر از یک ساختمان نقاشی کنند.

هدف از کار هنری با کودک یا تربیت هنری کودک، هدایت و راهنمایی او برای کسب تجربه و شناخت، درک زیبایی و تنوع موجودات جهان پیرامون و کشف امکانات و توانایی‌های درونی خویش است. ویژگی‌های گفته شده، از سنین قبل از دبستان تا سال‌های میانی دبستان در نقاشی کودک دیده می‌شود. در اواخر دوره دبستان بر اثر رشد ذهنی، تقویت و تکمیل قدرت بینایی و شناخت دقیق‌تر جهان پیرامون، کودک کم‌کم از دنیای تخیلی، شکل‌ها و رنگ‌های ذهنی، تغییر اندازه‌ها و تناسبات، و تلفیق زمان‌ها و مکان‌ها جدا می‌شود. تمایل به کشیدن تصاویر نزدیک به واقعیت در کودکان، متفاوت است و گاه زودتر و گاه دیرتر به وجود می‌آید.

در پایه‌های اول، دوم و سوم، ذهن کودکان در ایجاد تصاویر شخصی خلاق است؛ از این رو، معیار سنجش موفقیت معلم در ارائه روش صحیح کار این است که کودکان از یک موضوع، تصاویر متنوعی بسازند. اگر هر یک از آنان خانه، زنبور، درخت، گل، فیل، ماهی و ... ذهنی خود را بکشد، مشخص می‌شود که مدل یا سلیقه خاصی به آن‌ها تحمیل نشده است؛ یعنی، معلم آنان را آزاد گذاشته و به سوی تصاویر درونی هدایت کرده است.

در اولین پایه‌های ابتدایی، کودک بر عضلات خود و ابزار نقاشی، تسلط نسبی پیدا کرده است و شکل‌ها و رنگ‌ها را از هم تشخیص می‌دهد. به علاوه، شناخت او از جهان پیرامون هم افزایش یافته است و می‌تواند در مورد نقاشی‌هایش توضیحات کافی بدهد؛ بر این اساس، می‌توان فعالیت‌های هنری را در جهت رشد خلاقیت او برنامه‌ریزی کرد.

ارائه روش‌های نامناسب، تحمیل برنامه‌ها به کودک و تحقیر او یا آثارش، علاقه و اشتیاق وی را به نقاشی از بین می‌برد؛ به این ترتیب، کودک نه تنها یکی از لذت‌های بزرگ زندگی را از دست می‌دهد بلکه یکی از راه‌های اساسی او برای بیان احساسات و افکارش مسدود می‌شود و امکان بروز خلاقیت از او سلب می‌گردد.

در هیچ شرایطی برای کودکان شکلی نکشید، رنگ انتخاب نکنید، الگو یا مدل نقاشی ارائه ندهید بلکه تنها به آن‌ها کمک کنید تا تصویرهای ذهنی جالب و تازه‌ای بکشند و آن‌ها را رنگ آمیزی کنند تا خلاقیتشان پرورش یابد.

کودکان در کلاس‌های پایین‌تر از کشیدن اشیاء و موجودات به صورت تک، لذت می‌برند اما در کلاس‌های بالاتر، نسبت به محیط واکنش بهتری نشان می‌دهند و اجزای نقاشی را با توجه به تمامی جزئیات موضوع، در فضا جاسازی می‌کنند. در حالی که آنان در اولین تجربه‌های نقاشی خود، نسبت به فضا درک روشنی ندارند و اگر در مورد فضا و نوع ترکیب اجزاء در آن صحبت کنید، اغلب گیج می‌شوند.

ویژگی های نقاشی های کودکان در پایه های اول و دوم

- ۱ شکل های آن ها اغلب با شکل های دانش آموزان پایه های بالاتر متفاوت است.
- ۲ شکل هایی را که در کشیدن آن ها مهارت دارند، به طور مرتب در کارهایشان تکرار می کنند.
- ۳ برای کشیدن انسان، خانه، درخت، پرندۀ یا ماشین، شکل های زیادی اختراع می کنند.
- ۴ اشیاء را همان طور که می شناسند و احساس می کنند، می کشند (برای مثال، آسمان در بالای صفحه قرار می گیرد، خورشید تقریباً در همه کارها به چشم می خورد و خط های راه آهن هیچ گاه به هم نزدیک نمی شوند).
- ۵ اشیایی را که به نظر آن ها مهم تر است یا شناخت بیشتری از آن ها دارند، بزرگ تر می کشند و آن چه کوچک کشیده شده یا حذف می شود، به نظر آن ها مهم یا لازم نیست.
- ۶ اشیاء یا اجزای تصویر را طوری در صفحه قرار می دهند که گویی همه روی یک خط قرار گرفته اند؛ این خط، گاهی در لبه پایین کاغذ و گاهی کمی بالاتر از آن کشیده می شود.
- ۷ در کارها از شکل های هندسی ای که می شناسند، استفاده می کنند.

- ۸ از یک شکل هندسی برای نشان دادن چندین موضوع استفاده می کنند (برای مثال، با استفاده از دایره، خورشید، گل، سر انسان یا حیوان، میز، سیب، لامپ و ... می کشند).

۹ آن چه را می کشند، ساده می کنند و به جزئیات نمی پردازند.

۱۰ در رنگ آمیزی، همیشه از واقعیت تقلید نمی کنند بلکه بیشتر رنگ های ذهنی و احساس شخصی خود را برای اشیاء یا موجودات به کار می برند.

ویژگی های نقاشی های کودکان در پایه سوم

- ۱ شکل های ذهنی خود را مرتب در کارها تکرار می کنند.
- ۲ نقاشی خود را با هدف و آگاهانه شروع می کنند و می توانند از زمان شروع، اجزای مختلف موضوع را در ذهن تجسم کنند.
- ۳ آن ها در این پایه توانایی تمرکز بیشتر در مدت طولانی را دارند.
- ۴ از شکل های هندسی که می شناسند، در نقاشی ها استفاده می کنند.

- ۵ از یک شکل هندسی برای نشان دادن چندین موضوع استفاده می کنند (برای مثال استفاده از دایره برای کشیدن خورشید، گل و ...)
- ۶ میان شکل ها و نقش ها هماهنگی بیشتری ایجاد می کنند که کار آن ها را با دانش آموزان پایه های قبلی متفاوت می سازد.

۷ با روی هم قراردادن یا جلوی هم گذاشتن اشیاء یا موجودات، فضا را نشان می‌دهند و احساس دوری و نزدیکی را به وجود می‌آورند.

۸ به تدریج، موضوعات را کامل‌تر و با جزئیات بیشتر نشان می‌دهند.
 ۹ در رنگ‌آمیزی، همیشه از واقعیت تقلید نمی‌کنند بلکه از رنگ‌های ذهنی هم برای بیان احساس خود در مورد اشیاء یا موجودات استفاده می‌کنند.
 ۱۰ اغلب، روش‌های جدید را هنگام نقاشی تجربه می‌کنند. آن‌ها گاهی توانایی اجرای افکار خود را ندارند؛ برای مثال، سعی می‌کنند حرکت را در نقاشی نشان دهند اما توانایی کافی برای انجام دادن این کار ندارند.

۱۱ علاوه بر پیشرفت‌های ذهنی و جسمی، در ارزیابی کار خود و دیگران هم پیشرفت می‌کنند اما به تشویق نیاز دارند.

۳- مبانی نقاشی کودکان

فعالیت نقاشی، کودکان را به «خوب دیدن» و «دقیق و عمیق دیدن» تشویق می‌کند. توجه دقیق کودک به آن چه با چشم می‌بیند یا تصاویری که با تخیل در ذهن خود می‌سازد، به او کمک می‌کند بهتر نقاشی کند. معلم در نقاشی، هر دو جنبه (خوب دیدن و دقیق و عمیق دیدن) را تقویت کرده و ترسیم و هماهنگ کردن اجزای موضوع را در صفحه هدایت می‌کند. حساسیت بصری کودک بر نحوه دیدن و رسم کردن تصاویر تأثیر می‌گذارد.

کودکان واقعاً چه می‌بینند؟ آن‌ها با راهنمایی معلم چه چیزی را می‌توانند ببینند و احساس کنند؟ معلم می‌تواند به کودک کمک کند که هنگام دیدن پدیده‌ها، دقیق‌تر و در واکنش نشان دادن نسبت به آن‌ها، حساس‌تر باشد. کودک می‌آموزد که در تشخیص ویژگی‌های آن‌چه می‌بیند، توانا تر باشد و نهایت سعی خود را برای بیان احساسات و افکارش از موضوع در قالب یک فعالیت هنری به کار گیرد. با این روش، معلم از طریق تجربه‌های متنوع هنری و آشنایی با زیبایی طبیعت، تأثیر سلیقه بزرگسالان و تصاویر کلیشه‌ای و الگوهای هنری متداول را کاهش می‌دهد. او به کودک کمک می‌کند تا عقاید و احساسات و سلیقه خویش را بشناسد، زیبایی را درک کند و کار خود را به شکلی منحصر به فرد ارائه دهد.

کودکان به طور عادی هر روز تحت تأثیر تصاویر مختلفی قرار دارند. طبیعت، تلویزیون، سینما، تابلوی اعلانات، ویرترین مغازه‌ها، مجله‌ها، پوسترها، جلد کتاب‌ها، روزنامه‌ها، طرح‌های بسته‌بندی و ... همه بر سلیقه تصویری آن‌ها که در حال شکل‌گیری است، تأثیر می‌گذارند. برنامه هنر به کودکان کمک می‌کند تا حساس‌تر باشند و در انتخاب‌ها سلیقه بهتری داشته باشند. دیدن آثار ارزشمند هنری، بازدید از موزه‌ها، توجه به آثار هنری قدیمی و ... در شکل‌گیری و رشد سلیقه هنری کودکان مؤثر است. در همه این تجربه‌ها بر دقیق و عمیق دیدن و حساسیت بصری تأکید می‌شود. زیرا وقتی کودکی بهتر ببیند، بیشتر بداند و نسبت به محیط

اطراف خود حساس تر باشد، هنگام نقاشی کردن یا فعالیت هنری دیگر، اثری کامل تر و زیباتر ارائه می دهد اما اگر ارتباط او با طبیعت و محیط اطراف، سطحی و شناخت و تجربه اش ضعیف باشد، هنگام کار کردن احساس ناتوانی می کند. به علاوه، بیان های ناقص و نارسا در مورد هر موضوع یا رویدادی به سادگی او را راضی می کند.

کار معلم به نحوی است که آزادی انتخاب، حفظ خصوصیات فردی و تقویت بیان هنری کودک را مورد توجه قرار می دهد. راهنمایی معلم به کودک می آموزد که هر چه را در طبیعت و محیط اطراف خود می بیند، از زوایای مختلف، مطالعه کند و به هیچ چیز، سطحی ننگرد؛ اشیاء و موجودات را از نظر شکل، رنگ، بافت و... بررسی و مقایسه کند و آن ها را به راحتی از هم تشخیص دهد؛ نقاط مشترک و تفاوت های آن ها را به خاطر بسپارد، به ویژگی های هر یک توجه کند تا چنان مفهوم دقیقی از پدیده ها در ذهنش به وجود آید که بتواند آن ها را به آسانی نقاشی کند.

باید توجه کودکان را در فرصت های مناسب به شکل های متنوع طبیعی و ساخته دست بشر، تنوع رنگ ها، بافت های گوناگون طبیعی و مصنوعی و به طور کلی، دقت در دیدن و درک موضوعات مختلف جلب کرد. برای مثال، دیدن یک ذرت در کلاس و مشاهده قسمت های مختلف آن زیر ذره بین، شمردن دانه های هر ردیف، لمس کردن پوست ذرت و بو کردن کاکل آن، دیدن برش عرضی و طولی ذرت و بررسی آن برای کودکان بسیار جذاب است.

گردش در طبیعت، آوردن اشیای مختلف به کلاس، جمع آوری نمونه های برگ ها، سنگ ها، صدف ها و... و نمایش دادن عکس ها یا فیلم هایی از پدیده های متنوع طبیعی (مانند حیوانات، حشرات، پرندگان، ماهی ها، قارچ ها، صدف ها، سنگ ها و...) به تقویت حساسیت و دقت بصری کودکان کمک می کند. با این همه، ممکن است کودکان هنگام نقاشی کردن به رنگ ها، اندازه ها و حتی شکل های ذهنی، بیش از آن چه به صورت واقعی می بینند، گرایش داشته باشند. معلم با توجه به توان هر یک از دانش آموزان، نقاشی های

متنوع آن‌ها را از یک موضوع می‌پذیرد. در این روش، چندین نقاشی مختلف از یک موضوع کشیده و برای گفت‌وگو به نمایش گذاشته می‌شود.

ارائه موضوعات معین، نقاشی آزاد، نقاشی برای قصه، نقاشی تخیلی و ... تنها بهانه‌هایی برای دست‌یابی به گنجینه تصاویر ذهنی کودکان هستند.

در واقع، معلم در کلاس فضای مناسب را فراهم می‌آورد، انگیزه لازم را برای شروع کار ایجاد می‌کند و دانش‌آموزان را ضمن بحث و گفت‌وگو، بر موضوع متمرکز می‌سازد. او در شروع کار، آن‌ها را راهنمایی و در حین کار، روش‌های مناسب را یادآوری می‌کند. معلم با تحسین زیبایی کارهای دانش‌آموزان و تأیید و تشویق آن‌ها در مراحل مختلف، به فعالیت جذابیت بیشتری می‌بخشد و پس از پایان کار، گفت‌وگوی بچه‌ها را در مورد نقاشی‌ها رهبری می‌کند.

وقتی شاگردان شروع به نقاشی می‌کنند، معلم نیز آن‌ها را در مورد ایجاد هماهنگی، نظم و زیبایی بیشتر راهنمایی می‌کند. کودکان، نظم و ترکیب زیبا را از طبیعت و محیط زندگی، معلمان، والدین، هم‌سالان، آثار هنری و حتی اشیای طراحی شده در خانه، مدرسه و اجتماع می‌آموزند.

در روش آموزش غیرمستقیم که کشف ویژگی‌های موضوع و فعالیت خلاقه بر پایه حساسیت بصری انجام می‌شود، نتیجه بسیار ارزشمندی به دست می‌آید.

۴- وسایل و ابزار نقاشی

ابزار و وسایل نقاشی بسیار متنوع‌اند. معلم می‌تواند توجه کودکان را به انواع مواد طبیعی در دسترس که رنگین هم هستند^۱، جلب کند و آن‌ها را به یافتن نمونه‌های مختلف که برای سلامتی کودکان ضرر ندارد، تشویق کند. یافتن و جایگزین کردن ابزار و وسایل در دسترس به جای قلم‌مو^۲ و ... برای نقاشی، به آن‌ها

۱- زردچوبه، زعفران، پوست گردو، آب‌تره، نغاله‌جای، آب آلبالو، پوست چغندر پخته شده و ...

۲- مسواک، چوب بستنی، نی‌آشامیدنی مستعمل، در خودکار، فرچه، برس کوچک و ...

می‌آموزد که با هر روش ابداعی یا هر وسیله در دسترس، می‌توانند به فعالیت هنری بپردازند و به ابزار و وسایل خاصی وابسته نباشند. به طور کلی مجموعه وسایلی که برای نقاشی به کار می‌روند، به سه بخش تقسیم می‌شوند.

۱ وسایل تأثیرگذار (مثل : مداد و پاستل)؛ ۲ وسایل تأثیرپذیر (مثل : کاغذ و مقوا)؛ ۳ وسایل کمکی (مثل : چسب، گیره و تخته زیردستی).

در این جا با نمونه‌های متداول این وسایل بیشتر آشنا می‌شویم.

۱- وسایل تأثیرگذار : بیشتر وسایل تأثیرگذار، روی سطوح مختلف اثری به جا می‌گذارند اما برای این وسایل، سطوح مناسبی ساخته شده است تا نقوش را به بهترین صورت و به گونه‌ای ماندگار، ثبت کنند.

به طور کلی، انسان با هر وسیله‌ای که تأثیری بر جای می‌گذارد - حتی با یک مداد ساده یا یک تکه زغال - نقاشی می‌کند. اغلب، زیبایی نقاشی‌ها به تنوع رنگ آن‌هاست؛ از این رو، وسایل نقاشی رنگ‌های بسیاری دارند. در صورتی که رنگ‌های زیادی در دسترس نباشد، با ترکیب رنگ‌های موجود، می‌توان رنگ‌های متنوع‌تری به دست آورد. ترکیب رنگ‌ها در آب‌رنگ و گواش، بسیار ساده و در مداد رنگی و پاستل، مشکل‌تر است.

رنگ‌های قرمز، زرد و آبی، ترکیبات متنوعی ایجاد می‌کنند. از ترکیب زرد و قرمز، نارنجی، از ترکیب آبی و زرد، سبز و از ترکیب قرمز و آبی، بنفش به دست می‌آید. هر یک از این رنگ‌ها در ترکیب با سفید، روشن‌تر و ملایم می‌شود (مانند قرمز + سفید ← صورتی) و در ترکیب با سیاه، کدر و تیره می‌شود (مانند آبی + سیاه ← سرمه‌ای).

در پایهٔ اول لازم است کودکان سه رنگ اولیه و ترکیب آن‌ها را بشناسند و در کارهای خود به کار برند. بهتر است این آموزش از روز اول کلاس نقاشی آغاز شود. ممکن است بعضی کودکان، بنا بر توانایی و تجربهٔ فردی‌شان، تعداد بیشتری از رنگ‌ها را بشناسند و به کار ببرند. اما در پایهٔ اول، شناخت و به کارگیری شش رنگ قرمز، زرد، آبی، نارنجی، سبز و بنفش لازم است.

● **مداد رنگی** متداول‌ترین و در دسترس‌ترین وسیلهٔ رنگی برای بچه‌هاست. مداد رنگی‌های مختلف با رنگ‌های متنوع در بازار وجود دارد. روش‌های کار با مداد رنگی نیز متنوع است. هنگام نقاشی، از نوک، پهنا و تراشهٔ مداد رنگی استفاده می‌شود. نوک مداد رنگی برای کشیدن خطوط گوناگون و پیاده کردن طرح بسیار مناسب است. سطوح را اغلب با پهناي مداد رنگ می‌زنند. گاهی هم نقاشی را با پاشیدن تراشه‌های مداد رنگی بر سطح کاغذ و مالش دادن آن با دستمال کاغذی یا پنبه، رنگ‌آمیزی می‌کنند؛ این روش برای رنگ‌آمیزی سطوح بزرگ – مثل آسمان – مناسب است. میزان فشار دست و نوع کشیدن مداد روی کاغذ، باعث پررنگ یا کم‌رنگ شدن سطح می‌شود. بچه‌ها اغلب، سطوح

را با هیجان و به‌طور نامنظم رنگ‌آمیزی می‌کنند. با توجه به خصوصیت فردی بچه‌ها، می‌توان طی پایه‌های تحصیلی مختلف و به تدریج، رنگ‌آمیزی یک دست‌تر و پررنگ‌تر را به آن‌ها آموخت (البته بدون این که ویژگی‌های فردی کار آن‌ها را از بین ببریم).

مداد رنگی‌های معمولی اگر خیس شوند، پررنگ‌تر می‌شوند. برای رنگ‌آمیزی با مداد رنگی، روش‌های مختلفی وجود دارد. اغلب بچه‌ها تمایل دارند که هر چیزی را هم‌زمان با کشیدن، رنگ‌آمیزی کنند. بهتر است در پایه‌اول، آن‌ها را آزاد بگذاریم ولی در پایه‌های بالاتر و هنگام کشیدن موضوعات کامل‌تر و پیچیده‌تر که به تمرکز بیشتری نیاز دارند، بچه‌ها می‌توانند ابتدا طرح خود را کامل کرده و سپس، آن را رنگ‌آمیزی کنند. برای کشیدن طرح اولیه هم بهتر است از مداد سیاه معمولی استفاده نکنند؛ زیرا گرافیت آن با رنگ‌های دیگر مخلوط می‌شود و شفافیت رنگ‌ها را از بین می‌برد. اگر بچه‌ها برای کشیدن طرح خود از مداد رنگی (به رنگ دل‌خواه) استفاده کنند، این مشکل به‌وجود نمی‌آید. بعضی از بچه‌ها، هر چیز را با رنگ خاص آن طراحی می‌کنند؛ برای مثال، بدنهٔ درخت را با رنگ قهوه‌ای و شاخ و برگ آن را با رنگ سبز طراحی می‌کنند. **باید آن‌ها را در به‌کارگیری روش‌های شخصی آزاد گذاشت. البته لازم است به آن‌ها بگوییم که پس از تکمیل طرح، آن را از بالا به پایین رنگ‌آمیزی کنند؛ یعنی، اول عناصر بالای صفحه را رنگ کنند و سپس به بخش‌های پایین پردازند؛** زیرا کشیده شدن دست یا آستین لباس بر سطح رنگ‌آمیزی شده، باعث از بین رفتن شفافیت رنگ‌ها و تداخل آن‌ها می‌شود. کودکان می‌توانند صفحهٔ کاغذ را در جهات مختلف بچرخانند و با این روش، همهٔ قسمت‌ها را رنگ کنند.

تعداد انگشت‌شماری از بچه‌ها تمایلی به استفاده از رنگ در نقاشی خود ندارند و اغلب به صورت تک رنگ کار می‌کنند. در این موارد باید ضمن محترم شمردن آزادی فردی کودک، با تذکر به موقع و جلب توجه او به اهمیت رنگ‌ها در طبیعت و آنچه در اطراف ما وجود دارد (مانند وسایل شخصی)، علاقه و اشتیاق لازم را در به‌کارگیری رنگ، در او ایجاد کرد. باید بدانیم که با صبر و حوصله و راهنمایی مؤثر، به مرور زمان، تغییراتی در روش کار این‌گونه بچه‌ها حاصل خواهد شد.

مداد رنگی وسیلهٔ مناسبی برای کودکان در سنین مختلف است؛ بنابراین، بچه‌ها می‌توانند به دلخواه در پایه‌های مختلف، از این وسیله برای نقاشی استفاده کنند.

● **مداد شمعی و پاستل روغنی** نیز برای نقاشی کودکان، ابزارهای بسیار خوبی هستند. این وسایل، اغلب به دلیل اندازهٔ مناسبی که دارند، به راحتی در دست بچه‌ها جا می‌گیرند و چون چرب‌اند، به آسانی و با سرعت سطوح را رنگ می‌کنند و قدرت رنگ‌دهی خوبی هم دارند. مداد شمعی و پاستل روغنی برای کارهای ظریف و موضوعاتی با ریزه‌کاری زیاد، مناسب نیستند (تنها نوع خاصی از پاستل روغنی با نوک ظریف وجود دارد که برای این‌گونه کارها مناسب است اما به دلیل شکنندگی زیاد، کارکردن با آن برای کودکان دشوار است) هنگام کارکردن با مداد شمعی، باید فشار دست زیاد باشد تا نقاشی پررنگ و زیبا به نظر آید. اگر در هنگام کار، مداد شمعی یا پاستل روغنی تکه‌تکه شد یا شکست، می‌توان از تمامی تکه‌های آن برای کشیدن نقاشی‌های بعدی استفاده کرد.

● **آب‌رنگ** یکی دیگر از مواد متداول برای نقاشی کودکان است. پس از افزودن آب به رنگ، می‌توان با قلم‌مو از آن استفاده کرد. برای کار با آب‌رنگ و گواش قلم‌موهایی با موی نرم مناسب است. قلم‌مو با ضخامت‌های مختلف، خطوط پهن و نازک ایجاد می‌کند اما کنترل آن از مداد بسیار دشوارتر است. در نقاشی با آب‌رنگ، می‌توان (بدون استفاده از مدادرنگی) طراحی و رنگ‌آمیزی را به‌طور هم‌زمان انجام داد. علاوه بر این، با

کم و زیاد کردن میزان آب، رنگ‌ها به راحتی کم‌رنگ و پررنگ می‌شوند. کودکان با آب‌رنگ، بسیار آزاد و با روش شخصی کار می‌کنند. برای کار با آب‌رنگ، ظرف آب مورد استفاده باید بزرگ و سنگین باشد تا با حرکت‌های کوچک بچه‌ها و تکان‌های میز، واژگون نشود. پس از هربار استفاده از قلم‌مو، باید آن را در آب شست و سپس از رنگ دیگری استفاده کرد. پس از پایان کار نیز باید قلم‌مو را کاملاً بشویم؛ موهای آن را به صورت اولیه جمع کنیم و آن را به حالت سربالا در لیوان بگذاریم تا خشک شود.

بهرتر است نقاشی با آب‌رنگ روی کاغذ ضخیم یا مقوایی که آب را به خوبی جذب می‌کند، انجام شود. استفاده از کاغذ براق برای آب‌رنگ و گواش مناسب نیست.

اگر کودکی نقاشی خود را کند و با اشکال رنگ می‌کند، می‌توان کار با آب‌رنگ را به او پیشنهاد کرد تا با سرعت و سهولت بتواند سطوح بزرگ را به کمک قلم‌مو رنگ‌آمیزی کند. آب‌رنگ نامرغوب، میزان رنگ‌دهی کم و قدرت رنگی ضعیفی دارد و کار کردن با آن مشکل است. برای استفاده از این گونه آب‌رنگ‌ها باید قلم‌موی پر آب را چندین بار در رنگ چرخاند تا رنگ بیشتری به خود بگیرد. هنگام کار با آب‌رنگ، باید کاغذ را تا خشک شدن کامل رنگ‌ها در حالت افقی نگه داشت تا رنگ شُرّه نکند.

استفاده از آب‌رنگ و گواش برای اولین برنامه‌ها مناسب نیست.

یکی از روش‌های مناسب کار با کودکان، ترکیب پاستل روغنی یا مداد شمعی با آب‌رنگ است. اگر اجزای اصلی نقاشی با پاستل روغنی کار شود، می‌توان زمینه‌هایی مثل آسمان، دریا، دشت، کوه و ...، و سطوح بزرگ را به سرعت و با خیال راحت با قلم‌مو و آب‌رنگ رنگ‌آمیزی کرد؛ پاستل روغنی به علت چرب بودن، مانع نفوذ آب می‌شود و نقوش رنگ شده با آن، از زیر آب‌رنگ بیرون می‌زنند. این روش برای کودکانی که محدوده‌های اشیاء را به سادگی نمی‌توانند رنگ کنند، بسیار مناسب است.

با استفاده از این روش، این گونه کودکان بدون ترس و ناراحتی، نقاشی می‌کنند و لذت می‌برند؛ زیرا رنگ‌ها با هم تداخل پیدا نمی‌کنند و کار خراب نمی‌شود. کودکان با تمرین کردن، در پایه‌های بالاتر می‌توانند رنگ‌آمیزی دقیق و روش رعایت کردن محدوده‌های رنگی را بیاموزند.

● گواش وسیله مناسب دیگری برای نقاشی

است که قدرت رنگی زیادی دارد و به صورت غلیظ مورد استفاده قرار می‌گیرد.

برای رنگ‌آمیزی با گواش – مانند آب‌رنگ

– کمی آب به آن می‌افزایند و با قلم‌مو

رنگ‌آمیزی می‌کنند ولی میزان آب ترکیبی

آن کمتر از آب‌رنگ است. برای رنگ‌آمیزی

کافی است قلم‌مو را تا نیمه قسمت موها

رنگی کرد. یکی از ویژگی‌های مهم گواش

این است که می‌توان روی رنگ تیره، پس از

خشک شدن، دوباره لکه رنگ روشن اجرا

کرد. گواش روی کاغذ یا مقوا یا هر زمینه دیگر، لایه ضخیمی ایجاد می‌کند؛ از این رو، برای نقاشی روی سفال، سنگ، چوب و ... مناسب است. هم چنین، وسیله مناسبی برای نقاشی با مهر و چاپ رنگی است. برای استفاده از گواش باید پس از مصرف یک رنگ، قلم مو را کاملاً شست و سپس از رنگ دیگری استفاده کرد تا رنگ‌ها شفافیت خود را از دست ندهند و با هم مخلوط نشوند. رنگ گواش غلیظ است؛ از این رو، برای نگهداری از قلم مو باید پس از پایان کار، آن را به خوبی شست و به حالت اولیه (بسته) سربالا در لیوان قرار داد تا خشک شود. با این کار، عمر قلم مو بیشتر می‌شود.

برای کار چاپ، بهتر است مقداری گواش را روی قسمتی از یک بشقاب یا سینی پلاستیکی یا سطح مشابه بمالید و کمی آب به آن اضافه کنید. آن گاه، مهر را در رنگی که ساخته‌اید، بمالید.

■ در صورت دسترسی نداشتن به گواش، می‌توان با رنگ پلاستیک نقاشی ساختمان هم کار کرد. از سه رنگ **قرمز، زرد و آبی** و سفید برای ساختن رنگ‌های متنوع استفاده می‌شود. قبل از شروع به کار، گواش یا رنگ پلاستیک را کاملاً به هم می‌زنند تا رنگ، یک دست و برای کار، آماده شود.

■ اگر کودکان هنگام نقاشی، دست و صورت خود را رنگی می‌کنند و کنترل آن‌ها ممکن نیست، می‌توانید برنامه رنگ آمیزی با گواش را به پایه بالاتر موکول کنید.

■ دیگر وسایل نقاشی مانند پاستل‌های گچی، پودرهای رنگی (لاجورد، شنگرف و ...)، رنگ روغن، آکرلیک و ... هم برای نقاشی مناسب‌اند، البته بهتر است از این وسایل با صلاح دید معلم و رعایت نکات ایمنی در کلاس استفاده شود. در دوره ابتدایی، استفاده از انواع مازیک توصیه نمی‌شود.

۲- وسایل تأثیر پذیر : وسایل تأثیر پذیر زیادی چون انواع کاغذ، مقوا، پارچه، چوب، سنگ، حصیر و ... برای نقاشی مناسب‌اند ولی راحت‌ترین، در دسترس‌ترین و متداول‌ترین زمینه‌های کار در نقاشی کودکان، مقوا و کاغذ است. کاغذ مناسب نقاشی کودکان - از قطع کوچک تا بزرگ - باید به اندازه کافی ضخیم باشد تا به سادگی و با حرکت دست بچه‌ها، تا نخورد و پاره و مچاله نشود. انواع کاغذهای سفید و رنگی، مقوای گوناگون با بافت ریز و درشت (مقوای کارتن بسته‌بندی)، پارچه چلوار و متقال، گونی کنفی، تخته سه لا، سنگ، سفال و ... برای نقاشی کودکان مناسب‌اند. این وسایل با صلاح دید معلم در حد امکانات مدرسه تهیه می‌شوند و مورد استفاده قرار می‌گیرند. **برای ایجاد شرایط یکسان در کلاس، بهتر است با توجه به امکانات موجود، وسیله و کاغذ را مشخص کنید تا همه بچه‌ها وسایل یکسانی داشته باشند و به علت کیفیت متفاوت ابزارها، بعضی نقاشی‌ها کم رنگ و نازیبا نشود؛ چون کودکان متوجه این تفاوت‌ها نیستند و ممکن است چنین تصور کنند که خود، توانایی لازم برای کشیدن یک نقاشی زیبا را ندارند؛ اگر چه این مشکل به کیفیت پایین وسایل آن‌ها مربوط باشد. به والدین توصیه کنید ابزار لوکس و گران قیمت برای کار در کلاس تهیه نکنند.**

برای نقاشی کودکان استفاده از پوستر باطله به جای کاغذ و مقوا به دلیل اندازه بزرگ آن مناسب است. اگر روزنامه باطله با لایه‌ای از رنگ پلاستیک سفید پوشانده شود، پس از خشک شدن سفت و ضخیم می‌شود و زمینه مناسبی برای کار با آب‌رنگ، گواش و پاستل خواهد بود. در پایه‌های اول و دوم – در صورت امکان – می‌توان این روزنامه‌های رنگ شده و آماده را به قسمت پایین دیوار کلاس نصب کرد تا بچه‌ها در حالت ایستاده روی آن کار کنند؛ در غیر این صورت، می‌توان آن‌ها را کف کلاس پهن کرد تا بچه‌ها با آزادی بیشتر روی آن نقاشی کنند. با چسباندن لبه چند ورقه پوستر به هم نیز زمینه بسیار بزرگی فراهم می‌شود که همه بچه‌ها می‌توانند در اطراف آن بنشینند و به صورت گروهی کار کنند؛ به این ترتیب با وسایل در دسترس امکاناتی برای کودکان فراهم می‌آید که به طور گروهی و دسته‌جمعی در قطع بزرگ نقاشی کنند. بعضی از کاغذهای باطله مانند کاغذهای بسته‌بندی، مقوای ضخیم کارتن، قوطی کش و جعبه شیرینی را می‌توان به صورت مستقیم و بدون آماده سازی برای نقاشی مورد استفاده قرار داد. روی پاکت و کاغذ باطله، مقوای ضخیم، فیبر، تخته سه‌لا، گونی کفنی و ... نیز می‌توان با گواش نقاشی کرد. گواش لایه ضخیمی روی این زمینه‌ها ایجاد می‌کند و نوشته‌ها و تصویرهای پوستر را می‌پوشاند؛ به این ترتیب، به لایه‌ای از رنگ پلاستیک سفید نیازی نیست.

برای نقاشی با آب‌رنگ و گواش، بهتر است اطراف مقوا یا کاغذ را با چسب (نواری یا کاغذی) به میز (یا تخته شاسی) بچسبانیم. کاغذ یا مقوا، پس از رنگ شدن با آب‌رنگ و گواش، باد می‌کند و حالت صاف اولیه‌اش را از دست می‌دهد. اگر کاغذ با چسب ثابت شده باشد، پس از خشک شدن به حالت اولیه باز می‌گردد. در پایان کار نقاشی، چسب دور کار را به آرامی بردارید و آن را از سطح میز (یا تخته شاسی) جدا کنید.

دانش‌آموزان باید نام خود و مشخصات کار را پشت نقاشی بنویسند و آن را در یک پوشه نگهداری کنند.

بهتر است به بچه‌ها بیاموزیم که برای نگهداری از نقاشی‌های خود، پوشه مقوایی محکمی تهیه کنند و نقاشی‌هایشان را داخل آن قرار دهند؛ به این ترتیب، از پاره شدن، تا شدن و مجاله شدن آن‌ها جلوگیری می‌شود. به علاوه، بچه‌ها همواره باید مراقب باشند که کاغذهای نقاشی در جای مرطوب یا خیس قرار

نگیرند؛ زیرا رطوبت و نم، کاغذها را خراب می‌کند و نقاشی‌های آبرنگ و گواش را از بین می‌برد.

۳- وسایل کمکی : وسایل کمکی لازم برای نقاشی قلم‌مو، پاک‌کن، تراش، چسب (نواری یا کاغذی)، گیره کاغذ، تخته شاسی یا تخته طراحی است. در صورت امکان، می‌توان سه پایه‌های کوچک - مخصوص بچه‌ها - را به حالت عمودی یا مایل برای نقاشی استفاده کرد. همچنین، برای ثابت کردن رنگ نقاشی‌های آبرنگ و گواش و جلوگیری از صدمه دیدن آن‌ها با آب، می‌توان از اسپری بی‌رنگ مخصوص نقاشی استفاده کرد. این کار باید زیر نظر معلم یا دیگر بزرگسالان انجام پذیرد تا خطری برای کودکان ایجاد نشود.

هنگام استفاده از آبرنگ و گواش، بهتر است بچه‌ها روپوش مناسب، پیش‌بند، کاور یا لباس مستعمل بپوشند تا لباس آن‌ها رنگی یا کثیف نشود.

(ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

مجموعه فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در ساعت درس هنر انجام می‌دهند تا به اهداف کلی درس هنر در بخش نقاشی برسند، با عنوان فعالیت‌های یادگیری آمده است.

مهم‌ترین موضوع در انجام دادن فعالیت‌ها، مدیریت کلاس نقاشی، به ویژه از نظر زمان است. معلم برای ایجاد انگیزه، ارائه موضوع، آماده کردن وسایل نقاشی، به اجرا درآوردن فعالیت، جمع‌آوری وسایل، چیدن کارهای نقاشی و گفت‌وگو درباره آن‌ها، فقط ۴۵ دقیقه فرصت دارد.

توصیه‌هایی برای اجرای برنامه نقاشی

۱ کودکان، همان‌گونه که در راه رفتن، صحبت کردن، گریه کردن و خندیدن شیوه مخصوص به خود را

دارند، در نقاشی کردن نیز روش خاص خود را می‌یابند.

۲ هیچ کودکی مجبور نیست نقاشی بکشد بلکه معلم می‌تواند همه دانش‌آموزان را تشویق کند و به طور غیرمستقیم به آن‌ها کمک کند تا نقاشی بکشند. در صورتی که کودکی اصلاً تمایل به نقاشی کشیدن ندارد، می‌تواند هر فعالیت هنری دیگری را که مورد علاقه اوست و به فضای کلاس لطمه نمی‌زند (تمرکز دیگران را از بین نمی‌برد)، انجام دهد. تأکید زیاد معلم بر یک فعالیت یا اصرار او بر انجام دادن کاری خاص هم ضرورت ندارد. در مواردی، کودکان تمایل به انجام دادن بعضی از برنامه‌ها ندارند؛ زیرا با روحیه‌شان تطبیق نمی‌کند. اگر آن‌ها را به نقاشی کشیدن مجبور کنیم، ممکن است نقاشی خود را پاره کنند. معلم آگاه سعی می‌کند با هدایت کودک به فعالیت مناسب و مورد علاقه‌اش، مانع به وجود آمدن چنین شرایطی شود.

۳ برای ایجاد انگیزه، در شروع کار، تشویق و جلب اعتماد کودکان اهمیت زیادی دارد؛ به این ترتیب، کودکان در می‌یابند که هر چه بکشند زیبا و جالب است و با اعتماد به نفس و شهامت بیشتری به فعالیت می‌پردازند.

۴ در پایه اول تأکید بر چیزهایی که برای کودکان آشنا، ملموس و دوست‌داشتنی هستند، بسیار مفید است. ارائه موضوع جالب، جدید و متناسب با روحیه بچه‌ها که با زندگی آن‌ها ارتباط نزدیک داشته باشد، انگیزه خوبی برای شروع کار است. بسیاری از موضوعات تخیلی، هم باعث شادی و نشاط بچه‌ها می‌شود و هم انگیزه‌ای قوی برای کار ایجاد می‌کند، مانند سفر به کُرّه ماه، بالن‌سواری، شُرسره‌بازی روی رنگین کمان، پرواز در آسمان با بال پرنده‌گان و زندگی بدون جاذبه زمین.

۵ در هر برنامه، ارائه موضوعات متنوع از ساده به مشکل زمینه‌های درک کامل مباحث را فراهم می‌آورد؛ برای مثال، در پایه اول، برای نقاشی با موضوع معین می‌توان از یک نوع گل یا حیوان دلخواه کودکان، صورت انسان، اشیاء جالب و مورد علاقه کودکان در برنامه‌ها استفاده کرد. در مرحله بعد، بچه‌ها می‌توانند انسان را با اجزای بدنش نقاشی کنند.

در پایه دوم، نقاشی از انواع گل‌ها، میوه‌ها، حیوانات با توجه به فضای اطراف و در پایه سوم مراحل رشد گیاهان، حیوانات و فصل‌های سال مناسب است.

۶ پس از هدایت دانش‌آموزان برای انتخاب موضوع مناسب، در مورد جنبه‌های مختلف آن از بچه‌ها سؤال کنید. سؤال و جواب باعث تمرکز فکر روی موضوع می‌شود و قدرت تخیل آن‌ها را بارور می‌کند به این ترتیب، ابتدا موضوع در ذهن بچه‌ها تصویر می‌شود و سپس، نقاشی آغاز می‌گردد. انتخاب جزئیات موضوع و شکل و اندازه و رنگ و محل قرارگیری آن‌ها در صفحه، به دل‌خواه دانش‌آموز است.

بعضی از کودکان برای تخیل موضوع و ترسیم شکل‌ها، احساس ضعف می‌کنند و از این که در کشیدن موضوع موفق نشوند، می‌ترسند. این کودکان به کمک بیشتری نیاز دارند. شاید نداشتن اطلاعات کافی در مورد موضوع، عامل ترس آن‌ها از شروع کار باشد؛ به عبارت دیگر، ایجاد نظم ذهنی و آسان‌سازی موضوع، اولین قدم برای تسلط بر آن است. گفت‌وگو در مورد موضوع و ویژگی‌های آن و استفاده از دیگر روش‌های کمکی، مانند نشان دادن تصاویر متنوع از موضوع برای شناخت دقیق‌تر و کامل‌تر، به این کودکان کمک زیادی می‌کند. پس از مشاهده و بررسی اولیه موضوعات در دسترس (مانند گل یا میوه)، استفاده از ذره‌بین به شناخت بهتر کودکان کمک می‌کند. قبل از شروع نقاشی، تصویر یا نمونه زنده موضوع را از دید کودکان پنهان کنید.

۷ به کودکان پیام‌وزید که قبل از شروع نقاشی، در مورد موضوع خوب فکر کنند، آن را در ذهن خود مجسم کنند یا در خیال خود بسازند و بعد، هر چه را به نظرشان می‌رسد، بکشند. بهتر است این روش برای آن‌ها به صورت عادت درآید.

معلم با تأیید شکل‌های ساده و غیرکاملی که کودکان کشیده‌اند و تشویق آن‌ها، به آنان اعتماد به نفس می‌دهد. بچه‌ها می‌آموزند که باید در مورد موضوع، بیشتر بدانند، دقت کنند و به رفع نواقص کار خود بپردازند. این امر، مانع تقلید کردن کودکان از یک‌دیگر می‌شود؛ زیرا هر یک از آن‌ها احساس می‌کند که خود، دنیای ذهنی جالبی برای نشان دادن دارد.

در پایه اول، بهتر است کودکان را تشویق کنیم که شکل‌های محیط خود را پیدا کنند و نام هر یک را بگویند؛ تفاوت‌های آن‌ها را تشخیص دهند و ویژگی‌های آن‌ها را به خاطر بسپارند. هم‌چنین، نام رنگ‌ها را بدانند و تفاوت‌های آن‌ها را تشخیص دهند. کودکان در این پایه باید بدانند که هر چیز چه رنگی است.^۱ بررسی شکل‌ها و رنگ‌ها علاوه بر کلاس، باید در ساعات دیگر نیز توسط کودک ادامه یابد. معلم می‌تواند هر هفته، در کودکان نسبت به موضوع خاصی تمرکز ایجاد کند؛ مثلاً در شش هفته اول، از آن‌ها بخواهد که فقط شکل‌های گرد را در محیط زندگی خود و طبیعت جست‌وجو کرده و سپس، در کلاس درباره تنوع آن‌ها صحبت کنند. هم‌زمان، در همان چند هفته نیز یکی از رنگ‌های زرد، قرمز، آبی، سبز، نارنجی و بنفش را در

۱- معلم پس از آشنا کردن کودکان با رنگ‌های طبیعی هر چیز، به آن‌ها یادآوری می‌کند که مجبور نیستند همیشه هر چیز را به رنگ طبیعی آن نقاشی کنند. کودکان هنگام رنگ‌آمیزی، باید آزادانه رنگ‌های ذهنی خود را به کار ببرند.

طبیعت و اشیای پیرامون خود جست‌وجو کنند؛ برای مثال، یک هفته به جست‌وجوی رنگ آبی در طبیعت و محیط زندگی خود بپردازند. و هفته بعد، رنگ قرمز را در طبیعت و محیط زندگی خود جست‌وجو کنند. هر هفته به رنگ خاصی بپردازند تا با انواع هر یک از رنگ‌ها آشنا شوند (مانند انواع رنگ سبز در طبیعت و محیط زندگی) و بتوانند در کارهای خود از آن‌ها استفاده کنند؛ به این ترتیب، پس از دو یا سه ماه، شناخت آن‌ها از رنگ‌های اولیه کامل می‌شود. در پایه اول، آموزش شش رنگ لازم است ولی یادگیری هر رنگ به طور عمیق صورت می‌گیرد. پس از شش هفته، معلم می‌تواند توجه کودکان را به شکل‌های چهارگوش جلب کند و پس از آموزش انواع چهارگوش‌ها، سه گوش‌ها را به آنان بیاموزد تا در محیط اطراف خود به آن‌ها توجه کنند. کودکانی که در پایه اول درباره رنگ‌ها، شکل‌ها، بافت‌ها و ... چیزهایی می‌آموزند و آن‌ها را به صورت عملی تجربه می‌کنند، هنگامی که در پایه‌های بالاتر با مباحث پیچیده‌تری روبه‌رو می‌شوند، زمینه مناسبی برای فعالیت دارند و با تکمیل تجربه‌های خود، دانش و مهارت کافی پیدا می‌کنند. در پایه دوم، معلم توجه دانش‌آموزان را به انواع رنگ‌های ترکیبی جلب می‌کند. آن‌ها نام رنگ‌های قهوه‌ای، خاکستری، فیروزه‌ای، سرخابی، گل‌بهی، نیلی، کاهویی، پسته‌ای، زرشکی، تخم‌مرغی، گردویی، صدفی، بژ، پرتقالی، سبز آبی و ... را می‌شناسند و با انواع درجه‌های تیره و روشن رنگ‌ها آشنا می‌شوند. دانش‌آموزان را با شکل‌های ترکیبی مانند تخم‌مرغی، گل‌ابی‌شکل، به شکل قطره آب، استوانه‌ای، کله‌قندی و ... هم می‌توان آشنا کرد و مثال‌های مناسبی از نمونه‌های متنوع طبیعت را به آن‌ها نشان داد. دانش‌آموزان پس از آشنایی با شکل‌ها و رنگ‌های متنوع طبیعت، نقاشی‌های کامل‌تر، پیچیده‌تر و پیشرفته‌تری می‌کشند.

۸ با ارائه برنامه مناسب، روش صحیح کار و استفاده و نگهداری از ابزارها را به کودکان بیاموزید. آن‌ها آزادند با هر ابزار و ماده‌ای که در اختیار دارند، نقاشی کنند و برای این کار ابتکار عمل داشته باشند. مهم‌ترین عامل در برنامه، وجود معلم هوشیار و خلاق است که حساسیت بصری و خلاقیت کودکان را تقویت می‌کند و آن‌ها را یاری می‌دهد که به کمک ابزاری که در اختیار دارند، ایده‌های خود را به اجرا در آورند.

۹ برخی از دانش‌آموزان ابتدا می‌گویند که نمی‌دانند موضوع مورد نظر را چگونه نقاشی کنند یا نمی‌توانند آن را بکشند. برای این کودکان، از روش دایره‌ها کمک بگیرید. دایره برای کودکان شکل آشنایی است. در پایه اول، با ترسیم یک دایره روی تخته، نام شکل را از آن‌ها پرسید. ممکن است هر کس این شکل را چیزی بنامد؛ مثلاً توبی، گردی، گردالو، دایره و ... با این روش، دانش‌آموزان می‌آموزند که هر چه را در ذهن دارند، آزادانه بیان کنند. سپس، از آن‌ها بخواهید که با دست خود، دایره‌های نامرئی کوچک و بزرگی در هوا رسم کنند و نام چیزهایی را که به شکل دایره‌اند، به زبان بیاورند؛ برای مثال، ماه، خورشید، سیب، چرخ ماشین، بادکنک، میوه‌ها، سنگ، دکمه و ... پس از آن، با ابزار خود

روی صفحه کاغذ دایره‌هایی به اندازه‌های مختلف بکشند. سپس، چند دایره را انتخاب کرده و به کمک خطوط و نقوش اضافی، آن‌ها را کامل کنند تا شبیه گیلاس، دوچرخه، عینک، خورشید، صورت انسان، ساعت یا هر چیز دلخواه دیگر شوند؛ به این ترتیب، آمادگی لازم برای شروع نقاشی ایجاد می‌شود. اکنون باید به موضوع اصلی که حیوان مورد علاقه کودکان – مثلاً جوجه، کلاغ، گربه و ... – است، توجه کنند. از آن‌ها بخواهید که به جای سر حیوان دایره‌ای رسم کنند که نه خیلی کوچک و نه خیلی بزرگ باشد. سپس، اجزای صورت را متناسب با موضوع نام ببرند و آن‌ها را به دایره اضافه کنند. آن‌گاه، دایره بزرگ‌تری به جای بدن حیوان رسم کنند که با گردن، به سرش چسبیده باشد و دست و پا یا بال و دم حیوان را به این دایره بزرگ وصل کنند. با این روش آسان، تصویر کامل حیوان ترسیم می‌شود. وقتی کودکان تصویر کامل شده را می‌بینند، به توانایی‌های خود پی می‌برند و اعتماد به نفس پیدا می‌کنند. تشویق و تأیید کارهای ساده کودکان، باعث تقویت روحیه آنان و ادامه بهتر کار می‌شود.

در اوایل سال تحصیلی، معلم می‌تواند موضوعات و برنامه‌های مختلف را با تأکید بر روش دایره‌ها در کلاس اجرا کند تا کودکان، به تدریج اعتماد به نفس لازم را برای شروع فعالیت‌های مختلف پیدا کنند و ترس و ناتوانی خود را از یاد ببرند. پس از چند تجربه موفق و تأیید معلم، آن‌ها هم به راحتی نقاشی می‌کنند؛ موضوعات مختلف را به سادگی در ذهن خود تصویر می‌کنند و با اشتیاق، به کاغذ انتقال می‌دهند. آن‌ها دیگر برای کشیدن موضوعات، احساس تردید یا یأس نمی‌کنند؛ زیرا روش دایره‌ها را برای همه فعالیت‌های نقاشی می‌توان به کار برد. باید توجه داشت که استفاده از دیگر شکل‌ها – از جمله سه گوش‌ها و چهار گوش‌ها – در کار آزاد است و کودکان می‌توانند از انواع آن‌ها در نقاشی خود استفاده کنند.

در پایه‌های دوم و سوم، کودکان راحت‌تر نقاشی می‌کنند. اگر بعضی از دانش‌آموزان هنوز شکل‌های مختلف را به دشواری می‌کشند، باید با استفاده از روش دایره‌ها به آن‌ها کمک کرد. اگر کشیدن موضوعی برای دانش‌آموز دشوار است، معلم درباره موضوع گفت‌وگو می‌کند و به کمک روش دایره‌ها، نقاشی کردن را برای او آسان می‌سازد.

برای مثال، قبل از شروع نقاشی در مورد گربه، معلم زمانی را برای گفت‌وگو درباره گربه و بچه گربه، روابط آن‌ها با هم، خصوصیات مهم گربه‌ها، حرکات، شکل، رنگ، اندازه و بافت بدن گربه‌ها، محیط زندگی و نحوه غذا خوردن آن‌ها در نظر می‌گیرد. در صورت امکان، گربه یا بچه گربه‌ای را به کودکان نشان دهید یا عکس و تصاویر متنوعی از انواع گربه‌ها و شیوه زندگی آن‌ها در اختیار دانش‌آموزان بگذارید. آن‌ها می‌توانند با دیدن و لمس کردن گربه و گفت‌وگو درباره آن یا تعریف کردن قصه‌ای در مورد گربه‌ها این تجربه را کامل کنند. در ضمن گفت‌وگو با دانش‌آموزان و تشویق کردن آن‌ها به تفکر، انگیزه لازم برای شروع کار را در آنان ایجاد کنید.

در پایه‌های دوم و سوم، معلم می‌تواند به دانش‌آموز بگوید: «بهتر است اول با مداد رنگی، طرح کم‌رنگی بکشی تا ببینی همه گربه‌ها در کاغذ جا می‌گیرند یا نه.» یا اگر پس از کشیدن موضوع، فضای خالی زیادی در صفحه باقی ماند، با طرح سؤال‌های مناسب توجه آن‌ها را به هر چه در اطراف موضوع (برای مثال گربه) وجود دارد، جلب کنید. از آن‌ها بخواهید هر چه را در اطراف موضوع وجود دارد، به نقاشی اولیه اضافه کنند.

هنگام کار در کلاس، نکاتی را به آن‌ها یادآوری کنید؛ مثلاً بگویید: «می‌توانی گربه یا بچه‌هایش را در صفحه، بزرگ بکشی»، «می‌توانی صفحه کاغذ را با شکل یا رنگ، پر کنی»، «برای کشیدن نقاشی، نیازی نیست که حتماً موضوع یا تصویر آن جلوی چشم تو باشد» و «این قسمت را چه رنگی می‌کنی که نقاشی تو زیباتر شود؟» و ...

کودکان را در پایه دوم و سوم تشویق کنید که صفحه را با طراحی شکل‌های مرتبط با موضوع، پر کنند. ایجاد **تعادل** در تصویر هم مانند کاردستی اهمیت زیادی دارد. آن‌ها نباید یک بخش صفحه را رها کنند و به آن اهمیت ندهند؛ به علاوه، هنگام کشیدن طرح و رنگ آمیزی، لازم است به نظم و زیبایی نقاشی فکر کنند و برای هر چه زیباتر کردن نقاشی، از آن‌چه در طبیعت و محیط اطراف خود دیده‌اند، استفاده کنند. دانش‌آموز این موارد را در دوران ابتدایی و در نتیجه آشنایی بیشتر با طبیعت و ویژگی‌های آن، به تدریج می‌آموزد.

گاهی بعضی از کودکان در رنگ‌آمیزی هم دچار تردید می‌شوند و از معلم یا دوستان خود سؤال می‌کنند: «این قسمت را چه رنگی بزنم؟» در این گونه موارد، می‌توانید با نشان دادن مداد رنگی‌هایی به رنگ‌های مختلف یا دیگر ابزارهای مورد استفاده، از کودکان بخواهید که زیباترین رنگ را

انتخاب کنند و به کار ببرند. به این ترتیب، معلم نه تنها به کودک اجازه می‌دهد به طور مستقل کار کند بلکه از او می‌خواهد برای حل کردن مسائلی که گاهی برایش پیش می‌آیند، خوب فکر کند. تأیید انتخاب‌های کودک و تشویق او، انگیزه بیشتری برای کار ایجاد می‌کند. چنان که گفتیم، رنگ‌های انتخابی کودکان در این دوره سنی اغلب رنگ‌های ذهنی هستند و انتخاب آن‌ها نباید باعث تعجب بزرگسالان شود. خوب است بدانید که هرگز نباید رنگ خاصی را به کودک تحمیل کرد یا از او خواست که فقط از رنگ‌های واقعی هر چیز در نقاشی استفاده کند.

۱۱ مهم‌ترین موضوع نقاشی در همه پایه‌های دوره ابتدایی، انسان است. توجه به اجزای بدن انسان، تنوع قد، وزن، رنگ پوست، رنگ چشم، رنگ و حالت مو (مجعد، صاف)، سن و جنس انسان‌ها و نیز صورت و اجزای آن و حالت‌های خنده، گریه و خشم، و نقاشی از آن‌ها بسیار مهم است. در پایه اول، برای کشیدن صورت انسان بهتر است ابتدا در مورد انواع رنگ پوست، چشم و مو (حالت فرفری، مجعد و صاف)، تفاوت چهره زنان و مردان (سبیل و ریش)، کودکان، جوان‌ها و پیرها با هم، استفاده از عینک، کلاه، روسری، چادر، زینت‌آلات و ... در کلاس گفت‌وگو شود؛ سپس، هر یک از دانش‌آموزان یک دایره بزرگ بکشد و با نمایش دقیق جزئیات، چهره دل‌خواه خود را رسم کند.

بهتر است بچه‌ها قبل از شروع نقاشی، در مورد موضوع نقاشی خود تصمیم بگیرند؛ برای مثال، بگویند که چهره یک سرخ‌پوست، یک مرد چینی، یک زن جوان یا یک پیرمرد را نقاشی خواهند کرد. سپس، همه ویژگی‌های موضوع دل‌خواه خود را در نقاشی‌شان به تصویر کشند.

در مرحله بعد، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که انسان را با اندام کامل نقاشی کنند. برای این کار، آن‌ها باید به دست‌ها و پا‌های خود و جاهایی که دست و پا به بدن وصل شده‌اند، دقت کنند؛ تعداد و اندازه انگشتان و نحوه قرار گرفتن آن‌ها را بررسی کرده و سپس نقاشی خود را کامل کنند. بهتر است از آن‌ها بخواهید هر یک، موضوعی متفاوت با چهره نقاشی

قبلی را انتخاب کنند؛ برای مثال، هر کس که در جلسه قبل، چهره مردی را نقاشی کرده است، در این جلسه، زنی را با لباس و لوازم زنانه نقاشی کند. در این مورد، عقیده خاصی را به آن‌ها تحمیل نکنید.

در پایه دوم، دانش‌آموزان به تدریج، کشیدن حالت‌های مختلف بدن را آغاز می‌کنند. معلم می‌تواند در هر فرصت مناسب، توجه کودکان را به حالت‌های مختلف بدن (نشسته ایستاده، خوابیده، در حال دویدن و ...) جلب کند.

کودکی، که انسان را از زاویه نیم‌رخ یا از دید بالا نقاشی می‌کند، به جزئیات بدن (تعداد انگشتان، بندهای انگشتان دست و پا، رگ‌های ظریف سفیدی چشم و ...) یا لباس (کشیدن دکمه‌های پیراهن، تزیینات لباس، دندان‌های زیبای شلوار و ...) توجه دارد و آن‌ها را به طور دقیق نقاشی می‌کند؛ بسیار تشویق کنید.

در پایه سوم، کودکان تفاوت‌ها را بهتر تشخیص می‌دهند و می‌توانند حالت‌های خنده، گریه و خشم را نشان دهند. معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که به این حالت‌ها و تغییرات چهره توجه کنند و آن‌ها را بکشند.

۱۲ تأکید بیش از حد معلم بر کشیدن، رنگ کردن، پرکردن صفحه و ... مانع تمرکز کودکان و تفکر آزاد آن‌ها می‌شود. از آن‌جا که یادگیری امری تدریجی است، معلم به مرور و طی سال، زمینه‌های پیشرفت کودکان را فراهم می‌کند و از آن‌ها انتظار ندارد که یک‌باره، همه موارد را در کار خود رعایت کنند.

۱۳ در پایان زنگ نقاشی، زمانی برای نمایش دادن کارها و گفت‌وگو در مورد آن‌ها در نظر گرفته شده است. این زمان، صرف چیدن نقاشی‌ها، تشویق دانش‌آموزان، مشاهده‌ی همه کارها و گفت‌وگو درباره آن‌ها می‌شود. دانش‌آموزان، متناسب با شرایط کلاس، کارها را به نمایش می‌گذارند. قبل از گفت‌وگو، از کودکان بخواهید

که همهٔ دوستان خود را تشویق کنند. اگر بعضی از دانش‌آموزان نتوانسته‌اند کارهای خود را کامل کنند، نقاشی نیمه‌تمام آن‌ها را به نمایش بگذارید و تشویق کنید. کودکان می‌توانند بعد از کلاس، کار خود را کامل کنند.

— در پایهٔ اول، بهتر است ابتدا هر یک از دانش‌آموزان در مورد نقاشی خود صحبت کند و پس از چند جلسه، همه در مورد کارهای یک‌دیگر به گفت‌وگو بپردازند. مشاهدهٔ همهٔ نقاشی‌ها و گفت‌وگو دربارهٔ آن‌ها، دانش‌آموزان را با ایده‌های متنوع، روش‌های اجرایی گوناگون و تجربه‌های دیگران آشنا می‌کند. به کودکان بیاموزید که به ابعاد مختلف (شکل‌ها، رنگ‌ها، تعدد اجزای تصویر و اندازهٔ آن‌ها ...) کار توجه داشته باشند و در مورد آن‌ها صحبت کنند. در پایه‌های دوم و سوم، با توجه به تجربهٔ قبلی، این روش به راحتی اجرا می‌شود. معلم، کار همهٔ کودکان را تأیید و آن‌ها را تشویق می‌کند. او هنگام مشاهدهٔ کارها، بر نکته‌های مثبت (کیفیت مواردی که ذکر شد) آن‌ها تأکید می‌کند. تأیید و تشویق معلم باعث رشد نقاط قوت کودکان و ایجاد علاقه و اشتیاق بیشتر به فعالیت و پیشرفت در کار می‌شود. معلم در هر کاری (به خصوص کارهای نیمه‌تمام) بهترین جنبه را تشویق می‌کند. تأکید بر نکات مثبت نقاشی‌ها، باعث می‌شود که دانش‌آموزان، در کار خود و دیگران به این نکات توجه کنند.

۱۴ دانش‌آموز قبل از شروع کار، نام، شمارهٔ کار و تاریخ اجرای کار را پشت آن نوشته و بعد از پایان آن را به ترتیب شماره و تاریخ، در پوشهٔ کار قرار می‌دهد؛ سپس، برگ فهرست فعالیت‌های هنری را کامل می‌کند. **نتایج حاصل از اجرای صحیح فعالیت‌ها:** از آن‌جا که نقاشی، فعالیتی هنری است که به موازات رشد ذهنی و جسمی کودکان به تکامل می‌رسد، بر رشد همه‌جانبهٔ دانش‌آموزان تأثیر مطلوب می‌گذارد. استفاده از روش‌های درست یا شیوهٔ آموزش غیرمستقیم در این فعالیت باعث می‌شود که

— فردیت و شخصیت کودک، سالم رشد کند؛

— قدرت تخیل و خلاقیت او فعال شود و او احساس موفقیت کند؛

— قدرت بیان آزاد، شهامت اظهارنظر و ارائهٔ ایده‌های نو را داشته باشد؛

— اعتماد به نفس او تقویت گردد و افکار و اعمالش مستقل شود؛

— دچار یأس و تردید نشود و برای تصمیم‌گیری، مشکل پیدا نکند؛

— به هر نوع فعالیت هنری و شخصی علاقه‌مند شود؛

— به قوهٔ ابتکار و ابداع خود اهمیت دهد و به جست‌وجوی راه‌های تازه بپردازد؛

— ارضاشدن از درون را بیاموزد و لذت‌های بیرونی را جست‌وجو نکند؛

— مفاهیمی چون نظم، هماهنگی و زیبایی در ذهن او عمیق شوند و در زندگی‌اش جلوه پیدا کنند؛

— با علایق و سلیقه‌های دیگران آشنا شود و دیگران را همان‌گونه که هستند، بپذیرد؛

— توانایی‌ها و ضعف‌های خود را بشناسد و در برابر نقد، انعطاف‌پذیر باشد.

جدول فعالیت‌های یادگیری – نقاشی

ردیف	عنوان	پایه اول	پایه دوم	پایه سوم
۱	پیدا کردن نقش‌های اتفاقی	بافتن تصویر از یک مجموعه خط خطی	بافتن تصویر از یک مجموعه خط خطی	بافتن تصویر از میان مجموعه لکه‌های رنگین
۲	نقاشی با موضوع معین	نقاشی از موضوع تک عنصر (طبیعی، مصنوعی)	نقاشی از موضوع مجموعه‌ای از عناصر (طبیعی، مصنوعی)	نقاشی از مراحل رشد یا فرایند انجام گرفتن عمل (رشد گیاهان یا جانوران، تهیهٔ عسل، سفر، گردش فصل‌ها)
۳	نقاشی با موضوع آزاد	نقاشی دل‌خواه	نقاشی دل‌خواه	نقاشی دل‌خواه
۴	نقاشی برای قصه	نقاشی برای قصه‌های مناسب پایه اول	نقاشی برای قصه‌های مناسب پایه دوم	نقاشی برای قصه‌های مناسب پایه سوم
۵	کامل کردن نقاشی‌های نیمه تمام	توافق و همکاری گروه دو نفری برای انتخاب موضوع و کشیدن نبی از آن و تکمیل آن توسط دیگری	توافق و همکاری گروه دو نفری برای انتخاب موضوع و کشیدن نبی از نقاشی، چسباندن دو نیمه به هم و کامل کردن آن	توافق و همکاری گروه دو نفری برای انتخاب دو علامت و تکمیل کردن آن‌ها به صورت نقاشی
۶	چاپ	استفاده از چاپ انگشتی برای ایجاد نقش تک نقاشی با چاپ انگشتی	چاپ از عناصر نقش دار (طبیعی و مصنوعی)	نقاشی با استفاده از چاپ با مواد طبیعی و مصنوعی

۱- پیدا کردن نقش‌های اتفاقی

این فعالیت، هم جنبه بازی و سرگرمی دارد و هم خلاقیت تصویری کودکان را تقویت می‌کند. در عین حال، با انجام دادن آن، کودکان یاد می‌گیرند که محیط اطراف خود را به دقت ببینند و از درون آن، چیزی را کشف کنند که دیگران ندیده‌اند. قبل از شروع فعالیت، به کمک بازی‌های تصویری، دانش‌آموزان را برای اجرای این برنامه آماده کنید. از آن‌ها بخواهید در هر فرصت مناسب به حالت‌های متنوع ابرهای آسمان توجه کنند و ببینند که هریک، شبیه چه شکل آشنایی است. در صورت امکان، داخل یک سینی بزرگ بدون نقش (که قبلاً چرب کرده‌اید) کمی آب بپزید و سینی را حرکت دهید تا قطره‌های آب تغییر شکل دهند. پس از هر تغییر، از دانش‌آموزان بپرسید که چه شکل‌های آشنایی را در میان قطره‌ها تشخیص می‌دهند. در برنامه دیگری، کاغذهای کوچک و بزرگی را که با دست، و به صورت نامنظم بریده شده‌اند، به آن‌ها نشان دهید و بخواهید که این تکه‌ها را به صورت شکلی آشنا کامل کنند. با این بازی‌ها، ذهن دانش‌آموزان برای یافتن شکل‌های آشنا در هر نقشی که می‌بینند، آماده می‌شود و زمینه پرورش خلاقیت تصویری در آن‌ها فراهم می‌آید.

ابزار و مواد ^۱	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
مرکب، آب‌رنگ، گواش، قلم‌مو، مداد رنگی، پاستل روغنی (یا هر ابزار در دسترس)، کاغذ یا مقوا، مدادتراش	کلاس یا حیاط	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ نقش اتفاقی را روی زمینه ایجاد کنند.
- ۲ پس از آماده شدن نقش‌های اتفاقی، صفحه را در جهت‌های مختلف بچرخانند و شکل‌ها را به دقت ببینند. سعی کنند شکل‌های آشنا را از میان نقش‌ها پیدا کنند.
- ۳ پس از یافتن هر شکل، با ابزار و وسایل در دسترس، آن را تکمیل و رنگ‌آمیزی کنند.
- ۴ نقاشی‌ها را به نمایش بگذارند.
- ۵ در مورد کارها گفت‌وگو کنند.

۱- برای استفاده از ابزار و مواد نقاشی به صفحه‌های ۶۹ تا ۶۹ مراجعه کنید.

فعالیت یادگیری در پایه اول: یافتن تصویر از یک مجموعه خط خطی: دانش آموزان از میان خطوطی که به طور اتفاقی ترسیم شده اند، شکل هایی جالب و آشنا پیدا می کنند و سپس، آن ها را کامل و رنگ آمیزی می کنند.

ابتدا از دانش آموزان بخواهید که صفحه زمینه را به صورت آزاد، با خطوط درهم و نامنظم پر کنند. این خطوط نباید آن قدر فشرده باشند که تمام صفحه کاغذ را پر کنند و نه آن قدر کم و با فاصله زیاد رسم شوند که شکل خاصی را نشان ندهند. پس از آن، از لابه لای این نقش های اتفاقی، شکلی آشنا را پیدا کنند و با چند خط، آن را کامل کنند؛ برای مثال، دو دایره به هم چسبیده را که شبیه سر و بدن یک جوجه اند، با چند خط ساده، کامل کنند؛ برای آن ها چشم و نوک و دم و بال بکشند و آن را رنگ آمیزی کنند. سپس، به دنبال شکل آشنای دیگری بگردند و آن را کامل کنند تا زمان فعالیت به پایان برسد. اگر قسمتی از شکل ها روی هم قرار بگیرند، اشکالی ندارد.

ممکن است پیدا کردن شکل از میان خطوط برای دانش آموزان، آسان نباشد؛ در این صورت، می توان آن ها را راهنمایی کرد تا صفحه را در جهات مختلف بچرخانند و از هر جهت، نقش ها را ببینند تا شکل های آشنا را بیابند. معلم می تواند دانش آموزان را در پیدا کردن تصاویر یاری دهد و آنان را به یافتن هر شکل تازه تشویق کند تا با این برنامه کاملاً آشنا شوند. بهتر است دانش آموزان ابتدا این برنامه را به صورت فردی در کلاس انجام دهند؛ سپس، آن را در گروه های کوچک و روی زمینه بزرگ تر به صورت گروهی اجرا کنند و در پیدا کردن شکل ها یک دیگر را یاری دهند.

فعالیت یادگیری در پایه دوم : یافتن تصویر از یک مجموعه خط خطی : این فعالیت مانند پایه اول اجرا می شود. در این پایه، اجرای برنامه به صورت گروهی و همکاری و هم فکری دانش آموزان در هنگام انجام دادن فعالیت پیشنهاد می شود.

با توجه به تجربیات پایه اول، معلم از دانش آموزان می خواهد که شکل ها را با دقت بیشتر و با توجه به جزئیات، کامل کنند. معلم در این پایه، دانش آموزانی را که میان دو شکل پیدا شده ارتباط خوبی برقرار می سازند، بسیار تشویق می کند.

فعالیت یادگیری در پایه سوم : یافتن تصویر از میان مجموعه لکه های رنگین : دانش آموزان، شکل هایی را که به صورت اتفاقی میان لکه های مرکبی با رنگی ایجاد شده اند، می یابند و آن ها را کامل و در صورت لزوم، رنگ آمیزی می کنند.

در این فعالیت، ابتدا دانش آموزان کمی مرکب یا رنگ (گواش یا آب رنگ) رقیق را وسط کاغذ می ریزند؛ سپس، کاغذ را تا می کنند و کمی فشار می دهند. آن گاه کاغذ را باز می کنند تا خشک شود. آن ها به شکل هایی که به صورت اتفاقی ایجاد شده اند، توجه می کنند و پس از یافتن شکل آشنا، با ابزار دل خواه آن را کامل می کنند.

هنگام انجام دادن این فعالیت، اغلب کودکان مقدار زیادی رنگ یا مرکب روی کاغذ می گذارند که هم دیر خشک می شود و هم هنگام کامل کردن کار، کاغذ را سوراخ یا پاره می کند. بهتر است معلم از ابتدا به آن ها توضیح دهد که از مقدار کمتری رنگ یا مرکب استفاده کنند یا به جای یک نمونه، چند نمونه کاغذ را به دل خواه رنگ آمیزی کنند. سپس، در جلسه بعد (هنگامی که کارها کاملاً خشک شده اند) همه نمونه ها را خوب ببینند و اگر در آن ها تصویری آشنا یافتند، آن را کامل کنند.

۲- نقاشی با موضوع معین

پس از تعیین یک موضوع برای نقاشی، همه دانش آموزان تصاویر ذهنی خود را از آن می کشند. در این فعالیت، معلم از توانایی ذهنی هریک از دانش آموزان در تجسم موضوع و ترسیم آن آگاه می شود. او از این طریق در می یابد که چه کسی به توجه و کمک بیشتری نیازمند است.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش یابی
مداد رنگی (یا هر ماده رنگی در دسترس)، کاغذ سفید برای زمینه (یا هر زمینه دیگر)	کلاس یا حیاط یا پارک	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ با توجه به موضوعات مناسب هر پایه با طرح چند سؤال، به موضوعات دل خواه دانش آموزان پی ببرید.
- ۲ به کمک آن‌ها، یک موضوع مناسب را انتخاب کنید.
- ۳ با دانش آموزان در مورد ویژگی‌های موضوع گفت‌وگو کنید تا بتوانند آن را تجسم کنند.
- ۴ به هر روش ممکن، شناخت دانش آموزان را از موضوع، توسعه دهید.
- ۵ از دانش آموزان بخواهید طرح مورد نظر خود را با مداد رنگی روی کاغذ بکشند.
- ۶ هنگام مشاهده فرایند کار بچه‌ها، در صورت نیاز آن‌ها را در مورد کشیدن شکل‌ها، برگردن زمینه نقاشی، توجه به جزئیات موضوع و ... راهنمایی کنید.
- ۷ از دانش آموزان بخواهید موضوع خود را کامل کرده و آن را به طور دل خواه رنگ آمیزی کنند.
- ۸ آن‌گاه نقاشی‌های تمام شده را به نمایش بگذارند.
- ۹ در مورد نقاشی‌های ارائه شده، گفت‌وگو کنند.

جدول موضوعات پیشنهادی			
پایه سوم	پایه دوم	پایه اول	موضوعات پیشنهادی
<p>مراحل رشد گل‌ها و گیاهان، تغییر فصل‌ها، زندگی دسته‌جمعی حیوانات مانند پرندگان، مورچه، زنبورها (نحوه زندگی، لانه‌سازی، روش تهیه عسل، ...)، زندگی در زیر دریا و ...</p> <p>صف اتوبوس، فرودگاه، سفر با کشتی، ایستگاه قطار، مسابقات ورزشی مانند شنا، فوتبال، دوچرخه سواری، قایق‌رانی، کوه‌نوردی و ...</p> <p>آشنایی با ساختمان‌های قدیمی، بازارهای سنتی، مساجد، امامزاده‌ها، موضوعات اجتماعی یا مناسب‌ها مانند روز درخت‌کاری، روز معلم و ...</p>	<p>گلدان گل، باغ گل، مغازه گل‌فروشی، ظرف میوه، باغ میوه، مغازه میوه‌فروشی، حیوان مورد علاقه با خانواده‌اش، باغ وحش، جنگل، مزرعه، معرفی شغل‌های مختلف مثل نجار و کفاش، آشنایی با زندگی مشاهیر و بزرگان، موضوعات اجتماعی یا مناسب‌ها مانند نذری دادن، زیارت، گردش در پارک و ...</p>	<p>گل، میوه، حیوان مورد علاقه، صورت انسان، بدن انسان، شیء مورد علاقه کودک، ... موضوعات اجتماعی یا مناسب‌های مختلف مانند روز مادر، روز پدر، سفره هفت‌سین، شب یلدا و ...</p>	

فعالیت یادگیری در پایه اول : در پایه اول، این فعالیت به صورت فردی انجام می شود. در مورد موضوعات مربوط به طبیعت مانند گل، برگ، میوه، فصل و حیوان، می توان از امکانات موجود برای تکمیل و تعمیق اطلاعات کودکان استفاده کرد. نشان دادن نمونه های طبیعی، تصویر، فیلم یا نمونه خشک شده گل ها و برگ ها یا حیوانات و بررسی آن ها از زوایای مختلف و مشاهده ویژگی های هر موضوع، روش مناسبی است. در صورت امکان، بازدید از طبیعت، گل فروشی یا باغ گل، موزه حیوانات یا هر مکانی که آشنایی کودکان را با موضوعات افزایش دهد، مفید است. استفاده از ذره بین به دانش آموزان کمک می کند تا موضوعات را دقیق تر و عمیق تر ببینند. هنگام نشان دادن نمونه ها، معلم و دانش آموزان در مورد محیط طبیعی موضوع، اندازه و رنگ موضوع، تنوع پدیده ها، شیوه زندگی حیوانات مختلف، روش پرندگان برای ساخت لانه، ویژگی کندوی زنبور عسل و دیگر ابعاد موضوعات، گفت و گو می کنند. به این ترتیب، اطلاعات کافی به هر روش ممکن در اختیار دانش آموزان قرار می گیرد و آن ها با موضوع بیشتر آشنا می شوند. پس از کسب آمادگی، معلم از دانش آموزان می خواهد که جالب ترین ویژگی موضوع را انتخاب و نقاشی کنند.

در پایه اول، ابزار پیشنهادی برای این فعالیت، مداد رنگی است. در اولین جلسه، معلم چند مداد رنگی را به دانش آموزان نشان می دهد و روش استفاده و نگهداری^۱ آن ها را می گوید. در صورت نبود مداد رنگی، می توان از هر ماده رنگی در دسترس استفاده کرد.

در ابتدای کلاس و پس از انتخاب موضوع، معلم و دانش آموزان درباره ویژگی های آن گفت و گو می کنند. معلم از هر طریق ممکن اطلاعات لازم را در مورد موضوع ارائه می دهد. سپس، دانش آموزان با وسایل و ابزاری که در دسترس دارند، برداشت خود را از موضوع نقاشی می کنند. معلم ضمن تشویق کودکان و تأیید فعالیت ها، در صورت لزوم، بر نکات خاصی تأکید می کند؛ برای مثال، هنگام کشیدن گل، اگر دانش آموز به ساقه و برگ توجه نداشته باشد یا آن ها را فراموش کند، معلم به او کمک می کند تا بخش های مختلف گل را به یاد آورد و از او می خواهد که نقاشی خود را کامل کند. هنگام کار کردن درباره موضوع چهره انسان، اغلب دانش آموزان پایه اول فراموش می کنند که ابروها و گوش ها را بکشند. معلم باید به بهترین روش، توجه دانش آموزان را به این بخش ها جلب کند. او هنگام کار در زمینه هر موضوع نقاشی، ضمن اشاره به تنوع نمونه ها در طبیعت، توجه دانش آموزان را به انواع گل ها، تفاوت نژادهای انسانی و ویژگی های حیوانات گوناگون و ... جلب خواهد کرد.

فعالیت یادگیری در پایه دوم : در پایه دوم، آشنایی کودکان با انواع گل ها، یادگیری اسامی چند گل (به خصوص گل ها و گیاهان بومی هر منطقه) برای کشیدن باغ گل، دشت پر از گل یا گل فروشی لازم است.

تنوع حیوانات، شکل‌ها، اندازه‌ها، رنگ‌ها، پوشش بدن و نحوه زندگی آن‌ها هم در پایه دوم بررسی می‌شود و به این ترتیب، شناخت دانش‌آموزان درباره این موضوع توسعه می‌یابد. معلم باید توجه دانش‌آموزان پایه دوم را به ویژگی‌های انواع مغازه‌ها و مشاغل جلب کند و آن‌ها را به دقیق و عمیق دیدن این موارد، تشویق کند. در پایه‌های دوم و سوم، ضروری است معلم بازدید از موزه‌ها یا ساختمان‌های قدیمی تحت نظارت سازمان میراث فرهنگی و مساجد (اجزای ساختمان و نحوه تزئین آن‌ها) منطقه را به دانش‌آموزان توصیه کند. هم‌چنین، لازم است توجه کودکان را به هنرهای سنتی بومی منطقه جلب کند. دانش‌آموزان هنگام نقاشی کردن از موضوعات مربوط به ایام و مناسبت‌های اجتماعی، دینی، فرهنگی و هنری به دلیل اطلاعات کاملی که در اختیار دارند، به راحتی نقاشی می‌کنند.

در پایه دوم، انتخاب ابزار این فعالیت به عهده دانش‌آموز است و او می‌تواند با توجه به تجربیات پایه قبلی، وسیله دل‌خواه خویش را به کار گیرد.

در پایه دوم، دانش‌آموز تجربیات اولیه را پشت سر گذاشته است و آمادگی دارد که موضوعات پیچیده‌تری را اجرا کند. تعدد اجزاء و توجه به جزئیات و نمایش محیط پیرامون موضوع در نقاشی پایه دوم، مورد توجه معلم و دانش‌آموز قرار می‌گیرد. در پایه دوم، دانش‌آموز برای به تصویر کشیدن موضوعاتی مانند گلدان یا باغ گل، مغازه گل‌فروشی و دشت پر گل، انواع گل‌ها را نقاشی می‌کند. در این میان، لازم است معلم به هر روش ممکن، اطلاعات دانش‌آموزان را در مورد گل‌ها و تنوع شکل و رنگ و عطر و خاصیت آن‌ها تکمیل کند. سپس، از دانش‌آموزان بخواهد که گل‌های دل‌خواه خود را در شکل‌ها و رنگ‌های متنوع برای یکی از موضوعات یاد شده نقاشی کنند.

در مورد حیوانات هم می‌توان از این روش استفاده کرد. معلم با توجه به علاقه و سلیقه دانش‌آموزان، یکی از موضوعات حیوانات خانگی، خانواده حیوان مورد علاقه کودک، مزرعه حیوانات یا محل پرورش حیوانات اهلی، نحوه زندگی مورچه‌ها یا زنبورها، باغ وحش، جنگل و ... را انتخاب می‌کند و ضمن گفت‌وگو با دانش‌آموزان و نمایش دادن نمونه‌ها، اطلاعات لازم را در اختیار آنان می‌گذارد.

در پایه دوم، موضوع انسان با معرفی مشاغل مختلف و شرایط کار آن‌ها و آنچه در محیط کار هریک وجود دارد، به دانش‌آموزان ارائه می‌شود تا نقاشی کاملی بکشند. در مورد شغل نجار، کفاش، راننده، خلبان، معلم، پرستار، پستیچی، آتش‌نشان و ... در کلاس گفت‌وگو می‌شود.

در صورت امکان، دانش‌آموزان می‌توانند حرفه مورد علاقه خود را در قالب یک بازی کوتاه نمایشی، معرفی کنند. در این نمایش، معلم می‌تواند از افراد داوطلب استفاده کند. پس از آن، هریک از دانش‌آموزان برداشت خود را از شغل مورد نظر نقاشی می‌کند.

یکی دیگر از موضوعات مناسب برای پایه دوم، معرفی بزرگان و آشنا کردن دانش‌آموزان با تلاش‌ها

و خدمات آن‌هاست. معلم مشاهیر و دانشمندانی چون «رازی»، «ابن سینا»، «گراهام پل»، «ادیسون»، ... را معرفی می‌کند و از دانش‌آموزان می‌خواهد یکی از مهم‌ترین صحنه‌های زندگی آن‌ها را انتخاب کنند و نقاشی آن را بکشند؛ برای مثال، با انتخاب موضوع «کشف الکل» و گفت‌وگو در مورد آن، رازی را در حال آزمایش برای یافتن الکل نقاشی کنند.

در کلاس هنر، به این ترتیب، کودک بهتر می‌تواند موضوع مورد نظر را در ذهن تجسم کند. در پایه دوم، به صلاح دید معلم می‌توان بعضی از موضوعات را به صورت گروهی اجرا کرد.

فعالیت‌های یادگیری در پایه سوم: معلم در پایه سوم فعالیت نقاشی با موضوع معین را به صورت کامل‌تر و پیچیده‌تر ارائه می‌دهد. مراحل رشد گل‌ها، گیاهان و حیوانات که کودکان با آن آشنایی دارند و مورد علاقه آن‌هاست و نیز نحوه زندگی حیوانات مختلف به صورت گروهی برای دانش‌آموزان پایه سوم موضوعات مناسبی است.

در مورد موضوع انسان، نقاشی از مکان‌ها و فعالیت‌هایی که تعداد زیادی از افراد را نشان می‌دهد، مناسب است. موضوع‌هایی چون محل تجمع مسافران، مسابقه‌های ورزشی، فعالیت‌های اجتماعی مانند روز درخت‌کاری و ... را با توجه به علاقه دانش‌آموزان می‌توان برای نقاشی انتخاب کرد. در پایه سوم، معلم فضایی ایجاد می‌کند که دانش‌آموزان به گفت‌وگو درباره هریک از این مباحث تشویق شوند. میراث فرهنگی و مکان‌های زیارتی، سیاحتی و معماری سنتی هر منطقه از موضوعات پیشنهادی برای این پایه است. این فعالیت در پایه سوم به صورت فردی و گروهی انجام می‌پذیرد.

۳- نقاشی با موضوع آزاد

در این فعالیت، کودکان براساس میل فطری و نیاز روانی، موضوعات دل‌خواه را با ابزار و مواد انتخابی خود نقاشی کرده و ایده‌ها و احساساتشان را آزادانه بیان می‌کنند. آن‌ها می‌توانند قطع و رنگ کاغذ یا مقوا را به دل‌خواه و متناسب با موضوع در نظر بگیرند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
انتخاب ابزار و مواد به دل‌خواه دانش‌آموز است.	کلاس یا حیاط یا پارک	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

۱- هریک از دانش‌آموزان، موضوع دل‌خواه خود را انتخاب کند.

- ۲ در مورد موضوع خود فکر کند، آن را در ذهن تجسم کند و اگر دوست دارد، درمورد آن با دیگران به گفت‌وگو بپردازد.
- ۳ دانش‌آموزان وسایل مورد نظر را انتخاب و طرح کار را اجرا کنند.
- ۴ پس از تکمیل طرح، آن را با ابزار دل‌خواه رنگ‌آمیزی کنند.
- ۵ در ادامه نیز کارهایشان را به نمایش بگذارند.
- ۶ در مورد کارها گفت‌وگو کنند.

فعالیت یادگیری و روش اجرای آن در سه پایه اول، دوم و سوم، یکسان است.

۴- نقاشی برای قصه

دانش‌آموزان، پس از شنیدن یک قصه یا خاطره در کلاس، می‌توانند صحنه دل‌خواه خود را انتخاب کنند و آن را به گونه‌ای که تجسم کرده‌اند، بکشند.

این فعالیت، تلفیقی از قصه‌گویی و نقاشی است. تصاویری که از شنیدن قصه در ذهن کودکان ایجاد می‌شود، خلافت تصویری آن‌ها را پرورش می‌دهد. انتخاب قصه‌ای که تصاویر جالبی در ذهن ایجاد کند، اهمیت زیادی دارد.

تجسم صحنه‌های مختلف داستان، تقلید صداهای موجود در قصه، یادآوری فضای سرد یا گرم یا وزش باد در هر صحنه، اجرای بعضی از حرکات متناسب با صحنه‌های داستان، توجه به بوی علف، دریا، رنگ‌های متناسب با داستان و ... بر کیفیت نقاشی کودکان تأثیر زیادی می‌گذارد. تشویق کردن کودکان و تأیید آن‌ها در انتخاب صحنه مورد علاقه، تأکید بر جزئیات موضوع و برقراری رابطه میان عناصر داستان به نقاشی کودکان کمک می‌کند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
مداد رنگی، مداد شمعی یا پاستل روغنی (یا هر ماده رنگی در دسترس)، مداد تراش و کاغذ سفید (یا هر زمینه دیگر)	کلاس یا حیاط یا پارک	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ قصه یا خاطره‌ای را که دانش‌آموزان در جلسه قبل شنیده‌اند، برایشان یادآوری کنید تا آن را در

- خیال خود مجسم کرده و یک صحنه را برای نقاشی انتخاب کنند.
- ۲ از دانش آموزان بخواهید طرح صحنه دل خواه را با مداد رنگی و با اجزای بزرگ روی کاغذ بکشند.
- ۳ با مشاهده فرایند کار، دانش آموزان را در مورد کشیدن شکل ها، توجه به جزئیات موضوع و پر کردن زمینه نقاشی با هرچه در فضای اطراف وجود دارد، راهنمایی کنید.
- ۴ از دانش آموزان بخواهید پس از تکمیل طرح، قسمت های مختلف آن را رنگ آمیزی کنند.
- ۵ نقاشی های تمام شده را به نمایش بگذارند.
- ۶ در مورد نقاشی های ارائه شده، گفت و گو کنند.

جدول موضوعات پیشنهادی			
پایه سوم	پایه دوم	پایه اول	پایه اول
قصه های بومی یا محلی هر منطقه، قصه های کتاب های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان گروه سنی (ب)، کتاب های انتشارات مدرسه، داستان های کتاب درسی، قصص قرآن و ...	قصه های بومی یا محلی هر منطقه، قصه های کتاب های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان گروه سنی (ب)، کتاب های انتشارات مدرسه، داستان های کتاب درسی، قصه روباه و زاغ، قصه چوپان دروغ گو و ...	قصه های بومی یا محلی هر منطقه، قصه های کتاب های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان گروه سنی (ب)، کتاب های انتشارات مدرسه، داستان های کتاب درسی، قصه پیرزن و کدوی قلقله زن	قصه های بومی یا محلی هر منطقه، قصه های کتاب های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان گروه سنی (ب)، کتاب های انتشارات مدرسه، داستان های کتاب درسی، قصه پیرزن و کدوی قلقله زن

فعالیت یادگیری در پایه اول : در پایه اول هر دانش آموز یک صحنه از قصه را انتخاب و نقاشی می کند. معلم، انتخاب کودک را تأیید و او را به کشیدن صحنه مورد علاقه اش، تشویق می کند. سپس، بر جزئیات موضوع و ارتباط میان صحنه های مختلف تأکید می کند (به خصوص برای دانش آموزانی که به کمک بیشتری نیاز دارند). این فعالیت در پایه اول به صورت فردی انجام می شود.

کودکی را که صحنه اوج قصه را از زاویه دید جالبی نقاشی می کند، بیشتر تشویق کنید. معلم نقاشی های بسیار متنوعی از یک قصه را می بیند و برخوردهای متفاوت کودکان با قصه را درک می کند.

فعالیت یادگیری در پایه دوم : در پایه دوم، برای این فعالیت، می توان از قصه های مورد علاقه دانش آموزان که مناسب این پایه تحصیلی است، استفاده کرد. اگر قصه تأثیر بیشتری بر ذهن کودکان بگذارد، تجسم صحنه های مختلف قصه ساده تر می شود و کیفیت نقاشی بهتر می شود. دانش آموزان (به صورت فردی و گروهی به تشخیص معلم) می توانند با تقلید صدای عناصر موجود در قصه، تأکید بر ویژگی های این

عناصر، (مانند رنگ‌های پدیده‌ها، بوهای مختلف، وزش باد، بارش باران، ...)، اجرای بعضی از حرکات متناسب با صحنه‌های قصه، اجرای بعضی از وقایع مهم قصه به صورت نمایش کوتاه و ... فضای مناسبی برای نقاشی به وجود آورند.

دانش‌آموزان برای انجام دادن فعالیت، گروه‌های کوچکی را تشکیل می‌دهند. سپس، در مورد صحنه‌های دل‌خواه خویش گفت‌وگو می‌کنند. آن‌ها با هم به توافق می‌رسند که صحنه‌ها را به گونه‌ای نقاشی کنند که سیر حوادث قصه را نشان دهد. هر گروه، ابزار دل‌خواه خویش را انتخاب می‌کند، سپس، گروه‌ها یک صحنه مورد توافق را می‌کشند. در پایان کلاس، با کنار هم گذاشتن نقاشی‌ها قصه کامل می‌شود.

فعالیت یادگیری در پایه سوم: در پایه سوم با توجه به تجربیات پایه‌های قبلی، از هر دانش‌آموز بخواهید که سیر حوادث قصه را با چند تصویر نشان دهند. در این پایه، فعالیت به صورت فردی انجام می‌شود و دانش‌آموز، ابزار و وسایل را به دل‌خواه انتخاب می‌کند.

۵- کامل کردن نقاشی‌های ناتمام

دانش‌آموزان در این فعالیت، هم‌فکری و همکاری را هنگام نقاشی کردن تجربه می‌کنند. برای آشنا کردن کودکان با برنامه کامل کردن نقاشی ناتمام، معلم ابتدا زمینه مناسب را فراهم می‌آورد. استفاده از بازی‌های خلاق تصویری، در دقایق آخر هر ساعت درسی علاوه بر این که باعث رفع خستگی دانش‌آموزان می‌شود، اجرای فعالیت‌های برنامه هنر را سهولت می‌بخشد. کودکان به تدریج با شکل حروف الفبا، اعداد، انواع خطوط و علامت‌ها آشنا می‌شوند و نحوه به کارگیری هریک را می‌آموزند. در هر زمان ممکن و متناسب با برنامه درسی هر جلسه، از بازی‌های تصویری استفاده کنید. شکل یکی از حروف الفبا، اعداد، انواع خطوط منحنی، شکسته یا مستقیم را روی تخته بکشید و از دانش‌آموزان بخواهید که این شکل‌ها را به صورت یک نقش آشنا درآورند.

کامل کردن این علامت‌ها، قدرت خلاقیت تصویری کودکان را پرورش می‌دهد و به آن‌ها می‌آموزد که چگونه هر شکل ساده یا ناتمام را به صورت نقاشی موردنظر خود تکمیل کنند. دانش‌آموزان به مرور در این زمینه پیشرفت می‌کنند و در هر پایه تحصیلی، متناسب با رشد جسمی و فکری خویش، توانایی بیشتری برای کامل کردن شکل‌ها به دست می‌آورند.

در فعالیت کامل کردن نقاشی‌های ناتمام، بازی‌های تصویری در خدمت اهداف تربیتی قرار می‌گیرند. در این فعالیت، کلاس به گروه‌های دوفره تقسیم می‌شود. وظیفه تشکیل گروه را به عهده دانش‌آموزان بگذارید تا اعضای گروه دوست و هم‌فکر باشند. در این فعالیت، دانش‌آموز ذهنیت خویش را با آنچه دوستش کشیده است، هماهنگ می‌سازد و نقاشی را کامل می‌کند.

فعالیت یادگیری در پایه اول : در پایه اول، بهتر است معلم این فعالیت را در اواسط سال تحصیلی اجرا کند که کودک تجربه‌های دیگری در زمینه نقاشی (نقاشی با موضوع معین، نقاشی برای قصه، ...) به دست آورده است، با روش کار آشنا شده و در استفاده از ابزار و مواد، مهارت نسبی پیدا کرده است. قبل از شروع کار، معلم بر این نکته تأکید می‌کند که هرکس نقاشی خود را به هم گروه یا دوستش هدیه بدهد و در پایان کلاس، نقاشی دوستش را در پوشه خودش بگذارد. بعضی از دانش آموزان تمایل ندارند نقاشی خود را به دوستشان بدهند؛ در این صورت، به کودک اصرار نکنید. معلم هنگام نمایش دادن کارها و گفت‌وگو در مورد آن‌ها با تشویق اعضای هر گروه، بر نکات مثبت کار گروه تأکید می‌کند تا از این پس همه دانش آموزان با رغبت بیشتری به فعالیت گروهی بپردازند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
مداد رنگی، (یا هر ماده رنگی در دسترس)، کاغذ (یا هر زمینه مناسب دیگر)، مداد تراش	کلاس	گروه دوفره	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا در پایه اول

- ۱ دانش آموزان به گروه‌های دوفره تقسیم می‌شوند.
- ۲ هر گروه، موضوع دل‌خواه خود را پس از هم‌فکری انتخاب می‌کند.
- ۳ اعضای گروه در مورد موضوع انتخابی گفت‌وگو می‌کنند.
- ۴ اعضای گروه، اطلاعات و مشاهدات خود را با یک‌دیگر در میان می‌گذارند.
- ۵ اعضای گروه درباره این که ابتدا کدام بخش موضوع را بکشند، توافق می‌کنند.
- ۶ هر دو عضو گروه، به‌طور هم‌زمان بخش توافق شده را روی کاغذهای جداگانه می‌کشند و رنگ‌آمیزی می‌کنند.
- ۷ سپس با توافق یک‌دیگر، نقاشی نیمه‌تمام را با هم گروه خویش عوض می‌کنند.
- ۸ هر دانش آموز نقاشی ناتمام هم‌گروهی خود را کامل و رنگ‌آمیزی می‌کند و شکل‌های دل‌خواه خود را متناسب با موضوع، به آن اضافه می‌کند. به این ترتیب، نقاشی کامل اجرا می‌شود که هریک از اعضای گروه، نیمی از آن را کشیده است.
- ۹ گروه‌ها نقاشی‌ها را به نمایش می‌گذارند.
- ۱۰ در مورد نقاشی‌ها و جنبه‌های مثبت کار گروهی گفت‌وگو می‌کنند.
- ۱۱ هریک از اعضای گروه، نقاشی هم‌گروه خود را در پوشه کار خود می‌گذارد.

فعالیت یادگیری در پایه دوم : در پایه دوم، بندهای ۷ و ۸ اجرا نمی‌شود. اعضای گروه دربارهٔ انتخاب موضوع، نحوهٔ کشیدن، رنگ آمیزی و تقسیم کار با هم گفت‌وگو می‌کنند. آن‌ها در مورد صحنهٔ خاصی توافق می‌کنند و آن‌گاه هریک جداگانه، موضوع را در تمام صفحهٔ خود طراحی می‌کند. سپس، دو نقاشی را طوری به هم می‌چسبانند که بین آن‌ها ارتباط مناسبی ایجاد شود. این مراحل، کمتر از نصف زمان تعیین شده برای این برنامه را می‌گیرد. اعضای گروه در مورد ارتباط اجزای تصویر گفت‌وگو کرده و به کمک هم، با اضافه کردن یا تغییر دادن بعضی از قسمت‌ها، ارتباط میان دو نقاشی را تقویت می‌کنند. ممکن است در مرز مشترک میان دو نقاشی، اجزای جدیدی اضافه شود تا رابطهٔ بهتری میان آن‌ها به وجود آید. در پایان، اعضای گروه با توافق و کمک هم نقاشی را رنگ آمیزی می‌کنند.

فعالیت یادگیری در پایه سوم : در پایه سوم بندهای ۵ و ۶ و ۷ و ۸ اجرا نمی‌شود اعضای گروه روی موضوع خاصی توافق نمی‌کنند بلکه دو شکل یا علامت ساده را انتخاب می‌کنند. آن‌گاه نمونه‌های انتخاب شده را روی دو کاغذ جداگانه، مشابه هم اجرا می‌کنند. هرکدام از علامت‌های روی کاغذ باید به شکلی آشنا تبدیل شود؛ به نحوی که هر دو نقش کامل شده از نظر موضوعی با هم ارتباط داشته باشند. دانش‌آموزان می‌توانند هنگام تکمیل کار خویش، به دل خواه، اجزای دیگری را به نقاشی اضافه کنند تا موضوع کامل شود. در مراحل اجرا، اعضای گروه ضمن هم‌فکری با یک‌دیگر، ایجاد هماهنگی برای به ثمر رساندن کار را تجربه می‌کنند و می‌آموزند که بین اجزای جدا از هم، ارتباط ایجاد کنند.

۶- چاپ

چاپ، فعالیتی جذاب برای ایجاد نقوش متنوع رنگین است. در فعالیت چاپ دستی، با استفاده از مهره‌های گوناگون می‌توان به سادگی و با سرعت، سطح بزرگی را نقش‌دار، رنگین و زیبا کرد. مهره‌های چاپ بسیار متنوع‌اند. تنوع روش‌های چاپ هم بسیار زیاد است.

در اولین پایه‌های ابتدایی، فعالیت چاپ دستی با استفاده از مهره‌های آماده اجرا می‌شود. از سطح مقطع این مهره‌ها می‌توان برای ایجاد شکل‌ها و نقش‌های متنوع استفاده کرد. برای چاپ گرفتن از مهره‌ها، سطح مقطع آن‌ها را به مرکب یا رنگ (آب‌رنگ یا گواش) آغشته کنید. سپس، بخش رنگین را روی زمینه (یا سطح موردنظر) فشار دهید تا نقش، روی زمینه پیاده شود. با تکرار این روش، می‌توانید تمام زمینه را به دل خواه پر کنید. به این ترتیب، دانش‌آموزان به ویژگی نقش‌آفرینی آن‌چه در اطراف خود می‌بینند، توجه می‌کنند.

فعالیت‌های یادگیری پایه اول ۱-۶- چاپ/انگشتی با آب رنگ

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
آب رنگ، ظرف آب، مداد رنگی، مقوا یا کاغذ ضخیم، یک تکه پارچه و روپوش یا پیش‌بند	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان وسایل کار را آماده کنند.
- ۲ سرانگشت خود را خیس کنند و روی یک قرص رنگین آب رنگ فشار دهند تا رنگی شود. در این فعالیت، از همه انگشت‌ها می‌توان استفاده کرد.
- ۳ روی کاغذ یا مقوا، تعدادی اثر انگشت در جهات مختلف با رنگ‌های متنوع ایجاد کنند. برای تغییر رنگ، نوک انگشت خود را با پارچه پاک کرده، دوباره خیس کنند و در رنگ جدید بگذارند.
- ۴ وسایل و سرانگشت خود را تمیز کنند.
- ۵ با دقت به این اثر انگشت‌ها نگاه کنند و بگویند هر کدام شبیه چه شکلی است.
- ۶ پس از خشک شدن اثر انگشت‌ها، هریک از آن‌ها را با مداد رنگی به صورت شکلی آشنا تکمیل کنند.
- ۷ پس از تکمیل همه اثر انگشت‌ها، کارها را به نمایش بگذارند.
- ۸ درباره این برنامه و نقاشی‌ها گفت‌وگو کنند.

۲-۶- چاپ انگشتی با گواش

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
گواش، ظرف آب، سینی یا ظرف تخت پلاستیکی، مقوا یا کاغذ ضخیم، مداد رنگی، یک تکه پارچه، روپوش یا پیش بند	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش آموزان وسایل کار را آماده کنند.
- ۲ موضوع خاصی را انتخاب کنند.
- ۳ مقدار کمی رنگ در سینی یا ظرف تخت مناسبی بگذارند.
- ۴ سر انگشت خیس خود را با گواش رنگین کرده و موضوع مورد نظر را با چاپ انگشتی نقاشی کنند.
- ۵ پس از خشک شدن نقاشی ها، آن ها را به نمایش بگذارند.
- ۶ درباره کارها گفت و گو کنند.

فعالیت های یادگیری پایه دوم :

۳-۶- چاپ با استفاده از عناصر طبیعت : نقوش طبیعی انواع برگ ها، میوه ها، سبزیجات، سنگ ها، ... را می توان روی زمینه مناسب چاپ کرد. در این برنامه با جمع آوری برگ ها، سنگ ها و ... از طبیعت و تهیه میوه یا سبزی، می توان طرح های متنوعی ایجاد کرد.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
آبرنگ یا گواش، قلم مو، ظرف آب، سینی یا ظرف تخت پلاستیکی، مقوا یا کاغذ ضخیم، یک تکه پارچه، روپوش یا پیش بند، برگ ها، میوه ها و سبزی ها و ... در دسترس	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ وسایل کار را آماده کنند.
 - ۲ مواد طبیعی در دسترس را برای چاپ آماده کنند (بعضی از این مواد مانند میوه ها یا سبزی ها را باید برش داد تا بتوان از سطح مقطع آن برای چاپ استفاده کرد).
 - ۳ نمونه ها را رنگ آمیزی کنند (رنگ را روی سینی پهن کنند تا سطح مقطع نمونه ها را روی آن بمالند یا با استفاده از قلم مو، اسفنج یا وسایل دیگر، سطح نمونه را رنگین کنند) و از آن ها روی زمینه، چاپ بگیرند. کودکان به دل خواه می توانند از نمونه ها چاپ بگیرند. تعداد نمونه ها، رنگ ها و نحوه پخش نقوش روی زمینه، به انتخاب دانش آموز است.
 - ۴ پس از خشک شدن نقاشی ها، کارها را به نمایش بگذارند.
 - ۵ درباره کارها گفت و گو کنند.
- ۴-۶ چاپ با استفاده از اشیای نقش دار: دانش آموزان با توجه به اشیای موجود در محیط اطراف خویش، آنچه را می توان به صورت مهر به کار گرفت و با آن، نقوش متنوعی ایجاد کرد، جمع آوری می کنند و به کلاس می آورند. به این ترتیب، آن ها ویژگی جدیدی را از اشیای اطراف خود کشف می کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
آبرنگ یا گواش، قلم مو، ظرف آب، سینی یا ظرف تخت پلاستیکی، مقوا یا کاغذ ضخیم، یک تکه پارچه، روپوش یا پیش بند، اشیای مناسب برای ایجاد نقوش و ...	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان وسایل کار را آماده کنند (برای رنگین کردن نمونه‌ها، رنگ را روی سینی پهن کنند).
- ۲ وسایل جمع‌آوری شده مانند کلید، سنجاق قفلی، درِ خمیردندان، ته استکان، گیره کاغذ، سکه و ... را آماده کنند (معلم قبلاً با نشان دادن نمونه‌های مناسب مانند دکمه، کلید، ... توجه کودکان را به جست و جو در میان اشیاء، به خصوص دورریختنی‌هایی که برای چاپ مناسب‌اند، جلب می‌کند).
- ۳ پس از رنگ‌آمیزی یک یا چند نمونه، از سطح مقطع آن‌ها چاپ بگیرند. رنگ‌آمیزی بعضی از این اشیاء به دلیل نوع جنس آن‌ها مشکل است. برای این کار، گواش غلیظ (بدون ترکیب با آب) مناسب‌تر به نظر می‌رسد. نحوهٔ پخش نقوش و تعداد نقش‌هایی که روی صفحه ایجاد می‌شود، به دل‌خواه دانش‌آموز است.
- ۴ پس از خشک شدن نقاشی‌ها، کارها را به نمایش بگذارند.
- ۵ دربارهٔ کارها گفت و گو کنند.

فعالیت‌های یادگیری پایهٔ سوم :

۵-۶- کامل کردن نقاشی با چاپ : با توجه به تجربیات پایه‌های قبلی، در این پایه دانش‌آموزان برای کامل کردن و رنگ‌آمیزی طرح خود می‌توانند از روش چاپ استفاده کنند. در این میان، دانش‌آموز باید تشخیص دهد که هر قسمت کار را با چه چیزی چاپ بگیرد که نقش مناسب موضوع ایجاد شود. برای این فعالیت، معلم از چند جلسه قبل، از دانش‌آموزان می‌خواهد که موضوع دل‌خواه خود را انتخاب کنند و طرح آن را بکشند. سپس، اشیاء، مواد و وسایل موردنیاز را برای ایجاد نقش روی نقاشی بیابند و جمع‌آوری کنند تا در روز معین، برای انجام دادن فعالیت چاپ به کلاس بیاورند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
آبرنگ، گواش، ظرف آب، سینی یا ظرف تخت پلاستیکی، مقوا یا کاغذ ضخیم، مدادرنگی، دستمال، روپوش یا پیش‌بند، انواع میوه‌ها و سبزی‌ها، اشیاء مناسب برای چاپ و ...	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان طرح آمادهٔ خود را همراه بیاورند.
- ۲ وسایل کار را آماده کنند.
- ۳ به کمک مهرهای آمادهٔ دل‌خواه، نقوش مناسب برای قسمت‌های مختلف کار را ایجاد کنند.

- ۴ پس از خشک شدن نقاشی، در صورت لزوم با استفاده از مداد رنگی نقش‌های ظریف را کامل کنند.
- ۵ کارها را به نمایش بگذارند.
- ۶ درباره کارها گفت‌وگو کنند.

۷- تلفیق نقاشی با کاردستی

در بسیاری از فعالیت‌های هنری، می‌توان برنامه‌های رشته‌های مختلف را ترکیب کرد؛ برای مثال، کاغذهایی که به صورت آزاد با وسایل مختلف رنگین شده‌اند یا دانش‌آموزان با چاپ اثر انگشت آن‌ها را تزئین کرده‌اند، برای برنامه‌های کاردستی با کاغذ مناسب‌اند.

هم‌چنین، رنگ کردن یا نقاشی روی اشیای گلی ساخته دست دانش‌آموزان، یکی از فعالیت‌های تلفیقی نقاشی و کاردستی است.

فعالیت‌های یادگیری پایه اول: در برنامه «ارتباط با طبیعت» که به صورت گردش گروهی ترتیب داده شده است، دانش‌آموزان می‌توانند انواع سنگ‌ها، برگ‌ها، صدف‌ها، پوست تنه درختان، میوه‌های کاج، ساقه‌های نی و ... را جمع‌آوری کنند. رنگ‌آمیزی این مواد به صورت دل‌خواه، برای کودکان بسیار جالب است. معلم می‌تواند پس از گردش در طبیعت، یک جلسه کلاس هنر را به رنگ‌آمیزی دل‌خواه مواد جمع‌آوری شده، اختصاص دهد. نوع و تعداد مواد طبیعی و روش رنگ‌آمیزی آن‌ها به دلخواه دانش‌آموز است.

فعالیت‌های یادگیری پایه دوم: انواع ظرف‌های سفالی ساده را می‌توان برای رنگ‌آمیزی و نقاشی انتخاب کرد. هم‌چنین، نمونه‌هایی از دورریختنی‌ها مانند ظرف‌های یک بار مصرف یا ظرف شامپو و ... و نیز قوطی‌های مقوایی مثل قوطی دستمال کاغذی، قوطی صابون، چای و ... را می‌توان رنگ‌آمیزی، نقاشی

و تزئین کرد و برای نگهداری از مدادها، کارت‌ها، وسایل مورد نیاز، ابزار نقاشی و ... از آن‌ها استفاده کرد. یکی از برنامه‌های جالب برای کودکان، مجاله کردن کاغذهای باطله است. بچه‌ها ابتدا با هیجان کاغذها را مجاله می‌کنند. سپس، با دقت به شکل درست شده توجه می‌کنند تا ببینند که شبیه چه شکل آشنایی است. آن‌گاه با استفاده از قلم مو و آب‌رنگ یا گواش آن‌ها را رنگ‌آمیزی و تکمیل می‌کنند و به شکل دل‌خواه درمی‌آورند.

فعالیت‌های یادگیری پایه سوم : در این پایه، دانش‌آموزان می‌توانند کاردستی‌های متنوعی بسازند که ترکیبی از مواد طبیعی، کاغذ و مقوا، دورریختنی‌ها و ... باشد. چسباندن پوسته درختان روی جعبه خالی، تزئین یک حلقه با میوه‌های کاج، ساختن ماکت یک خانه با چوب بستنی، ساختن حیوان دل‌خواه با صدف‌ها و ...، انواع ایده‌های خلاق کودکان برای ساختن کاردستی‌های جالب است. با رنگ‌آمیزی یا نقاشی روی سطوح کار کامل شده، می‌توان آن را تزئین و زیبا کرد. در پایه سوم، معلم می‌تواند دانش‌آموزان را به ارائه ایده‌های تازه برای تلفیق برنامه‌های کاردستی و نقاشی و ساختن نمونه‌های آن‌ها، تشویق کند.

۸- تلفیق نقاشی با تربیت شنوایی

فعالیت‌های یادگیری پایه اول : در اختیار داشتن نواری از صداهای موجود در طبیعت و موضوعات زندگی به معلم کمک می‌کند تا بین موضوع نقاشی و صداهای مختلف ارتباط برقرار سازد. پخش کردن صدای هیاهوی بچه‌ها هنگام بازی، گریه بچه، صدای شادی جشن عروسی، صدای باران، رعد و برق، صدای جانوران آشنا و ...، قبل از نقاشی، درک کودکان را از موضوع نقاشی تقویت می‌کند. می‌توان صدای جالبی مانند ترکیدن بادکنک را پخش کرد و از کودکان خواست که این صحنه را نقاشی کنند. ماشین، اتوبوس، کشتی، هواپیما و وسایل نقلیه دیگر، جذابیت خاصی برای کودکان دارند. قبل از نقاشی

کردن، دیدن تصاویر این وسایل، گفت‌وگو در مورد ویژگی‌های هریک و پخش صدای آن‌ها، در ایجاد تصویر ذهنی کامل موضوع به کودکان کمک می‌کند.

فعالیت‌های یادگیری پایه دوم : در اختیار داشتن نوار صداهای مختلف از طبیعت و موضوعات زندگی به معلم کمک می‌کند تا بین موضوع نقاشی و صداهای مطبوع ارتباط برقرار کند. پخش صدای آژیر آمبولانس، ماشین آتش‌نشانی، آره برقی، ماشین‌های کارخانه، مسابقه اتومبیل‌رانی، پرواز و فرود هواپیما، ... قبل از نقاشی درک کودکان را از موضوع تقویت می‌کند. صدای جالبی مانند شکستن شیشه پنجره، صدای قدم‌های مردم روی برگ‌های پاییزی، صدای آواز شالی‌کاران در مزرعه، صدای خواندن نقش قالی‌بافان، ... و پخش صدای آن‌ها گفت‌وگو در مورد ویژگی‌های هر کدام به کودکان کمک می‌کند تا بهتر نقاشی کنند.

فعالیت‌های یادگیری پایه سوم : در این پایه، معلم می‌تواند هنگام اجرای فعالیت‌های نقاشی، با پخش نغمه‌ای ملایم یا آهنگ‌های محلی هر منطقه (بدون کلام)، فضای مناسبی در کلاس ایجاد کند.

همچنین، می‌تواند نوار «بهم بخوانیم (۳)» را در کلاس پخش کند و از دانش‌آموزان بخواهد که ضمن گوش کردن به سرودها و نغمه‌ها، آزادانه شکل‌ها و رنگ‌های دل‌خواه خود را روی زمینه کاغذ نقاشی کنند.

۹- تلفیق نقاشی با قصه و نمایش

فعالیت‌های یادگیری پایه اول : در پایه اول، برای اجرای قصه‌ها یا نمایش‌های کوتاه، می‌توان از کودکان خواست که علاوه بر تقلید حرکات یا صدای حیوانات، در گروه‌های کوچک، متناسب با موضوع، پس زمینه ساده‌ای را روی تخته کلاس نقاشی کنند تا هم کلاسی‌ها در جلوی آن به اجرای قصه یا نمایش خویش بپردازند.

فعالیت‌های یادگیری پایه دوم : در پایه دوم، کودکان برای اجرای قصه‌ها یا نمایش‌های کوتاه، می‌توانند حرکات خاص مشاغل، یا حالات مختلف مردم و صدای مربوط به آن را تقلید کنند. گروه‌های کوچک داوطلبان می‌توانند روی تخته کلاس، نقاشی‌های متناسب با موضوع بکشند و دیگران، قصه یا نمایش خود را جلوی آن اجرا کنند.

فعالیت‌های یادگیری پایه سوم : در پایه سوم، برای اجرای نمایش یا برنامه قصه‌گویی می‌توانید پارچه بزرگی از جنس کتان، چلوار یا متقال (سفید یا رنگی) آماده کنید. آن‌گاه از دانش‌آموزان بخواهید از کف دست خویش چاپ بگیرند (با گواش) و سطح پارچه را با نقش دست خود بپوشانند. در این فعالیت، انتخاب رنگ و تعداد نقوش چاپی به عهده دانش‌آموزان است. این فعالیت باید به صورت گروهی و در فضایی مناسب (که بتوان پارچه را روی میزی بزرگ یا زمین پهن کرد) انجام شود. پس از خشک شدن رنگ، دانش‌آموزان در صورت تمایل می‌توانند نمونه‌های چاپی را با مداد شمعی یا پاستل روغنی کامل کنند یا به صورت دل‌خواه تغییر دهند.

منابع

- ۱ اولیوریو فراری، آنا؛ نقاشی کودکان و مفاهیم آن، ترجمه عبدالرضا صرافان، انتشارات دستان تهران، ۱۳۶۸.
- ۲ توماس، گلین، وی؛ مقدمه‌ای بر روان‌شناسی نقاشی کودکان، ترجمه عباس مخبر، انتشارات طرح نو، تهران، ۱۳۸۰.
- ۳ لنکستر، جان؛ هنر در مدرسه، ترجمه میرمحمد سیدعباس زاده، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۷۷.

منابع برای مطالعه بیشتر

- ۱ تیلور، باربارا؛ خانه جانوران، ترجمه امیرحسین بنکدار، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۲.
- ۲ تیلور، کیم؛ نقش و نگار در طبیعت، ترجمه افشار سلیمانی، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۲.
- ۳ مارتین، لیندا؛ ببین چگونه رشد می‌کند، ترجمه مجید عمیق، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۷۹.
- ۴ نیل، آماندا؛ پرندگان، ترجمه رویا خوئی، انتشارات کتاب‌های مهتاب کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۱.
- ۵ ولیکز، آنجلا؛ اسرار طبیعت، ترجمه افشار سلیمانی، انتشارات پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۱.

فصل سوم

کاردستی

صفحه	عنوان	فهرست
۱۰۲	الف — دانستنی های معلم	
۱۰۲	۱- کاردستی	
۱۰۲	۲- انواع کاردستی	
۱۰۳	۳- ابزار و مواد برای ساختن کاردستی	
۱۰۳	۴- اتصالات در کاردستی	
۱۰۵	ب — فعالیت های یادگیری دانش آموزان	
۱۰۵	توصیه هایی برای اجرای برنامه	
۱۰۷	جدول فعالیت های یادگیری — کاردستی	
۱۰۸	۱- کار با کاغذ و مقوا	
۱۱۱	پایه اول :	
۱۱۱	۱-۱- نقش آفرینی با شکل های غیرهندسی (پاره کردن کاغذ)	
۱۱۱	۱-۲- نقش آفرینی با شکل های هندسی	
۱۱۲	۱-۳- ساختن جورچین (پازل)	
۱۱۴	۱-۴- ساختن تاج یا سربند	
۱۱۵	۱-۵- ساختن پرچم	
۱۱۵	۱-۶- ساختن کارت تبریک	
۱۱۶	۱-۷- ساختن پاکت	
۱۱۷	پایه دوم :	
۱۱۷	۱-۸- شکل سازی با کاغذ مجاله	

- ۱۱۸ ۹-۱- شکل سازی با رشته های کاغذ
- ۱۱۹ ۱۰-۱- شکل سازی با برش داخلی
- ۱۲۰ ۱۱-۱- ساختن کارت تبریک
- ۱۲۰ ۱۲-۱- ساختن پاکت
- ۱۲۰ پایه سوم :
- ۱۲۰ ۱۳-۱- حجم سازی با کاغذ مجاله شده
- ۱۲۱ ۱۴-۱- برش دادن کاغذ و مقوا با قیچی
- ۱۲۱ ۱۵-۱- شکل سازی با تا کردن کاغذ و مقوا
- ۱۲۴ ۱۶-۱- شکل سازی با کاغذهای حلقه شده
- ۱۲۵ ۱۷-۱- ساخت کارت تبریک
- ۱۲۵ ۱۸-۱- ساخت پاکت
- ۱۲۶ ۲- کار با مواد طبیعی
- ۱۲۶ الف - دانستنی های معلم
- ۱۲۶ آن چه در طبیعت یافت می شود
- ۱۳۰ شکل سازی با مواد طبیعی
- ۱۳۱ ب - فعالیت های یادگیری دانش آموزان
- ۱۳۱ پایه اول :
- ۱۳۱ ۱-۲- شکل سازی با یک نمونه از مواد طبیعی
- ۱۳۲ پایه دوم :
- ۱۳۲ ۲-۲- شکل سازی با چند نمونه از یک ماده طبیعی
- ۱۳۴ پایه سوم :
- ۱۳۴ ۳-۲- شکل سازی با انواع مواد طبیعی
- ۱۳۵ ۳- حجم سازی با گل رُس
- ۱۳۵ الف - دانستنی های معلم
- ۱۳۶ ب - فعالیت های یادگیری دانش آموزان
- ۱۳۶ توصیه هایی برای اجرای برنامه
- ۱۳۸ ساختن اشیای گلی

۱۳۸	پایه اول :
۱۳۸	۳-۱- ایجاد نقش روی گل
۱۳۹	۳-۲- ساختن ظرف (روش انگستی)
۱۴۱	۳-۳- ساختن حجم دل خواه
۱۴۲	پایه دوم :
۱۴۲	۳-۴- ساختن حجم دل خواه
۱۴۳	۳-۵- ساختن ظرف گلی به روش فنیله ای
۱۴۴	پایه سوم :
۱۴۴	۳-۶- شکل سازی با گل رس (با شکل های هندسی)
۱۴۵	۳-۷- ساختن بشقاب با گل
۱۴۷	منابع

الف) دانستنی‌های معلم

۱- کاردستی

کاردستی محصول فعالیت، همکاری و هماهنگی بین ذهن، چشم و دست در ساختن اشیاء است و باعث پرورش خلاقیت، تخیل و تفکر کودکان می‌شود. به کمک این فعالیتِ سرگرم‌کننده و آموزنده، می‌توان مهارت‌های فردی و گروهی کودکان را تقویت کرد و از این طریق، سطح فرهنگ تجسمی آن‌ها را بالا برد تا به کشف محیط اطراف خود و زیباسازی آن پردازند. کودکان با انجام دادن کاردستی، ضمن پرورش قوه تخیل خویش، وسایل موردنیازشان را نیز می‌سازند؛ بنابراین، می‌توان گفت که کاردستی:

- ۱ باعث پرورش روزافزون تخیل، تفکر و قوه خلاقیت کودکان و در نتیجه، بازآفرینی آنان می‌شود.
- ۲ اوقاتی لذت‌بخش و سرگرم‌کننده را برای آن‌ها فراهم می‌سازد.
- ۳ به کودکان یاد می‌دهد که فقط مصرف‌کننده نباشند بلکه سازنده و خلاق باشند و حتی اشیای دور ریختنی را تغییر دهند و کاربردی سازند.
- ۴ توجه کودکان را به تغییر و زیباسازی محیطی که در آن زندگی می‌کنند (محیط فردی و اجتماعی)، جلب می‌کند.
- ۵ کودکان را با مواد و ابزار مختلف و کاربردهای مختلف آن‌ها آشنا می‌سازد.
- ۶ کودکان با ساختن انواع کاردستی در مناسبت‌های مختلف اجتماعی، با آداب و رسوم و فرهنگ جامعه خود آشنا می‌شوند.
- ۷ توانایی‌های فیزیکی و حواس مختلف کودکان، به ویژه حس لامسه و بینایی آن‌ها را تقویت می‌کند و به طور کلی، دقت و حساسیت آنان را نسبت به محیط اطراف و آنچه در آن وجود دارد، افزایش می‌دهد.

۲- انواع کاردستی

- کاردستی‌ها با توجه به مواد اولیه آن‌ها به سه گروه تقسیم می‌شوند:
- الف) انواع کاردستی که با استفاده از کاغذ و مقوا ساخته می‌شوند.
- ب) انواع کاردستی که با مواد طبیعی از قبیل سنگ، برگ، صدف و ... ساخته می‌شوند.
- پ) انواع کاردستی که با استفاده از دور ریختنی‌ها^۱ ساخته می‌شوند.
- ت) انواع کاردستی که با گل سفالگری یا خمیر^۲ ساخته می‌شوند.

۱- ساختن شکل با دور ریختنی‌ها از پایه چهارم شروع می‌شود. اما بعضی از مواد دور ریختنی مثل تکه بارچه و کاغذهای رنگی و گلدار و ... در ترین سایر کاردستی‌ها استفاده می‌شوند.

۲- فقط در صورتی که گل سفالگری در منطقه نباشد، از انواع خمیر استفاده می‌شود.

۳- ابزار و مواد برای ساختن کاردستی

برخی از مواد و ابزاری که از آن‌ها در ساخت کاردستی استفاده می‌شود، عبارت‌اند از : کاغذ و مقوای رنگی و سیاه و سفید، تصویرهای رنگی مختلف، وسایل نقاشی، انواع چسب، وسایل تزئینی (روبان و پولک و ...)، مواد طبیعی (سنگ و برگ و صدف و ...)، گل رس، نایلون، روبوش، اسفنج، ظرف آب، ابزار ساخت گل، انواع اشیای نقش‌دار برای ایجاد نقش و ...

۴- اتصالات در کاردستی

اتصالات در پیوستن مواد به یکدیگر و رسیدن به ترکیب‌های تازه و خلاق نقش به سزایی دارند. هنگام ساختن کاردستی، بجهه‌ها روش‌های جالبی را در اتصالات پیدا می‌کنند. بعضی از اتصالات در زیر آمده است.

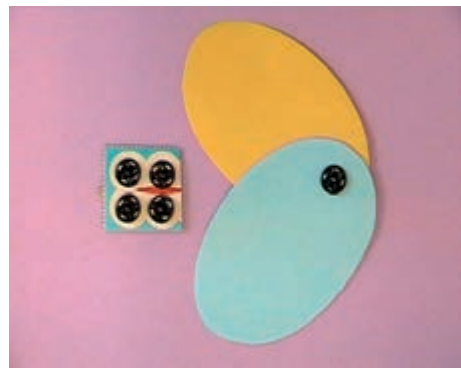

۱ اتصال از طریق سوراخ کردن (با شیء تیز یا پانچ) و عبور دادن نخ یا روبان رنگی، سیم، مقوا و ... از سوراخ

۳ اتصال از طریق منگنه کردن

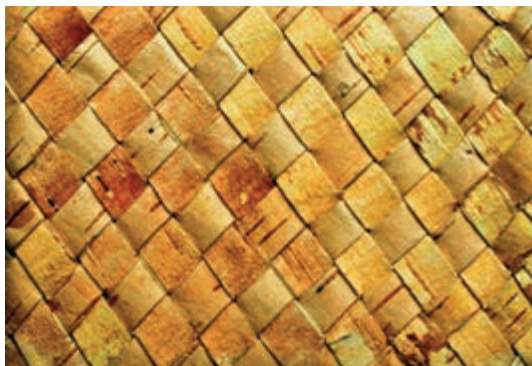

۲ اتصال به وسیله دکمه فشاری

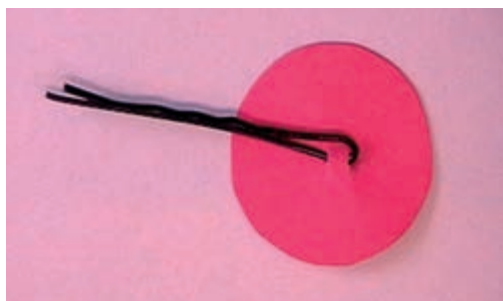

۴ اتصال از طریق انواع چسب، صمغ، سریش، قندخیس شده و ...

۵ اتصال از طریق برش دادن کاغذ یا مقوا و رد کردن اشیاء از لابه لای شکاف‌ها؛ مانند : بافت حصیری
ساقه‌های نرم و بلند یا اشیای مختلف از درون شکاف

۶ اتصال از طریق اشیایی چون سنجاق قفلی، سنجاق سر، گیره رخت و ...

(ب) فعالیتهای یادگیری دانش آموزان

مجموعه فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در ساعت درس هنر انجام می‌دهند تا به اهداف کلی درس هنر در بخش کاردستی برسند، با عنوان فعالیت‌های یادگیری آمده است. ابتدا برای سهولت اجرای این برنامه به معلم توصیه‌هایی می‌کنیم تا او با استفاده از آن‌ها بتواند فرصت‌های یادگیری مناسبی را برای کلاس خود فراهم آورد.

توصیه‌هایی برای اجرای برنامه

۱ معلم، برای استفاده بهتر از زمان در بعضی از فعالیت‌ها، از قبل دانش‌آموزان را برای انجام دادن کاردستی آماده می‌کند. دانش‌آموزان یاد می‌گیرند که در فرصت‌های مناسب، نمونه‌های انواع شکل‌ها را در اندازه‌ها و رنگ‌های مختلف آماده کنند و همراه داشته باشند و در کلاس هنر با استفاده از نمونه‌های آماده، ایده‌های بیشتری را به اجرا درآورند. انتخاب شکل، روش کشیدن آن روی زمینه و نحوه برش دادن آن به عهده دانش‌آموز است.

۲ برای ساختن هر کاردستی، ابزار و مواد مختلفی موردنیاز است. معلم می‌تواند در ابتدای سال از دانش‌آموزان بخواهد که هر کدام یک کیسه نایلونی یا جعبه مناسب برای خود تهیه کنند و ابزار و مواد مورد استفاده در فعالیت‌های کاردستی مانند خرده‌های کاغذ و مقوای رنگی، کاغذهای کهنه که تصویر رنگی دارند، کارت پستال‌ها، چسب، قیچی نوک گرد، پولک، روبان، تکه پارچه، برگ، صدف، شاخه، سنگ‌ریزه، نخ کاموا و ... را جمع‌آوری و در آن نگهداری کنند. به این ترتیب، توجه آن‌ها به جمع‌آوری مواد و وسایل موردنیاز جلب می‌شود و در مورد تهیه ابزار و مواد، استفاده بهتر و نگهداری از آن‌ها بیشتر احساس مسئولیت می‌کنند. بعضی از این ابزار و مواد را می‌توان در ابتدای سال تحصیلی تهیه و در کلاس نگهداری کرد؛ مثلاً برای فعالیت‌های کاغذ و مقوا می‌توان از مدیر مدرسه، اولیا و دیگران کمک خواست تا انواع کاغذ و مقوای باطله تمیز را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهند. بعضی از مواد — مانند گل رس — را بهتر است مسئولان مدرسه به اندازه همه دانش‌آموزان تهیه کنند و در اختیار آن‌ها قرار دهند. برای انجام دادن فعالیت‌های کاردستی، با توجه به امکانات محیط و شرایط موجود در هر منطقه، می‌توان ابزار و موادی را با نمونه‌های پیشنهادی در برنامه جایگزین کرد. معلم، دانش‌آموزان را هدایت می‌کند که این مواد و ابزار را پیدا کنند و در هر برنامه، مورد استفاده قرار دهند. در هر صورت، لازم است معلم طراحی آموزشی چند جلسه درس هنر را از قبل آماده کند و موضوع کار، ابزار و مواد موردنیاز را به اطلاع دانش‌آموزان برساند تا آمادگی اجرای برنامه را داشته باشند.

۳ دانش‌آموزان برای ساختن کاردستی باید از ایده‌های شخصی خود استفاده کنند. معلم، نمونه کار آماده را به آنان نشان نمی‌دهد؛ زیرا هدف، الگوبرداری نیست. بیان ویژگی‌های ماده مورد استفاده، امکانات آن و ایجاد انگیزه برای فعالیت، دانش‌آموز را برای آغاز کار آماده می‌کند. معلم در مراحل مختلف کار، نقش راهنما را بر عهده دارد.

۴ گنجانیدن کار گروهی در برنامه دانش‌آموزان لازم است و آن را به چند روش می‌توان انجام داد : الف) همه کلاس در تکمیل یک کار مشترک شرکت می‌کنند و با کنار هم گذاشتن بخش‌های مختلف کارها، یک اثر بزرگ و کامل ایجاد می‌شود.

ب) دانش‌آموزان کلاس به چند گروه تقسیم می‌شوند؛ به طوری که کار هر گروه با گروه دیگر متفاوت است. هر یک از گروه‌ها، شکل دل‌خواه خود را می‌سازد؛ برای مثال، در نقش‌آفرینی با شکل‌های هندسی، به انتخاب دانش‌آموزان سه گروه تشکیل می‌شود : گروه اول دانش‌آموزانی که می‌خواهند با مربع کار کنند، گروه دوم با مثلث و گروه سوم با دایره شکل‌سازی می‌کنند.

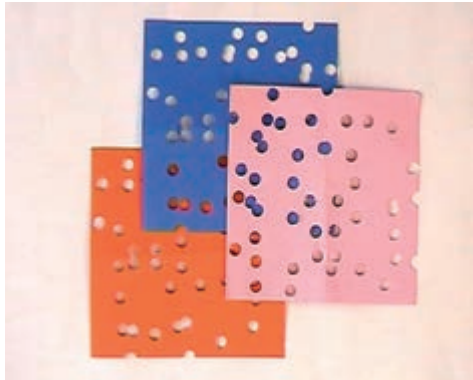
۵ بهتر است دانش‌آموزان کاردستی‌هایی را که می‌سازند، به خوبی نگه‌دارند. آن‌ها را راهنمایی کنید تا کاردستی‌های مسطح را به ترتیب تاریخ اجرا در پوشه کار خود قرار دهند؛ کاردستی‌هایی را که حجم دارند (مانند کار با سنگ)، در جعبه مقوایی بگذارند.

جدول فعالیت های یادگیری — کار دستی

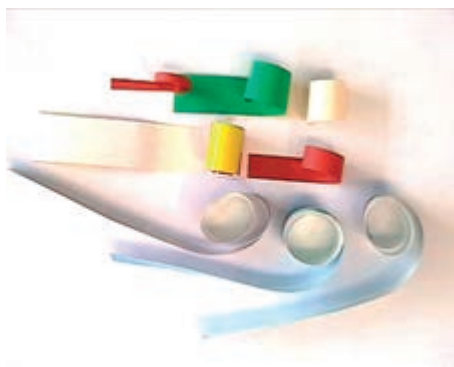
ردیف	عنوان	پایه اول	پایه دوم	پایه سوم
۱	شکل سازی با کاغذ مقوا	<ul style="list-style-type: none"> نقش آفرینی با شکل های غیر هندسی (پاره کردن کاغذ) نقش آفرینی با شکل های هندسی ساختن جورچین تاج یا سرپند ساختن پرچم ساختن کارت تبریک ساختن پاکت 	<ul style="list-style-type: none"> شکل سازی با کاغذ مجاله شکل سازی با رشته های کاغذ شکل سازی با برش داخلی ساختن کارت تبریک ساختن پاکت 	<ul style="list-style-type: none"> حجم سازی با کاغذ مجاله برش کاغذ و مقوا با قیچی تا کردن کاغذ و مقوا تا کردن دایره ها (شکل هندسی) تا کردن (شکل غیر هندسی) شکل سازی با کاغذ های حلقه شده ساختن کارت تبریک ساختن پاکت
۲	کار با مواد موجود در طبیعت	<ul style="list-style-type: none"> کار با مواد موجود طبیعی (کار با یک ماده) بزرگ، سنگ، صدف، هسته ها، پوسته ها و ... 	<ul style="list-style-type: none"> کار با مواد طبیعی (کار با مجموعه ای از یک ماده) 	<ul style="list-style-type: none"> کار با مواد مختلف
۳	کار با گل رس	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد نقش روی گل ساختن حجم دل خواه ساختن ظرف (روش انگشتی) 	<ul style="list-style-type: none"> ساختن حجم دل خواه ساختن ظرف (روش فنیله ای) 	<ul style="list-style-type: none"> شکل سازی با گل (شکل های هندسی) ساخت بشقاب با گل

۱- کار با کاغذ و مقوا

کاغذ و مقوا سطوحی دو بعدی دارند و با آن‌ها می‌توان شکل‌های متنوعی ساخت. برای شکل‌سازی با کاغذ و مقوا، می‌توان آن‌ها را به‌طور اتفاقی پاره کرد یا با دست، قیچی^۱، یا هر وسیله دیگری برش داد. ساختن کاردستی با کاغذ و مقوا به روش‌های پاره کردن، خرد کردن، سوراخ کردن، مجاله کردن، لوله کردن، حلقه کردن، رشته کردن و فر دادن انجام می‌شود. دانش‌آموزان پایه‌های اول و دوم، بهتر است برای برش کاغذ از دست استفاده کنند. دانش‌آموزان برای آشنایی با انواع شکل‌های مختلف غیرهندسی و هندسی، لازم است شکل‌های محیط اطراف خود را ببینند، نام ببرند و سپس انتخاب کنند؛ سپس، آن‌ها را روی کاغذ یا مقوا بکشند و پاره کنند.

۱- برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی، کار با قیچی نوک گرد توصیه می‌شود اما به تناسب قیچی با ضخامت کاغذ و مقوا نیز باید توجه کرد.

شکل‌های غیرهندسی یا نامنظم : شکل‌هایی هستند که نظم هندسی ندارند؛ مثل شکل برگ، رود، ابرهای آسمان یا لکه‌های آب روی زمین؛ این شکل‌ها را آلی می‌نامند.

شکل‌های هندسی یا منظم : مثلث، مربع و دایره شکل‌های اصلی هندسی هستند؛ سایر شکل‌های هندسی از این سه شکل گرفته شده‌اند یا ترکیبی از آن‌ها هستند. دانش‌آموزان می‌توانند از ترکیب این شکل‌ها با یک‌دیگر، موضوعات مختلفی را روی زمینه‌ای مناسب ایجاد کنند.

فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در پایه اول

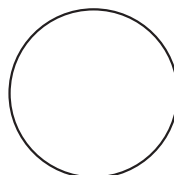
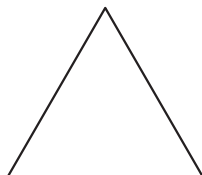
۱-۱- نقش‌آفرینی با شکل‌های غیرهندسی (پاره کردن کاغذ) : معلم از مدتی قبل، توجه دانش‌آموزان را به شکل‌های نامنظم مثل ابرها، آب جاری، کوه‌ها، پخش شدن قطرهٔ جوهر در لیوان آب و ... جلب می‌کند. سپس، از آن‌ها می‌خواهد شکل‌سازی را با استفاده از هر نوع کاغذ در دسترس، اجرا کنند. شکل‌سازی با تکه‌های کاغذ (کاغذ پاره) را می‌توان به صورت آزاد (غیرثابت) یا با روش چسباندن روی زمینه (ثابت کردن)، انجام داد.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
انواع کاغذ، زمینهٔ دل‌خواه، چسب، مداد	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا : از دانش‌آموزان بخواهید که

- ۱ تکه‌ای از کاغذ را به دل‌خواه پاره کنند.
- ۲ تکه یا تکه‌های کاغذ پاره شده را روی زمینهٔ مقابل خود قرار دهند.
- ۳ یک یا چند تکه کاغذ پاره شده را روی زمینه آن‌قدر جابه‌جا کنند که شکل درون آن را کشف کنند.
- ۴ شکل کشف شده را در جای موردنظر بچسبانند.
- ۵ شکل را با اضافه کردن خط‌هایی کامل کنند.
- ۶ در صورت تمایل، شکل ساخته شده را روی زمینهٔ مناسب بچسبانند.
- ۷ شکل‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۸ در مورد شکل‌های ساخته شده، گفت‌وگو کنند.

۲-۱- نقش‌آفرینی با شکل‌های هندسی : معلم از مدتی قبل، از دانش‌آموزان بخواهد که به همهٔ اشیاء و پدیده‌های اطراف خود دقت کنند؛ شکل‌های هندسی را در آن‌ها پیدا کنند و برای موضوع کار خود، ایده‌ای نو بیابند. دانش‌آموزان تعدادی شکل‌های دایره، مثلث و مربع را که در رنگ‌ها و اندازه‌های مختلف، از قبل آماده کرده‌اند، همراه خود به کلاس بیاورند. برای نقش‌آفرینی با این شکل‌ها، هر یک از آن‌ها می‌تواند موضوعی را انتخاب کند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش یابی
دایره، مثلث، مربع در اندازه ها و رنگ های مختلف، زمینه مناسب، چسب، مداد	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا : از دانش آموز بخواهید که

۱- صفحه زمینه را مقابل خود قرار دهند.

۲- شکل های هندسی را در هر اندازه و رنگی که می خواهند، روی صفحه زمینه قرار دهند و با جابه جا کردن و قراردادن آن ها در کنار یک دیگر، به شکل های تازه و متنوع دست یابند.

۳- شکل موردنظر را روی صفحه زمینه بچسبانند.

۴- با اضافه کردن خط هایی آن را تکمیل کنند.

۵- شکل ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۶- در مورد شکل ها، گفت و گو کنند.

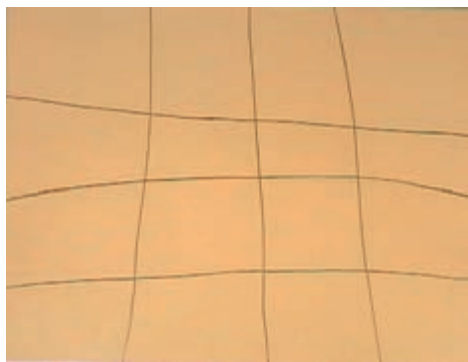
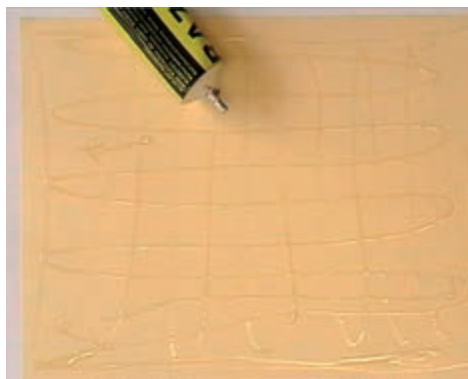

۳-۱- ساختن جورچین: دانش آموزان تصویری از موضوعات موردنظر را انتخاب و روی آن ها کار می کنند. آن ها در صورت تمایل، می توانند از یکی از نقاشی های خود استفاده کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش یابی
تصویر رنگی، مقوای نازک به اندازه تصویر، چسب مایع، مداد، قیچی	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا : از دانش آموزان بخواهید که

- ۱ هر یک، تصویری را انتخاب کند و آن را روی مقوا بچسباند.
- ۲ پشت مقوا را به شکل منظم یا نامنظم تقسیم بندی کند و خط بکشد.
- ۳ خطوط کشیده شده را برش دهد.
- ۴ آن گاه، همه با جورچین های آماده شده بازی کنند (به صورت فردی یا در گروه های کوچک).
- ۵ پس از پایان بازی، تکه های هر جورچین را جمع آوری کنند و در کیسه مخصوص آن بگذارند.

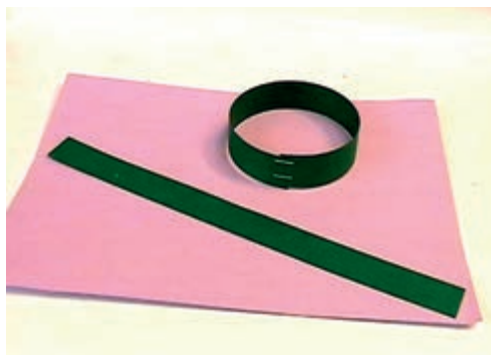

۴-۱- ساختن تاج یا سرپند: یکی از کاردستی‌هایی که برای اجرای نقش در قصه و نمایش به کار می‌رود، تاج یا سرپند است. در جشن‌ها یا مناسبت‌ها نیز از این کاردستی استفاده می‌شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
یک نوار مقوایی، انواع وسایل تزئینی، فیچی، چسب	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا: از دانش‌آموزان بخواهید که

- ۱- یک نوار مقوایی را به اندازه دور سر علامت بزنند؛ حدود ۲ سانتی‌متر اضافه کنند و برش دهند.
- ۲- دو سر آن را به هم متصل کنند.
- ۳- روی حلقه را تزئین کنند (متناسب با مورد استفاده آن).
- ۴- تاج‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۵- در مورد تاج‌ها گفت‌وگو کنند.

۱-۵- ساختن پرچم: پس از آشنا کردن دانش‌آموزان با پرچم جمهوری اسلامی ایران، از آن‌ها بخواهید به کمک کاغذ یا مقوا به روش دل‌خواه، پرچم کشور خود را بسازند. علاوه بر این، دانش‌آموزان می‌توانند به مناسبت ایام، اعیاد و جشن‌ها پرچم‌های زیبایی بسازند و برای تزیین کلاس و مدرسه از آن‌ها استفاده کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
کاغذ، مقوا، کاغذ رنگی، وسایل نقاشی، چسب، دسته پرچم	کلاس یا حیاط	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان شکل پرچم را به اندازه دل‌خواه بکشند.
- ۲ به روش دل‌خواه، رنگ‌های پرچم را (از بالا به پایین) اجرا کنند.
- ۳ پرچم را به هر روش ممکن، با دقت برش دهند.
- ۴ شیء مناسبی را که دسته پرچم خواهد بود، متناسب با اندازه پرچم انتخاب کنند.
- ۵ با روش اتصال انتخابی، دسته و پرچم را به هم وصل کنند.
- ۶ پرچم‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۷ درباره پرچم‌ها و روش ساخت آن‌ها گفت‌وگو کنند.

۱-۶- ساختن کارت تبریک: افراد، به مناسبت‌های مختلف، به یک‌دیگر کارت تبریک هدیه می‌دهند؛ مثلاً برای تبریک سال نو، تولد یا موفقیت در درس یا کار. دانش‌آموزان برای ساختن کارت

تبریک، می‌توانند ایده‌های خود را پیشنهاد دهند. چند روز قبل از این جلسه، این برنامه را معرفی کنید و از دانش‌آموزان بخواهید که در مورد آن فکر کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
کاغذ یا مقوا یا هر زمینه مناسب، انواع وسایل تزینی، چسب و قیچی	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا :

- ۱ دانش‌آموزان تصمیم بگیرند که کارت را به چه کسی و به چه مناسبتی می‌خواهند هدیه کنند.
- ۲ زمینه را به شکل و اندازه مورد نظر برش دهند.
- ۳ روی زمینه را به دل‌خواه (با یکی از روش‌های نقاشی و کاردستی یا روش تلفیقی) تزین کنند.
- ۴ در پشت کارت یا هر جای دیگر آن که برای نوشتن در نظر گرفته‌اند، جمله یا عبارتی زیبا برای تبریک بنویسند.
- ۵ کارت‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۶ در مورد کارت‌ها گفت‌وگو کنند.

۷-۱- ساختن پاکت : پاکت‌ها با توجه به کارت‌های مختلف، شکل‌های متفاوتی دارند. دانش‌آموزان با در نظر گرفتن شکل و اندازه کارت تبریکی که ساخته‌اند، پاکت می‌سازند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
کاغذ در اندازه و رنگ مناسب مداد، قیچی، چسب	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش آموزان متناسب با کارت خود، پاکتی را طراحی کنند.
- ۲ روش دل خواه ساخت و اتصال را انتخاب کنند و پاکت را بسازند.
- ۳ در صورت تمایل، روی پاکت را تزئین کنند.
- ۴ پاکت های ساخته شده را در کنار کارت ها به نمایش بگذارند.
- ۵ در مورد آن ها گفت و گو کنند.

فعالیت های یادگیری دانش آموزان در پایه دوم

۸-۱- شکل سازی با کاغذ مچاله : در این فعالیت، دانش آموزان از خرده های کاغذ که از قبل جمع آوری کرده اند، استفاده می کنند و شکل مورد نظر خویش را می سازند. برای انجام دادن این فعالیت، می توان انواع کاغذ های کوچک را که از نظر رنگ و نوع جنس متنوع اند، جمع آوری کرد.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش یابی
انواع خرده کاغذ، زمینه مناسب (کاغذ یا مقوا،...)، چسب مایع	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش آموزان کاغذ خرده ها را در دست خود مچاله کنند و به شکل گلوله های کوچک درآورند (قبلاً می توانند خرده کاغذ ها را مچاله کنند و همراه خود به کلاس بیاورند).
- ۲ صفحه زمینه را در مقابل خود قرار دهند (استفاده از زمینه رنگی، کار را زیباتر می کند).
- ۳ گلوله های کوچک را روی زمینه بچینند و آن قدر، جابه جا کنند تا شکل مورد نظر خود را بیابند.
- ۴ هر گلوله را بردارند و جای آن کمی چسب مایع بریزند؛ آن گاه، گلوله را روی چسب بگذارند، کمی فشار دهند و نگه دارند تا خوب بچسبد و شکل مورد نظر ساخته شود.

۵ در صورت نیاز، با وسایل نقاشی، شکل را تکمیل کنند.

۶ نمونه‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۷ در مورد نمونه‌ها گفت‌وگو کنند.

۹-۱- **شکل‌سازی با رشته‌های کاغذ:** در این فعالیت، دانش‌آموزان کاغذهای نرم و انعطاف‌پذیر را رشته رشته می‌کنند. بعضی از دانش‌آموزان کاغذ را به صورتی رشته می‌کنند که به تکه‌های جدا از هم تبدیل می‌شود و بعضی دیگر، انتهای رشته‌ها را متصل به هم نگه می‌دارند. این رشته‌ها را می‌توان به روش‌های مختلف فر داد و تزئین کرد. معلم، دانش‌آموزان را در شیوه کار رشته رشته کردن آزاد می‌گذارد. دانش‌آموزان در کاردستی‌های خویش از انواع رشته‌ها استفاده می‌کنند؛ آن‌ها با نصب یک دسته کوچک به مجموعه‌ای از رشته‌های رنگی، آن‌ها را برای تزئین کلاس یا در دست گرفتن و تکان دادن در جشن‌ها به کار می‌برند یا برای یک آدمک، با رشته‌های فر زده، مو می‌سازند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
انواع کاغذ یا مقوای نازک، چسب نواری یا مایع	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

۱ دانش‌آموزان ابزار و مواد خویش را آماده کنند.

۲ به روش دل‌خواه، کاغذ را رشته رشته کنند.

۳ در گروه‌های دو یا سه نفره، درباره چیزهایی که به این روش می‌توان ساخت، گفت‌وگو کنند و سرانجام، در مورد چیزی که می‌خواهند بسازند؛ تصمیم بگیرند.

۴ با کاغذ رشته رشته شده، شکل‌هایی بسازند.

۵ نمونه‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۶ درباره نمونه‌های ساخته شده و روش‌های مختلف ساخت آن‌ها گفت‌وگو کنند.

۱۰-۱- شکل‌سازی با برش/دخلی: برای ساختن بعضی از کاردستی‌ها، لازم است برش‌هایی به شکل‌های مختلف در وسط کاغذ یا مقوا ایجاد شود؛ مثلاً می‌توان در دیوار یک خانه با برش یک شکل چهارگوش، محل پنجره را مشخص کرد. در این فعالیت، دانش‌آموزان ضمن ساختن کاردستی، روش دل‌خواه خویش را برای برش وسط شکل بیابند و کار خود را کامل کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
کاغذ یا مقوا، انواع مداد، چسب	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان ابزار و مواد کار را آماده کنند.
- ۲ موضوع موردنظر خویش را که به برش وسط شکل نیاز داشته باشد، انتخاب کنند.
- ۳ موضوع انتخابی را روی کاغذ یا مقوا بکشند.
- ۴ کاغذ یا مقوا را متناسب با موضوع، به شکل دل‌خواه (هندسی یا غیرهندسی) برش دهند.
- ۵ داخل کاغذ یا مقوای آماده شده را با توجه به موضوع، به شکل موردنظر (در یا پنجره) برش می‌دهند. دانش‌آموزان می‌توانند کل شکل مورد نظر را برش دهند و از داخل کاغذ خارج کنند تا موضوع، بهتر دیده شود یا تنها با چند برش، قسمتی از کار را متحرک سازند (مانند یک پنجره باز شده).
- ۶ نمونه‌هایی را که ساخته‌اند، به نمایش بگذارند.
- ۷ در مورد نمونه‌ها گفت‌وگو کنند.

۱۱-۱- ساختن کارت تبریک : این فعالیت مانند فعالیت مربوط، در پایه اول ابتدایی اجرا می شود و طرح ریزی و ساخت و تزئین آن، به عهده دانش آموزان است.

۱۲-۱- ساختن پاکت : این فعالیت مانند فعالیت مربوط، در پایه اول ابتدایی اجرا می شود. قبل از اجرای کار، دانش آموزان می توانند درباره انواع پاکت هایی که سال گذشته (در پایه اول ابتدایی) در جریان انجام دادن این فعالیت، در کلاس ساخته اند، گفت و گو کنند.

پس از پایان کار و گفت و گو در مورد پاکت هایی که در پایه اول ساخته شده است، معلم چند نمونه پاکت را که بچه ها از قبل جمع آوری کرده اند، به دانش آموزان نشان می دهد تا آن ها را با تنوع طرح پاکت ها و شیوه های ساخت آن ها آشنا کند.

فعالیت های یادگیری دانش آموزان در پایه سوم

۱۳-۱- حجم سازی با کاغذ مجاله شده : در این فعالیت، دانش آموزان می توانند کاغذهای باطله بزرگ را مجاله کنند و به شکل حجم های کاغذی درآورند و با آن ها، شکل های مختلفی بسازند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش یابی
انواع کاغذ یا روزنامه باطله، چسب	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

۱- دانش آموزان ابزار و مواد کار را آماده کنند.

۲- یک تکه بزرگ کاغذ باطله را مجاله کنند، ببینند که کاغذ مجاله به دست آمده، شبیه کدام یک از شکل هایی است که می شناسند.

- ۳ در صورت لزوم، با اضافه کردن تکه‌های کوچک کاغذ رنگی، شکل خود را کامل کنند.
- ۴ شکل‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۵ در مورد شکل‌های ساخته شده، گفت‌وگو کنند.
- ۶ در صورت تمایل، در کلاس نقاشی، شکل‌های ساخته شده را با آب‌رنگ یا گواش رنگ آمیزی کنند.
- ۱۴-۱ — **برش کاغذ و مقوا با قیچی**: کاغذ یا مقوا را می‌توان به دو روش برش با دست و برش با ابزار، به شکل موردنظر درآورد. برای برش کاغذ با ابزار، وسایل گوناگونی وجود دارد اما توصیه می‌شود دانش‌آموزان دوره ابتدایی، فقط با قیچی نوک گرد کار کنند. برای تقویت توانایی دانش‌آموزان در کار با قیچی، می‌توان تمرین‌هایی را انجام داد. شما معلمان محترم، ابتدا روش به دست گرفتن قیچی و برش دادن با آن را به آن‌ها نشان دهید و سپس، نکته‌های ایمنی برش با قیچی را یادآوری کنید. برای دانش‌آموزان توضیح دهید که با قیچی نوک گرد نمی‌توان مقواهای ضخیم را برش داد؛ زیرا این نوع قیچی توانایی بریدن مقوای ضخیم را ندارد و می‌شکند. برای تقویت مهارت دانش‌آموزان در برش دادن کاغذ و مقوا با قیچی، بهتر است تمرین‌هایی انجام شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
انواع کاغذ باطله، مداد، قیچی	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان کاغذ باطله و قیچی را آماده کنند.
- ۲ به صورت آزاد و بدون در نظر گرفتن هیچ شکل یا الگویی، کاغذهای باطله را برش دهند و به این ترتیب، برش دادن با قیچی را تجربه کنند.
- ۳ انواع مربع، مثلث و مستطیل را روی کاغذ می‌کشند و سعی می‌کنند آن‌ها را به صورت دقیق با قیچی برش دهند. آن‌ها در برش دادن گوشه‌های شکل، باید مراقب باشند و کاغذ را بچرخانند و برش را ادامه دهند.
- ۴ دایره‌های متنوعی را به کمک ابزار یا اشیای گرد روی کاغذ می‌کشند و سپس با قیچی، دور شکل گرد را با دقت برش دهند.
- ۵ در پایان کار، خرده‌های کاغذ را در یک کیسه نگهداری می‌کنند تا در فعالیت‌های بعدی از آن‌ها استفاده شود.

۱۵-۱ — **شکل‌سازی با تا کردن کاغذ و مقوا**: این فعالیت از ساده‌ترین روش‌های ساخت حجم است. بدنه اصلی حجم با دایره ساخته می‌شود. دانش‌آموزان دایره‌هایی متنوع را در اندازه و رنگ دل‌خواه برش می‌دهند و به کلاس می‌آورند. با تا زدن دایره‌ها، حجم‌های مختلفی می‌توان ساخت. در این فعالیت، دایره روی

یک قطر آن تا می‌شود و بچه‌ها با این حجم، شکل‌های بسیاری می‌سازند.

— شکل‌سازی با تا کردن کاغذ و مقوا (شکل‌های غیرهندسی): در این فعالیت، بچه‌ها برای شکل‌سازی از خاصیت تقارن پدیده‌ها استفاده می‌کنند و با استفاده از تقارن، شکل‌های زیادی می‌سازند. آن‌ها شکل‌های متقارن را در طبیعت و محیط و پیرامون خود می‌یابند و می‌فهمند که اگر در وسط هر شکل متقارن، خطی کشیده شود (خط تقارن)، دو طرف شکل کاملاً مثل هم است. با این روش، ساختن شکل‌های متقارن برای آن‌ها ساده می‌شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
انواع کاغذ و مقوا، مداد، قیچی، وسایل نقاشی	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان ابزار و مواد کار را آماده کنند.
- ۲ شکل موردنظر را انتخاب کنند (به صورت فردی و گروهی).
- ۳ دایره کاغذی یا مقوایی دل‌خواه را از وسط تا بزنند.
- ۴ روی مقوا یا کاغذ تاخورده، شکل موردنظر را بکشند؛ به طوری که خط تقارن شکل، در محل تا خوردگی باشد.
- ۵ شکل موردنظر را با قیچی برش دهند.
- ۶ کاغذ تاخورده را باز کنند و شکل کامل را ببینند.
- ۷ شکل آماده را به روش دل‌خواه (با کاغذ رنگی، وسایل تزئینی یا نقاشی) کامل کنند.
- ۸ شکل‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۹ درباره شکل‌های ساخته شده، گفت‌وگو کنند.

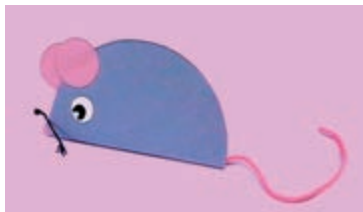
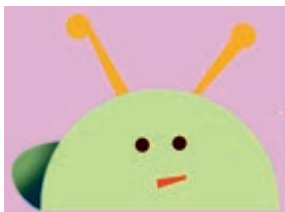
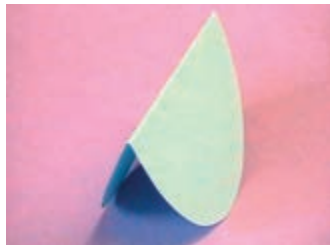
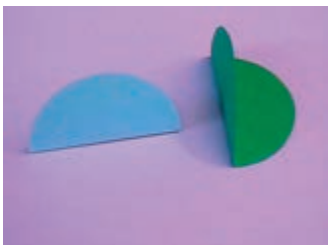

— شکل سازی با تا کردن کاغذ و مقوا (شکل های هندسی)

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش یابی
دایره های آماده کاغذی و مقوایی متنوع، قیچی، مداد، چسب، وسایل نقاشی	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش آموزان ابزار و مواد را آماده کنند.
- ۲ در گروه های دو یا سه نفری با هم گفت و گو کنند و برای ساختن حجم مورد نظر خود تصمیم بگیرند.
- ۳ یک دایره کاغذی یا مقوایی در رنگ و اندازه مناسب انتخاب کنند؛ دو لبه آن را روی هم قرار دهند و آن را از وسط تا بزنند.
- ۴ دانش آموزان می توانند به دو شیوه با این دایره کار کنند : الف) یکی از دو نیم دایره را روی میز (یا سطح مناسب) قرار دهند تا نیم دایره ای دیگر بر آن عمود شود؛ سپس به روش دل خواه، با چسباندن تکه های کاغذ یا با استفاده از مداد رنگی یا وسایل تزئینی دیگر، دایره عمود را کامل کنند تا شکل مورد نظر ساخته شود. ب) لبه های گرد دایره تا شده را روی میز یا سطح مناسب بگذارند (در این حالت، لبه های دایره تا شده روی میز تاب می خورند). آن گاه به روش دل خواه، مثلاً چسباندن تکه های کاغذ یا استفاده از وسایل نقاشی یا به کارگیری مواد تزئینی و ... شکل را کامل کنند.
- ۵ شکل های کامل شده را به نمایش بگذارند.
- ۶ درباره شکل ها گفت و گو کنند.

۱۶-۱- **شکل‌سازی با کاغذهای حلقه شده**: دانش‌آموزان می‌توانند نوارهای کاغذی و مقوای نازک را به صورت حلقه درآورند و دو سر آن‌ها را به هم متصل کنند. سپس، با ترکیب حلقه‌های بزرگ و کوچک (با رنگ‌های متنوع)، شکل‌های زیبایی بسازند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
انواع کاغذ و مقوا، قیچی، چسب	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان ابزار و مواد کار را آماده کنند.
- ۲ در گروه‌های کوچک با هم گفت‌وگو کنند و برای ساختن شکل موردنظر، تصمیم بگیرند.
- ۳ با نوارهای کاغذ یا مقوا، حلقه‌های متنوعی بسازند؛ یعنی، دو سر نوارها را به هم متصل کنند.
- ۴ با ترکیب چند حلقه، شکل موردنظر خود را بسازند.
- ۵ شکل‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۶ درباره شکل‌های ساخته شده، گفت‌وگو کنند.

۱۷-۱- **ساخت کارت تبریک** : دانش‌آموزان برای ساختن کارت تبریک، می‌توانند از همه روش‌های نقاشی و کاردستی که بلدند، استفاده کنند. مراحل اجرا مانند پایه‌های اول و دوم است.

۱۸-۱- **ساخت پاکت** : از مدتی قبل، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که انواع نمونه‌های پاکت را جمع‌آوری کنند. در ابتدای جلسه ساخت پاکت، دانش‌آموزان می‌توانند درباره نمونه‌های جمع‌آوری شده، روش ساخت و تنوع آن‌ها گفت‌وگو کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
انواع کاغذ یا مقوای نازک در اندازه‌ها و رنگ‌های متناسب با کارت، مداد، خط‌کش، چسب، قیچی، وسایل موردنیاز اتصالات	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان یکی از نمونه پاکت‌های موجود در کلاس را متناسب با کارت خویش انتخاب کنند.
- ۲ سپس، پاکت نمونه را باز کرده و نحوه ساخت آن را بررسی کنند.
- ۳ آن‌ها برای تهیه پاکت می‌توانند از انواع کاغذ یا مقوای نازک استفاده کنند؛ از جمله : نمونه‌های نقاشی شده، نمونه‌های چاپی تزئین شده، کاغذ کادوی آماده، مقوای رنگی، صفحات رنگی مجلات و
- ۴ کاغذ مناسب با کارت را انتخاب می‌کنند و به اندازه متناسب با کارت خویش، برش دهند.
- ۵ برای ساختن پاکت، از روش ساخت پاکت نمونه استفاده کنند.
- ۶ پاکت‌های ساخته شده را همراه با کارت‌ها به نمایش بگذارند.
- ۷ در مورد پاکت‌ها و نحوه ساخت آن‌ها گفت‌وگو کنند.

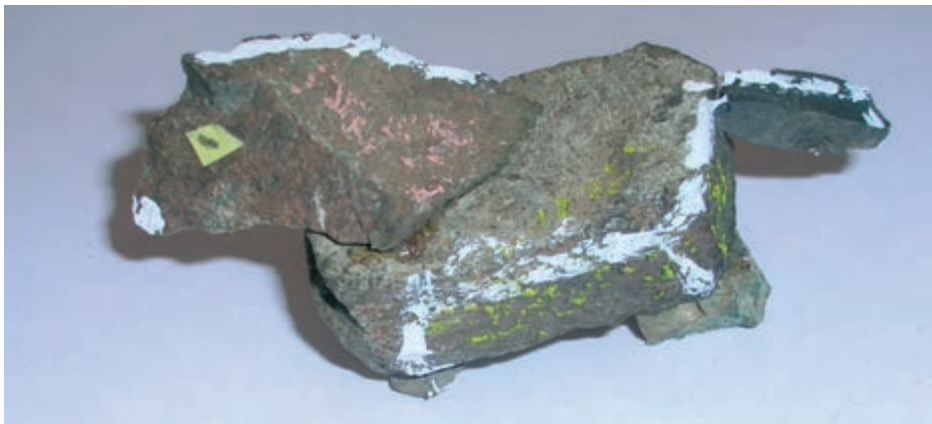

۲- کار با مواد طبیعی

الف) دانستنی‌های معلم

آن‌چه در طبیعت یافت می‌شود

یکی از برنامه‌های کاردستی، استفاده از مواد طبیعی موجود در طبیعت است. مواد طبیعی هر منطقه تنوع و ویژگی‌های خاص خود را دارد. در مکان‌های مختلف، انواع سنگ‌ها، برگ‌ها، صدف‌ها، میوه‌ها (مثل میوه کاج و سرو)، هسته‌ها (مثل هسته میوه‌ها)، پوسته‌ها (مثل پوسته درختان و میوه‌ها یا دانه‌ها)، ساقه‌ها، شاخه‌ها، پرها و... را می‌توان یافت. این مواد از نظر شکل، جنس، اندازه، رنگ و بافت متفاوت‌اند. در برنامه‌های کاردستی، از این مواد برای ساختن انواع شکل‌ها استفاده می‌شود.

شکل مواد طبیعی را به روش‌های مختلف، می‌توان تغییر داد؛ از جمله با نقاشی کردن و اضافه کردن یا چسبانیدن مواد دیگر. یک ماده طبیعی، با تغییراتی که در آن ایجاد می‌شود، به شکل آشنای تازه‌ای درمی‌آید.

یافتن و کشف ویژگی‌های هریک از مواد طبیعی و استفاده از آن‌ها برای ساختن کاردستی، در رشد خلاقیت کودکان تأثیر به‌سزایی دارد.

در هر منطقه، دانش‌آموزان را تشویق کنید تا در فرصت‌های مناسب، به‌خصوص در برنامه گردش در طبیعت، مواد طبیعی در دسترس را جمع‌آوری کرده و در ساختن کاردستی از آن‌ها استفاده کنند. آشناترین مواد طبیعی که اغلب در دسترس دانش‌آموزان‌اند، عبارت‌اند از : سنگ‌ها : در شکل‌ها، اندازه‌ها، رنگ‌ها و بافت‌های متنوعی در طبیعت یافت می‌شوند.

برگ ها : مانند سنگ ها، شکل ها، اندازه ها، رنگ ها و بافت های متنوعی دارند. در جنگل ها، کوهستان، بوستان ها (پارک)، خیابان ها، حیاط خانه ها و گلدان ها گیاهان مختلفی را می توان مشاهده کرد. برگ ها به دلیل ویژگی هایی که دارند در ساختن انواع کاردستی مورد استفاده قرار می گیرند.

ویژگی های برگ ها

۱ رنگ، بافت، شکل و اندازه های متفاوتی دارند.

۲ لطیف و حساس اند و پس از خشک شدن خرد می شوند.

۳ در فصل های مختلف تغییرات زیادی می کنند؛ مثلاً رنگ آن ها در پاییز بسیار متنوع است. در اثر پوسیدگی نیز بافت ظاهری آن ها تور مانند می شود و شکل تازه ای ایجاد می کند که در کارهای خلاقه از آن می توان استفاده کرد.

آماده سازی و نگهداری برگ : بعد از جمع آوری برگ ها، آن ها را در یک کیسه نایلونی قرار دهید. سپس، آن ها را بشویید و رطوبتشان را با دستمال بگیرید. برای خشک کردن برگ ها، آن ها را به طور منظم درون کاغذی تا شده بگذارید و در بین صفحه های یک کتاب ضخیم، زیر تشک، زیر قالی یا ... قرار دهید. **هسته ها :** بخشی از مواد غذایی یا گیاهی هستند که در فصل های مختلف با تنوع بسیار یافت می شوند و به دلیل همین تنوع، در فعالیت کاردستی کاربرد فراوان دارند. مغز میوه های بعضی از گیاهان، مثل بادام، گردو و فندق، خوردنی است؛ درحالی که مغز بعضی میوه های دیگر مانند آلبالو، گیلان و هلو را نمی توان خورد.

پوسته ها : از پوسته گردو، بادام و تخمه که شکل های مختلف دارند، در ساختن کاردستی استفاده می شود.

از مواد طبیعی در فعالیت کاردستی به چند روش استفاده می شود :

۱ شکل سازی با یک ماده طبیعی (یک برگ، یک هسته)، یا کامل کردن آن با مواد دیگر (مواد تزئینی و انواع کاغذ یا مقوا) یا نقاشی روی آن. با توجه به این که بعضی از مواد هم به شکل حجم اند و هم به شکل سطح، هنگام اجرای برنامه می توان هریک را جداگانه کار کرد (برگ تازه، برگ جمع شده یا خشک شده)

۲ استفاده از چندین ماده طبیعی از یک نوع، مثل برگ ها در ترکیب با یک دیگر تبدیل به شکلی آشنا شود.

۳ استفاده از مواد طبیعی گوناگون همراه با یک دیگر (ترکیب برگ، سنگ، صدف، هسته، پوسته، شاخه و...)؛ با توجه به شکل یا طرح موردنظر، از مواد مختلف استفاده می‌کنیم و با در کنار هم قرار دادن آن‌ها، به ترکیبی تازه و آشنا دست می‌یابیم.

فعالیت شکل‌سازی را به دو صورت می‌توانیم انجام دهیم :

۱ موضوعی را انتخاب کنیم و با استفاده از مواد موجود، به ساختن آن بپردازیم (ساختن یک روباه با استفاده از برگ یا برگ‌ها - تصویر بالا)

۲ شکل‌یابی با توجه به مواد موجود از میان برگ‌های متنوع جمع‌آوری شده، یک برگ را روی صفحه قرار دهیم و با چرخاندن آن، شکلی را درون برگ بباییم. آن‌گاه شکل موردنظر را به وسیلهٔ مواد دیگر تکمیل کنیم.

شکل‌سازی با مواد طبیعی

از ابتدای سال تحصیلی، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا شاخه‌ها، برگ‌ها، سنگ‌ها، هسته‌ها، پوسته‌ها و دیگر مواد موجود در فضای طبیعی منطقهٔ خویش را جمع‌آوری کنند. در هر منطقه، مواد طبیعی خاصی به وفور وجود دارد که جمع‌آوری آن‌ها برای کودکان آسان است. یافتن نمونه‌های نادر و کشف ویژگی‌های آن‌ها در یک فعالیت کاردستی باید مورد تشویق معلم قرار گیرد. نمونه‌ها را همیشه در یک کیسه یا جعبهٔ مخصوص نگهداری کنند و در موقع لازم آن‌ها را به کلاس بیاورند.

معلم نمونه‌های جمع‌آوری شده توسط کودکان را می‌بیند و پس از تشویق و تأیید آن‌ها، از دانش‌آموزان می‌خواهد که ویژگی‌های هر یک از آن‌ها را بررسی کنند؛ آن‌ها را لمس کنند، اندازه، شکل، رنگ، زبری و نرمی و... آن‌ها را مقایسه کنند و احساس خویش را بگویند سپس، یکی از نمونه‌ها را انتخاب کنند و آن را به شکل آشنا یا تازه‌ای درآورند. کودکان برای این کار از روش‌های مختلفی استفاده می‌کنند؛ گاه با وسایل

نقاشی، برگ یا سنگ یا شاخه‌ای را رنگین‌ترین می‌کنند؛ گاه با اضافه کردن مواد طبیعی یا وسایل تزئینی، شکلی آشنا می‌سازند، گاه صدف، سنگ یا برگ را شبیه به شکلی آشنا می‌بینند و آن را کامل می‌کنند و یا تمام سطح آن را با رنگ یا مواد طبیعی یا تزئینی می‌پوشانند و...

کودکان در شکل‌سازی با مواد طبیعی آزادند نمونه دل‌خواه خود را انتخاب کنند و آن را به‌صورتی که می‌خواهند، کامل کنند. صدف، سنگ، میوه کاج، هسته هلو، شاخه شکسته، هسته خرما، گل خشک شده و... به انتخاب کودک تغییر می‌یابند و شکلی تازه یا آشنا پیدا می‌کنند. روش ساختن کاردستی و انتخاب موادی که برای کامل کردن نمونه اولیه به‌کار می‌گیرد، به عهده دانش‌آموز است.

در صورت لزوم، قبل از انجام دادن فعالیت کاردستی، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که نمونه‌های جمع‌آوری شده را بشویند و تمیز کنند یا برگ‌ها و گل‌ها را خشک کنند تا استفاده از آن‌ها آسان‌تر شود.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در پایه اول

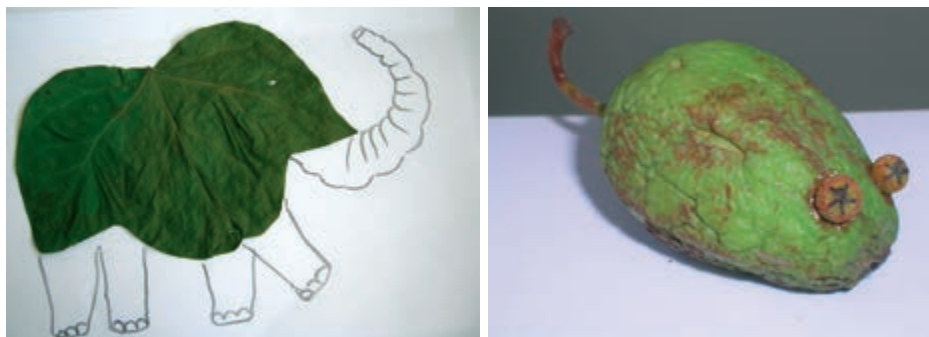
۱-۲- شکل‌سازی با یک نمونه از مواد طبیعی

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
یک نمونه ماده طبیعی انتخابی، وسایل نقاشی و تزئینی، کاغذ، مقوا، چسب و...	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان نمونه ماده طبیعی دل‌خواه را انتخاب کنند (یک صدف یا میوه کاج یا هسته خرما و...).
- ۲ ویژگی‌های این ماده طبیعی را بررسی کنند.
- ۳ روش شکل‌سازی با ماده طبیعی را انتخاب کنند.
- الف) با توجه به موضوع موردنظر، شکل را با ماده طبیعی بسازند (برای مثال با اضافه کردن دم و باله به یک برگ و تبدیل کردن آن به ماهی).
- ب) با توجه به شکل ماده طبیعی، موضوع را در آن ماده بیابند (مانند شبیه بودن یک سنگ به پرنده).
- ۴ به روش دل‌خواه، ماده طبیعی را به شکلی کامل، تبدیل کنند.
- ۵ در صورت نیاز یا تمایل، می‌توانند شکل آماده را روی زمینه مناسبی ثابت کنند.
- ۶ نمونه‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۷ درباره نمونه‌ها گفت‌وگو کنند.
- ۸ نمونه‌ها را در جعبه مخصوص نگهداری کنند.

در پایه اول ابتدایی، معلم می‌تواند این فعالیت را دو یا سه بار تکرار کند تا دانش‌آموزان مواد طبیعی مختلف (مانند نمونه‌های معرفی شده) را تجربه کنند و هر بار، با یکی از این مواد، کاردستی جدیدی بسازند که با ویژگی‌های آن ماده طبیعی هماهنگ باشد.

نمونه‌هایی از شکل‌سازی با مواد موجود در طبیعت

فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در پایه دوم

۲-۲- شکل‌سازی با چند نمونه از یک ماده طبیعی: در این فعالیت، دانش‌آموزان می‌توانند با انواع گوناگون یک ماده طبیعی کار کنند؛ مثلاً با انواع برگ یا انواع سنگ یا انواع هسته‌ها و چند ساقه نی کاردستی بسازند. انتخاب ماده طبیعی، تعداد نمونه‌ها، موضوع موردنظر، روش کار و مواد مورد استفاده، به عهده دانش‌آموزان است.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
چند نمونه ماده طبیعی موردنظر، وسایل نقاشی و تزئینی، چسب، کاغذ، مقوا، ...	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان نمونه طبیعی دل‌خواه خود را انتخاب کرده و تعدادی از آن را آماده کنند (چند سنگ یا برگ یا پر یا پوست پسته و ...).
- ۲ در گروه‌های دو یا سه نفری مواد طبیعی را بررسی کنند و درباره تنوع شکل، رنگ، نرمی، زبری و ... نمونه‌ها با یکدیگر به گفت‌وگو بپردازند.
- ۳ هر دانش‌آموز، شکل یا موضوع موردنظر خود را انتخاب کند یا با کنار هم چیدن مواد و جابه‌جا

کردن آن‌ها در کنار هم، شکل‌یابی کند.

۴ هر دانش‌آموز با استفاده از چند نمونه انتخابی، شکل دل‌خواه خود را بسازد.

۵ دانش‌آموزان در صورت نیاز، برای کامل کردن شکل موردنظر خود از وسایل مختلف (نقاشی، تزئینی) استفاده کنند.

۶ در پایان، شکل‌های کامل را به نمایش بگذارند.

۷ در مورد شکل‌ها گفت‌وگو کنند.

معلم می تواند طوری برنامه ریزی کند که فعالیت شکل سازی با مواد طبیعی در چند جلسه انجام شود. به این ترتیب، دانش آموزان می توانند دست کم با دو یا سه نمونه از مواد طبیعی و ویژگی های آن ها آشنا شوند و با تعدادی از مواد طبیعی در دسترس، کاردستی بسازند؛ مثلاً در یک جلسه با انواع برگ کاردستی بسازند و در جلسه بعد، با چند پوست گردو یا هر ماده دل خواه دیگری که در دسترس دارند. در صورت نبود هر یک از نمونه های معرفی شده، دانش آموزان می توانند ماده در دسترس دیگری را جایگزین کنند. هدف، انجام دادن فعالیت با ماده طبیعی دل خواه و تبدیل کردن آن به شکل مورد نظر است.

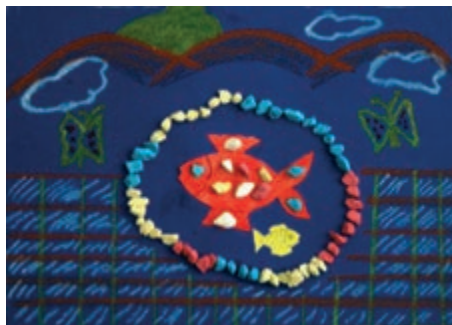
فعالیت های یادگیری دانش آموزان در پایه سوم

۳-۲- شکل سازی با انواع مواد طبیعی: با توجه به فعالیت های پایه های اول و دوم، دانش آموزان در پایه سوم، می توانند با انواع مواد طبیعی در دسترس، کاردستی مورد نظر خود را بسازند. انتخاب مواد مختلف و تعداد نمونه ها به دل خواه دانش آموزان است. آن ها می توانند متناسب با نیاز موضوع انتخابی، این مواد را ترکیب کنند. برای اجرای این فعالیت، انواع مواد در دسترس از قبل جمع آوری می شوند تا در جلسه مورد نظر، در کلاس آماده باشند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش یابی
یک نمونه نقاشی که دانش آموز قبلاً کشیده است، مواد طبیعی متنوع برای چسباندن روی نقاشی، چسب و...	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش آموزان طرح یا نقاشی آماده را برای کار در نظر بگیرند.
- ۲ مواد طبیعی جمع آوری شده را آماده کنند.
- ۳ به همه قسمت های طرح با دقت توجه کنند و تصمیم بگیرند که هر قسمت را بهتر است با کدام ماده طبیعی کامل کنند.
- ۴ روی هر قسمت طرح، چسب بزنند و ماده انتخابی را روی آن بچسبانند تا سطح مورد نظر را ببوشاند.
- ۵ پس از خشک شدن قسمت های مختلف، کارهای کامل شده را به نمایش بگذارند.
- ۶ در مورد کارها گفت و گو کنند.

۳- حجم سازی با گل رُس

الف) دانستنی‌های معلم

ساده‌ترین و در دسترس‌ترین ماده‌ای که در اطراف انسان وجود دارد، خاک و گل است؛ انسان با شکل دادن به گل، آثار فراوانی تولید کرده است.

نقش برجسته‌ها و بسیاری از شاهکارهای معماری، ظرف‌ها و اشیای متنوع مصرفی و هنری، آجر، کاشی، مجسمه و سرویس‌های بهداشتی از جمله آثار هنری هستند که از گل ساخته شده‌اند. با مراجعه به موزه‌ها و کتاب‌های تاریخ هنر ایران و گشت و گذاری در نقاط مختلف کشور، می‌توان نمونه‌های زیبا و فراوان سفالگری را دید.

ماده اصلی تشکیل دهنده سفال، خاک رس است که با آب، مخلوط و به گل تبدیل می‌شود. برای به دست آوردن گل مناسب، ابتدا خاک رس را با آب مخلوط می‌کنند تا به دوغاب تبدیل شود. پس از ته نشین شدن سنگ‌ها و جدا کردن مواد اضافی از سطح دوغاب، آن را به ظرف دیگری انتقال می‌دهند و صبر می‌کنند تا آب دوغاب تبخیر شود و گل، در ته ظرف باقی بماند. گل حاصل را روی قالب‌های گچی می‌گذارند تا آب اضافی آن جذب شود سپس، آن را ورز می‌دهند. گل پس از ورز دادن به صورت خمیری نرم، شکل پذیر و نقش پذیر درمی‌آید که می‌توان آن را با دست یا به وسیله قالب شکل داد. البته باید مراقب بود که میزان چسبندگی گل، کم یا زیاد نباشد؛ چون در این صورت، در مرحله ساخت، مشکل ایجاد می‌شود.

برای آزمایش میزان شکل پذیری گل، فنیله‌ای گلی را به ضخامت مداد به دور انگشت حلقه می‌کنند. اگر فنیله گلی ترک خورد، چسبندگی آن کم است و برای کار کردن مناسب نیست. پس، آن را با کمی آب دوباره ورز می‌دهند تا به نرمی مناسب برسد.

نگهداری گل برای مدت طولانی، بر خاصیت شکل پذیری آن می‌افزاید. گل بعد از خشک شدن سفت می‌شود اما بر اثر رطوبت، دوباره نرم خواهد شد. بهتر است پس از ساخت حجم مورد نظر، از خیس و

مرطوب شدن آن جلوگیری شود. خشک شدن گل پس از ساخت حجم بسیار مهم است و باید به تدریج صورت بگیرد.

گل در معرض هوا و در صورت نبودن رطوبت، به سرعت خشک می شود و ترک برمی دارد؛ چون سطح خارجی آن خشک می شود ولی لایه درونی آن هنوز خیس است و فشار درونی، باعث ایجاد ترک در سطح خارجی گل می شود. بر این اساس، باید سرعت خشک شدن را کند کرد^۱. برای این کار، حجم ساخته شده را درون نایلون می گذارند و سوراخ های کوچکی در سطح نایلون ایجاد می کنند تا هوا به صورت محدود به داخل آن نفوذ کند و حجم ساخته شده، به آرامی خشک شود.

پس از خشک شدن گل، می توان آن را پخت که در این صورت، به آن سفال می گویند. گل، تحت تأثیر حرارت در کوره تغییر می کند و سفت، محکم، انعطاف ناپذیر و سنگ مانند می شود؛ بدون آن که با گذشت زمان، تغییر کند. رنگ خاک رس، قبل و بعد از پختن، تفاوت می کند. اگر خاک رس خالص باشد، بعد از پخت، رنگ آن سفید می شود و اگر در ترکیب آن اکسید آهن باشد، به رنگ سرخ، اگر کرین داشته باشد به رنگ تیره و اگر گرافیت داشته باشد، به رنگ خاکستری درمی آید.

ساخت اشیای گلی به چند روش انجام می شود: با دست، با چرخ سفالگری و با قالب گیری. پس از ساخت حجم به یکی از روش های گفته شده و خشک شدن تدریجی آن، مرحله پخت فرا می رسد. درجه حرارتی که در آن، حجم گلی پخته می شود، به نوع گل بستگی دارد.

گل معمولی در دمای ۱۰۰۰ درجه سانتی گراد پخته می شود. در دمای پایین تر، حجم کاملاً پخته نخواهد شد و استحکام کافی را نخواهد داشت؛ به همین علت، میزان سختی آثار سفالی گوناگون، متفاوت است. برای نمونه، سفالینه های یافت شده در حفاریات باستان شناسی، نشان دهنده تفاوت روش پخت سفال در دوره های مختلف است. متأسفانه، بسیاری از این آثار محکم نیستند و در عملیات حفاری، به راحتی می شکنند.

ب) فعالیت های یادگیری دانش آموزان

توصیه هایی برای اجرای برنامه

در هر جلسه حجم سازی با گل رس، لازم است

۱- وقتی سطح حجم گلی خشک شد، آب های قسمت زیرین توسط لوله های موین به سطح می آید و در هوا پخش می شود و خشک شدن، به تدریج صورت می گیرد.

- ۱ دانش‌آموزان از گل‌های آماده و بهداشتی استفاده کنند.
- ۲ ناخن‌هایشان کوتاه باشد.
- ۳ در موقع کار با گل، پیش‌بند، کاور یا لباس کار مناسب بپوشند. آن‌ها می‌توانند از لباس‌های مستعمل به‌ویژه پیراهن مردانه آستین کوتاه بدون یقه استفاده کنند و دکمه‌های آن را از پشت ببندند.
- ۴ روی میز کار را با کاغذ کاهی یا نایلون بپوشانند.
- ۵ از ظرف آب مناسب استفاده کنند. ظرف آب باید کمی سنگین و کمی بزرگ‌تر از دست آن‌ها باشد تا به‌سادگی نریزد. یک کاسه بزرگ سفالی برای این کار مناسب است.
- ۶ پیش از شروع کار، معلم با دانش‌آموزان به گفت‌وگو بپردازد و دربارهٔ تجربیات قبلی یا آنچه می‌خواهند بسازند، با آن‌ها صحبت کند.
- ۷ دانش‌آموزان طبق برنامه کار روی گل را آغاز کنند.
- ۸ در حین کار، گل اضافی را در نایلون قرار دهند تا خشک نشود.
- ۹ در صورت ترک برداشتن حجم گلی در زمان ساخت، محل ترک را با اسفنج مرطوب یا انگشت خیس به نرمی و با کمی فشار به هم بچسبانند.
- ۱۰ برای اتصال دو تکه گل به یک‌دیگر (مثل دسته که به ظرف چسبانده می‌شود)، محل موردنظر را با شیئی نوک تیز خراش دهند و با مقداری گل شل و کمی فشار به هم بچسبانند.
- ۱۱ پس از اتمام کار، تمامی سطح کار را با اسفنج و دوغاب (گل شل) یک‌دست و صاف کنند.
- ۱۲ می‌توانند به روش‌های گوناگون و با استفاده از اشیای مختلف جمع‌آوری شده، روی شیء گلی نقوش مختلفی ایجاد کرده و بدین وسیله آن را تزئین کنند.
- ۱۳ گل باقی‌مانده را جمع‌آوری کنند و در نایلون یا ظرف پلاستیکی درسته‌ای قرار دهند.
- ۱۴ پس از پایان کار، ظرف‌های آب را تمیز کنند و در جای مناسب قرار دهند.
- ۱۵ برای این که حجم یا ظرف ساخته شده به سرعت خشک نشود (چون ترک برمی‌دارد یا می‌شکند)، روی آن را با نایلون سوراخ‌دار بپوشانند.
- ۱۶ شیء گلی ساخته شده را پس از خشک شدن در جعبه‌ای محکم، لایه‌لای کاغذهای نرم رشته رشته شده نگهداری کنند.
- ۱۷ پس از پایان کار با گل، دست‌های خود را با آب و صابون بشویند.
- ۱۸ لباس کار خود را تا کنند و در جای مناسب قرار دهند.
- ۱۹ دانش‌آموزان می‌توانند آثار خود را پس از خشک شدن، رنگ‌آمیزی کنند. برای این کار، می‌توان از رنگ‌هایی که پوشاندگی بیشتری دارند، استفاده کرد؛ مانند رنگ روغن، اکریلیک و گواش.

البته بهتر است از رنگ‌های گواش استفاده کنند؛ چون هم به‌خوبی در آب حل می‌شوند و هم استفاده از آن‌ها آسان‌تر است.

هنگام رنگ‌آمیزی، متناسب با سطح موردنظر، می‌توان از قلم کوچک یا بزرگ استفاده کرد. برای پوشاندن سطوح بزرگ‌تر یا رنگ‌آمیزی کامل، باید از قلم موی بزرگ‌تر استفاده شود. پس از پایان کار، می‌توان روی شیء رنگ‌آمیزی شده را با کیلر یا روغن جلا پوشاند تا رنگ آن از بین نرود. دانش‌آموزان ممکن است کار با گل و گل‌بازی را تجربه کرده یا با آن ناآشنا باشند. در هر صورت، آن‌ها ابتدا در برنامه‌های آزاد، با ویژگی‌های گل که ماده‌ای نرم، شکل‌پذیر و نقش‌پذیر است، آشنا می‌شوند و در جریان کار، این ویژگی‌ها را تجربه می‌کنند تا در برنامه‌های مختلف از آن‌ها به‌خوبی استفاده کنند.

ساختن اشیای کلی

فعالیت‌های یادگیری پایه اول

مقداری گل رس و به تعداد دانش‌آموزان کلاس، کیسه‌های نایلونی کوچک تهیه کنید. در هر کیسه، حدود یک مشت بزرگ گل رس بگذارید و در آن را محکم کنید. کیسه‌ها را در یک سطل پلاستیکی دردار یا هر ظرف دیگری که در دسترس دارید، قرار دهید. در برنامه‌های حجم‌سازی با گل رس، هریک از دانش‌آموزان یک بسته گل بردارد و شیء موردنظر را بسازد.

۱-۳ / ایجاد نقش روی گل

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
گل رس آماده مقداری، لباس کار، ظرف آب، اسفنج کوچک، نایلون یا کاغذ بزرگ، اشیای کوچک برای ایجاد نقش	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان برای انجام دادن کار آماده شوند.
- ۲ گل را از کیسه خارج کنند، در دست بگیرند و با انگشتان فشار دهند تا از لای انگشتانشان بیرون بزنند. در صورت سفت بودن گل، می‌توانند دست خود را مرطوب کنند.
- ۳ با گل بازی کنند و آن را در دست‌ها فشار دهند، بچرخانند و لوله کنند و...

۴ گِل را روی میز پهن کنند.

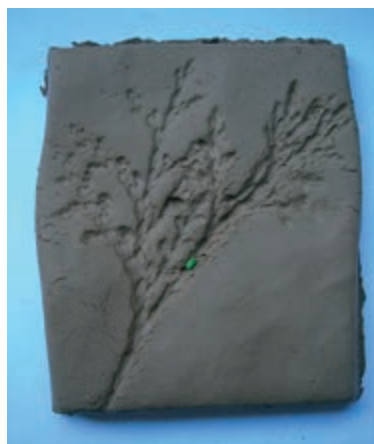
۵ با استفاده از اشیای اثرگذار، روی گل، نقش‌هایی ایجاد کنند؛ مثلاً نقطه‌گذاری با نوک مداد یا خودکار، نقش‌اندازی با در مازیک و سایر اشیای کوچک یا کشیدن نقاشی با نوک مداد یا خودکار و...

۶ نمونه‌های گلی ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۷ در مورد کارها گفت‌وگو کنند.

۸ نمونه‌های گلی را در یک جعبه مناسب بگذارند؛ روی آن نایلون بکشند و روی نایلون، چند سوراخ ایجاد کنند. آن‌گاه آن‌ها را در گوشه‌ای قرار دهند تا به آرامی خشک شود.

۹ پس از آن که نمونه‌ها کاملاً خشک شدند، آن‌ها را با مواد رنگی مناسب رنگ کنند.

۲-۳- ساختن ظرف (روش انگشتی)

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
مقداری گل رس آماده، لباس کار، ظرف آب، اسفنج کوچک، نایلون یا کاغذ بزرگ، اشیای کوچک برای ایجاد نقش	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

۱ دانش‌آموزان برای شروع کار آماده شوند.

۲ گل را از کیسه خارج کنند و در دست‌های خود ورز دهند تا نرم شود.

۳ آن را به شکل گلوله درآورند.

۴ گلوله را در یک دست نگه دارند و با انگشت شست دست دیگر، به آرامی در وسط گلوله سوراخی ایجاد کنند.

۵ انگشت‌های شست و سبابه را طوری دور لبه ظرف قرار دهند که شست در داخل و سبابه، خارج از آن قرار گیرد. ظرف را به آرامی در کف دست بچرخانند تا لبه‌های آن صاف و یک‌دست شود.

۶ در صورت ترک برداشتن گل، با اسفنج یا انگشت مرطوب روی ترک‌ها را بپوشانند.

۷ در صورت زیاد بودن رطوبت، احتمال وا رفتن ظرف وجود دارد. پس، باید آن را مدتی کنار بگذارند تا کمی سفت شود.

۸ پس از انتخاب روش تزئین ظرف (ایجاد نقش، اتصال دسته و پایه یا نقاشی روی آن)، آن را آماده و خشک کنند.

۹ تزیینات مورد نظر (نقاشی یک یا چند رنگ) را در جلسه بعد تکمیل کنند.

۱۰ ظرف‌های گلی ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۱۱ در مورد ظرف‌ها گفت‌وگو کنند.

۳-۳- ساختن حجم دل‌خواه

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
گل رس آماده مقداری، لباس کار، ظرف آب، اسفنج کوچک، نایلون یا کاغذ بزرگ و اشیای کوچک برای ایجاد نقش	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

۱ دانش‌آموزان برای انجام دادن کار آماده شوند.

۲ گل را از کیسه خارج کنند و در دست‌های خود ورز دهند تا نرم شود.

۳ با انگشتان خود، آن را به شکل دل‌خواه درآورند.

۴ کار خود را به روش دل‌خواه تزئین کنند (ایجاد نقش با انواع وسایل و روش‌های ابداعی) و آن را در وضعیت مناسب بگذارند تا خشک شود. سپس، آن را رنگ‌آمیزی کنند.

۵ اشیای گلی ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۶ در مورد اشیای گلی گفت‌وگو کنند.

فعالیت‌های یادگیری پایه دوم

۴-۳- ساختن حجم دل‌خواه: این فعالیت و مراحل اجرای آن مانند پایه اول است.

۵-۳- ساختن ظروف گیلی به روش فتیله‌ای: ساختن ظرف با فتیله‌های گیلی یک روش قدیمی است که پس از اختراع چرخ سفالگری از رونق افتاد. انتخاب شکل ظرف به عهده دانش‌آموزان است (هندسی یا غیرهندسی)؛ بنابراین، ابتدا مقداری گل را روی یک سطح مناسب، صاف می‌کنند؛ آن‌گاه آن را به شکل موردنظر می‌برند و برای ته ظرف استفاده می‌کنند. سپس دیواره ظرف را با استفاده از گیل‌های فتیله شده می‌سازند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
گل رس آماده (مقداری) لباس کار، ظرف آب، اسفنج کوچک، نایلون یا کاغذ بزرگ	کلاس	فردی و گروهی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱ دانش‌آموزان در گروه‌های دو یا سه نفره قرار گیرند.
- ۲ در مورد ظرفی که می‌خواهند بسازند، گفت‌وگو کنند.
- ۳ مقداری گل را از کیسه خارج کنند؛ آن را روی یک سطح مناسب، صاف کرده و برای ته ظرف آماده کنند.
- ۴ دوباره مقداری گِل را از کیسه خارج کنند؛ آن را با دست طوری ورز دهند که به‌صورت فتیله (لوله) مانند یک نواخت درآید.
- ۵ فتیله را روی میز کار بگذارند و با دست به‌صورت منظم، به جلو و عقب حرکت دهند تا فتیله نازک‌تر و یک‌نواخت‌تر شود.
- ۶ دور تا دور کف ظرف را با یک شیء نوک تیز خراش دهند. سپس، با کمی دوغاب گِل (گِل شل) روی آن را بپوشانند.
- ۷ فتیله را به‌صورت منظم روی دوغاب قرار دهند و با انگشتان فشار دهند تا کاملاً بچسبد و یک ردیف، دور تا دور کف ظرف را دور بزنند.
- ۸ این کار را تا ارتفاع موردنظر ادامه می‌دهند.
- ۹ ظرف ساخته شده را به دو روش می‌توان تمام کرد:
الف) بافت فتیله‌ای ظرف را حفظ کرد.
ب) بافت فتیله‌ای را با کمک دست یا ابزار از بین برد و صاف کرد تا سطحی یک‌دست به‌وجود آید.

۱۰ در صورتی که ظرف به دسته یا پایه نیاز دارد، دسته‌ها یا پایه‌ها را بسازند و به ظرف متصل کنند.

۱۱ ظرف‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۱۲ درباره ظرف‌ها گفت‌وگو کنند.

۱۳ ظرف‌های ساخته شده را خشک کنند.

۱۴ پس از آن که ظرف‌ها کاملاً خشک شدند، آن‌ها را رنگ آمیزی کنند.

فعالیت‌های یادگیری پایه سوم

۶-۳- شکل‌سازی با گِل رس (با شکل‌های هندسی)

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش‌یابی
گل رس آماده مقداری، لباس کار، ظرف آب، اسفنج کوچک، نایلون یا کاغذ بزرگ و چاقوی پلاستیکی	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

۱ دانش‌آموزان وسایل کار را آماده کنند.

۲ گل را از کیسه خارج کنند و با دست ورز دهند تا نرم شود؛ در صورت سفت بودن گل، آن‌ها باید با دست مرطوب کار کنند.

۳ موضوع کار خود را انتخاب کنند.

۶ گِل را صاف کنند و دور آن را به شکل دل خواه هندسی (دایره، مثلث، مربع) برش دهند.

۵ با اضافه کردن یا کم کردن گِل به شکل هندسی آماده، موضوع موردنظر خود را بسازند. برای اضافه کردن یا اتصال یک قطعه، ابتدا آن را تهیه کنند. پس از آماده کردن قطعه موردنظر، محل اتصال را با وسیله‌ای نوک تیز، خراش دهند و کمی گِل شل (دوغاب) روی آن بریزند. دو قسمت را روی هم قرار دهند و با کمی فشار، محل اتصال را صاف و محکم کنند.

۶ کارهای ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۷ درباره کارها گفت و گو کنند.

۷-۳- ساختن بشقاب با گِل

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزش یابی
گِل رس آماده مقداری، لباس کار، ظرف آب، اسفنج کوچک، نایلون یا کاغذ بزرگ، اشیای کوچکی برای ایجاد نقش، چاقوی پلاستیکی	کلاس	فردی	یک جلسه ۴۵ دقیقه	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

۱ دانش آموزان برای انجام دادن کار آماده شوند.

۲ گِل را از کیسه خارج کنند و با دست، خوب ورز دهند. در صورت سفت بودن گِل، باید آن را با دست مرطوب ورز داد.

۳ گِل را صاف کنند و به شکل موردنظر برش دهند (دانش آموزان می توانند ابتدا شکل موردنظر را روی یک صفحه کاغذ یا مقوا بکشند و برش دهند. سپس طرح را روی گِل بگذارند و دور تا دور آن را با چاقوی پلاستیکی برش دهند).

۴ روی شکل گِلی، با اشیای کوچک نقش ایجاد کنند.

۵ لبه های گِل را به آرامی به سمت بالا بکشند و به آن حالت دهند تا دیواره ای کوچک، حدود یک سانتی متر دور تا دور ظرف ایجاد شود.

۶ در صورتی که شکل، زاویه دار است (مانند مثلث یا مربع)، گوشه های آن را به هم وصل کنند.

۷ با یک اسفنج خیس، دیواره‌های ظرف را صیقلی کنند.

۸ ظرف‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۹ درباره ظرف‌ها گفت‌وگو کنند.

۱۰ ظرف‌های ساخته شده را داخل یک کیسه نایلونی سوراخ‌دار قرار دهند تا خشک شود.

۱۱ در صورت تمایل، پس از این که ظرف کاملاً خشک شد، آن را رنگ آمیزی کنند.

منابع

- ۱ کیم، تیلور؛ پرواز با علم، ۵ جلد، مترجمان : محمدعلی شمیم، محمود امانی طهرانی، حسین الوندی و حسین دانشفر، محراب قلم، تهران، ۱۳۸۰.
- ۲ گرجستانی، سعید؛ سفال و سرامیک، دانشگاه هنر، تهران، ۱۳۷۹.
- ۳ پیکرنیک، جان؛ مبانی هنرهای تجسمی کودکان (برای اولیا و مربیان)، ترجمه مرضیه قره‌داغی قرقشه، نشر دنیای نو، تهران، ۱۳۸۱.
- ۴ سهی، مرتضی؛ برگ‌ها (از مجموعه دوباره نگاه کن)، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۷۸.
- ۵ همتی آهویی، ابوالفضل؛ سنگ‌ها، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۱.
- ۶ دورریختنی‌ها (مجموعه دوباره نگاه کن)، سه جلد، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۰.
- ۷ خدایی، علی؛ تکه کاغذهای رنگی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران، ۱۳۸۲.
- ۸ یزدانیان‌پور، امیرحسین و حاجی تقی‌تهرانی؛ دایره‌ها، انتشارات تیمورزاده، طبیب، تهران، ۱۳۸۲.
- ۹ الیسون، شیلا و جودیت‌گری؛ بازی‌های خلاق (۳۶۵ بازی برای کودکان ۲ سال به بالا، لیلی انگجی، جوانه رشد، تهران، ۱۳۸۳.

فصل چهارم

تربیت شنوایی

صفحه	عنوان	فهرست
۱۴۹	الف — دانستنی‌های معلم	
۱۴۹	مقدمه	
۱۴۹	۱— خلاقیت در دانش‌آموزان	
۱۵۱	۲— تعریف موسیقی	
۱۵۱	۳— تشخیص منابع صوتی (موسیقایی و غیر موسیقایی)	
۱۵۲	۴— تقلید اصوات غیر موسیقایی و موسیقایی (درست و کامل شنیدن)	
۱۵۲	۵— بازی‌های موسیقایی ایرانی (فردی — گروهی)	
۱۵۲	ب — بازی‌های موسیقایی و فعالیت‌های خلاقانه دانش‌آموز	
۱۵۴	شرح دروس	
۱۵۷	— فعالیت‌های یادگیری در پایه اول	
۱۶۰	— فعالیت‌های یادگیری در پایه دوم	
۱۶۴	— فعالیت‌های یادگیری در پایه سوم	
۱۶۷	منابع	

الف) دانستنی‌های معلم

مقدمه

توجه به موارد مطرح شده دربارهٔ موسیقی و خلاقیت برای رسیدن به اهداف این بخش بسیار اهمیت دارند:

- در ابتدای کتاب به خلاقیت پرداخته شده است تا به نقش خلاقیت در رابطه با دانش‌آموز و جامعه، مبحث کارآفرینی و ایجاد ثروت و رفاه توجه شود.

- باید خاطر نشان کرد که سنت سترگ و تاریخی ایران با فرهنگ موسیقایی فرهیخته‌اش گره خورده است و نمی‌توان سنت‌های فرهنگی، اجتماعی، دینی و مذهبی ما را از موسیقی جدا کرد؛ بنابراین مؤلفه‌های موسیقایی در لحظه لحظهٔ زندگی ایرانیان جاری است. شادی نوروز بدون موسیقی معنا ندارد. عزاداری ماه محرم و سالار شهیدان علیه‌السلام، رکن جدی نواها و آهنگ‌هایی است که هرساله با جان و دل اجرا می‌شود. در واقع همین سنت‌های با ارزش فرهنگی هستند که روند تکاملی موسیقی ما را در دل تاریخ شکوهمند ایران، به اوج رسانده است.

- هدف غایی این آموزش که بی‌تردید به همت معلمان گران‌قدر به نتیجه خواهد رسید، این است که به دانش‌آموز «شنیدن موسیقی خوب» را از طریق نمونه‌های موسیقایی فاخر که در منابع صوتی کتاب قابل دسترس هستند، آموزش دهیم. در واقع قصد داریم ذائقه شنیداری او را از ابتدای دوران کودکی، در مقابل موسیقی‌های مخرب دنیای امروز، تربیت و محافظت کنیم. نکتهٔ دیگر این که، تعداد موسیقی‌های این کتاب محدود است و در واقع هر نمونهٔ صوتی، نمایندهٔ سبک و سیاق موسیقی‌های فاخری هستند که می‌توانند ما را در یافتن نمونه‌های مشابه محیط اطرافمان یاری دهند.

۱) خلاقیت در دانش‌آموزان: پرورش خلاقیت دانش‌آموز می‌تواند از آنها فردی تأثیرگذار در آینده بسازد. خلاقیت یک فرایند ذهنی است و همیشه با تخیل شروع می‌شود و در طی یک سناریوی خاص و بدیع، یک اثر جدید اعم از ایده، اختراع یا حرکتی نو و متفاوت کشف می‌شود.

خلاقیت به دانش‌آموزان کمک می‌کند که با دیدگاه تازه‌ای به مسائل نگاه کنند و برای حل مشکلات ایده‌های جدیدی ارائه دهند. خلاقیت ویژگی‌ای در افراد است که به آنها کمک می‌کند مسائل را به شیوه‌ای راحت‌تر و البته تازه‌تر حل کنند. این ویژگی در تمامی انسان‌ها وجود دارد و می‌توان آن را رشد داد. خلاقیت یا آفرینش به معنای خلق کردن و برگردانی از واژه Creativity است. از دیدگاه روان‌شناختی، خلاقیت، به معنای پدید آوردن چیزی از چیز دیگر به گونه‌ای منحصر به فرد است. گیلفورد که یک نظریه‌پرداز مطرح است، عقیده دارد خلاقیت را باید نوعی از تفکر به‌شمار آورد؛ چون ایدهٔ خلاق، خود نوعی فکر و تصور است. در ابداعی دیگر می‌گوید خلاقیت فارغ از قالب و روش از پیش تعیین شده نوعی تازه از تفکر است.

در این جا برخی از تعاریف مهم در باب خلاقیت را می خوانیم :

- خلاقیت یعنی تلاش برای ایجاد یک تغییر هدف دار در توان اجتماعی؛
- خلاقیت، به کارگیری توانایی های ذهنی برای ایجاد یک فکر یا مفهوم جدید است؛
- خلاقیت یعنی توانایی پرورش یا به وجود آوردن یک انگاره با اندیشه جدید؛
- خلاقیت عبارت است از طی کردن راهی تازه با پیمودن یک راه طی شده قبلی به طریقی نوین.

بدین ترتیب، خلاقیت چیزی جز حل کردن مسائل، مشکلات و تعارضات با بن بست ها نیست.

خلاقیت چه مهارت هایی را در دانش آموز تقویت می کند؟

خلاقیت به تنهایی یک مهارت ارزشمند است. برخی کارشناسان خلاقیت را مجموعه ای از مهارت ها و نگرش هایی می دانند که هر کسی توانایی تحقق آن را دارد. معلمان می توانند با آگاهی از این توانایی در پرورش خلاقیت دانش آموز گام بردارند :

- تقویت تعاملات اجتماعی با دانش آموزان و دانش آموزان دیگر

- توانایی یادگیری اطلاعات جدید

- تقویت هوش هیجانی دانش آموزان

- تقویت مهارت تصمیم گیری

- افزایش کنجکاوی و ابتکار عمل

- تقویت توانایی حل مسئله

- تقویت هوش منطقی

روبرت جی و لیندای اوهارا در بررسی های خود شش عامل را در خلاقیت افراد مؤثر دانسته اند که آنها را با هم مرور می کنیم :

دانش : داشتن دانش پایه ای در زمینه محدود کسب تجربه و تخصص در سازمان های یکی از عواملی است که می تواند به ما کمک کند خلاقیت خود را پرورش دهیم و در زمینه ای خاص بتوانیم ایده های خلاقانه ارائه کنیم.

توانایی عقلانی : توانایی ارائه ایده خلاق به شکلی که دانش آموزان با بازتعریف مسئله، راهکارهای جدیدی را برای حل آنها پیدا کنند.

سبک فکری : افراد خلاق عموماً در مقابل روش ارائه شده از طرف سازمان مدیریت ارشد، سبک فکری ابداعی را برمی گزینند. آنها سعی می کنند راهکارهای جدید و ایده های بهتری را برای انجام کار پیدا کنند.

انگیزش : افراد خلاق برای برآوردن ایده های خود برانگیخته می شوند و انگیزه کافی برای انجام کارهای جدید را دارند.

شخصیت : معمولاً افراد دارای ویژگی های شخصیتی مانند مصر بودن، مقاوم بودن در برابر فشارهای

بیرونی و داخلی و نیز مقاوم بودن در مقابل وسوسه‌های هم‌رنگ شدن با جماعت دارای خلاقیت بیشتری هستند. **محیط :** خلاقیت معمولاً در محیط‌های حمایتی بیشتر پرورش می‌یابد. محیط‌هایی که در آن مدیرانی با انگیزه لازم برای فعالیت و ایجاد محیط مناسب برای پرورش مناسب کار می‌کنند. واقعیت این است که تاکنون روان‌شناسان و محققان برداشت‌های متفاوتی از این واژه داشته‌اند و تعاریف متنوعی از آن ارائه کرده‌اند. وجود چنین اختلاف نظری، ناشی از ماهیت پیچیده آن است. برخی در تعریف خلاقیت، گفته‌اند : «خلاقیت، ترکیبی است از قدرت ابتکار، انعطاف‌پذیری و حساسیت در برابر نظریاتی که یادگیرنده را قادر می‌سازد خارج از نتایج تفکر نامعقول، به نتایج متفاوت و مولد بیندیشد که حاصل آن، رضایت شخصی و احتمالاً خشنودی دیگران خواهد بود.»؛ بنابراین خلاقیت یک فرایند ذهنی است که از فرد معینی و در یک زمان مشخص دیده می‌شود؛ فرایندی که در نتیجه آن، یک اثر جدید – اعم از ایده یا چیزی نو و متفاوت – تولید می‌شود. تولید جدید و متفاوت، می‌تواند کلامی یا غیر کلامی و عینی یا ذهنی باشد.

۲ تعریف موسیقی : موسیقی از سه رکن تشکیل شده است :

صوت، نظام ریتمیک و عوامل ربط دهنده محتوایی که به آن محتوای انسانی گفته می‌شود. به نظر می‌رسد این سه، از ابتدا تاکنون در هر اثر موسیقایی چه به صورت آگاهانه یا حتی ناآگاهانه وجود داشته است. در این مقوله کشفیات موسیقی قرن بیستم در باب موسیقی‌های مفهومی و کانسپچوال اصولاً دخیل نیست، چرا که ما در رکن سوم موسیقی (محتوی انسانی) با نام اثر مواجه هستیم که بار معنایی آن را به دوش می‌کشد. اگر موسیقی را مانند یکی از شئون رفتاری جامعه ببینیم، با حساسیت بیشتری واژه تفنن و سرگرمی را در درجه دوم قرار خواهیم داد. موسیقی شیء نیست؛ بلکه عملی است که مردم انجام می‌دهند. باید بپذیریم ارزش‌های زیبایی‌شناسی حتی در درون یک جامعه یکسان نیستند. این جا نقطه تلاقی هویت، اصالت با ارزش‌های زیباشناختی محسوب می‌شود، بدین معنی که این مفاهیم یکی از معیارهای ارزش‌گذارانه است. در واقع ارتباط میان انتخاب‌های موسیقایی یک جامعه و طرز برخورد اجراگر با آن نشان‌دهنده ایده‌آل‌های زیبایی‌شناختی است.

۳ تشخیص منابع صوتی (موسیقایی و غیرموسیقایی) :

منابع صوتی به دو دسته غیرموسیقایی (صداها و آواهای حنجره انسانی) تقسیم می‌شوند. عموماً هر صدایی که در طبیعت وجود دارد، مثل صدای باد، باران، رعد و برق، پرندگان و... صداها طبیعی هستند و می‌توانند برای کودکان جذابیت شنیداری داشته باشند، اما برخی صداها طبیعی نیستند؛ مثل جیرجیر کردن در که نیاز به روغن کاری دارد یا صدای اتومبیل‌های مختلف و.... این صداها نیز به دلیل ارتباط هر روزه کودکان در زندگی روزمره می‌تواند برایش جالب باشد.

۴ **تقلید اصوات غیرموسیقایی و موسیقایی (درست و کامل شنیدن):** در این بخش بیشتر به پرورش حواس کودکان، رفع نیازهای آنها از طریق موسیقی و آنچه که می‌تواند در تحصیل او بسیار مؤثر باشد، توجه شده است:

- شنیدن و درست شنیدن (بازی تشخیص با تعقیب جهت اصوات)
- شنیده شدن و توجه (تکنیک توجه کردن؛ مثلاً با شعر خواندن ترانه مورد توجه قرار گرفتن)
- تمرکز: توجه کودک معمولاً غیرمستقیم است. توجه مستقیم برای کودک واکنشی است. توجه غیرمستقیم برای دانش‌آموز انتخاب را به همراه دارد. بازی‌هایی با محدودیت زمانی باعث تمرکز بیشتر دانش‌آموز می‌شود.

۵ **بازی‌های موسیقایی ایرانی (فردی — گروهی):** در فرهنگ ما بازی‌های کودکان بی‌شماری وجود دارد که عموماً هر ایرانی از اقوام گوناگون با آن سروکار دارد. در این جا قصد نداریم همه آنها را معرفی کنیم، اما ذکر این نکته ضروری است که بازی‌های موسیقایی معمولاً همراه متن یا شعر باشد اجرا می‌شود که ریشه در هویت و ارزش‌های فرهنگی ما دارند. نکته این جاست که توجه به این بازی‌ها می‌تواند سبب ایجاد ارتباط فرهنگی بین کودکان شود و به رشد هویت جمعی و ملی آنها کمک کند. از طریق آموزش چه به شکل مدرن و چه سنتی، می‌توان با این بازی‌ها راهی برای رصد خلاقانه و علمی دانش‌آموز به وجود آورد. روش سنتی؛ یعنی انفرادی یا رابطه شاگرد و استادی است، اما در روش مدرن یک متکلم وحده (یک معلم) وجود دارد که می‌تواند یک فعالیت گروهی برای بچه‌ها شکل دهد. در واقع هدف از این بازی‌ها یادگیری نقش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی است. بدون مشارکت گروهی در کلاس، دانش‌آموزان زندگی اجتماعی هدفمند و موفق نخواهند داشت، بنابراین این بازی‌ها می‌توانند علاوه بر رشد مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان به پرورش خلاقیت آنها نیز کمک کنند.

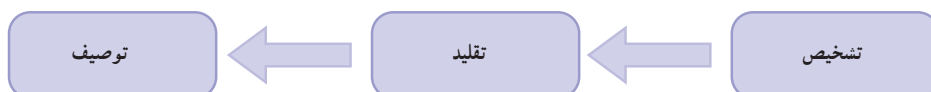
فهرست تعدادی از بازی‌های کودکان قومی ایرانی: اتل مثل توتوله، عمو زنجیرباف، لی لی حوضک، تاپ تاپ خمیر، حمومک مورچه داره،....

ب) بازی‌های موسیقایی و فعالیت‌های خلاقانه دانش‌آموز

در این بخش سه روش تشخیص، تقلید و توصیف را در موسیقی برای تأثیرات بهینه موسیقی در آموزش دانش‌آموزان پایه اول، دوم و سوم به صورت بازی‌های شناختی استفاده خواهیم کرد. نکته اساسی این که،

برای کمک به ذائقه شنیداری دانش‌آموز ایران ما در این روش از موسیقی‌های قومی و ایرانی نیز بیشتر بهره خواهیم برد.

مراحل آموزشی شناخت خلاقانه موسیقایی دانش‌آموز در سه مرحله /انجام می‌شود :

پایه / صدای منابع درسی	روش		
	بازی تشخیص دادن (تمرکز و دقیق شنیدن)	بازی تقلید کردن (ابراز وجود و هماهنگی)	بازی توصیف نمودن (تخیل در واقعیات)
پایه اول	صدای طبیعی (غیرموسیقایی)	۱- تقلید صدای حیوانات اهلی ۲- تقلید صدای حیوانات وحشی ۳- تقلید صدای طبیعت	۱- توصیف حیوانات اهلی (داستان سرایی مبتنی بر کاربرد هر حیوان) ۲- توصیف حیوانات وحشی ۳- توصیف زیبایی و سختی طبیعت
پایه دوم	صدای غیرطبیعی (غیرموسیقایی)	- صدای غیرطبیعی تقلید بر اساس صداها موجود در متن درس	- کاربرد صدای غیرطبیعی : (هواپیما برای سفر، تلفن برای پیغام دادن، آمبولانس بیمار و...)
	صدای موسیقایی	- صدای ساز کوبشی : تمبک، دف، طبل، سنج، دمام و...	- کاربرد ساز کوبشی : برای بازی و شادی، خبر دادن و...
پایه سوم	غیرطبیعی (غیرموسیقایی)	- صدای غیرطبیعی : یافتن صداها اطراف زندگی	- توصیف و کاربرد صدای غیرطبیعی تولید شده دانش‌آموز
	صدای موسیقایی	- صدای ساز بادی : نی، فلوت، سرنا، کلارینت و...	- توصیف ساز بادی : مطابق روش درس

جدول انواع صداها (قابل تقلید توسط انسان)

صداها ی موسیقایی		صداها ی غیر طبیعی و غیر موسیقایی (مصنوعی و ساخته دست انسان)	صداها ی طبیعی و غیر موسیقایی (بدون دخالت انسان)	
سازها	آواز انسانی		طبیعت	حیوانات
سازهای زنده و غیر الکترونیک: تار، سنتور، کمانچه، ویلن، پیانو، فلوت	صدای زنان	صدای ماشین، بوق ماشین، هواپیما، تیک تاک ساعت، موتور سیکلت، جارو برقی، صدای بازکردن شیر آب، صدای باز کردن زیپ لباس، قطار، زنگ تلفن	باد، رعد و برق، باران، رودخانه، دریا و...	اهلی: گاو، اسب، بز، گربه، سگ، مرغ، خروس، بوقلمون و...
سازهای الکترونیک (شبیه سازی): سینتی سایزر و ارگ های الکترونیک	صدای مردان			وحشی: شیر، گرگ، کلاغ، میمون، مار

در این جدول سعی شده است به یک تقسیم بندی واضح برسیم که در زندگی اطرافمان با چه صدا هایی مواجه هستیم و تفکیک این صداها آیا در یک دسته بندی می تواند کنار هم قرار بگیرد؟ آنچه که در ابتدا به نظر می رسد، صداها یا طبیعی هستند که بدون دخالت انسان ایجاد می شوند یا مصنوعی اند که انسان در ایجادشان تأثیر دارد. صداها ی طبیعی را می توان در حیوانات وحشی و اهلی یا صدای موجود در طبیعت بی جان جست و جو کرد. البته متأسفانه برخی حیوانات وحشی را نیز بعضی از انسان ها ننگه داری می کنند، مثل گونه هایی از میمون ها و حتی ببر و... که این موضوع به اکوسیستم طبیعی آسیب می زند و باعث بیماری های موجود بین انسان و حیوان می شود. موسیقی جزو صدا هایی است که آگاهانه توسط انسان تولید می شود؛ بنابراین خود در دسته بندی جداگانه ای قرار دارد. البته صداها ی موسیقایی تولید شده توسط انسان نیز از حدود قرن بیستم به دو صدای آکوستیک (غیر الکترونیک) و الکترونیک تقسیم می شود که هر یک دارای ویژگی هایی است. به نظر می رسد سازهای دارای صدای آکوستیک از ویژگی های احساسی عمیق تری در طول تاریخ برخوردارند و تماس پوست دست نوازنده با سیم و پوست ساز این رابطه را در اجرا عمیق تر می کند.

شرح دروس

در ابتدای هر پایه تحصیلی منابع صوتی و موسیقایی تهیه شده است که معلم گرامی می تواند با توجه به متن

درس به آنها مراجعه کند و آن را با یک وسیله ساده پخش کننده (بلندگوی کوچک) در کلاس، برای دانش آموزان پخش کند. قطعاً فرصت کارکردن انفرادی دانش آموزان با هر یک از منابع صوتی نیست، اما می توان به صورت گروهی و گاهی با انتخاب یک یا چند دانش آموز موارد درسی را اجرا کرد؛ چرا که موسیقی در اجرا نیز می تواند برای مخاطب و شنونده اش مطالب خود را عرضه کند. البته ذکر این نکته ضروری است که هدف از روش های موسیقایی در آموزش دوره ابتدایی، تنها پرورش و خلاقیت شنوایی از قبیل درست و کامل شنیدن، تشخیص تقسیم بندی صداها، ابراز وجود دانش آموز در جمع، کمک به توصیف و تخیل هر آنچه در اطراف او قابل شنیدن است، خواهد بود. در واقع روش ها و منابع انتخاب شده موسیقایی در هر درس برای تربیت موسیقی دان نیست، اما قطعاً به شناخت موسیقایی و پرورش ذائقه شنیداری موسیقایی دانش آموز و به تبع آن جامعه می انجامد. در این دروس دانش آموز مرحله به مرحله با صداها و نظم یافته موسیقایی آشنا می شود. این روند در جدول زیر قابل مشاهده است :

۱- صداهای طبیعی	۲- صدای غیرطبیعی	۳- سازهای کوبشی	۳- سازهای بادی	۴- سازهای زهی
حیوانات وحشی، اهلی و طبیعت بی جان	ساخته شده دست بشر : هواپیما، جاروبرقی، رادیو و ...	سازهای با فرکانس ثابت یک نت : تمبک، دف و طبل	شبیه ترین صدا به صدای انسان : نی و فلوت	سازهای تکامل یافته بشر با نت های کامل ایجاد شده از سیم یا زه

پایه اول ابتدایی

درس تربیت شنوایی با موسیقی (صداهاى طبیعى: طبیعت و حیوانات وحشى و اهلى)

منابع شنیدارى پایه اول

الف) منابع شنیدارى حیوانات اهلى :

گاو	سگ	بز	مرغ
خروس	قنارى	الاغ	گوسفند

ب) منابع شنیدارى حیوانات وحشى :

شیر	گرگ	کلاغ	میمون
مار	مرغ دریایى	کبک	

ج) منابع شنیدارى طبیعت :

باد	باران	رعد و برق	رودخانه
دریا	خس خس برگها	آتش فشان	

پایه اول: صداهای طبیعی

روش تشخیص ۱ :

نام بازی : تشخیص صدای حیوانات و طبیعت

هدف بازی : دقیق شنیدن صداها توسط دانش آموز و بالا بردن تمرکز او

مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)

شرح بازی : برای تقویت گوش و درست شنیدن یا کامل شنیدن دانش آموز لازم است نمونه های صوتی که در این قسمت، زیر هر صدا، تعبیه شده است، همراه دانش آموز شنیده شود. در این بازی به خصوصیات صداها مانند زیر و بمی، راست و چپ حرکت و جهت صوت، قوی و ضعیف بودن و... توجه شود. یعنی مثلاً از دانش آموز بخواهیم طبق جدول زیر این ویژگی ها را درباره صداها بازگو کند. نکته مهم این که در فرهنگ لغات ایرانی منظور از صدای زیر همان صدای اوج در موسیقی است که به نت های بالا در ساز و آواز مربوط است.

جدول خصوصیت صداها

ارتفاع صوت	شدت صوت	حرکت صوت
زیر (بالا) : صدای کودک و زن جوان	قوی : شبیه صدای فریاد	از چپ به راست یا بالعکس : صدای حرکت قطار یا اتومبیل
بم (پایین) : صدای مرد مسن	ضعیف : شبیه صدای لالایی برای کودک	از بالا به پایین و یا بالعکس : صدای حرکت موشک از زمین به فضا

روش تقلید ۱ :

نام بازی : تقلید صدای حیوانات و طبیعت

هدف بازی : ابراز وجود فردی و هماهنگی عملی با صداها، توسط دانش آموز

مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)

شرح بازی : در این بازی با توجه به منابع صوتی ابتدای درس پایه اول، سعی شود هر نمونه صدا با هر دانش آموز جداگانه کار شود و بقیه کلاس به او گوش فرا دهند. برای انجام این کار، ابتدا صدا برای دانش آموز پخش شود و به او فرصت دقیق گوش دادن و سپس تقلید بدهیم تا در کمال آرامش، دقت او

افزایش یابد و همچنین از دانش‌آموزان کلاس بخواهیم در این بازی سکوت را رعایت کنند و به اجرا کننده موردنظر به دقت گوش فرا دهند.

نکته: هدف در تقلید اصوات موسیقایی این بخش این است که دانش‌آموز بتواند صدای تقلید شده و تولیدی خود را بشنود و در مقابل دیگر دانش‌آموزان ابراز وجود کند و احیاناً اگر نقصی در ادا و تقلید آن صوت دارد، ممکن است به درست نشنیدن آن ربط داشته باشد و لازم است دانش‌آموز در این زمینه بیشتر تمرین کند.

روش توصیف ۱:

نام بازی: توصیف شخصیت و ظاهر از طریق صدای حیوانات و طبیعت
هدف بازی: کمک به تخیل دانش‌آموز با استفاده از صداها و واقعی (هر آنچه به ذهنش در شخصیت‌پردازی می‌رسد).

مکان و وسایل مورد نیاز: کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)

شرح بازی: در این بخش برای پرورش قوه تخیل دانش‌آموز به بازی توصیف اصوات نیاز داریم. می‌توان نام دیگر این بازی را انشا خواندن همزمان با صدا نیز گذاشت؛ یعنی نمونه‌های صوتی مشخصی در این درس بارگذاری شده است که به کمک هر یک با توجه به ظاهر و شخصیت صدا، از دانش‌آموز بخواهیم تخیل کند و هر آنچه را که می‌شنود، درباره آن برای ما داستان‌سرایی و توصیف کند و اگر داستانی درباره هر یک از صداها می‌شناسد، در کلاس برای دیگر دانش‌آموزان و در جمع بازگو نماید.

مراحل بازی توصیف صدای حیوانات و طبیعت:

مرحله اول: شنیدن با دقت صدا و دعوت از همه دانش‌آموزان به سکوت
مرحله دوم: از همه دانش‌آموزان بخواهیم به آن حیوان مورد نظر فکر کنند. می‌توانیم تصویری از آن حیوان را به آنها نشان دهیم.

مرحله سوم: شنیدن صدای اولی برای بار دوم

مرحله چهارم: از هر دانش‌آموز بخواهیم آنچه را تخیل کرده است، برای دانش‌آموزان دیگر بازگو کند و بقیه به او گوش فرا دهند.

نکته: همه مراحل درس‌های خلاقیت موسیقی می‌تواند برای دانش‌آموز جنبه اختیاری و آزادانه داشته باشد.

پایه دوم ابتدایی

درس تربیت شنوایی با موسیقی (صداهاى غیر طبیعی ساخته دست انسان و سازهاى کوبشى تک فرکانسى)

منابع شنیدارى پایه دوم

الف) منابع شنیدارى صداهاى غیر طبیعی
(ساخته شده توسط انسان و یا صدای غیر موسیقایی):

هواپیما

قطار

تلمبه زدن

تلفن

ب) صداهاى غیر طبیعی به پیشنهاد دانش آموز دانش آموز اضافه شود
و در زیر اشکال نوشته شود.

نمونه ۱

نمونه ۲

نمونه ۳

نمونه ۴

ج) منابع شنیدارى موسیقایی

(سازهاى کوبشى که با ضربه زدن به پوست این سازها به صدا در مى آید):

طبل

تمبک

دف

سنج و دمام

دایره زنگی

دایره

تیمبانی

دهل

پایه دوم: صداهای غیر طبیعی و ساز کوبشی موسیقایی

روش تشخیص ۲:

نام بازی ها:

- ۱ تشخیص صدای غیر طبیعی: صداهای ساخته انسان
 - ۲ تشخیص صدای ساز کوبشی (با توجه به منابع صوتی پایه دوم)
 - ۳ تشخیص شباهت ها بین صداهای غیر طبیعی و سازهای کوبشی
- هدف بازی: تمرکز و دقیق شنیدن صداها توسط دانش آموز
- مکان و وسایل مورد نیاز: کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)

برگزاری کلاس ها: در سه ماهه اول سال تحصیلی یک ساله در کلاس تمرین و با دقت شنیده شود.

شرح بازی: برای تقویت گوش و درست شنیدن یا کامل شنیدن دانش آموز لازم است نمونه های صوتی که در این قسمت، زیر هر صدا گنجانده شده است همراه دانش آموز شنیده شود. در این بازی دانش آموز باید به ویژگی های صداها مانند زیر و بمی، راست و چپ حرکت و جهت صوت، قوی و ضعیف بودن و... توجه کند؛ برای مثال از دانش آموز بخواهیم طبق جدول زیر این ویژگی ها را درباره هر صدای غیر طبیعی بازگو کند.

جدول ویژگی صداها

ارتفاع صوت	شدت صوت	حرکت صوت
زیر (بالا): صدای کودک و زن جوان	قوی: شبیه صدای فریاد	از چپ به راست یا بالعکس: صدای حرکت قطار یا اتومبیل
بم (پایین): صدای مرد مسن	ضعیف: شبیه صدای لالایی برای کودک	از بالا به پایین و یا بالعکس: صدای حرکت موشک از زمین به فضا

نکته ۱: در فرهنگ لغات ایرانی منظور از صدای زیر همان صدای اوج در موسیقی است که به نت های بالا در ساز و آواز مربوط است.

نکته ۲: با توجه به صداهای شنیده شده منبع درسی می توان از دانش آموز سؤال کرد: آیا شباهتی بین صداهای سازهای کوبشی و صداهای غیر طبیعی وجود دارد؟ برای مثال چه شباهتی بین صدای

حرکت قطار با صدای تمبک (به عنوان نمونه صدای تمبک استاد حسین تهرانی در دههٔ چهل شمسی اجرا کرده است) وجود دارد؟ آیا صدای تلمبه زدن آب به صدای طبل شباهت دارد؟ از دانش آموز بخواهیم اگر شباهت دیگری بین صدای سازهای کوبشی با صداهای محیط اطرافمان به خاطر دارد، بگوید.

روش تقلید ۲ :

نام بازی ها :

۱ تقلید صدای غیر طبیعی (غیر موسیقایی)

۲ تقلید صدای موسیقایی ساز کوبشی (سازی فقط با یک صدا یا یک نت و فرکانس ثابت)

هدف بازی : ابراز وجود فردی و هماهنگی عملی با صداها توسط دانش آموز مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیلهٔ پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)

شرح بازی : در این بازی با توجه به منابع صوتی ابتدای درس پایهٔ دوم، سعی شود هر نمونه صدا را هر دانش آموز جداگانه بشنود و بقیه کلاس سکوت را رعایت کنند. همین روش تک نفره تأثیرات مطلوبی در مخاطب و دانش آموزان به صورت گروهی خواهد گذاشت. برای انجام این کار، ابتدا صدا برای دانش آموز پخش شود و به او فرصت دقیق گوش دادن و سپس تقلید بدهیم تا در کمال آرامش، دقت او افزایش یابد. از دیگر دانش آموزان کلاس بخواهیم در این بازی سکوت را رعایت کنند و به اجرا کنندهٔ مورد نظر با دقت گوش فرا دهند.

نکتهٔ ۱ : هدف در تقلید اصوات غیرطبیعی این بخش این است که دانش آموز بتواند صدای تقلید شده و تولیدی خود را بشنود و در مقابل دیگر دانش آموزان ابراز وجود کند. گاهی ممکن است دانش آموز در تقلید آن صدا دقیق نباشد. این موضوع شاید به درست نشنیدن آن صدا ربط داشته باشد یا نیاز به تمرین بیشتری دارد.

نکتهٔ ۲ : در تقلید بخش سازهای کوبشی ضمن رعایت اصول تقلید و معرفی نام هر ساز از دانش آموز بخواهیم با ضرب آهنگ ساز کوبشی مورد نظر فقط دست بزند و به نوعی آزادانه، ضرب آهنگ موسیقی ای را که می شنود اصطلاحاً نگه دارد. به این کار نگه داشتن ضرب آهنگ و تقلید ریتمیک گفته می شود.

روش توصیف ۲ :

نام بازی ها :

۱ توصیف کاربرد صدای غیرطبیعی (غیر موسیقایی)

۲ توصیف و کاربرد صدای موسیقایی ساز کوبشی (توصیف و تخیل آزاد)

هدف بازی : کمک به تخیل دانش آموز از صداهای واقعی (هر آنچه به ذهنش در شخصیت پردازی می رسد).

مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)

شرح بازی : در این بخش برای پرورش قوه تخیل دانش آموز به بازی توصیف اصوات نیاز داریم؛ یعنی نمونه های صوتی مشخصی در این درس بارگذاری شده است که به کمک هر یک با توجه به ظاهر و شخصیت صدا می توانیم از دانش آموز بخواهیم تخیل کند و هر آنچه را می شنود برای ما توصیف کند. اگر داستانی درباره هریک از صداها می شناسد، در کلاس برای دیگر دانش آموزان و در جمع بازگو کند. در روش های بین المللی معاصر از دانش آموز خواسته می شود صدایی را که می شنود، به تصویر بکشد. این کار به قوه تخیل او کمک می کند تا تصویرسازی های متنوع و بیشتری در ذهن تولید کند.

نکته ۱ : برای توصیف صداهای غیرطبیعی کافی است به کاربرد هر کدام توجه کنید و در کلاس برای دانش آموزان بازگو کنید. برای مثال صدای هواپیما ممکن است یادآور مسافرت رفتن برای دانش آموز باشد و با آن می شود یک داستان ساخت. یا صدای تلفن برای او یادآور خاطره ای در خانه باشد. همچنین صدای آمبولانس حمل یک بیمار به بیمارستان را برای دانش آموز تداعی کند. در هر حال باید دانش آموز کاربرد صداها را بیاموزد و در ذهنش داستانی تخیلی با شخصیت های جذاب خلق کند. در موارد مختلف از دانش آموز بخواهید درباره صداها سخن بگویند.

نکته ۲ : در توصیف سازهای کوبشی می توان دانش آموز را آزاد گذاشت تا با دست زدن تنها به ساز گوش دهد. می توان از او پرسید که آیا تصویری برایش تداعی می شود. برخی سازها می توانند در ذهن دانش آموز مانند شخصیت های متفاوتی ابراز وجود کنند. در تحقیقات معاصر مشخص شده است، اکثر دانش آموزان به صدای ساز مانند صدای یک موجود زنده می نگرند و حتی می توانند از آن نقاشی دقیقی بکشند.

درس خلاقیت شنوایی با موسیقی (صداهاى غير طبيعى و صداى سازهاى بادی)

پایه سوم ابتدایی

منابع شنیداری پایه سوم

الف) منابع شنیداری صداهاى غير طبيعى

(ساخته شده توسط انسان و یا صداى غير موسیقایی):

ساعت

موتور سیکلت

تفنگ

قطار

ب) صداهاى غير طبيعى به پیشنهاد دانش آموز دانش آموز اضافه شود
و در زیر اشکال نوشته شود.

نمونه ۱

نمونه ۲

نمونه ۳

نمونه ۴

ج) منابع شنیداری موسیقایی

(سازهاى بادی که صدا از گردش هوا در ساز به وجود مى آید):

نی

فلوت

سرنا

کلارینت

نی جفتی

بالابان

نی انبان

لهلهوا

پایه سوم: صداهاى غیرطبیعی و ساز بادی موسیقایی

روش تشخیص ۳:

نام بازی ها :

۱ تشخیص صدای غیرطبیعی (غیر موسیقایی)

۲ تشخیص صدای سازبادی (با توجه به منابع صوتی پایه سوم)

۳ تشخیص شباهت های صدای سازهای بادی با صداهاى غیرطبیعی

هدف بازی : تمرکز و دقیق شنیدن صداها توسط دانش آموز در محیط اطراف

مکان و وسایل موردنیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل،

بلندگو)

شرح بازی : برای تقویت گوش و درست شنیدن یا کامل شنیدن دانش آموز لازم است نمونه های صوتی که در این قسمت زیر هر صدا تعبیه شده است به همراه دانش آموز شنیده شود. در این بازی به ویژگی های صداها مانند : زیر و بمی، راست و چپ حرکت و جهت صوت، قوی و ضعیف بودن و... توجه شود. برای مثال از دانش آموز بخواهیم طبق جدول زیر این خصوصیت ها را درباره هر صدای غیرطبیعی بازگو کند :

جدول خصوصیت صداها

ارتفاع صوت	شدت صوت	حرکت صوت
زیر (بالا) : صدای کودک و زن جوان	قوی : شبیه صدای فریاد	از چپ به راست یا بالعکس : صدای حرکت قطار یا اتومبیل
بم (پایین) : صدای مرد مسن	ضعیف : شبیه صدای لالایی برای کودک	از بالا به پایین و یا بالعکس : صدای حرکت موشک از زمین به فضا

نکته ۱ : در فرهنگ لغات ایرانی منظور از صدای زیر همان صدای اوج در موسیقی است که به نت های بالا در ساز و آواز مربوط است.

نکته ۲ : یافتن شباهت های بین صدای سازهای بادی و ابزار و وسایل اطرافمان که به صداهاى مصنوعی یا غیرطبیعی شهرت دارند، می تواند به تشخیص بهتر صداها توسط دانش آموز بینجامد. برای مثال برخی دانش آموزان با شنیدن صدای نی و فلوت به یاد صدای قطار می افتند. البته صوت باد نیز شباهت به صدای نی ایرانی دارد. ساز بادی کلارینت که در ایران قره نی (نی سیاه) نامیده

می‌شود، نیز گاهی می‌تواند صدای برخی ماشین‌ها را نیز تداعی کند. بگذاریم آزادانه در کلاس بعد از شنیدن صداها دانش‌آموزان در این باره اظهارنظر کنند.

روش تقلید ۳ :

نام بازی ها :

۱ تقلید صدای غیر طبیعی و غیر موسیقایی

۲ تقلید صدای موسیقایی ساز بادی

هدف بازی : ابراز وجود فردی و هماهنگی عملی با صداها توسط دانش‌آموز مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیلهٔ پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)

شرح بازی : در این بازی با توجه به منابع صوتی ابتدای درس پایه سوم، سعی شود هر دانش‌آموز جداگانه به هر نمونه صدا گوش و دیگر دانش‌آموزان سکوت را رعایت کنند. برای انجام این کار، ابتدا صدا برای دانش‌آموز پخش شود و به او فرصت دقیق گوش دادن و سپس تقلید بدهیم تا در کمال آرامش دقت او افزایش یابد. از دیگر دانش‌آموزان کلاس نیز بخواهیم در این بازی سکوت را رعایت کنند و به اجرا کنندهٔ موردنظر به دقت گوش فرا دهند.

نکته ۱ : هدف در تقلید اصوات غیرطبیعی در این بخش این است که دانش‌آموز بتواند صدای تقلید شده و تولیدی خود را بشنود و در مقابل دیگر دانش‌آموزان ابراز وجود کند. اگر دانش‌آموز به درستی نمی‌تواند آن صدا را تقلید کند، شاید به این دلیل است که آن صدا را به درستی شنیده است و نیاز به تمرین بیشتری دارد.

نکته ۲ : در تقلید بخش سازهای بادی ضمن رعایت اصول تقلید و معرفی نام هر ساز در این درس، از دانش‌آموز بخواهیم با تقلید صدای ساز بادی، بدون هیچ ترسی از صحیح قضاوت شدن، آن را اجرا کند و به نوعی آزادانه بدون هیچ روش مشخصی صدای ساز بادی را تقلید کند. مهم این است که در اجرای جمعی و تکی مقابل دوستان خود در کلاس صدای خود را هنگام تقلید بشنود و به آن توجه کند. در این روش و در این مقطع تحصیلی نیازی به اجرای به اصطلاح ژوست و صحیح صدای سازها نیست و تنها ابراز وجود دانش‌آموز در حین خواندن و گوش دادن به صدای خودش اهمیت دارد.

روش توصیف ۳ :

نام بازی ها :

۱ توصیف کاربرد صدای غیر طبیعی و غیر موسیقایی

۲ توصیف و کاربرد صدای موسیقایی ساز بادی (توصیف و تخیل آزاد)

هدف بازی : کمک به تخیل دانش آموز از صداها و واقعی (هرآنچه به ذهنش در شخصیت پردازی

می رسد).

مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل،

بلندگو)

شرح بازی : در این بخش برای پرورش قوه تخیل دانش آموز انجام بازی توصیف اصوات لازم است. نمونه های صوتی مشخصی در این درس بارگذاری شده است که به کمک هر یک با توجه به ظاهر و شخصیت صدا از دانش آموز می توانیم بخواهیم که به کمک تخیل خود آنچه را که می شنود توصیف کند. اگر داستانی درباره هر یک از صداها می شناسد یا می تواند همان موقع در ذهن بسازد، برای دیگر دانش آموزان و در جمع بازگو کند.

نکته ۱ : برای توصیف صداها و غیر طبیعی کافی است به کاربرد هر کدام توجه کنید و در کلاس برای دانش آموزان بازگو کنید. برای مثال صدای ساعت برای دانش آموز یادآور ساعت بیدار شدن اوست. آیا می تواند داستانی در این باره برایمان نقل کند؟ صدای تفنگ ممکن است تخیل او را به نمایش های جنگی تخیلی وصل کند. همچنین ممکن است صدای قطار یادآور مسافرت مذهبی به شهر مشهد مقدس و زیارت امام رضا علیه السلام باشد. در هر حال باید دانش آموز کاربرد صداها را بیاموزد و در ذهنش داستانی تخیلی با شخصیت های جذاب خلق کند. در موارد مختلف از دانش آموز بخواهید درباره صداها سخن بگوید.

نکته ۲ : در توصیف سازهای بادی می توان دانش آموز را آزاد گذاشت تا تنها به صدای ساز بادی و نمونه های مربوط به پایه سوم گوش کند. برخی سازها می توانند در ذهن او همچون شخصیت های متفاوتی ابراز وجود کنند. بیشتر دانش آموزان به صدای ساز مانند صدای یک موجود زنده می نگرند و حتی می توانند آن را نقاشی کنند. یکی از فعالیت های جالب می تواند نقاشی کشیدن با صدای سازها باشد.

نکته ۳ : همه مراحل درس خلاقیت شنوایی با موسیقی می تواند برای دانش آموز جنبه اختیاری و آزادانه داشته باشد.

منابع

- احمدی، جمال، ۱۳۹۱، تاب اندیشه‌های کلامی مولوی کرد از دیدگاه اهل سنت، سنندج، انتشارات آراس.
- افروز، غلامعلی، مباحثی در روان‌شناسی و تربیتی، تهران، انجمن اولیاء و مربیان، ص ۱۰۰.
- بلکینگ، جان، ۱۳۹۷، انسان چگونه موسیقایی است، ترجمهٔ مریم قرسو، تهران، انتشارات ماهور.
- حجاریان، محسن، ۱۳۸۶، مقدمه‌ای بر موسیقی‌شناسی قومی، تهران، انتشارات کتاب سرای نیک
- ۱۳۹۸، موسیقی‌شناسی قومی تاریخی‌نگری موسیقی ایران، تهران، انتشارات پل فیروزه.
- شریعتمداری، علی، روان‌شناسی تربیتی، تهران انتشارات امیرکبیر، ص ۴۰۹.
- درویشی، محمد رضا، ۱۳۸۰، دایرةالمعارف سازهای ایران، جلد اول سازهای زهی مضرابی و آرشه‌ای، تهران، انتشارات ماهور.
- کیانی، مجید، ۱۳۷۱، هفت دستگاه موسیقی ایران، تهران، انتشارات سازنوروز.
- مرپام، الن، ۱۳۹۶، انسان‌شناسی موسیقی، تهران، انتشارات ماهور.
- مسعودیه، محمد تقی، ۱۳۶۰، مبانی اتنوموزیکولوژی، انتشارات سروش صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
- موزونی، رضا، ۱۳۹۲، ترانه‌های سرزمین مادری: (ترانه‌های کار، هوره، مور، بازی)، کرمانشاه انتشارات باغ‌نی.
- نتل، برونو، ۱۳۶۵، اتنوموزیکولوژی، ترجمهٔ مجتبی خوش‌ضمیر، تهران، انتشارات تجارت.
- نصراله‌پور، علی اصغر، ۱۳۷۸، سازهای کرد، کرمانشاه، چاپ زلال.
- وید، بانی سی، ۱۳۹۸، موسیقایی بیندیشیم، تجربهٔ موسیقی بازنمود فرهنگ، ترجمهٔ لیلا رسولی و مرجان جنت‌سرشت، تهران. انتشارات ماهور.

فصل پنجم

قصه‌گویی و قصه‌خوانی

فهرست

صفحه	عنوان
۱۷۰	الف — دانستنی‌های معلم
۱۷۰	۱- اهمیت قصه و جایگاه آن
۱۷۱	۲- کارکردهای قصه برای کودکان
۱۷۳	۳- ما، کودکان و قصه‌ها
۱۷۴	۴- مقدمات و شرایط قصه‌گویی
۱۷۸	ب — فعالیت‌های یادگیری
۱۷۸	شرح فعالیت‌های قصه‌گویی دانش‌آموزان
۱۸۲	— فعالیت‌های یادگیری پایه‌اول
۱۸۲	۱-۱- در معرض تماشا
۱۸۲	۱-۲- ادای حروف
۱۸۳	۱-۳- توضیح و توصیف مکان نزدیک
۱۸۴	۱-۴- بیان خاطرات نزدیک
۱۸۵	۱-۵- ساده‌خوانی قصه
۱۸۶	۱-۷- ساده‌گویی قصه
۱۸۷	۱-۸- قصه‌گویی براساس تصاویر مجزا
۱۸۸	۱-۹- قصه‌گویی با استفاده از اشیاء
۱۸۹	۱-۱۰- قصه‌سازی بر اساس یک کلمه
۱۹۰	— فعالیت‌های یادگیری پایه‌دوم
۱۹۰	۱-۲- ارتباط رودررو

- ۱۹۱- ۲-۲- کلمه سازی
- ۱۹۲- ۲-۳- توضیح و توصیف مکان آشنا
- ۱۹۳- ۲-۴- بیان خاطرات دور
- ۱۹۳- ۲-۵- صحیح خوانی قصه
- ۱۹۵- ۲-۶- تماشای نقالی
- ۱۹۵- ۲-۷- صحیح گویی قصه
- ۱۹۶- ۲-۸- قصه گویی بر اساس تصاویر ترکیب (کولاژ) شده
- ۱۹۸- ۲-۹- قصه گویی با صداهاى لازم
- ۱۹۹- ۲-۱۰- قصه سازی بر اساس چند کلمه
- ۲۰۰- فعالیت های یادگیری پایه سوم
- ۲۰۰- ۳-۱- معرفی کردن
- ۲۰۱- ۳-۲- جمله سازی
- ۲۰۲- ۳-۳- توضیح و توصیف مکان دور
- ۲۰۲- ۳-۴- بیان خاطره همراه با تصویر
- ۲۰۳- ۳-۵- لحن خوانی قصه
- ۲۰۴- ۳-۶- تماشای نقالی
- ۲۰۵- ۳-۷- قصه گویی با تنوع لحن
- ۲۰۶- ۳-۸- قصه گویی تصویری با تنوع لحن
- ۲۰۷- ۳-۹- قصه گویی همراه با موسیقی
- ۲۰۸- ۳-۱۰- قصه سازی بر اساس اشیاء - ۱

الف) دانستنی‌های معلم

بخشی از محتوای برنامه درسی هنر، **قصه‌گویی** است. برای اجرای این بخش در کلاس، آشنایی اجمالی با ادبیات کودکان، چگونگی انتخاب قصه و آشنایی با هنر قصه‌گویی لازم است. گفتنی است که در این بخش، قصه، ابزاری برای انتقال فرهنگ شفاهی و ایجاد ارتباط کلامی و غیرکلامی مؤثر بین دانش‌آموزان است که با هدایت معلم شکل می‌گیرد و جریان می‌یابد. هم‌چنین، محملی است که با تقویت زمینه تخیل، بستر تلفیق سایر رشته‌های هنری برنامه را فراهم می‌آورد.

۱- اهمیت قصه و جایگاه آن

قصه و قصه‌گویی، موضوعی آشنا برای همه انسان‌ها در همه روزگاران و جوامع است. انسان‌ها در سفر و حضر، در غم و شادی، در تنهایی و جمع و حتی در گیرودار جنگ‌ها و بحران‌های زندگی با قصه همراه و مأنوس بوده‌اند؛ به همین علت، قصه را هم‌زاد انسان و زمان شکل‌گیری نخستین قصه‌ها را روزهای آغازین زندگی انسان در زمین، می‌دانند.

قصه، تنها، فاتح دنیای کودکان نیست بلکه بزرگ‌سالان نیز در لحظه شنیدن یا خواندن قصه، درست مثل کودکان، با قصه جاری و همراه می‌شوند و صمیمیت و صفای کودکانه می‌یابند. پادشاهان ایرانی قصه‌گویانی داشته‌اند که در لحظه اندوه یا شادی و به‌ویژه هنگام خواب به آن‌ها آرامش می‌بخشیده‌اند. شهرزاد قصه‌گو در هزار و یک شب نمونه‌ای از این قصه‌گویان است.

«در کتاب‌های آسمانی با شیوه‌ای خاص، داستان‌هایی برای عبرت، تذکر، هدایت و انذار مطرح شده است؛ تورات، انجیل و قرآن سرشار از داستان‌هایی هستند از انبیا، اقوام و تمدن‌هایی که آمده‌اند و رفته‌اند و زندگی آن‌ها چراغ راه دیگر انسان‌ها شده است». (محمدرضا سنگری، ۱۳۷۳)

اصطلاح «قصه» در این نوشتار شامل همه اصطلاحات دیگر چون افسانه، حکایت و داستان نیز می‌شود. گاه عنوان داستان، افسانه، حکایت و قصه را به جای هم به کار می‌برند. در این نوشتار، قصه، عنوانی کلی برای همه سخنان یا نوشته‌هایی است که ساختی روایی همراه با حوادث و ماجراهای خیالی یا واقعی دارند. «در تعریف قصه می‌توان گفت: سخن یا نوشته‌ای است از روزگاران قدیم که در آن شخصیت‌های گوناگون خیالی یا واقعی، ماجراهایی می‌آفرینند. قصه‌ها از روزگاران قدیم برای آموزش، انتقال تجربه‌ها و تاریخ هر قوم از نسلی به نسل دیگر پدید آمده‌اند». (فرهنگ نامه ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶)

«منظور از افسانه، داستانی است که در آن انسان‌ها، جانوران، اشیا یا موجودات تخیلی، ماجراهای گوناگون باورنکردنی به وجود می‌آورند؛ برای نمونه، در بعضی از افسانه‌ها، از قالیچه یا تخت یا بال‌هایی سخن گفته شده است که انسان به کمک آن‌ها به پرواز درآمده است. اگرچه پرواز انسان با این وسیله‌ها

واقعیت ندارد ولی بیانگر آرزوی انسان برای کاستن از رنج سفر و گاهی پاسخ‌گوی کنجکاوی‌های اوست». (فرهنگ‌نامه ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶)

«داستان به نوشته‌ای گفته می‌شود که در آن، نویسنده فکر اصلی خود را در قالب حکایتی به خواننده ارائه دهد؛ خواه این داستان کاملاً جنبه تخیلی و غیرواقعی داشته باشد و خواه واقعیات زندگی در آن بارنگ و روغن تخیل و پرداخت نویسنده، آرایش دیده باشد». (لیلی ایمن و توران خمارلو، ۱۳۵۶)

در ادبیات سنتی ما، ماجراهایی کوتاه، به نثر و نظم، مستقل یا در ضمن موضوعات، در کتاب‌ها ذکر می‌شده است که به آن‌ها «حکایت» می‌گفته‌اند. در کتاب‌هایی چون گلستان و بوستان سعدی، مثنوی مولانا و بهارستان جامی از این حکایات فراوان می‌توان یافت.

۲- کارکردهای قصه برای کودکان

کودکان شیفته قصه و قصه‌گویی هستند و قصه، تأثیری عمیق بر روان، زبان، رفتار و شخصیت کودک می‌گذارد. برخی تأثیرات قصه بر کودکان عبارت‌اند از:

۱- زبان‌آموزی: قصه‌ها، کودک را با واژگان، اصطلاحات، نام‌ها، ضرب‌المثل‌ها و... آشنا می‌سازند و از این راه، علاوه بر ایفای نقش مهم و جدی در زبان‌آموزی، فرصت خوبی برای اصلاح لغزش‌ها و اشکالات زبانی ایجاد می‌کنند.

در کنار قصه‌گویی می‌توان از کودکان خواست تا مثلاً بگویند که نام قهرمان چه بوده، از کجا حرکت کرده، چه دیده، چه گفته و چه انجام داده است، در قصه چه عناصر دیگری وجود داشته و... و قصه‌گو چه ویژگی‌ها و قصه چه روندی داشته است. با طرح این سؤال‌ها در پایان قصه، می‌توان به کودکان کمک کرد تا درباره فضای قصه، قهرمانان قصه و حوادث قصه گفت‌وگو کنند.

۲- انتقال مفاهیم: قصه به علت کشش، زیبایی و نقشی که در برانگیختن حس کنجکاوی دارد، می‌تواند بسیاری از مفاهیم را به کودک منتقل کند. هم‌چنین با انتقال مفاهیم، به روش غیرمستقیم، نه تنها باعث جذب بهتر و سریع‌تر مفاهیم به ذهن و زبان کودک می‌شود بلکه فهم آن‌ها را عینی‌تر و ساده‌تر می‌سازد؛ به همین دلیل، قصه‌گویی از جدی‌ترین و بنیادی‌ترین روش‌های انتقال مفاهیم به دنیای مخاطبان، به ویژه کودکان، به‌شمار می‌آید. مفاهیم ساده علمی، طبیعی و حتی معنا و مفهوم واژگان را طی قصه و گاه بدون نیاز به توضیح، می‌توان منتقل کرد.

۳- تقویت حس کنجکاوی: قصه‌ها به علت دربرداشتن زنجیره حوادث، کودک را وا می‌دارند که به تعقیب حوادث بپردازد یا آن‌چه را در قصه می‌شنود، در دنیای بیرون جست‌وجو کند. کودک پس از شنیدن قصه، انگیزه‌های بیشتر و کنجکاوی افزون‌تری برای چنین کاری پیدا می‌کند. گفتنی است که ما باید

از نیرو و انگیزه‌ای که قصه در کودکان ایجاد می‌کند، بهره‌گیری و استفاده کنیم.

۴— پرورش قدرت تخیل و خلاقیت: در قصه‌ها عنصر تخیل بسیار قوی و مؤثر است؛ در بسیاری از قصه‌ها، عناصر تخیلی حضوری برجسته دارند. تخیل کودک با شنیدن و خواندن داستان پرورش می‌یابد. گاه دیده شده است که کودک هنگام بازگو کردن داستانی که شنیده است، به دخل و تصرف در آن می‌پردازد یا داستانی بر همان مبنا می‌سازد. اگر این تخیل جهت داده شود، راه برای کشف استعداد کودکان در زمینه‌های ادبی و هنری هموار می‌گردد. قصه‌گویی، یکی از بهترین راه‌های کشف توان و استعداد کودکان است. از منظر دیگر، کودکان هنگام گوش دادن به قصه، عناصر، فضا و حوادث آن را در ذهن خویش می‌آفرینند و معمولاً خود را در قالب قهرمان قصه قرار می‌دهند؛ به این ترتیب، حداقل تا پایان قصه غرق تخیل در آن‌اند. با طرح پرسش‌هایی در پایان قصه، می‌توان این فضای تخیل و تجسم خلاق را وسعت و عمق بخشید. همراهی یک نغمه مناسب نیز به وسعت دامنه و عمق تخیل کمک می‌کند. برای ثبت این فضا که خود زمینه‌ساز بروز استعدادها و خلاقیت کودکان است، می‌توان نقاشی برای قصه، کاردستی مناسب قصه و نمایش آن قصه را در زمره فعالیت‌های هنری پس از قصه قرار داد.

۵— آشنایی با واقعیت‌های زندگی: کودک با شرکت کردن در تجربه‌های تلخ و شیرین قهرمانان قصه، با واقعیت‌ها آشنا می‌شود و روش‌های مواجهه با مشکلات را درمی‌یابد. به قول شارل پرو: «کودکان را می‌توان از طریق قصه‌های دل‌چسب و دوست‌داشتنی متناسب با توانایی‌های آنان با واقعیت‌های زندگی آشنا کرد. آن‌ها در موقع گوش دادن به قصه، مفاهیم پنهان در لابه‌لای واژه‌ها را درک می‌کنند؛ هنگامی که قهرمان داستان در مرداب بدبختی غوطه می‌خورد، آن‌ها غمگین و نگران می‌شوند و وقتی که به جاده خوشبختی قدم می‌گذارد؛ فریادی از شوق برمی‌آورند و اگر بخت با شخصیت بد داستان یار شود، بی‌صبرانه انتظار می‌کشند تا او به سزای کارهای زشتش برسد؛ این‌ها همه دانه‌هایی است که در دل کودکان کاشته می‌شود و تأثیر آن، بروز حرکاتی از سر شادی یا غم است که خود، نشان از بارور شدن ذهن آن‌ها دارد». (فرهنگ نامه ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶)

۶— انتقال ارزش‌ها: همراهی با قهرمانان قصه، باعث می‌شود که صفات، فضیلت‌ها و ارزش‌های آنان با روح و جان کودک آمیخته شود. وقتی قهرمان به علت خوبی، صداقت و بخشش مورد حسد یا ستم واقع می‌شود و سرانجام، همین ویژگی او را نجات می‌دهد، عشق‌ورزی به این ارزش‌ها، همچون بذری در نهاد کودک افشاندن می‌شود و میل به گریز و پرهیز از کسانی که زشتی‌ها و بدی‌ها را منتشر می‌کنند؛ نیز در وجود او بارور می‌گردد.

۷— اصلاح رفتار: قصه‌ها می‌توانند به اصلاح، بهبود و تغییر رفتار کمک کنند؛ به عبارت دیگر، مقصد قصه، عبرت‌آموزی بوده است. تردیدی نیست که اگر در پایان قصه، باب موعظه و نصیحت باز نشود و قصه

خود، آموزنده و عبرت‌آموز باشد، چنین تأثیری را به صورت پنهان و پیدا در رفتار کودک خواهد داشت.

۸- تعامل اجتماعی: اگر کودکان در جریان قصه فعال شوند و حتماً قبل از گفتن قصه، از آن‌ها بخواهیم که در پرسش و پاسخ‌های بعد از قصه شرکت کنند و نظر خود را در مورد قصه و قصه‌گو بگویند، توجه و دقت شنوایی آن‌ها تقویت می‌شود. هم‌چنین، زمینه‌ای فراهم می‌شود که آن‌ها با سخن گفتن و بیان احساسات، شیوه‌های ارتباط با دیگران را تمرین کنند. این شیوه، به‌ویژه برای کودکان خجالتی و انزواطلب بسیار کارا و مؤثر است.

۹- پیوند فرهنگی: قصه‌ها عامل انتقال میراث فرهنگی و پیوند میان امروز و گذشته‌اند. کودکان با شنیدن قصه‌ها به آرمان‌ها، آرزوها، رنج‌ها و شادی‌ها، باورها و نوع زندگی گذشتگان پی می‌برند. گویی، قصه‌ها پلی هستند که کودکان امروز را به روزگار گذشته می‌برند. قصه‌ها نوعی آموزش تاریخی نیز هستند، چون از لابه‌لای آن‌ها، تصویری از گذشته فراروی خواننده یا شنونده قرار می‌گیرد.

۳- ما، کودکان و قصه‌ها

دنیای قصه، دنیایی رنگین، شیرین و دل‌پذیر است؛ دنیای آرزوها، آرمان‌ها، شادی‌ها و غم‌ها. بهتر است بگوییم نبض زندگی و زیبایی در قصه‌های کودکان می‌تپد. کودکان قصه‌ها و قصه‌گویان را دوست دارند و با اشتیاق و لذت به آن‌ها گوش می‌سپارند.

بزرگ‌ترها به رشد، شکوفایی، سلامت روانی و آینده‌ای روشن و زیبا برای کودکان‌شان می‌اندیشند ولی گاه، آن‌چه را در این شکوفایی و بالندگی می‌تواند مؤثر باشد، نمی‌شناسند و به تحمیل دنیای خویش، احساسات و خواسته‌های خود به کودکان می‌پردازند.

هر قصه‌ای را نباید برای کودکان تجویز کرد قصه‌های کودکان باید

۱ هم‌خوان با احساسات و علایق کودکان و هماهنگ با فضای ذهنی آنان باشند. داستان‌های بزرگسالانه یا کاملاً مبتنی بر منطق بزرگسالان، کشش و جاذبه چندانی برای کودکان ندارند.

۲ دارای ساخت داستانی مناسب کودکان باشند، در کودک انگیزه تعقیب ماجراها را ایجاد کنند، هیجان‌انگیز باشند و از منطق داستانی تبعیت کنند.

۳ کوتاه و جذاب باشند؛ درست است که قصه‌های پرکشش و جذاب، طولانی هم می‌توانند باشند ولی قصه کودکان باید کوتاه باشد.

۴ ساده باشند و در آن‌ها از مطرح کردن شخصیت‌های متعدد، حوادث تودرتو و طرح پیچیده و مبهم خودداری شود.

۵ با ظرفیت روانی مخاطب و شرایط زمانی که در آن قصه بیان می‌شود، هماهنگ باشند.

۶ با مخاطبان خود هم خوانی فرهنگی داشته باشند، ممکن است در یک قصه عناصری حضور داشته باشند که به علت ناهم خوانی فرهنگی، درک و در نتیجه، جذب ذهن و روان کودک نشوند.

۷ به گونه‌ای باشد که کودک، نتواند از همان آغاز، انتهای آن را حدس بزند. کودکان معمولاً چنین قصه‌هایی را دوست ندارند.

۸ در مخاطب تأثیر مثبت داشته باشند و رفتارهای منفی را در او دامن نزنند؛ مثلاً ترس را به جای شجاعت، دشمنی را به جای ایجاد روحیه دوستی و خودخواهی و حسادت را به جای بخشندگی و کمک، در او ایجاد نکنند.

به هر حال، خلق و حتی انتخاب قصه کودکانه – آن گونه که برخی انگاشته‌اند – کاری ساده نیست. در انتخاب قصه برای کودکان، باید جهان مستقل آنان را شناخت و به آن ارج نهاد. در قصه‌های کودکانه که به مثابه آثار هنری هستند، احساسات قلبی، اندیشه‌های نمونه، آگاهی و دانش همه جانبه و آرمان‌های دوراندیشانه کودکان در نظر گرفته می‌شود. موضوع این قصه‌ها از واقعیت‌های زندگی نشأت می‌گیرد. این قصه‌ها کوتاه، ساده و دارای طرح‌های هنرمندانه‌اند. کودکان قصه‌هایی را می‌پسندند که شیرین و جذاب، دارای حادثه و شگفت‌انگیز باشند. آن‌ها، هم قصه‌های خیالی و هم قصه‌های واقعی را می‌پسندند؛ قصه‌های مربوط به موجودات خیالی و نیز اشیاء و حیوانات عجیب و خارق‌العاده برای آن‌ها کشش و جذابیت فوق‌العاده‌ای دارد. کودکان قصه‌های عامیانه را نیز دوست دارند. پس، در انتخاب قصه‌های بومی و منطقه‌ای، به این ویژگی‌ها باید توجه کرد.

اگر کتاب قصه‌ای را برای قصه‌گویی برمی‌گزینیم یا آن را در اختیار کودک قرار می‌دهیم تا بخواند، لازم است که به تناسب تصویر، خط، اندازه حروف، اندازه کتاب و دیگر ویژگی‌هایی که کتاب کودک باید از آن‌ها برخوردار باشد، توجه کنیم. متأسفانه، کتاب‌هایی که حداقل معیارها را مراعات نمی‌کنند و به سودای کسب سود بیشتر، ناسازگارترین کتاب‌ها از نظر محتوا و ساخت را به نام کودک عرضه می‌کنند، کم نیستند. تصاویر یک کتاب قصه باید بار فرهنگی آن، نوع، زمان و موقعیت قصه را رعایت کنند. رنگ‌ها و سبک نقاشی نیز باید با بافت و ساخت قصه هم خوانی و هماهنگی داشته باشد.

اگر قرار است که بعد از قصه برنامه نقاشی برای قصه اجرا شود، نباید کودکان کتاب قصه، جلد و تصاویر آن را ببینند؛ زیرا از نقاشی‌های روی جلد و داخل کتاب الگو می‌گیرند و این امر، تخیل و خلاقیت آن‌ها را محدود می‌کند.

۴- مقدمات و شرایط قصه‌گویی

اگر قصه‌پردازی و داستان آفرینی هنر باشد، قصه خوانی و قصه‌گویی به شکل درست، زیبا و مؤثر نیز

به همان اندازه هنری و هنرمندانه است. چه بسیار قصه‌های موفق که قربانی عرضه بد می‌شوند و چه بسیار قصه‌های متوسط که اجرای موفق و بیان هنرمندانه، تصویری دیگر از آن‌ها در ذهن ایجاد می‌کند. شاید مهم‌تر از قصه، قصه‌گو یا کسی است که قصه را می‌خواند. بنابراین، تمرین قصه‌گویی و تسلط بر آن، دوست داشتن قصه و قصه‌گویی، قصه‌شناسی و شناخت دنیای کودک از ضرورت‌های کار قصه‌گویی هستند. هنگامی که قصه‌گو برای قصه گفتن آماده می‌شود، به ارکان قصه و قصه‌گویی توجه می‌کند. این ارکان عبارت‌اند از:

۱ انتخاب قصه مناسب

۲ زمان و فضای مناسب قصه‌گویی

۳ شنوندگان قصه

۴ قصه‌گو و آمادگی روانی و ظاهری او

۵ ابزار و لوازم قصه‌گویی.

● قصه‌گو باید

۱ قصه را خوانده باشد؛ اگر قصه را از کتاب می‌گوید، حتماً از قبل با آن آشنا شود تا هنگام قصه‌گویی،

درنگ‌ها، زیر و بم‌ها و فضاها مناسب کلامی را برای قصه خلق کند.

۲ قصه‌ای که انتخاب می‌کند، کوتاه و ساده باشد؛ چون کودک قدرت تمرکز دراز مدت ندارد و به قصه

طولانی گوش نمی‌دهد.

۳ قصه‌ای را که خود نیز دوست دارد، بگوید. کودک از خطوط چهره قصه‌گو، علاقه‌مندی او را

می‌خواند. احساسات قصه‌گو باید آن‌چنان باشد که کودک، علاقه، درک و فهم و لذت قصه‌گو را

از بیان قصه احساس کند.

۴ در حین گفتن قصه، از فضای قصه بیرون نرود. قطع کردن قصه، گفت‌وگو با دیگران، خوردن و

انجام دادن هر کار دیگری جز قصه‌گویی، سوءظن کودک را به این که قصه‌گو به قصه بی‌علاقه یا

کم توجه است، برمی‌انگیزد.

۵ صبور و با حوصله باشد؛ شتاب برای تمام کردن قصه به معنای بی‌علاقگی و بی‌توجهی به احساسات

کودکان است. اگر کودکان در لابه‌لای قصه پرسشی طرح کنند، قصه‌گو نباید بی‌حوصله یا عصبانی

شود. در عین حال، او باید از پاسخ دادن به پرسش‌هایی که در طول قصه به آن‌ها پاسخ داده می‌شود،

بپرهیزد. اما اگر دربابه که کودکان نکته‌ای را متوجه نشده‌اند، باید آن‌را به شکل کوتاه و رسا توضیح دهد.

۶ با تغییر صدا و حرکات سر، دست‌ها و بدن به تناسب شخصیت‌های قصه، قصه را برای شنوندگان

خود هر چه جالب‌تر، شیرین‌تر و دل‌پذیرتر کند. در عین حال، لازم است از حرکات اضافی که در

جریان قصه وقفه ایجاد می‌کنند، بپرهیزد.

- ۷ از به کار بردن تکیه کلام‌های نابه‌جا که در جریان قصه‌گویی نوعی «عایق» به حساب می‌آیند، پرهیزد. تکرار این تکیه کلام‌ها، ذهن را به جای تعقیب قصه، به تعقیب تکیه کلام‌ها می‌کشانند.
- ۸ با کودک رابطه عاطفی برقرار کند و فاصله خود را با او به حداقل برساند. نگاه، لبخند، ارتباط و حالات قصه‌گو، بار سنگینی را در انتقال و القای بهتر قصه به دوش می‌کشند.
- ۹ لحن و حرکات قصه‌گو در اوج قصه قوی باشد اما هر چه به انتهای قصه نزدیک می‌شود، باید لحن و حرکاتی آرامش بخش داشته باشد. در انتهای قصه نیز باید مراقب تأثیر قصه در روح و ضمیر کودکان باشد و به پرسش‌های احتمالی آن‌ها، پاسخ‌های مناسب بدهد.
- ۱۰ زبان و بیانی رسا – بدون لهجه و عیوبی چون، لکنت زبان و صدای تودماغی – داشته باشد؛ زیرا در غیر این صورت، ممکن است به قصه و مخاطبان آن لطمه وارد شود. البته صاحبان لهجه در مناطق خود ممکن است با استفاده از زبان محلی برای قصه‌گویی، فضایی بهتر و مؤثرتر بسازند.
- ۱۱ لباس مناسب بپوشد و ظاهری دل‌چسب و آراسته داشته باشد.
- ۱۲ از گفتن و خواندن قصه‌هایی که بدآموزی دارند و به خصلت‌های ناپسندی چون حسادت، حساسیت، دروغ‌گویی، آزار و اذیت دیگران دامن می‌زنند یا در اعتقادات درست، تردید و تزلزل ایجاد می‌کند، پرهیزد.
- ۱۳ در گزینش قصه، به زمان و فضایی که در آن قصه می‌گوید، توجه کند. در این‌جا منظور از زمان، محدودیت زمان کلاس درس و منظور از فضا، کلاس، حیاط مدرسه یا هر جای دیگری است که قصه در آن‌جا گفته می‌شود.
- ۱۴ قصه را به شکلی مناسب شروع و تمام کند. در سنت قصه‌گویی ما، یکی بود، یکی نبود یا روزی بود، روزگاری بود جمله‌های ورودی به قصه‌اند. پایان قصه‌ها نیز مهم است. معمولاً قصه ما به سر رسید، کلاغه به خونه‌ش نرسید حسن ختام بسیاری از قصه‌های کودکان ایرانی است. قصه‌گو به ابتکار خود می‌تواند از این جمله‌ها یا هر جمله‌ای که مناسب باشد، بهره بگیرد.
- ۱۵ با درنگ و سکوتی کوتاه مدت، پس از عبور از یک حادثه داستان یا در موقعیت مناسب، به نوعی ذهن کودک را فعال کند. سکوت، لحظه بیهودگی برای کودک نیست بلکه لحظه فعال شدن ذهن است تا به آن‌چه شنیده است یا خواهد شنید، بیندیشد و آن‌چه را دوست داشتنی است، مزه مزه کند.

جدول فعالیت های قصه گوایی دانش آموزان دوره ابتدایی

ششم	پنجم	چهارم	سوم	دوم	اول	پایه	سرفصل	ردیف
■ ارتباط معنایی	■ ارتباط معنایی	■ ارتباط طنز	■ معرفی کردن	■ ارتباط رودرو	■ در معرض تماشا	■ ارتباط و مواجعه	آمادگی برای قصه گفتن	۱
– قضیه چه؟	– طرح معما	– لطیفه گوئی	– کی هستم؟	– سلام و پاسخ	– چه شکلیه؟	– رویه رو شدن یا دیگران		۲
■ سؤال درباره کلمات	■ توضیح درباره کلمه	■ جمله سازی با کلمه مجهول	■ جمله سازی	■ کلمه سازی	■ ادای حروف	■ بیان جملات		۳
– معنای کلمه	– کلمه چه؟	– کلمه رو پیدا کن!	– به کلمه و چند جمله	– به حرف و چند کلمه	– هر کی به حرف	– آماذگی برای حرف زدن	قصه گوایی	۴
■ توصیف اخلاق و روحیات	■ توصیف رفتار اشخاص	■ توصیف اشخاص	■ توصیف مکان دور	■ توصیف مکان آشنا	■ توصیف مکان نزدیک	■ توضیح و توصیف		۵
– چه جور آدمیه؟	– چی می کنه؟	– این شکلیه	– اون چا چه شکلی بوده؟	– اون چا چه شکلیه؟	– کلاس چه شکلیه؟	■ صحبت درباره پیرامون		۶
■ خاطره همراه با نقش	■ خاطره همراه با احساس	■ خاطره همراه با تقلید	■ خاطره و تصویر	■ بیان خاطرات دور	■ بیان خاطرات نزدیک	■ خاطره گوئی	فرا تر از قصه گوئی (بیشترفته)	۷
– خاطره بازی	– خاطره و احساس	– خاطره و تقلید	– خاطرات مصور	– با رسال همین روزا	– دیروز و امروز	■ بیان رویدادهای خاص		۸
■ قصه خوانی با نمایش	■ قصه خوانی با احساس	■ قصه خوانی با تقلید	■ لحن خوانی قصه	■ صحیح خوانی قصه	■ ساده خوانی قصه	■ قصه خوانی		۹
– قصه خوانی نمایشی	– قصه خوانی احساسی	– قصه خوانی تقلیدی	– با لحن بخوان!	– درست بخوان!	– فقط بخوان!	■ خوانش قصه از روی متن	فرا تر از قصه گوئی (بیشترفته)	۱۰
■ بیان به شیوه نقالی	■ خواندن نمایشی متون	■ خوانش متون کهن	■ تماشای نقالی	■ تماشای نقالی	■ *	■ نقل و روایت		۱۱
– اجرای نقالی	– خوانش نمایشی	– خوانش متن	– تماشای حضوری نقالی	– تماشای فیلم نقالی	– فقط بگو!	■ آشنایی با نقالی و روایت گری		۱۲
■ قصه گوئی با نمایش	■ قصه گوئی با احساس	■ قصه گوئی با تقلید	■ قصه گوئی با لحن	■ صحیح گوئی قصه	■ ساده گوئی قصه	■ قصه گوئی	فرا تر از قصه گوئی (بیشترفته)	۱۳
– قصه گوئی نمایشی	– قصه گوئی احساسی	– قصه گوئی تقلیدی	– با لحن بگو!	– درست بگو!	– فقط بگو!	■ بیان سلیس و شیوای قصه		۱۴
■ مشاهده و اجرای پرده خوانی	■ مشاهده و اجرای پرده خوانی گروهی	■ قصه گوئی با عروسک	■ قصه گوئی با موسیقی	■ قصه گوئی با صدا	■ قصه گوئی با اشیا	■ تصویر خوانی		۱۵
– پرده خوانی فردی	– پرده خوانی گروهی	– قصه و عروسک	– قصه و موسیقی	– قصه و صداها	– قصه و شیء	■ قصه گوئی با تصویر/ پرده	فرا تر از قصه گوئی (بیشترفته)	۱۶
■ قصه گوئی اقتباسی	■ بازخوانی قصه آشنا	■ قصه گوئی با عروسک	■ قصه گوئی با موسیقی	■ قصه گوئی با صدا	■ قصه گوئی با اشیا	■ قصه گوئی اقتباسی		۱۷
– خلق قصه جدید	– تغییر عناصر قصه	– قصه و عروسک	– قصه و موسیقی	– قصه و صداها	– قصه و شیء	■ قصه سازی		۱۸
						■ قصه سازی (بدها)		۱۹

(ب) فعالیت‌های یادگیری

مجموعه فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در ساعت درس هنر انجام می‌دهند تا به اهداف کلی درس هنر در بخش «قصه و قصه‌گویی» برسند، با عنوان فعالیت‌های یادگیری آمده است. برای سهولت اجرای این برنامه، به معلم توصیه‌هایی می‌شود تا او بتواند فرصت‌های یادگیری مناسبی را برای کلاس فراهم آورد.

شرح فعالیت‌های قصه‌گویی دانش‌آموزان

(۱) ارتباط و مواجهه (روبه‌رو شدن با دیگران)

قصه‌گویی یک فعالیت ارتباطی بین شخص (قصه‌گو) با دیگری یا دیگران (مخاطب) است. بنابراین علاوه بر مهارت‌های بیانی و تسلط بر متن قصه (که در ادامه خواهد آمد)، شیوه ارتباط و مواجهه قصه‌گو با دیگران در موفقیت او تأثیر مهمی دارد. در این بخش ابتدا فعالیت‌هایی برای تقویت مهارت ارتباط و مواجهه با مخاطب (دانش‌آموزان) ارائه می‌شود. این فعالیت‌ها از ارتباط‌های ساده شروع می‌شود و به مرور به فعالیت‌های گسترده‌تر می‌رسد.

(۲) ساخت و بیان جملات (آمادگی برای حرف زدن)

قصه‌گویی بیان صحیح قصه است که آن را راوی یا قصه‌گو ارائه می‌کند. هر قصه از مجموعه جملها ساخته شده است که با قرار گرفتن در کنار هم اتفاق یا رویدادی را بیان می‌کنند. پس مقدمه قصه‌گویی را می‌توان بیان درست جملات دانست. از آن‌جا که هر جمله از مجموعه کلمات و هر کلمه از دو یا چند حرف از حروف الفبا تشکیل شده است، برای آغاز مبحث ساخت و بیان جملات در قصه‌گویی، ابتدا از فعالیت‌های مربوط به ادای حرف و کلمات شروع می‌کنیم و سپس به ساخت و بیان جملات خواهیم پرداخت.

(۳) توضیح و توصیف (صحبت درباره پیرامون)

قصه، هنر توصیف‌های زیباست. بنابراین خوب است دانش‌آموزان پیش از آغاز قصه‌گویی با روش توصیف کردن آشنا شوند. در این جهت توصیف پیرامون شاید آغاز خوبی باشد. وقتی دانش‌آموزان تشویق می‌شوند پیرامونشان را توصیف کنند، علاوه بر آشنایی با هنر توصیف و حرف زدن درباره محیط پیرامون، دقت و توجه آنها به محیط اطراف بیشتر می‌شود.

پیرامون ما پر است از مکان‌های مختلف در دور و نزدیک و همین‌طور اشخاص گوناگون با حالات و رفتارهای خاص که همگی قابل توصیف و بازگویی هستند. فعالیت‌های توصیفی از مکان نزدیک شروع و به حالات و رفتار اشخاص ختم می‌شود.

۴) خاطره‌گویی (بیان رویدادهای خاص)

خاطرات در زندگی معمولاً رگه‌ها و ته‌مایه‌هایی از قصه و داستان در خود دارند، چون مربوط به اتفاقاتی می‌شوند که از مسائل روزمره فراتر می‌روند. ما معمولاً خاطراتی را به یاد می‌آوریم که مربوط به اتفاقات غیرمعمول و خاص زندگیمان است و این اتفاقات غیرمعمول آغاز تمام قصه‌هاست. قصه‌ها زمانی آغاز می‌شوند که در روند معمول زندگی خلل یا رویدادی غیرعادی اتفاق می‌افتد. از طرف دیگر، معمولاً شنیدن خاطرات دیگران را دوست داریم، چرا که علاوه بر جنبه داستانی، ما را با تجربه‌ای تازه مواجه می‌کند که در بسیاری اوقات می‌تواند برایمان جالب و هیجان‌انگیز باشد. بیان خاطره هم به نوعی به اشتراک گذاشتن یک تجربه است که خاطره‌گویی را به تبادل تجربه با دیگران تبدیل می‌کند. بنابراین، خاطره‌گویی می‌تواند زمینه بسیار خوبی را برای قصه‌گویی فراهم کند، چرا که در بسیاری از جنبه‌ها شبیه به قصه‌گویی است.

۵) قصه‌خوانی (خوانش قصه از روی متن)

قصه‌گویی فعالیتی فراتر از قصه‌خوانی صرف است، اما هر قصه‌ای پیش از این که در قالب قصه‌گویی ارائه شود، باید به درستی خوانده و درک شود. فعالیت‌هایی که در قسمت قصه‌خوانی ارائه شده، مقدمه اطمینان بخشی برای قصه‌گویی است.

۶) نقل و روایت

هنر نقلی به عنوان قدیمی‌ترین شکل بازگو کردن قصه‌ها و داستان‌های حماسی یا مذهبی، در فرهنگ ایرانی ریشه‌ای دیرینه دارد. واژه «نقلی» در فرهنگ لغت، کلمه‌ای برگرفته از «نقل» است و به بیان یا بازگو کردن قصه یا داستان گفته می‌شود. در شکلی دیگر وقتی نقل برای روایت خود به تصاویر مرتبط با داستان که روی پرده‌های بزرگ رسم شده است، اشاره می‌کند، به آن «پرده‌خوانی» می‌گویند. متن نقلی می‌تواند شعر یا نثر باشد. در بیشتر موارد داستان‌های شاهنامه و قصه پهلوانان ایرانی موضوع نقلی هستند و در بعضی موارد وقایع مذهبی مانند داستان عاشورا به صورت نقلی یا پرده‌خوانی روایت می‌شود.

خود نقال، به عنوان شخصی که این داستان‌ها را تعریف می‌کند، به توانایی‌های خاصی نیاز دارد. به عنوان مثال نقال باید بتواند متن‌ها و شعرهای طولانی را حفظ کند و به خاطر بسپارد. همچنین، مهارت سخنوری طولانی و بی‌وقفه حرف زدن را داشته باشد. از دیگر خصوصیات لازم برای نقال این است که با دستگاه‌های موسیقی آشنا باشد و به صورت بداهه با آهنگی خاص سخن بگوید و به صدای خود فراز و فرود بدهد؛ به‌طوری که مخاطب را به شوق و هیجان وادارد و شنیدن نقالی را برای او جذاب سازد. از دیگر ویژگی‌های نقال، لباس سنتی او و داشتن چوب‌دستی (منتشاء) برای اشاره به تصاویر پرده‌های نقاشی یا استفاده از آن به‌عنوان ابزار روایتگری (شمشیر، نیزه، تیر و کمان، اسب و ...) است. همچنین نقال برای حرکات تیز و سریع و به کار بردن چوب‌دستی‌اش نیاز به آمادگی بدنی و اندام ورزیده دارد. فعالیت‌هایی که در قسمت نقل و روایت ارائه شده، بیشتر با هدف آشنایی دانش‌آموزان با این هنر قدیمی و کهن روایتگری و قصه‌گویی سنتی است.

۷) قصه‌گویی (بیان سلیس و شیوای قصه)

قصه‌گویی شاید یکی از کهن‌ترین هنرها در میان بشر باشد که باعث ارتباط و پیوند میان آدمیان شده است. چه بسا اولین گردهمایی‌ها و دورهم‌نشینی‌های انسان‌های نخستین به بهانه شنیدن قصه بوده باشد. در این رابطه، قصه‌گو (و هنرش قصه‌گویی)، نقش حلقه وصل را بازی می‌کند. کسی که قصه‌ای را (کتبی یا شفاهی) با بیان شیوای خود شنیدنی و جذاب می‌کند. موفقیت قصه‌گو به دو چیز بستگی دارد: یک) خوانش دقیق و عمیق قصه، دو) ارائه قصه با استفاده از مهارت‌های گفتاری به همراهی زبان بدن. فعالیت‌هایی که در این قسمت ارائه شده دانش‌آموزان را برای کسب مهارت‌های بالا آماده می‌کند.

۸- تصویرخوانی (قصه‌گویی با تصویر، پرده خوانی)

قصه‌گویی بیشتر فعالیتی گفتاری و شنیداری است. به این معنا که رابطه بین قصه‌گو و مخاطب بیشتر از طریق کلام و گفتار قصه‌گو و قوه شنوایی مخاطب اتفاق می‌افتد و آنچه در ذهن مخاطب شکل می‌گیرد، تصویری است که او براساس شنیده‌هایش از قصه‌گو و تجربه‌های دیداری‌اش می‌سازد. هرچند قصه‌گو علاوه بر گفتار، از حرکات و رفتارهایی هم برای ساختن فضای قصه و انتقال بهتر منظورش استفاده می‌کند، اما به‌هرحال وجه شنیداری این فعالیت بیشتر است. «تصویرخوانی» یا «قصه‌گویی تصویری» روشی در قصه‌گویی است که سعی دارد وجه دیداری این فعالیت را پررنگ کند و علاوه بر کلام و گفتار قصه‌گو، تصویر یا تصاویری را هم مربوط به قصه به مخاطب ارائه دهد.

همان‌طور که در بخش نقالی گفته شد، گاهی نقالان برای روایت داستان خود از پرده‌های نقاشی شده مزین به تصاویری از فرازهای مختلف قصه‌شان استفاده می‌کردند که به آن پرده خوانی می‌گفتند. در این بخش سعی بر آن است که دانش‌آموزان به مرور با این روش از قصه‌گویی آشنا شوند.

۹- قصه‌گویی ابزاری (قصه‌گویی با ابزار لازم)

همان‌طور که در بخش قبل گفته شد، هر قدر بتوان قصه‌گویی را از ارتباطی شنیداری مبتنی بر کلمات صرف به تجربه‌ای دیداری و فراتر از کلمات نزدیک کرد، می‌تواند به اثرگذاری بیشتر فعالیت قصه‌گویی کمک کند. یکی از این راه‌های دیداری و تماشایی کردن قصه‌گویی و فراتر رفتن از دایره کلمات استفاده از ابزار و وسایل یا امکاناتی مثل صدا و موسیقی هنگام بیان قصه است که می‌تواند به جذابیت این فعالیت کمک کند.

در این بخش قرار است دانش‌آموزان به مرور با روش‌هایی برای استفاده از امکانات در قصه‌گویی آشنا شوند.

نکته : تمام فعالیت‌های این بخش می‌تواند به صورت گروهی (در گروه‌های دو یا سه نفری) هم قابل انجام باشد.

۱۰- قصه‌سازی (قصه‌گویی خلاق/ بداهه)

بداهه‌گویی یکی از مهارت‌های مهم در قصه‌گویی است که برای هر قصه‌گو لازم و ضروری است. یک قصه‌گو هر قدر هم به کارش مسلط باشد یا تمرین زیادی برای گفتن قصه‌اش داشته باشد، نمی‌تواند از اتفاقات پیش‌بینی نشده جلوگیری کند. بنابراین او باید همواره آمادگی هرگونه تغییر قصه یا روش قصه‌گویی‌اش را متناسب با شرایط پیش‌بینی نشده داشته باشد.

از سوی دیگر مهارت بداهه‌گویی باعث می‌شود قصه‌گو هر بار به فراخور شرایط، قصه جدیدی را روایت کند و این باعث پویایی در کار و تنوع در شیوه روایت شود.

از همه این‌ها گذشته، روح هنر و ذات دانش‌آموزان با تنوع و نوآوری عجین است. پس چه خوب است این خصلت ذاتی در هنر و در نهاد دانش‌آموزان در فعالیتی مثل قصه‌گویی کودکان و نوجوانان که هم هنر است و هم با دانش‌آموزان مرتبط است، جدی گرفته شود تا هم باعث نوآوری و پویایی در این هنر شود و هم دانش‌آموزان را در مسیر خلاقیت و نوآوری پرورش دهد و از آنان انسان‌هایی خلاق برای آینده بسازد. در این بخش قرار است دانش‌آموزان به مرور با روش‌هایی برای توسعه بداهه‌گویی و خلاقیت در قصه‌گویی آشنا شوند.

پایه اول

۱-۱) «در معرض تماشا»

- نام فعالیت : «چه شکلیه؟»
- هدف فعالیت : توانایی مواجه شدن با دیگران و قرار گرفتن در معرض تماشا
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی روبه‌رو شدن با جمع، احساس مثبت از خویش و...
- شرح فعالیت :
- معلم مقابل دانش‌آموزان می‌ایستد و از آنها می‌خواهد خوب به او نگاه کنند و بعد به سؤالاتی که طرح می‌کند، پاسخ دهند. (مثلاً این که : «موهام چه رنگیه...؟ بلنده یا کوتاه...؟ به چشم‌هام نگاه کنین... می‌تونین رنگ چشم‌هام رو ببینین...؟ خب اون‌ها چه رنگی هستن...؟ به لباس‌هام نگاه کنین... چه لباس‌هایی پوشیدیم...؟ شلوارم چه رنگیه...؟ پیراهنم چطور...؟ کفش‌هام چی...؟» و...)
- حالا از دانش‌آموزان بخواهید دوبه‌دو به یکدیگر نگاه کنند و هرکدام درباره ویژگی‌های ظاهری دیگری توضیح دهند.
- نکته : اگر لازم دیدید می‌توانید در حین توضیح دادن هرکس، سؤالاتی مثل سؤالات بالا درباره شخص مقابل او مطرح کنید. یا اگر ویژگی‌ای دارد (مثلاً عینکی است یا لباس خاصی پوشیده و...) در این باره سؤال کنید.
- در مرحله بعد، دانش‌آموزان می‌توانند داوطلب شوند؛ به نوبت مقابل بقیه بایستند و دانش‌آموزان با نگاه کردن به او به سؤالات معلم پاسخ دهند.

۱-۲) «ادای حروف»

- نام فعالیت : «هر کی یه حرف»
- هدف فعالیت : ادای درست حروف با استفاده از مصوت‌های شش‌گانه
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان حروف در مقابل جمع، مشارکت در بیان حروف، احساس مثبت از خویش، و...
- شرح فعالیت :
- معلم روی تابلو پراساس حرف «آ» شش مصوت (صدا) برای بیان حروف را می‌نویسد. (آ آ ای اُ او)
- سپس از دانش‌آموزان می‌خواهد با یک بار نفس‌گیری هر شش مصوت را بیان کنند.
- نکته ۱ : برای جذاب شدن و هماهنگی دانش‌آموزان در ادای حروف، پیشنهاد می‌شود این کار با ضرب‌آهنگ مشخصی انجام شود. برای این منظور دانش‌آموزان می‌توانند هم‌آهنگ با معلم دست

بزنند یا روی میز یا صندلی ضرب بگیرند.

■ وقتی چند بار این کار تکرار شد، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به ترتیب هر کس حرفی را از حروف الفبا پیشنهاد بدهد و بقیه آن حرف را با شش مصوت تکرار کنند. (مثلا با حرف «ب» : با بِ بِ بی بُ بو)

■ **نکته ۲ :** دفعات تکرار بستگی به نظر معلم دارد.

■ **نکته ۳ :** پیشنهاد می‌شود نوبت به هر کسی رسید، بایستد و حرف مورد نظرش را بگوید و تا پایان دفعات تکرار حرف ایستاده بماند.

■ این فعالیت تا پایان تمامی حروف الفبا می‌تواند ادامه پیدا کند.

■ **نکته ۴ :** اگر تعداد دانش‌آموزان کلاس کمتر از تعداد حروف الفبا بود، این فعالیت می‌تواند دوباره از اولین نفر تکرار شود.

۳-۱) «توضیح و توصیف مکان نزدیک»

● نام فعالیت : «کلاس چه شکلیه؟»

● هدف فعالیت : دقت و توجه به اطراف و سخن گفتن درباره آن

● هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان منظور در مقابل جمع، مشاهده دقیق اطراف، بیان مشاهدات در قالب جملات توضیحی و توصیفی، آشنایی اولیه با شیوه توصیف و...

● شرح فعالیت :

■ ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید خوب به اطرافشان نگاه کنند و سعی کنند همه جای کلاس را دقیق ببینند.

■ سپس به نوبت یا به صورت داوطلب از دانش‌آموزان بخواهید یک به یک بایستند و درباره آن چه دیده‌اند سخن بگویند.

■ **نکته ۱ :** در ابتدای فعالیت، گفتن یک یا دو جمله یا اشاره به یک یا دو مورد کافی است.

■ در ادامه با طرح سؤال‌هایی مثل تعداد وسایل (میز و نیمکت‌ها، پنجره‌ها، تابلوها یا لامپ و کلید و بریزها و...) یا ابعاد و اندازه و یا رنگ و جنس و بافت در و دیوار و یا امکانات و وسایل اطراف، می‌توانید دقت دانش‌آموزان را بالا ببرید و همین‌طور با شیوه توضیح درباره اطراف و پیرامون آشنا کنید : «دیوارهای کلاس چه رنگیه...؟ چندتا پنجره تو کلاس هست؟ تابلوی کلاس از پنجره‌ها بزرگ‌تره یا کوچک‌تر...؟ اندازه در کلاس چقدره...؟ از چی ساخته شده...؟ میز و نیمکت‌ها از چی درست شده...؟ هر نیمکتی از چندتا تیکه (قطعه) تشکیل شده...؟ هر قطعه چطور به هم وصل شده...؟ و...»

- **نکته ۲:** هر بار برای پاسخ دادن از دانش‌آموزان بخواهید ابتدا اجازه بگیرند و بعد بایستند و پاسخ دهند و درضمن سعی کنند پاسخ‌ها را رو به تمام دانش‌آموزان کلاس بگویند نه فقط رو به شما.
- در ادامه با طرح سؤالات دیگری می‌توانید به شکل غیرمستقیم آنها را با نحوه توصیف پیرامون آشنا کنید کافی است از آنها بخواهید درباره ویژگی‌های وسایل و امکانات اطرافشان گفت‌وگو کنند یا بگویند هر وسیله آنها را یاد چه چیزی می‌اندازد یا شبیه چیست: «در کلاس چه شکلیه...؟ آیا در خونه شما هم این شکلیه...؟ در و پنجره با هم چه فرقی دارن...؟ تابلوی کلاس شبیه چیه...؟ فرق تابلو با پنجره چیه...؟ چرا تابلوی کلاس سفیده...؟ چرا مستطیله...؟ آگه دایره بود چی می‌شد...؟ نیمکت کلاس با نیمکت پارک چه فرقی داره...؟ فرقی با میبل توی خونه چیه...؟ و...»
- این فعالیت را تا جایی که دانش‌آموزان از آن استقبال می‌کنند، ادامه دهید. حتی در صورت لزوم می‌توانید این فعالیت را در چند جلسه ادامه دهید.

۴-۱) «بیان خاطرات نزدیک»

- نام فعالیت: «دیروز و امروز»
- هدف فعالیت: یادآوری و بیان اتفاقات خاص روزهای اخیر
- هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان مشاهدات در مقابل جمع، یادآوری گذشته و توجه به اتفاقات خاص، بیان مشاهدات در قالب داستانی، آشنایی اولیه با قصه‌گویی و...
- شرح فعالیت:
- معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به خاطره‌ای که امروز یا یکی دو روز پیش برایش اتفاق افتاده گوش کنند.
- سپس خاطره‌ای را بیان می‌کند.
- **نکته ۱:** این خاطره می‌تواند واقعی یا ساختگی باشد، اما اگر ساختگی است بهتر است محتمل و باورپذیر باشد.
- بعد از تعریف خاطره، معلم می‌تواند سؤال‌هایی مربوط به آن را مطرح کند. سؤال‌ها باید به گونه‌ای باشد که هم دقت و توجه دانش‌آموزان را بالا ببرد و هم آنها را با شیوه درست خاطره‌گویی (توجه به جزئیات و بیان دقیق اتفاقات) آشنا کند: «کدوم بخش از خاطره براتون جالب‌تر بود...؟ چه چیزی باعث این اتفاق شد...؟ چه عواملی به این اتفاق کمک کرد...؟ آیا می‌شد از چنین اتفاقی جلوگیری کرد...؟ چطور...؟ چه نتیجه‌ای از این اتفاق می‌گیریم...؟ و...»
- سپس معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد هر کس خاطره یا اتفاق بامزه‌ای را مربوط به روزهای اخیر دارد، بگوید.

نکته ۲ : بهتر است دانش آموزان برای گفتن خاطره نوبت بگیرند یا این کار به ترتیبی که دانش آموزان نشسته‌اند، انجام شود.

نکته ۳ : اگر دانش آموزان تمایل دارند می‌توانند رو به بقیه بایستند و خاطره خود را بیان کنند.

پس از پایان هر خاطره معلم درباره آن سؤال هایی می‌کند تا دقت دانش آموزان در یادآوری و بیان خاطره بیشتر شود.

نکته ۴ : بعضی از دانش آموزان ممکن است در لحظه، چیزی به یاد نیاورند یا از گفتن خاطره ترس و نگرانی داشته باشند. آنها را آزاد بگذارید، اما از آنان بخواهید هر وقت خاطره‌ای به یاد آوردند، بگویند؛ حتی اگر این آمادگی در روزی دیگر یا جلسه بعدی باشد.

۱-۵ «ساده خوانی قصه»

● نام فعالیت : «فقط بخوان!»

● هدف فعالیت : تهیه داستان و خواندن آن در مقابل دیگران

● هدف های فرعی فعالیت : جست‌وجو برای یافتن قصه‌ای مناسب، کسب توانایی خوانش قصه در مقابل جمع، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، آمادگی برای قصه‌گویی و...

● شرح فعالیت :

یک یا چند روز قبل از انجام این فعالیت از دانش آموزان بخواهید کتاب قصه‌ای را که دوست دارند، تهیه کنند و برای خواندن در کلاس، با خود بیاورند.

نکته ۱ : دانش آموزان می‌توانند از کتاب‌های موجود در خانه، مدرسه یا هر جای دیگر، یکی را انتخاب کنند، اما اگر قصه‌ای باشد که کمتر کسی آن را خوانده باشد بهتر است. برای این منظور دانش آموزان می‌توانند دو یا چند کتاب قصه با خود بیاورند و با نظرسنجی از دانش آموزان دیگر کتابشان را انتخاب کنند.

نکته ۲ : از آن‌جا که قرار است قصه‌های انتخاب شده در کلاس خوانده شود، از دانش آموزان بخواهید پیش از آمدن به کلاس چند بار قصه را بخوانند تا آمادگی خواندن در مقابل دیگران را داشته باشند.

سپس از دانش آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و قصه خود را بخوانند.

نکته ۳ : دقت کنید که فرایند قصه‌خوانی از همان زمان که دانش آموزان به دنبال قصه مناسب برای خواندن می‌گردند آغاز شده است، بنابراین آن‌چه در کلاس ارائه می‌شود، فقط بخشی از این فرایند است.

■ **نکته ۴ :** به دانش‌آموزان تأکید کنید عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم، بخشی از قصه است که حتماً باید قبل از خواندن متن کتاب گفته شود.

■ در طول خوانش قصه از دانش‌آموزان دیگر بخواهید کاملاً سکوت کنند و به قصه گوش بدهند.

■ **نکته ۵ :** در این بخش از فرایند قصه‌خوانی، تنها روان‌خوانی قصه اهمیت دارد؛ بنابراین در طول خوانش یا بعد از آن تمرکز روی مواردی مثل صحیح‌خوانی، تأکیدگذاری، لحن‌خوانی و ... نیازی نیست.

■ بعد از خوانش هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه مطرح کنید تا میزان دقت آنها ارزیابی شود.

■ همچنین می‌توانید فضایی برای گفت‌وگو درباره قصه میان دانش‌آموزان و خواننده قصه فراهم کنید؛ با این شرط که فضای ایجاد شده به ایرادگیری از شیوه خوانش قصه منجر نشود.

■ این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را بخوانند، ادامه دهید.

■ اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۷-۱) «ساده‌گویی قصه»

● **نام فعالیت :** «فقط بگو!»

● **هدف فعالیت :** خواندن قصه و بیان آن برای دیگران

● **هدف‌های فرعی فعالیت :** جست‌وجو برای یافتن قصه‌ای مناسب، کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان آن در مقابل جمع، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و ...

● **شرح فعالیت :**

■ یک یا چند روز قبل از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند برای بقیه تعریف کنند، چند بار تمرین کنند و برای انجام فعالیت آماده شوند.

■ **نکته ۱ :** دانش‌آموزان می‌توانند از کتاب‌های موجود در خانه، مدرسه یا هر جای دیگر و یا قصه‌هایی که شنیده‌اند یکی را انتخاب کنند اما اگر قصه‌ای باشد که کمتر کسی شنیده باشد بهتر است.

■ **نکته ۲ :** اگر قصه انتخاب شده به صورت مکتوب است بهتر است متن قصه هم همراه دانش‌آموزان باشد.

■ سپس از بچه‌ها بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و قصه خود را تعریف کنند.

- **نکته ۳ :** دقت کنید که فرایند قصه‌گویی از همان زمان که دانش‌آموزان به دنبال قصه مناسب برای تعریف کردن می‌گردند، آغاز شده است. بنابراین آنچه در کلاس ارائه می‌شود فقط بخش پایانی این فرایند است.
- **نکته ۴ :** به دانش‌آموزان تأکید کنید عنوان قصه و نام نویسنده (در صورتی که مشخص باشد) بخشی از قصه است که حتماً باید قبل از تعریف کردن آن گفته شود.
- در طول گفتن قصه از دانش‌آموزان دیگر بخواهید کاملاً سکوت کنند و به قصه گوش بدهند.
- **نکته ۵ :** در این بخش از فرایند قصه‌گویی، تنها بیان ساده قصه اهمیت دارد. بنابراین در طول قصه‌گویی و یا بعد از آن تمرکز روی مهارت‌های دیگر نیازی نیست.
- **نکته ۶ :** در طول بیان قصه دانش‌آموزان می‌توانند متن قصه را با خود داشته باشند و در صورت نیاز به آن مراجعه کنند.
- بعد از خوانش هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه از دانش‌آموزان بپرسید تا میزان دقت آنها ارزیابی شود.
- همچنین می‌توانید فضایی برای گفت‌وگو درباره قصه میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید؛ با این شرط که فضای ایجاد شده به ایرادگیری از شیوه بیان قصه منجر نشود.
- این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند، ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۸-۱) «قصه‌گویی بر اساس تصاویر مجزا»

- **نام فعالیت :** «قصه تصاویر»
- **هدف فعالیت :** بیان قصه همراه با نمایش تصاویر
- **هدف‌های فرعی فعالیت :** کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان آن در مقابل جمع، کمک گرفتن از تصاویر برای انتقال بهتر قصه، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و...
- **شرح فعالیت :**
- یک یا چند روز قبل از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند برای بقیه تعریف کنند، انتخاب کنند و برای انجام فعالیت آماده شوند.
- **نکته ۱ :** قصه‌ای که دانش‌آموزان انتخاب می‌کنند، حتماً باید دارای تعدادی تصویر باشد. هرچقدر قصه تصاویر بیشتری داشته باشد، بهتر است.

- **نکته ۲ :** اگر قصه انتخاب شده شفاهی و بدون تصویر است، از دانش‌آموزان بخواهید برای قصه مورد نظرشان چند تصویر نقاشی کنند و با خود بیاورند.
- سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و با نشان دادن تصاویر، قصه خود را تعریف کنند.
- **نکته ۳ :** به دانش‌آموزان بگویید نیازی نیست متن قصه را موبه‌مو حفظ کنند یا به آن مراجعه کنند. همین که بتوانند درباره تصویر که نشان می‌دهند، حرف بزنند، کافی است.
- **نکته ۴ :** به دانش‌آموزان تأکید کنید عنوان قصه، نام نویسنده و همچنین تصویرگر قصه بخشی از قصه است که حتماً باید قبل از تعریف کردن قصه گفته شود.
- در طول قصه‌گویی از دانش‌آموزان دیگر بخواهید علاوه بر سکوت کامل به قصه، تصاویر و رابطه بین آنها دقت کنند.
- بعد از ارائه هر قصه می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه و تصاویر مطرح کنید تا میزان دقت آنها ارزیابی شود.
- همچنین می‌توانید فضایی برای گفت‌وگو درباره قصه و تصاویر مربوط به آن میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.
- این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۹-۱) «قصه‌گویی با استفاده از اشیاء»

- **نام فعالیت :** «قصه و شیء»
- **هدف فعالیت :** بیان قصه همراه با شیء
- **هدف‌های فرعی فعالیت :** کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان آن در مقابل جمع، کمک گرفتن از اشیاء برای انتقال بهتر قصه، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و...
- **شرح فعالیت :**
- یک روز قبل از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند برای بقیه تعریف کنند، انتخاب کنند و چند بار آن را بخوانند و برای انجام فعالیت آماده شوند.
- ضمناً از دانش‌آموزان بخواهید یک یا دو شیء یا وسیله‌ای را که در قصه از آنها نام برده می‌شود، با خود بیاورند.

- **نکته ۱ :** به دانش‌آموزان تأکید کنید نیازی به آوردن وسایل بزرگ و سنگین نیست. بلکه تنها وسایلی را با خود بیاورند که در کیف مدرسه‌شان جا می‌شود. (مثل بشقاب، قاشق، بطری، عینک، تکه‌های چوب، شانه و قیچی و...) .
- **نکته ۲ :** اگر در قصه از وسایل زیادی نام برده می‌شود، بهتر است وسایلی انتخاب شود که بیشترین استفاده را دارد. در این باره مشورت و راهنمایی معلم می‌تواند کمک‌کننده باشد.
- سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و هم‌زمان با تعریف کردن قصه در زمان مناسب از اشیاء و وسایلی که با خود آورده‌اند، استفاده کنند.
- **نکته ۳ :** برای استفاده بهتر از وسایل، از دانش‌آموزان بخواهید تا حد امکان متن قصه را کنار بگذارند و فقط در صورت لزوم به آن مراجعه کنند.
- **نکته ۴ :** همانند قبل به دانش‌آموزان تأکید کنید عنوان قصه، نام نویسنده و همچنین تصویرگر بخشی از قصه است که حتماً باید قبل از تعریف کردن قصه گفته شود.
- بعد از ارائه هر قصه می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه و ابزار و وسایلی که در آن استفاده شده است، مطرح کنید تا میزان دقت آنها ارزیابی شود. (به طور مثال از دانش‌آموزان درباره اهمیت تک‌تک اشیاء سؤال کنید و این‌که اگر نباشند چه تغییراتی در قصه می‌افتد)
- همچنین می‌توانید فرصتی برای گفت‌وگو درباره قصه و وسایل مربوط به آن میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.
- این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند، ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۱۰-۱) «قصه‌سازی بر اساس یک کلمه»

- نام فعالیت : «قصه کلمه»
- هدف فعالیت : بیان قصه بر اساس یک کلمه پیشنهادی
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان در مقابل جمع، توانایی خلق قصه در لحظه، مشارکت در قصه‌سازی، توسعه خلاقیت ادبی، کسب مهارت قصه‌گویی، احساس مثبت از خویش و...
- شرح فعالیت :
- معلم کلمه‌ای را روی تابلو می‌نویسد. (مثلاً کلمه «کتاب»)
- **نکته ۱ :** کلمه مورد نظر ترجیحاً اسم باشد. (اسم شخص، اسم شیء، مکان و...) .
- **نکته ۲ :** این کلمه را دانش‌آموزان هم می‌توانند پیشنهاد بدهند تا از مشارکت آنها در فعالیت

استفاده شده باشد.

■ سپس معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به ترتیب پای تابلو بیایند، در مقابل بقیه بایستند و قصه کوتاهی براساس کلمه پیشنهاد شده بگویند.

■ **نکته ۳:** این کار در ابتدا بهتر است به صورت داوطلبانه انجام شود، یعنی هر کس داستانی به ذهنش می‌رسد داوطلب شود، سپس در مقابل بقیه بایستد و داستان را بگوید.

■ **نکته ۴:** برای این‌که دانش‌آموزان بتوانند به راحتی و با سرعت قصه‌ای بسازند، کافی است از آنها بخواهید به اتفاق یا حادثه‌ای فکر کنند که کلمه مورد نظر در آن نقش داشته باشد. استفاده از کلماتی مثل «ناگهان»، «خوش‌بختانه»، «بالأخره»، «متأسفانه»، یا کلماتی که شامل قید زمان می‌شوند مثل «وقتی»، «روزی»، «دیروز»، «پیش‌ب» و... که بار اتفاق و رویداد در خودشان دارند و یا واژه‌هایی مثل «اما»، «ولی»، «اگر» و... که می‌توانند وضعیتی را تغییر دهند یا دگرگون کنند، می‌تواند به این کار کمک کند. (سرانجام توانستم کتابی را که سال‌ها دنبالش بودم پیدا کنم، اما وقتی کتاب را خواندم چیزی که انتظارش را داشتم نبود.)

■ **نکته ۵:** اصرار نداشته باشید حتماً داستانی هرچند کوتاه بیان شود، همین‌که سخن از اتفاق یا رویدادی بشود و به کلمه مورد نظر اشاره شده باشد کافی است.

■ **نکته ۶:** بعد از بیان هر داستان، معلم می‌تواند درباره آن با دانش‌آموزان گفت‌وگو کند.

■ این فعالیت را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند، ادامه دهید.

■ اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با کلمات دیگری تکرار کنید.

■ **نکته ۷:** از این فعالیت می‌توانید به عنوان تکلیف خانه هم استفاده کنید. به این ترتیب دانش‌آموزان فرصت بیشتری برای خلق قصه‌ای جذاب‌تر دارند.

پایه دوم

۲-۱) «ارتباط رودرو»

- نام فعالیت: «سؤال و پاسخ»
- هدف فعالیت: توانایی مواجه شدن با دیگران و پرسش و پاسخ
- هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی روبه‌رو شدن با جمع، توانایی پاسخ دادن به سؤال، احساس مثبت از خویش و...

● شرح فعالیت :

- معلم مقابل دانش‌آموزان می‌ایستد. به آنها سلام می‌کند و دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند.
- سپس معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد برای پرسیدن سؤالی از او داوطلب شوند.
- معلم یکی از داوطلبان را انتخاب می‌کند و از او می‌خواهد سؤالش را بپرسد.
- نکته ۱ : چنانچه دانش‌آموزان در مورد نوع سؤال دچار تردید بودند معلم می‌تواند سؤال‌هایی را به عنوان مثال مطرح کند. («می‌تونین بپرسین دیشب شام چی خوردم؟ یا خونه مون کجاست؟ یا اسم پدرم چیه؟ و...»)
- وقتی فرد انتخاب شده سؤالش را پرسید، معلم پاسخ می‌گوید و سپس از همان فرد می‌خواهد تا روبه‌روی بقیه بایستد تا این بار از او سؤال کنند.
- فرد انتخاب شده همانند معلم، ابتدا سلام می‌کند و بچه‌ها پاسخ می‌دهند. سپس با راهنمایی معلم دانش‌آموزان داوطلب می‌شوند تا از شخصی که مقابلشان ایستاده سؤالی بپرسند.
- فرد انتخاب شده این بار سؤال‌کننده را مشخص می‌کند.
- فعالیت به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا تمام دانش‌آموزان حداقل یک بار سؤالی بپرسد و بعد در مقابل بقیه مورد سؤال قرار بگیرد.
- نکته ۲ : در تمام مراحل فعالیت معلم باید هدایت‌کننده باشد تا پرسش و پاسخ‌ها به درستی اتفاق بیفتد.

۲-۲) «کلمه‌سازی»

- نام فعالیت : «یه حرف و چند کلمه»
- هدف فعالیت : بیان انواع کلمات براساس یک حرف پیشنهادی
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان کلمات در مقابل جمع، مشارکت در بیان کلمات، تقویت حضور ذهن، احساس مثبت از خویش و...
- شرح فعالیت :
- معلم به‌طور اتفاقی حرفی از حروف الفبا را روی تابلو می‌نویسد. (مثلاً حرف «د»)
- سپس از دانش‌آموزان می‌خواهد به ترتیب بایستند و کلمه‌ای را که با آن حرف آغاز می‌شود، بگویند. (دوست، دیوار، دانش، درمان و...)
- نکته ۱ : این کار می‌تواند به صورت داوطلبانه هم انجام شود. یعنی هر کس کلمه‌ای به ذهنش می‌رسد داوطلب شود، سپس بایستد و کلمه را بگوید.
- نکته ۲ : معلم می‌تواند صدای حرف پیشنهادی را هم مشخص کند. (مثلاً «د» یا «دا») به این ترتیب دامنه کلمات محدود می‌شود و فعالیت جذاب‌تر.

نکته ۳ : همچنین معلم می تواند جایگاه حرف پیشنهادی در کلمه را تغییر دهد. مثلاً از دانش آموزان کلماتی را بخواهد که حرف پیشنهادی دومین، سومین و یا آخرین حرف آن کلمه باشد. (به طور مثال حرف «د» در کلمات «ادب»، «بندر» و «مراد» به ترتیب دومین، سومین و آخرین حرف قرار گرفته است.)

نکته ۴ : این فعالیت می تواند با تنوع بیشتری همراه باشد. به طور مثال از دانش آموزان خواسته شود کلماتی را بگویند که حرف پیشنهادی دوبار در آن به کار رفته باشد. (درد، عدد، مداد و...) این فعالیت ادامه پیدا می کند تا تمامی کلمات احتمالی براساس حرف پیشنهادی بیان شود. سپس معلم می تواند حرف تازه ای را پیشنهاد بدهد و فعالیت ادامه پیدا کند.

۳-۲) «توضیح و توصیف مکان آشنا»

- نام فعالیت : «اون جا چه شکلیه؟»
- هدف فعالیت : دقت و توجه به محیط زندگی و گفت و گو درباره آن
- هدف های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان منظور در مقابل جمع، مشاهده و یادآوری ویژگی های مکان زندگی، نوشتن و بیان مشاهدات در قالب جملات توضیحی و توصیفی، آشنایی به شیوه توصیف و...
- شرح فعالیت :
- ابتدا می توانید فعالیت سال قبل در این بخش («کلاس چه شکلیه؟») را تکرار کنید و سپس از دانش آموزان بخواهید در ذهنشان به مکانی آشنا (مثلاً خانه شان) فکر کنند و آن جا را در ذهنشان مرور کنند.
- **نکته ۱ :** این کار همچنین می تواند یک یا چند روز قبل از انجام فعالیت به دانش آموزان پیشنهاد شود تا فرصت مشاهده جزئیات مکان مورد نظرشان را داشته باشند.
- سپس به نوبت یا به صورت داوطلب از دانش آموزان بخواهید یک به یک بایستند و درباره ویژگی های مکانی که به آن فکر کرده یا مشاهده کرده اند سخن بگویند.
- **نکته ۲ :** اگر دانش آموزان توانایی نوشتن دارند، می توانند ابتدا حرف هایشان را درباره مکانی آشنا بنویسند و بعد همان را در کلاس بخوانند.
- سپس همانند فعالیت قبل با طرح سؤال هایی درباره مکان های آشنا، دانش آموزان را تشویق کنید که بیشتر به جزئیات مکانی که به آن فکر می کنند، توجه کنند.
- این فعالیت را همانند قبل ابتدا با توضیح و بعد با توصیف مکان آشنا ادامه دهید تا جایی که تمام دانش آموزان درباره مکانی آشنا در ذهن شان با جزئیات سخن بگویند.
- توضیح و توصیف مکان های آشنای دیگر تا جایی که لازم می دانید در جلسات متعدد می تواند ادامه پیدا کند.

۴-۲) «بیان خاطرات دور»

- نام فعالیت : «پارسال همین موقع»
- هدف فعالیت : یادآوری و بیان اتفاقات خاص گذشته
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان مشاهدات در مقابل جمع، یادآوری گذشته و توجه به اتفاقات خاص، بیان مشاهدات در قالب داستانی، آشنایی اولیه با قصه‌گویی و...
- شرح فعالیت :
- معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به خاطره‌ای در گذشته فکر کنند، مثلاً به سال پیش چنین روزهایی کجا بودند؟ چه می‌کردند؟ آیا اتفاق یا خاطره جالبی دارند که بیان کنند؟
- نکته ۱ : اگر کسی خاطره‌ای به یاد نیاورد، معلم خودش می‌تواند خاطره‌ای را به عنوان مثال بیان کند.
- نکته ۲ : اگر دانش‌آموزان خاطره‌ای مربوط به گذشته دورتر یا خاطره‌ای مربوط به روزهای اخیر داشتند، ایرادی ندارد که آن را بیان کنند.
- سپس دانش‌آموزان به نوبت داوطلب می‌شوند و خاطره خود را بیان می‌کنند.
- نکته ۳ : از دانش‌آموزان بخواهید هنگام تعریف خاطره رو به بقیه بایستند و همه دانش‌آموزان را مخاطب قرار دهند.
- پس از پایان هر خاطره معلم درباره آن سؤال‌هایی می‌کند تا دقت دانش‌آموزان در یادآوری و بیان خاطره بیشتر شود.
- نکته ۴ : اگر کسی از دانش‌آموزان تمایل داشت دو یا چند خاطره تعریف کند، به او این فرصت را بدهید، اما از او بخواهید صبر کند تا همه یک‌بار خاطره‌شان را بگویند تا نوبت به او برسد.
- این فعالیت تا زمانی که همه حداقل یکی از خاطراتشان را بگویند، ادامه خواهد داشت.
- اگر دانش‌آموزان در جلسات بعدی هم تمایل به خاطره‌گویی داشتند، این فرصت را به آنها بدهید.
- بد نیست بعد از هر جلسه خاطره‌گویی، خاطرات گفته شده جمع‌بندی کنید و خاطرات بامزه‌تر یا جالب‌تر را با نظرخواهی از دانش‌آموزان انتخاب کنید.
- حتی می‌توانید درباره شیوه خاطره‌گویی دانش‌آموزان هم نظرسنجی کنید و روی نقاط قوت تأکید داشته باشید.

۵-۲) «صحیح خوانی قصه»

- نام فعالیت : «درست بخوان!»
- هدف فعالیت : تهیه داستان و خواندن صحیح آن در مقابل دیگران

● **هدف‌های فرعی فعالیت :** جست‌وجو برای یافتن قصه‌ای مناسب، کسب توانایی خوانش قصه در مقابل جمع، دقت در خوانش صحیح داستان و رعایت علائم نگارشی، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، آمادگی برای قصه‌گویی و...

● **شرح فعالیت :**

■ همانند قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید کتاب قصه‌ای را که دوست دارند تهیه کنند؛ چند بار آن را بخوانند و سپس با خود به کلاس بیاورند.

■ **نکته ۱ :** اگر دانش‌آموزان مایل بودند قصه‌ای از خودشان بخوانند، از آنها بخواهید قصه خود را بنویسند و به کلاس بیاورند.

■ **نکته ۲ :** در این فعالیت، علاوه بر روان‌خوانی قصه، مکث و توقف به‌جا، سؤالی، تعجیبی یا خبری بودن جملات (در کل رعایت علائم نگارشی) و همچنین تأکیدگذاری روی کلمات خاص (منظور) در جمله، اهمیت دارد. بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با خواندن چندباره داستان، برای خوانش صحیح آماده شوند.

■ سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به‌صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را بگویند و بعد قصه‌شان را بخوانند.

■ در طول خوانش قصه از دانش‌آموزان دیگر بخواهید کاملاً سکوت کنند و به قصه گوش بدهند.

■ **نکته ۳ :** در این بخش از فرایند قصه‌خوانی، علاوه بر روان‌خوانی قصه و رعایت علائم نگارشی و تأکیدگذاری، تنوع در خوانش متناسب با شرایط و موقعیت‌های مختلف قصه و همچنین لحن متفاوت افراد و شخصیت‌ها و... اهمیت دارد. بنابراین در طول خوانش یا بعد از آن باید روی مواردی مثل، لحن خوانی و... تمرکز شود.

■ بعد از خوانش هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه و همین‌طور شیوه خوانش قصه و مواردی مثل تنوع در لحن و نمایش احساس‌های لازم از دانش‌آموزان پرسید تا میزان دقت آنها ارزیابی شود.

■ همچنین می‌توانید فضایی برای گفت‌وگو درباره قصه میان دانش‌آموزان و خواننده قصه فراهم کنید، با این شرط که فضای ایجاد شده به ایرادگیری از شیوه خوانش قصه منجر نشود.

■ این روند را تا زمانی که همه دانش‌آموزان قصه‌ای را بخوانند، ادامه دهید.

■ اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۲-۶) «تماشای نقالی»

- نام فعالیت : «تماشای نقالی»
- هدف فعالیت : آشنایی با نقالی
- هدف‌های فرعی فعالیت : مشاهده و دقت در روش کار نقال، آشنایی با متون کهن، آمادگی برای نقالی و...

● شرح فعالیت :

■ نکته ۱ : همان‌گونه که گفته شد نقالی هنری است با ویژگی‌های خاص و منحصر به فرد، بنابراین برای آشنایی با آن به مشاهده دقیق نیاز است. مشاهده نقالی از دو راه ممکن است : حضور در مجلس نقالی و یا مشاهده فیلم. طبیعی است که حضور در مجلس نقالی می‌تواند به آشنایی بیشتر دانش‌آموزان کمک کند.

■ برای دانش‌آموزان شرایطی فراهم کنید تا بتوانند شاهد یک یا چند مجلس نقالی باشند.

■ سپس با دانش‌آموزان در این باره گفت‌وگو کنید : تفاوت نقالی با قصه‌گویی چیست...؟ تفاوت نقال با سخنران یا قصه‌گو چیست...؟ نقال از چه متنی برای کارش استفاده می‌کند...؟ (یا چه چیزی را روایت می‌کند...؟) در چه لحظاتی بیانش تند و کند و یا صدایش بلند و آهسته می‌شود...؟ او از چه حرکات خاصی برای نقالی استفاده می‌کند...؟ آیا حرکات و رفتارهای نقال معنی مشخصی دارد؟ چوب‌دستی نقال چه کاربردهایی دارد...؟ و...

■ در ادامه از دانش‌آموزان بخواهید هر کس تمایل دارد متن، داستان یا شعری را با خود بیاورد و به شیوه نقالی آن را بخواند.

■ نکته ۲ : در این بخش دانش‌آموزان را آزاد بگذارید تا هر متنی را که مایل هستند با خود بیاورند.

■ نکته ۳ : اجازه دهید این فعالیت فقط به صورت داوطلبانه انجام شود.

■ در پایان نقل هر کسی درباره نحوه نقالی و مقایسه‌اش با نقالی واقعی با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید.

■ این فعالیت را تا جایی که دانش‌آموزان مایل هستند ادامه دهید.

۲-۷) «صحیح‌گویی قصه»

- نام فعالیت : «درست بگو!»
- هدف فعالیت : خواندن و تعریف صحیح قصه در مقابل دیگران
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، دقت در بیان و تعریف صحیح داستان، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و...

● شرح فعالیت :

■ همانند قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای که دوست دارند را چند بار بخوانند، تمرین کنند و سپس با خود به کلاس بیاورند.

■ نکته ۱ : چنانچه دانش‌آموزان مایل بودند قصه‌ای از خودشان تعریف کنند از آنها بخواهید قصه را بنویسند و به کلاس بیاورند.

■ نکته ۲ : در این فعالیت، علاوه بر ساده‌گویی قصه، مکث و توقف به‌جا، سؤالی و تعجبی بودن جملات (در کل رعایت حالت دستوری جملات) و همچنین تأکیدگذاری روی کلمات خاص (منظور) در بیان، اهمیت دارد. بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، برای بیان صحیح قصه آماده شوند.

■ سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به‌صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گرفته، ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را گفته و قصه‌شان را تعریف کنند.

■ در طول قصه‌گویی هر کس از دانش‌آموزان دیگر بخواهید کاملاً سکوت کرده و به قصه توجه کنند.

■ نکته ۳ : در این بخش از فرایند قصه‌گویی، علاوه بر ساده‌گویی قصه، رعایت حالت بیان جملات و تأکیدگذاری اهمیت دارد. بنابراین در طول خوانش و یا بعد از آن تمرکز روی موارد بالا باید مورد توجه قرار گیرد.

■ نکته ۴ : در طول بیان قصه دانش‌آموزان می‌توانند متن قصه را با خود داشته باشند و در صورت نیاز به آن مراجعه کنند.

■ بعد از تعریف هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه و همین‌طور شیوه بیان قصه پرسید تا میزان دقت آنها و همین‌طور نحوه بیان قصه ارزیابی شود.

■ همچنین می‌توانید فضایی برای گفت‌وگو درباره قصه میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید؛ با این شرط که فضای ایجاد شده به ایرادگیری از شیوه خوانش قصه منجر نشود.

■ این روند را تا زمانی که همه دانش‌آموزان قصه‌ای را تعریف کنند ادامه دهید.

■ اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۸-۲) «قصه‌گویی با تصاویر ترکیب (کولاژ) شده»

● نام فعالیت : «تصویرخوانی ترکیبی»

● هدف فعالیت : بیان قصه همراه با نمایش تصویر ترکیبی

- **هدف‌های فرعی فعالیت :** کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان آن در مقابل جمع، کمک گرفتن از تصاویر برای انتقال بهتر قصه، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و...
- **شرح فعالیت :**
 - چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند برای بقیه تعریف کنند، انتخاب کرده و تصاویر آن را از قصه جدا کنند.
 - **نکته ۱ :** اگر جدا کردن تصاویر ممکن نبود، با کمک بزرگ‌ترها از تصاویر، کپی یا پرینت تهیه کنند.
 - **نکته ۲ :** قصه‌ای که دانش‌آموزان انتخاب می‌کنند، حتماً باید دارای تعدادی تصویر باشد. هرچقدر قصه تصاویر بیشتری داشته باشد، بهتر است.
 - **نکته ۳ :** اگر قصه انتخاب شده شفاهی یا بدون تصویر است، از دانش‌آموزان بخواهید برای قصه مورد نظرشان چندتایی تصویر نقاشی کنند.
 - سپس از دانش‌آموزان بخواهید تصاویر قصه را به ترتیبی که اتفاق می‌افتد، روی یک صفحه بزرگ بچسبانند و با خود به کلاس بیاورند.
 - **نکته ۴ :** دانش‌آموزان را آزاد بگذارید تا به سلیقه و میل خودشان تصاویر را ترکیب کنند.
 - **نکته ۵ :** اگر دانش‌آموزان مایل بودند قصه‌ای از خودشان تعریف کنند، باید به همین شیوه آن را آماده کنند.
 - سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و ابتدا عنوان قصه، نام نویسنده یا مترجم و تصویرگر را بگویند و قصه‌شان را از روی تصویر ترکیبی که آماده کرده‌اند، تعریف کنند.
 - **نکته ۶ :** در این روش از قصه‌گویی اشاره به تصویر مربوطه ضروری است. این اشاره می‌تواند با دست یا با استفاده از ابزاری مثل مداد و خودکار، خط کش و یا تکه‌ای چوب و... انجام شود.
 - بعد از تعریف هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تصویر ترکیبی و همین‌طور نحوه ارتباط بین قصه و تصویر مطرح کنید تا میزان دقت آنها و همین‌طور نحوه بیان قصه ارزیابی شود.
 - همچنین می‌توانید فضایی برای گفت‌وگو درباره قصه میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید؛ با این شرط که فضای ایجاد شده به ایرادگیری از نحوه خوانش قصه منجر نشود.
 - این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند، ادامه دهید.
 - اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۹-۲) «قصه‌گویی با صداهای لازم»

- نام فعالیت : «قصه و صداها»
- هدف فعالیت : بیان قصه همراه با صداها (جلوه‌های صوتی)
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان آن در مقابل جمع، کمک گرفتن از اشیاء و صداهای لازم برای انتقال بهتر قصه، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و...
- شرح فعالیت :
- یکی دو روز قبل از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند برای بقیه تعریف کنند، انتخاب کنند و چند بار آن را بخوانند تا برای انجام فعالیت آماده شوند.
- ضمناً از دانش‌آموزان بخواهید یک یا دو شیء یا وسیله را که در قصه از آنها نام برده می‌شود، با خود بیاورند.
- علاوه بر اشیاء لازم به دانش‌آموزان بگویید چنانچه در جایی از قصه صداهایی شنیده می‌شود، (مثل صدای آب، صدای باد، صدای در زدن، شکستن، افتادن و... و یا صدای حیواناتی مثل خروس، کلاغ، گنجشک و...) امکانی برای ایجاد این صدا هم فراهم کنند.
- نکته ۱ : دانش‌آموزان می‌توانند به شکل‌های مختلف صداهای لازم را ایجاد کنند، از ایجاد همه صداها با دهان گرفته تا استفاده از ابزار تولید صدا و یا تهیه فایل‌های صوتی (افکت)
- نکته ۲ : دانش‌آموزان را برای شیوه ایجاد صداها آزاد بگذارید، اما آنها را راهنمایی کنید تا با ساده‌ترین امکان بتوانند صداهای لازم را ایجاد کنند.
- نکته ۳ : شاید بد نباشد قبل از تصمیم دانش‌آموزان برای شیوه ایجاد صداهای لازم، در این باره با شما یا با دوستانشان مشورت کنند.
- سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و هم‌زمان با تعریف کردن قصه در زمان مناسب هم از اشیاء و وسایلی که با خود آورده‌اند، استفاده کنند و هم صداهای لازم را ایجاد کنند.
- نکته ۴ : برای استفاده بهتر از وسایل و امکان بیشتر برای تولید صداها از دانش‌آموزان بخواهید تا حد امکان متن قصه را کنار بگذارند و فقط در صورت لزوم به آن مراجعه کنند.
- نکته ۵ : همانند قبل به دانش‌آموزان تأکید کنید عنوان قصه، نام نویسنده و همچنین تصویرگر بخشی از قصه است که حتماً باید قبل از تعریف کردن آن گفته شود.
- بعد از ارائه هر قصه می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، ابزار و وسایلی که در آن استفاده شده و همچنین شیوه ایجاد صداها از دانش‌آموزان پرسید تا میزان دقت آنها ارزیابی شود.

- همچنین می‌توانید فرصتی برای گفت‌وگو دربارهٔ قصه، وسایل مربوط به آن و صداهای مورد استفاده میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.
- این روند را تا زمانی که همهٔ دانش‌آموزان قصه‌ای را تعریف کنند ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصلهٔ دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۱۰-۲) «قصه‌سازی بر اساس چند کلمه»

- نام فعالیت : «قصهٔ کلمات»
- هدف فعالیت : بیان قصه بر اساس چند کلمهٔ پیشنهادی
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان در مقابل جمع، توانایی خلق قصه در لحظه، مشارکت در قصه‌سازی، توسعهٔ خلاقیت ادبی، کسب مهارت قصه‌گویی، احساس مثبت از خویش و...
- شرح فعالیت :
- در این فعالیت نیز قصه‌سازی بر اساس کلمه اتفاق می‌افتد، با این تفاوت که معلم به‌جای یک کلمه، چند کلمه را روی تابلو می‌نویسد و دانش‌آموزان باید از همهٔ آن کلمات در قصهٔ خود استفاده کنند.
- نکتهٔ ۱ : بهتر است سعی شود کلمات مورد استفاده عناصر مختلف و متنوع سازندهٔ قصه باشند. برای مثال کلمهٔ اول اسم یک «شخص» باشد، کلمهٔ دوم نام یک «مکان»، کلمهٔ سوم یک «شیء» و کلمهٔ دیگر «فعل» یا «رویداد» و «حادثه». (شخصیت : «رستم»، مکان : «میدان انقلاب»، شیء : «دمپایی»، حادثه یا رویداد : «تصادف». جملهٔ مثال : «وقتی رستم با دمپایی در حال عبور از میدان انقلاب بود، تصادف کرد.»)
- نکتهٔ ۲ : هر قدر واژه‌های انتخاب شده بی‌ارتباط با هم باشند، می‌توان قصه‌های جذاب‌تری خلق کرد.
- نکتهٔ ۳ : این کلمات را هم می‌توانند دانش‌آموزان پیشنهاد بدهند تا از مشارکت آنها در فعالیت استفاده شده باشد.
- سپس معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به ترتیب پای تابلو بیایند و در مقابل بقیه بایستند و قصهٔ کوتاهی بر اساس کلمات پیشنهاد شده بگویند.
- نکتهٔ ۴ : این کار در ابتدا بهتر است به صورت داوطلبانه انجام شود، یعنی هر کس داستانی به ذهنش می‌رسد، برای ارائه داوطلب شود، سپس در مقابل بقیه بایستد و داستان خود را بگوید.
- نکتهٔ ۵ : از همهٔ کلمات حداقل یک بار باید در قصه استفاده شود و استفادهٔ تکراری از کلمات ایرادی ندارد.

- **نکته ۶:** تأکید کنید که کلمات در عین بی‌ربطی باید در قصه به هم ربط پیدا کنند.
- **نکته ۷:** اصرار نداشته باشید حتماً داستانی هرچند کوتاه بیان شود. همین که از اتفاق یا رویدادی حرف زده شود و به کلمات مورد نظر اشاره شده باشد، کافی است.
- **نکته ۸:** بعد از بیان هر داستان، معلم می‌تواند درباره‌ی آن با دانش‌آموزان گفت‌وگو کند.
- این فعالیت را تا زمانی که همه‌ی دانش‌آموزان قصه‌ای را تعریف کنند، ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله‌ی دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با کلمات دیگری تکرار کنید.
- **نکته ۹:** این فعالیت می‌تواند به عنوان تکلیف خانه نیز انجام شود. به این ترتیب دانش‌آموزان فرصت بیشتری برای خلق قصه‌ای جذاب‌تر دارند.

پایه سوم ابتدایی

۳-۱ «معرفی کردن»

- **نام فعالیت:** «کی هستم؟»
- **هدف فعالیت:** توانایی مواجه شدن با دیگران و گفت‌وگو با آنها
- **هدف‌های فرعی فعالیت:** کسب توانایی روبه‌رو شدن با جمع، توانایی گفت‌وگو با دیگران، توانایی تمرکز و حضور ذهن، احساس مثبت از خویش و ...
- **شرح فعالیت:**
 - معلم مقابل دانش‌آموزان می‌ایستد. به آنها سلام می‌کند و دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند.
 - سپس معلم در چند جمله خودش را معرفی می‌کند (مثلاً نام و نام خانوادگی‌اش را می‌گوید، همین‌طور نام پدر و سال و ماه و روز تولدش را). او همچنین می‌تواند رنگ، غذا و ماشین یا ورزش مورد علاقه‌اش را بگوید و به آرزویی که برای آینده دارد، اشاره کند.
 - سپس معلم درباره‌ی آنچه گفته است از دانش‌آموزان پرسش‌هایی می‌کند. (مثلاً می‌پرسد: «اسم پدرم چی بود...؟ غذای مورد علاقه‌ام...؟ چه آرزویی برای آینده داشتیم...؟ و...»)
 - در ادامه یکی از دانش‌آموزان داوطلب می‌شود. مقابل بقیه می‌ایستد و همانند معلم به بچه‌ها سلام می‌کند و بعد خودش را معرفی می‌کند.
 - **نکته:** اگر داوطلب در معرفی خود دچار مشکل شد یا چیزهایی را فراموش کرد، معلم می‌تواند از او سؤال کرده یا راهنمایی‌اش کند.

- سپس فرد داوطلب با معلم سؤال‌هایی را دربارهٔ موضوعات گفته شده طرح می‌کند و دانش‌آموزان پاسخ می‌گویند.
- فعالیت به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا همهٔ دانش‌آموزان خودشان را به بقیه معرفی کنند و پرسش و پاسخ بین آنها اتفاق بیفتد.

۲-۳) «جمله‌سازی»

- نام فعالیت : «یه کلمه و چند جمله»
- هدف فعالیت : بیان جملات متفاوت براساس یک کلمهٔ پیشنهادی
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان جملات در مقابل جمع، مشارکت در جمله‌سازی، توسعهٔ خلاقیت ادبی، احساس مثبت از خویش و...
- شرح فعالیت :
- معلم کلمه‌ای را روی تابلو می‌نویسد. (مثلاً کلمهٔ «کتاب»)
- نکتهٔ ۱ : این کلمه را می‌توانند دانش‌آموزان پیشنهاد بدهند تا از مشارکت آنها در فعالیت استفاده شده باشد.
- سپس معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به ترتیب بایستند و جمله‌ای را بگویند که با آن کلمه شروع می‌شود. (کتاب قصه‌ام را خواندم، کتاب بهترین دوست من است. کتابم را امانت دادم، کتاب‌هایم تمیز و مرتب است و...).
- نکتهٔ ۲ : این کار می‌تواند به صورت داوطلبانه هم انجام شود. یعنی هر کس جمله‌ای به ذهنش می‌رسد داوطلب شود، سپس بایستد و آن جمله را بگوید.
- نکتهٔ ۳ : در شکل دیگر این فعالیت کلمهٔ پیشنهادی می‌تواند جای دیگری از جمله به غیر از ابتدای آن قرار بگیرد. (دفتر و کتابم را توی کیف گذاشتم. این جا پراز کتاب‌های خواندنی است. و...)
- فعالیت تا جایی ادامه پیدا می‌کند که همه دانش‌آموزان جمله‌ای براساس کلمهٔ پیشنهادی بگویند.
- در ادامه معلم می‌تواند کلمهٔ جدیدی روی تابلو بنویسد و فعالیت ادامه پیدا کند. (خانه، انتخاب، دیوار و...)
- نکتهٔ ۴ : همچنین می‌توان از دانش‌آموزان خواست جملاتی را بگویند که هر دو کلمهٔ قبلی (کتاب) و کلمهٔ جدید در آن به کار رفته باشد (من کتابم را به خانه بردم. کتاب خوبی را انتخاب کردم. قفسهٔ کتاب‌هایم کنار دیوار است. و...)

۳-۳ «توضیح و توصیف مکان دور»

- نام فعالیت : «اون جا چه شکلی بود؟»
- هدف فعالیت : تصور و یادآوری مکانی در گذشته و گفت‌وگو درباره آن
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان منظور در مقابل جمع، مشاهده و یادآوری ویژگی‌های مکانی در گذشته، نوشتن و بیان مشاهدات در قالب جملات توضیحی و توصیفی، آشنایی به نحوه توصیف و...

• شرح فعالیت :

- ابتدا می‌توانید فعالیت‌های سال‌های قبل در این بخش («کلاس چه شکلیه؟» و «اون جا چه شکلیه؟») را تکرار کنید و سپس از دانش‌آموزان بخواهید در ذهنشان به مکانی که در گذشته رفته‌اند (مثلاً سفر به مکانی تفریحی یا زیارتی) فکر کنند و آن‌جا را به یاد بیاورند.
- نکته ۱ : پیش از هر چیز از دانش‌آموزان بخواهید به تمام جزئیات مکان مورد نظر فکر کنند تا بتوانند توضیح و توصیف بهتری از آن مکان ارائه دهند.
- نکته ۲ : این فعالیت هم می‌تواند یک یا چند روز قبل از انجام آن به دانش‌آموزان پیشنهاد شود تا فرصت یادآوری ویژگی‌های مکان مورد نظرشان را داشته باشند.
- سپس به نوبت یا به صورت داوطلب از دانش‌آموزان بخواهید یک به یک بایستند و درباره ویژگی‌های مکانی که آن را به یاد آورده‌اند سخن بگویند.
- نکته ۳ : دانش‌آموزان ابتدا آنچه از مکانی در گذشته به یاد آورده‌اند، بنویسند و بعد از روی نوشته بخوانند.
- نکته ۴ : پس از پایان سخنان هر دانش‌آموز اگر لازم دیدید می‌توانید سؤال‌هایی را مطرح کنید تا مکان مورد نظر بهتر توصیف شود. همچنین می‌توانید امکان پرسش و پاسخ را بین دانش‌آموزان و شخص داوطلب ایجاد کنید.
- این فعالیت را همانند قبل با توضیح و توصیف مکان دور ادامه دهید تا جایی که تمام دانش‌آموزان درباره مکانی در گذشته با جزئیات سخن بگویند.
- توضیح و توصیف سایر مکان‌هایی که دانش‌آموزان پیش‌تر به آنجا رفته‌اند تا جایی که لازم می‌دانید در جلسات متعدد می‌تواند ادامه پیدا کند.

۳-۴ «بیان خاطره همراه با تصویر»

- نام فعالیت : «خاطرات مصور»
- هدف فعالیت : یادآوری و بیان اتفاقات خاص گذشته با کمک تصویر

- **هدف‌های فرعی فعالیت :** کسب توانایی بیان مشاهدات در مقابل جمع، یادآوری گذشته و توجه به اتفاقات خاص، بیان مشاهدات در قالب داستانی، آشنایی اولیه با قصه‌گویی ...
- **شرح فعالیت :**
- یک جلسه قبل از انجام این فعالیت، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به آلبوم تصاویرشان مراجعه کنند و یک یا چند تصویر مربوط به یکی از موقعیت‌های جالب زندگیشان مانند : سفر، شرکت در یک رویداد جالب یا انجام فعالیتی خاص، انتخاب کنند و با خود به کلاس بیاورند.
- سپس از آنها بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب مقابل بقیه قرار گیرند و خاطره یا اتفاق مرتبط با تصاویری را که آورده‌اند، تعریف کنند و در طول تعریف کردن خاطره، هر جا لازم بود از تصویر مربوطه نیز استفاده کنند.
- **نکته ۱ :** از دانش‌آموزان بخواهید در صورت امکان عکس‌هایشان را در اندازه‌ای که برای دانش‌آموزان کلاس قابل مشاهده باشد، بزرگ کنند.
- **نکته ۲ :** اگر اندازه عکس‌ها کوچک بود، گوینده خاطره می‌تواند در حین حرف زدن، عکس‌ها را به مرور در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد تا از نزدیک آنها را ببینند.
- **نکته ۳ :** در شکلی دیگر از این فعالیت می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید خاطره مورد نظرشان را بنویسند و عکس‌های مربوطه را هم در جای مناسب قرار دهند و یک کتابچه مصور مربوط به خاطره‌شان تهیه کنند و خاطره را براساس آن کتابچه تعریف کنند.
- طبق روال فعالیت‌های این بخش پس از پایان هر خاطره معلم درباره آن سؤال‌هایی می‌کند تا دقت دانش‌آموزان در یادآوری و بیان خاطره بیشتر شود.
- **نکته ۴ :** این سؤال‌ها می‌تواند مربوط به بخش‌هایی مطرح نشده از تصاویر باشد.
- این فعالیت تا زمانی که همه یکی از خاطراتشان را بگویند ادامه خواهد داشت.
- در جلسات بعدی هم اگر دانش‌آموزان تمایل به این‌گونه خاطره‌گویی داشتند، این فعالیت را ادامه دهید.
- در پایان هر جلسه خاطره‌گویی ارزیابی خاطرات طبق روال قبل می‌تواند انجام شود.

۳-۵ «لحن خوانی قصه»

- **نام فعالیت :** «با لحن بخوان»
- **هدف فعالیت :** تهیه داستان و خواندن آن با لحن مناسب
- **هدف‌های فرعی فعالیت :** جست‌وجو برای یافتن قصه‌ای مناسب، کسب توانایی خوانش قصه در

مقابل جمع، دقت در خوانش صحیح با رعایت اصول نگارشی، رعایت لحن قصه و شخصیت‌ها، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، آمادگی برای قصه‌گویی و...

● شرح فعالیت :

■ همانند قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند تهیه کنند (به صورت کتاب یا قصه‌ای از خودشان)، چند بار آنرا بخوانند و سپس با خود به کلاس بیاورند.

■ **نکته ۱ :** در این فعالیت، علاوه بر روان‌خوانی قصه و رعایت علائم نگارشی و تأکیدگذاری روی کلمات خاص (منظور) در جمله، تنوع در لحن قصه‌خوان متناسب با شرایط و موقعیت‌های مختلف اهمیت دارد. (به‌طور مثال در لحظات هیجان‌انگیز قصه شیوه خوانش می‌تواند تندتر و صدا بلندتر باشد یا در لحظات انتظار برای وقوع یک رویداد، یا لحظات سکوت و آرامش، لحن خوانش می‌تواند کند و آرام باشد.) بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با خواندن چندبارۀ داستان، برای خوانش همراه با لحن مناسب آماده شوند.

■ سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به‌صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را بگویند و بعد قصه‌شان را می‌خوانند.

■ در طول خوانش قصه از دانش‌آموزان دیگر بخواهید کاملاً سکوت کنند و به قصه گوش بدهند.

■ **نکته ۲ :** در این بخش از فرایند قصه‌خوانی، علاوه بر روان‌خوانی قصه، رعایت علائم نگارشی و تأکیدگذاری، خوانش همراه با لحن مناسب و تنوع در گفتار شخصیت‌های داستان اهمیت دارد. بنابراین در طول خوانش یا بعد از آن تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

■ بعد از خوانش هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تنوع در لحن و گویش شخصیت‌ها مطرح کنید تا هم میزان دقت آنها و هم شیوه خوانش داستان ارزیابی شود.

■ این روند را تا زمانی که همه دانش‌آموزان قصه‌ای را بخوانند ادامه دهید.

■ اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۶-۳) «تماشای نقالی»

● نام فعالیت : «تماشای حضوری نقالی»

● هدف فعالیت : آشنایی با نقالی از نزدیک

● هدف‌های فرعی فعالیت : مشاهده و دقت در روش کار نقال. آشنایی با متون کهن، آمادگی برای

نقالی و...

● شرح فعالیت :

- **نکته ۱ :** همان گونه که گفته شد، نقالی هنری است با ویژگی های خاص و منحصر به فرد؛ بنابراین برای آشنایی با آن به مشاهده دقیق نیاز است. مشاهده نقالی از دو راه ممکن است : حضور در مجلس نقالی یا مشاهده فیلم. طبیعی است که حضور در مجلس نقالی می تواند به آشنایی بیشتر دانش آموزان کمک کند.
- برای دانش آموزان شرایطی فراهم کنید تا بتوانند شاهد یک یا چند مجلس نقالی باشند.
- سپس با دانش آموزان در این باره گفت و گو کنید : (تفاوت نقالی با قصه گویی چیست... تفاوت نقال با سخنران یا قصه گو چیست...؟ نقال از چه متنی برای کارش استفاده می کند...؟ (یا چه چیزی را روایت می کند...؟) در چه لحظاتی بیانش تند و کند و یا صدایش بلند و آهسته می شود...؟ او از چه حرکات خاصی برای نقالی استفاده می کند...؟ آیا حرکات و رفتارهای نقال معنای مشخصی دارد؟ چوب دستی نقال چه کاربردهایی دارد...؟ و...)
- در ادامه از دانش آموزان بخواهید هر کس تمایل دارد متن، داستان یا شعری را با خود بیاورد و به شیوه نقالی آن را بخواند.
- **نکته ۲ :** در این بخش دانش آموزان را آزاد بگذارید تا هر متنی را که مایل هستند با خود بیاورند.
- **نکته ۳ :** اجازه دهید این فعالیت فقط به صورت داوطلبانه انجام شود.
- در پایان نقل هر دانش آموز درباره شیوه نقالی و مقایسه اش با نقالی واقعی با دانش آموزان گفت و گو کنید.
- این فعالیت را تا جایی که دانش آموزان مایل اند، ادامه دهید.

۷-۳) «قصه گویی با تنوع لحن»

● نام فعالیت : «با لحن بگو!»

● هدف فعالیت : بیان قصه با لحن مناسب

- **هدف های فرعی فعالیت :** کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، دقت در بیان صحیح قصه با تأکیدگذاری لازم، رعایت لحن قصه و شخصیت ها، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و...
- **شرح فعالیت :**
- همانند قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش آموزان بخواهید قصه ای را که دوست دارند (به صورت کتاب یا قصه ای از خودشان)، چند بار بخوانند، تمرین کنند و برای تعریف کردن آن در کلاس آماده شوند.

نکته ۱: در این فعالیت، علاوه بر تعریف کردن قصه به صورت ساده و روان و رعایت حالت جملات و تأکیدگذاری روی کلمات خاص (منظور) در جمله، تنوع در لحن قصه گو متناسب با شرایط و موقعیت‌های مختلف اهمیت دارد. (برای مثال در لحظات هیجان‌انگیز قصه شیوه بیان می‌تواند تندتر و صدا بلندتر باشد یا در لحظات وقوع یک رویداد، یا لحظات سکوت و آرامش، لحن بیان می‌تواند کند و آرام باشد.) بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با تمرین چندباره داستان، برای بیان قصه همراه با لحن مناسب آماده شوند.

سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را بگویند و بعد قصه‌شان را تعریف می‌کنند.

در طول قصه‌گویی از دانش‌آموزان دیگر بخواهید کاملاً سکوت و به قصه توجه کنند.

نکته ۲: در این بخش از فرایند قصه‌گویی، علاوه بر تعریف ساده و روان قصه، رعایت حالت جملات و تأکیدگذاری، رعایت لحن مناسب و تنوع در گفتار قصه گو و شخصیت‌های داستان اهمیت دارد؛ بنابراین در طول بیان یا بعد از آن تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

نکته ۳: در طول بیان قصه دانش‌آموزان می‌توانند متن قصه را با خود داشته باشند و در صورت نیاز به آن مراجعه کنند.

بعد از بیان هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تنوع در لحن و گویش قصه گو و شخصیت‌ها مطرح کنید تا هم میزان دقت آنها و هم شیوه بیان داستان ارزیابی شود.

این روند را تا زمانی که همه دانش‌آموزان قصه‌ای را بگویند، ادامه دهید.

اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۸-۳ «قصه‌گویی تصویری با تنوع لحن»

● نام فعالیت: «تصویرخوانی با لحن»

● هدف فعالیت: بیان قصه تصویری با لحن مناسب

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، کمک گرفتن از تصاویر برای انتقال بهتر قصه، دقت در بیان صحیح قصه با تأکیدگذاری لازم، رعایت لحن قصه و شخصیت‌ها، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و...

● شرح فعالیت:

● همانند قبل، چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید تصویری ترکیبی از قصه‌ای را که دوست دارند تعریف کنند، آماده کنند.

- نکته ۱ :** در این فعالیت، علاوه بر تعریف کردن قصه براساس تصویر ترکیبی، تنوع در لحن قصه گو متناسب با شرایط و موقعیت های مختلف اهمیت دارد. (به طور مثال در لحظات هیجان انگیز قصه نحوه بیان می تواند تندتر و صدا بلندتر باشد و یا در لحظات وقوع یک رویداد، یا لحظات سکوت و آرامش، لحن بیان می تواند کند و آرام باشد). بنابراین از دانش آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با تمرین چندباره داستان، برای بیان قصه تصویری همراه با لحن مناسب آماده شوند.
- سپس دانش آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و ابتدا عنوان قصه، نام نویسنده یا مترجم و تصویرگر را بگویند و بعد قصه شان را با کمک تصویر ترکیبی تعریف می کنند.
- نکته ۲ :** در این بخش از فرایند قصه گویی، علاوه بر تعریف قصه براساس تصویر ترکیبی، رعایت لحن مناسب و تنوع در گفتار قصه گو و شخصیت های داستان اهمیت دارد؛ بنابراین در طول بیان یا بعد از آن تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.
- نکته ۳ :** در طول بیان قصه نیازی به اشاره مدام و مستمر به تصویر مربوطه نیست؛ بلکه تنها یکی دو بار اشاره کافی است. بنابراین بهتر است تمرکز قصه گو بیشتر روی لحن خود و شخصیت ها باشد.
- بعد از بیان هر قصه ای می توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تصویر ترکیبی و تنوع در لحن و گویش قصه گو و شخصیت ها مطرح کنید تا هم میزان دقت آنها و هم نحوه بیان داستان ارزیابی شود.
- این روند را تا زمانی که همه قصه ای را بگویند ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله دانش آموزان بود، می توانید این فعالیت را به دفعات با قصه های دیگر تکرار کنید.

۹-۳) «قصه گویی همراه با موسیقی»

- نام فعالیت : «قصه و موسیقی»
- هدف فعالیت : بیان قصه همراه با موسیقی (جلوه های موسیقایی)
- هدف های فرعی فعالیت : کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان آن در مقابل جمع، کمک گرفتن از اشیاء، صداها و لازم و موسیقی مناسب برای انتقال بهتر قصه، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود و...
- شرح فعالیت :
- همانند قبل یکی دو روز قبل از انجام این فعالیت از دانش آموزان بخواهید قصه ای را که دوست دارند، برای بقیه تعریف کنند انتخاب کنند، چند بار آن را خوانده و برای انجام فعالیت آماده شوند.
- ضمناً از دانش آموزان بخواهید علاوه بر اشیاء و وسایل و جلوه های صوتی مناسب، اگر در جایی از قصه موسیقی خاصی را لازم می دانند، (به طور مثال موسیقی برای لحظات شاد یا غمگین، لحظات

انتظار، خواب، خیال و رویا، ترسناک، جنگ و مبارزه یا پیروزی و موفقیت و...) امکانی برای ایجاد یا بخش آن هنگام گفتن قصه فراهم کنند.

نکته: دانش‌آموزان می‌توانند به شکل‌های مختلف موسیقی لازم را فراهم کنند، به صورت زنده با وسایل موسیقی یا به صورت خلاق و یا با تهیه فایده‌های موسیقی (در این زمینه می‌توانید از بخش تربیت شنوایی در کتاب حاضر استفاده کنید).

سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و هم‌زمان با تعریف کردن قصه در زمان مناسب علاوه بر اشیاء و وسایلی که با خود آورده‌اند و همچنین جلوه‌های صوتی، از موسیقی لازم استفاده کنند.

بعد از ارائه هر قصه می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، ابزار و وسایلی که در آن استفاده شده، نحوه ایجاد صداها و همچنین موسیقی به کار رفته مطرح کنید تا نحوه استفاده از این امکانات ارزیابی شود. همچنین می‌توانید فرصتی برای گفت‌وگو درباره قصه، وسایل مربوط به آن، صداها و موسیقی مورد استفاده، میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.

این روند را تا زمانی که همه دانش‌آموزان قصه‌ای را تعریف کنند ادامه دهید.

اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۱۰-۳) «قصه‌سازی بر اساس اشیاء» — ۱

● نام فعالیت: «قصه اشیاء»

● هدف فعالیت: بیان قصه بر اساس اشیاء انتخاب شده

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان در مقابل جمع، توانایی خلق قصه در لحظه، مشارکت در قصه‌سازی، توسعه خلاقیت ادبی، کسب مهارت قصه‌گویی، احساس مثبت از خویش و...

● شرح فعالیت:

● یک روز قبل از انجام این فعالیت معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد هر کدام شیء کوچکی را انتخاب کنند و قصه کوتاهی بر اساس آن بسازند و سپس همراه شیء به مدرسه بیاورند.

● سپس معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به ترتیب در مقابل بقیه بایستند و شیء مورد نظرشان را نشان دهند و بعد قصه‌ای را که آماده کرده‌اند، بگویند.

● **نکته ۱:** بعد از بیان هر قصه، معلم می‌تواند درباره آن با دانش‌آموزان گفت‌وگو کند.

● این فعالیت تا زمانی که همه دانش‌آموزان قصه‌شان را تعریف کنند، ادامه پیدا می‌کند.

- سپس معلم اشیاء را در جعبه یا کیسه‌ای می‌ریزد و از دانش‌آموزان می‌خواهد داوطلبانه مقابل بقیه قرار گیرند و به‌طور اتفاقی یکی از اشیاء را بردارند و قصه‌ای کوتاه براساس آن بگویند.
- **نکته ۲ :** پیش از شروع فعالیت در این باره به دانش‌آموزان توضیح دهید تا آمادگی ذهنی داشته باشند.
- **نکته ۳ :** شبی که درباره آن قصه گفته شده، می‌تواند کنار گذاشته شود یا به کیسه یا جعبه برگردد، با این شرط که قصه‌ها درمورد اشیاء تکراری باید متفاوت باشد.
- **نکته ۴ :** بعد از بیان هر داستان، معلم باز هم می‌تواند درباره آن با دانش‌آموزان گفت‌وگو کند.
- این فعالیت را تا زمانی که همه دانش‌آموزان قصه‌ای را تعریف کنند، ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات تکرار کنید.
- **نکته ۵ :** این فعالیت می‌تواند به عنوان تکلیف خانه نیز در نظر گرفته شود. به این ترتیب دانش‌آموزان فرصت بیشتری برای خلق قصه‌ای جذاب‌تر دارند.

فصل ششم

نمایش

فهرست

صفحه	عنوان
۲۱۲	الف — دانستنی‌های معلم
۲۱۶	ب — فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان
۲۱۶	شرح فعالیت‌های نمایش
۲۲۴	— فعالیت‌های یادگیری پایه اول
۲۲۴	۱-۱ — بازی آشنایی و ارتباط کلامی
۲۲۵	۱-۲ — گرم کردن بدن با حرکت
۲۲۶	۱-۳ — حرکات اصلی و فرعی
۲۲۷	۱-۴ — ادای حروف
۲۳۰	۱-۵ — شناخت و به‌کارگیری حواس پنج‌گانه ۱
۲۳۱	۱-۶ — تمرکز بر امور بیرونی ۱
۲۳۲	۱-۷ — نمایش شخصیت‌ها
۲۳۳	۱-۸ — هماهنگی در صدا
۲۳۴	۱-۹ — خوب دیدن
۲۳۵	۱-۱۰ — شناخت و نمایش شخصیت با رفتار
۲۳۷	۱-۱۱ — خلق نمایش با قصه ۱
۲۳۹	— فعالیت‌های یادگیری پایه دوم
۲۳۹	۲-۱ — بازی ارتباط حرکتی

- ۲۴۰- ۲-۲- گرم کردن کششی و مالشی
- ۲۴۲- ۲-۳- طیف‌های حرکتی
- ۲۴۳- ۲-۴- کلمه‌سازی
- ۲۴۵- ۲-۵- شناخت و به‌کارگیری حواس پنج‌گانه ۲
- ۲۴۶- ۲-۶- تمرکز بر امور بیرونی ۲
- ۲۴۷- ۲-۷- نمایش اشیاء
- ۲۴۸- ۲-۸- هماهنگی در حرکت
- ۲۴۹- ۲-۹- خوب شنیدن
- ۲۵۰- ۲-۱۰- شناخت و نمایش ویژگی‌های شخصیت با گفتار
- ۲۵۲- ۲-۱۱- خلق نمایش با قصه ۲
- ۲۵۳- فعالیت‌های یادگیری پایه سوم
- ۲۵۳- ۳-۱- بازی ارتباط کلامی و حرکتی
- ۲۵۵- ۳-۲- تنفس و گرم کردن صدا ۱
- ۲۵۶- ۳-۳- حرکات تقلیدی
- ۲۵۸- ۳-۴- جمله‌سازی
- ۲۵۹- ۳-۵- شناخت و نمایش احساس‌های متأثر از درون
- ۲۶۰- ۳-۶- تمرکز بر امور بیرونی ۳
- ۲۶۱- ۳-۷- نمایش مکان‌ها
- ۲۶۲- ۳-۸- هماهنگی در صدا و حرکت
- ۲۶۳- ۳-۹- خوب شنیدن و حضور ذهن
- ۲۶۴- ۳-۱۰- شناخت و نمایش ویژگی‌های شخصیت با حرکت و گفتار
- ۲۶۶- ۳-۱۱- خلق نمایش دور میز ۱

الف) دانستنی‌های معلم

برای نمایش تعاریف بسیاری وجود دارد. آنچه در این برنامه برای دانش‌آموزان آمده، این است که نمایش یک زندگی فرضی است که فرد، خود را در جریان آن قرار می‌دهد. اصل مسلم برای پذیرفتن این فرض، باورپذیری فرد است. هر چه او بیشتر باور کند، شرایط را بهتر درک می‌کند.

مبانی نمایش، دقت حواس، تخیل قوی و صدا و حرکات مؤثرند. برای این که کودکان ماصدایی مستحکم و تأثیرگذار داشته باشند و بتوانند در شرایط مختلف، شدت، ضعف و حالات عاطفی آن را کنترل کنند و نیز حرکاتی سنجیده و موزون داشته باشند تا کلام آن‌ها را قوت و قوام بخشد، باید در بازی‌هایی هدف‌دار که برای این منظور طراحی شده‌اند، شرکت کنند.

اصولاً، بازی جزئی از زندگانی کودکان است. همه آن‌ها بازی را دوست دارند و بیشتر وقت خود را برای بازی صرف می‌کنند. در جریان بازی، بچه‌ها به‌طور غیرمستقیم یاد می‌گیرند که دقت خود را به ویژه در به کارگیری حواس بینایی، شنوایی و لامسه تقویت کنند؛ به محیط اطراف خود بیشتر توجه داشته باشند و به تخیل قوی و تجسم خلاق دست یابند؛ صدای خود را تقویت کرده و بتوانند آن را کنترل کنند و حرکات خود را با دقت حواس، تخیل قوی و تفکر عمیق متناسب سازند.

وقتی کودکان یک متن نمایشی را می‌خوانند، به مهارت‌های خواندن و سخن گفتن نیز دست می‌یابند. آن‌ها می‌آموزند که چگونه به‌طور کامل از لب‌ها، دهان و زبان خود استفاده کنند و از این طریق، بسیاری از مشکلات سخن گفتن آن‌ها برطرف می‌شود.

کودکان در ادامه کار، به آرامی وارد بخش ایفای نقش می‌شوند. در داستان‌های تخیلی یا واقعی که انتخاب می‌کنند یا خودشان می‌سازند، مسئولیت کاری را به عهده می‌گیرند و آن را انجام می‌دهند؛ آن‌ها به این وسیله، خود را باور می‌کنند، خود را بیان می‌کنند، اعتماد به نفس می‌یابند، بر عواملی مثل ترس، خجالت، نگرانی، وسواس و ... غلبه می‌کنند و دقت در همه چیز را می‌آموزند. سپس، به کمک دوستان خود به بازنگری نقش‌ها می‌پردازند و آن‌ها را اصلاح می‌کنند. کودکان در این فرایند، زندگی را تجربه می‌کنند. مسئولیتی را که به عهده گرفته‌اند، با قوت و بدون هراس از شکست و اشتباه، انجام می‌دهند و تلاش می‌کنند تا شایستگی‌ها و توانایی‌های خود را در انجام دادن آن نشان دهند.

کودکان در بازی‌های دسته‌جمعی، علاوه بر توسعه مهارت‌های زندگی اجتماعی، احترام به قوانین، پذیرفتن دیگران، احترام به دیگران، سعه صدر، انتقادپذیری، بردباری، گوش دادن، سخن گفتن درست، بیان خود و افشای درون، پرورش قوه تخیل، نظم و انضباط و آگاهی‌های هنری را می‌آموزند. به وسیله بازی‌های نمایشی، کودک بر ترس، اضطراب و خجالت خود غلبه می‌کند؛ برای مثال، اگر از تاریکی هراس دارد یا اگر از سخن گفتن در جمع می‌ترسد یا خجالت می‌کشد، بر آن‌ها فائق می‌آید. در همین بازی‌ها، کودک یاد

می‌گیرد که جامعه را در حدّ توان خود بشناسد، واقعیت‌ها را ببیند و به‌ویژه روابط انسان‌ها را با یک‌دیگر و با کلّ جامعه درک کند؛ توان شناخت زیبایی‌ها و زشتی‌ها، لطایف و دردها را به دست آورد و در نهایت، بتواند با مشکلات و مسائل روبه‌رو شود و آن‌ها را حل کند. او در همین دوره، باید با واقعیت‌هایی مثل تولد، ازدواج و مرگ آشنا شود.

نمایش در مقام یک وسیلهٔ آموزشی، برای کودکان اهمیت فراوانی دارد. همان‌طور که انسان در آغاز پیدایش، در رویارویی با عوامل طبیعی، با همین مراسم و بازی‌ها به مشکلات خود فائق آمد و با محیط خویش سازش پیدا کرد، کودکان نیز با همین بازی‌های نمایشی می‌توانند بر ناتوانی‌های خود غلبه کنند.

نمایش، کوششی خلاق است که با آن می‌توان کودکان را به بیان عواطف و احساسات درونی خود تشویق کرد. با بیان این موارد، احساسات مبهم روشن می‌شوند، صراحت پیدا می‌کنند و ادراک می‌شوند؛ احساسات ناقص نیز به کمال می‌رسند؛ مثلاً، احساس وحشت آشکار می‌شود و بعد، ترس کاملاً از بین می‌رود.

در اجرای نمایش، کودکان کوشش می‌کنند که به جای شخص یا موجود دیگری قرار گیرند و موقعیت‌های بسیاری را تجربه کنند؛ مثلاً گرسنگی، تشنگی و حتی لحظه‌های سخت زندگی دیگران. بدیهی است که تجربهٔ لحظه‌های مختلف و افراد گوناگون برای زندگی آیندهٔ آن‌ها بسیار مفید است. در جریان این بازی‌ها علاوه بر این که کودکان حس می‌کنند به آنان توجه شده است، به دور از امر و نهی‌ها، نقشی را که پذیرفته‌اند، ایفا می‌کنند. از آن‌جا که کودکان همواره معلم یا پدر و مادر خود را ناظر بر رفتارهای خود می‌دانند و می‌پندارند که در بسیاری از لحظه‌ها یکی از این افراد، از کار آن‌ها جلوگیری می‌کند یا آن‌ها را به انجام دادن کاری وامی‌دارد، بازی‌های نمایشی فرصت مغتنمی است که به آن‌ها فرصت می‌دهد که بر نظم و انضباط خود ناظر باشند و سعی کنند احساسات، تمایلات و خواسته‌هایشان را تحت انضباط و تابع جامعهٔ کوچک هم‌بازی‌های خود درآورند. کودکان گاهی به خود می‌اندیشند و می‌بینند که همیشه یک نفر بالای سر آن‌هاست که رفتارشان را کنترل و به آن‌ها امر و نهی می‌کند و آن‌ها نیز به تدریج این شخصیت آقا بالاسر را پذیرفته‌اند؛ در حالی که باید مستقل باشند. در بازی‌های نمایشی، این فرصت ایجاد می‌شود که کودکان از حالت عروسک‌های خیمه شب بازی بیرون بیایند؛ آزادانه بیندیشند، آزادانه رفتار کنند، آزادانه تجربه کنند و در جریان این تجربه‌ها، درون و برون خود را تربیت کنند.

به معلمان توصیه می‌شود که هرگونه نظارت و کنترل را به‌طور غیرمستقیم انجام دهند؛ چون کودکان باید بدون آن که خود بدانند، برای زندگی در همهٔ ابعاد آن آماده شوند و این به وسیلهٔ نمایش، بیشتر امکان‌پذیر است.

تجربهٔ ویولا اسپولین در این زمینه، نمونه‌ای بسیار زیباست. او می‌گوید که کودکی در همهٔ درس‌هایش نمرهٔ

کم می‌گرفت و اصولاً شاگرد خوبی نبود اما در بازی‌های مختلف بسیار باهوش به نظر می‌رسید. بررسی‌ها نشان داد که او دانش آموز بسیار باهوشی است و بی‌تفاوتی او در درس‌ها معلول ترس اوست. با تجربه بازی‌های نمایشی، ترس این کودک از بین رفت و او در درس‌هایش نیز نمره‌های خوبی گرفت.

بخش نمایش در این برنامه درسی به صورت یک مجموعه بازی طراحی شده است تا دانش‌آموزان بتوانند فرصت‌های متعدد و متنوعی را برای رسیدن به هدف‌های آموزشی و پرورشی تجربه کنند. در حین بازی، دانش‌آموزان را تمرین دهید که در هر کاری و به هر چیزی دقت داشته باشند. آن‌ها را آزاد بگذارید تا جدا از امر و نهی‌ها، زندگی را تجربه کنند و برای ورود به جامعه‌ای بزرگ‌تر آماده شوند. دانش‌آموزان در یک بازی دسته‌جمعی، مسئولیت می‌پذیرند و خود را نشان می‌دهند و می‌دانند که اگر در کاری اشتباه کنند، فرصت جبران آن را خواهند داشت. در همین بازی‌ها، آنان متوجه می‌شوند که می‌توانند به خوبی از همه توانایی‌های خود استفاده کنند. درمی‌یابند که برای خواندن یک شعر یا داشتن گفتار خوب، باید صداها را به طور مجزا و درست ادا کنند و گفتار آن‌ها همراه با حس و عاطفه باشد؛ بنابراین، به تقویت صدا نیاز دارند. هم چنین، باید به گفته‌هایشان دقت کنند (این که چه می‌گویند و مخاطب آن‌ها کیست) و با حرکت‌های چهره و اندام، گفتارشان را قوت بخشند تا بر مخاطبان خویش مؤثر واقع شوند.

انجام دادن حرکت‌های صحیح به اندام توانا و نرمش‌های مناسب نیاز دارد؛ از این رو، اصولاً آموزش نمایش به دانش‌آموزان با بازی شروع می‌شود - یعنی تئاتر - و نمایش کودک فقط یک عنصر دارد و آن هم «بازی» است. بازی با تمایل کودک انجام می‌گیرد. در بازی نیز مسئولیتی را به کودک واگذار می‌کنیم و از او می‌خواهیم که آن را به بهترین نحو انجام دهد. او قانون بازی را می‌پذیرد، مسئولیتی را قبول می‌کند و ناخودآگاه، جامعه‌ای کوچک را تجربه می‌کند. در تقسیم مسئولیت، توجه می‌کنیم که کودک کار خود را آزادانه انجام دهد و از اشتباه و خطا ترسد. به زبان ساده‌تر، رکن اصلی کار «انجام دادن بازی» است. حال اگر کودک اشتباهی هم داشته باشد، مهم این است که متوجه آن شود.

جدول نهایی فعالیت‌های نمایشی دانش آموزان دوره ابتدایی

نمایش	پنجم	چهارم	سوم	دوم	اول	بایه	سرفصل	توجه
۱- تعامل گروهی با حرکت - آتش نشان‌ها	۱- تعامل گروهی با کلام - هم‌خوانی	۱- تعامل و همکاری - طناب‌کشی فرضی	۱- ارتباط کلامی حرکتی - «بغلی بگیر»	۱- ارتباط حرکتی - همسایه‌ها	۱- آشنایی و ارتباط کلامی - اسم‌ها	۱- تعامل و ارتباط (کار با گروه)	۱	۱
۲- گرم کردن بدن و صدا. ۲۰ - بازی «زور ووو»	۱- گرم کردن بدن و صدا. ۱۰ - «جرارغ قرمز - ایست»	۱- نفس/گرم کردن ۲- صدا. ۲۰ - «گل و نسع»	۱- نفس و گرم کردن صدا - «بادکنک رو باد کن»	۱- گرم کردن کششی و مالشی - طناب از بالا - حمام بازی	۱- گرم کردن بدن با حرکت - «حرکت به نوبت»	۲- گرم کردن (آمادگی بدن و بیان)	۲	۲
۳- حرکت و شرایط زمین - بازی سفر اکتشافی	۱- حرکت و آب و هوا - سفر به سرزمین چهارفصل	۱- حرکت در مکان - بازی «سفر تفریحی»	۱- حرکات تقلیدی - می‌ریم قطار سواری	۱- طیف‌های حرکتی - «عروسک‌های کوی ۲»	۱- حرکات اصلی و فرعی - «عروسک‌های کوی ۱»	۳- حرکت (کنترل و هدایت بدن)	۳	۳
۴- صحبت درباره کلمات - «اعصای کلمه»	۱- قصه‌سازی متضاد - خوش‌بینانه، بدبینانه	۱- قصه یک کلمه‌ای - قصه‌های بیرونی	۱- دوست دارم، دوست ندارم - حساس‌های درونی	۱- کلمه‌سازی - بازی اسم و فامیل	۱- ادای حروف - «قطار حروف»، «پاکت حروف»	۴- صدا و بیان (کنترل و هدایت گفتار)	۴	۴
۵- کار روی تمام حواس - سفر احساسی	۱- احساس درون و بیرون - قصه چهار فصل	۱- احساس‌های بیرونی - فضا رو حس کن	۱- حساس‌های درونی - دست جادویی	۱- کار حواس پنج‌گانه ۲ - لمس اشیاء	۱- کار حواس پنج‌گانه ۱ - چی می‌بینی؟ چی می‌شنوی؟	۵- احساس (کار روی حواس)	۵	۵
۶- تمرکز بر امور ذهنی - مهمان خیالی	۱- تمرکز بر امور ذهنی ۱ - سفر خیالی	۱- تمرکز بر امور بیرونی ۲ - «آینه سه صدایی»	۱- تمرکز بر امور بیرونی ۳ - «آینه سه صدایی»	۱- تمرکز بر امور بیرونی ۲ - آینه سه وجهی و گروهی	۱- تمرکز بر امور بیرونی ۱ - آینه دوتایی	۶- دقت و تمرکز (کار روی ذهن)	۶	۶
۷- نمایش داستان را رویدادها - قصه چی بود؟	۱- نمایش اعمال و کشش‌ها - چپ‌کار می‌کند؟ چرا؟	۱- نمایش شغل‌ها - چی کاره‌اس؟ کارش چیه؟	۱- نمایش مکان‌ها - اینجا کجاست؟	۱- نمایش اشیاء - اون چیه؟	۱- نمایش شخصیت‌ها - بازی اون کیه؟	۷- پانتومیم (استفاده از زبان بدن)	۷	۷
۸- ریتم و ضرب آهنگ ۲ - ارکستر خلاق	۱- ریتم و ضرب آهنگ ۱ - دوباره نوازی	۱- همدانگی با گروه - دوبله سه نفره	۱- همدانگی در صدا و حرکت - ساعت گروهی	۱- همدانگی در حرکت - پید در باد	۱- همدانگی در صدا - بازی «هو هو کو کو»	۸- همدانگی (ریتم و ضرب آهنگ گروهی)	۸	۸
۹- خلاقیت نمایشی - تابلو سازی نمایشی	۱- خلاقیت نمایشی - اشیاء چندکاره	۱- خلاقیت نمایشی - عناصر حیات	۱- خوب شنیدن و حضور ذهن - بزرگ و کوچک، بلند و کوتاه	۱- خوب شنیدن - صدا از کجاست؟	۱- خوب دیدن - تغییرات را بگو	۹- بداهه‌پردازی (نوسه-خلاقیت نمایشی)	۹	۹
۱۰- شخصیت در حین رویداد - خلق موقعیت نمایشی	۱- دو شخصیت کنار هم - نمایش دوفره	۱- نمایش شخصیت و مکان - کیه؟ کجاست؟	۱- نمایش حرکت و گفتار - کیه؟ چه کاره‌اس؟	۱- نمایش شخصیت با گفتار - بگو کی هستی؟	۱- نمایش شخصیت با رفتار - نشون بده کی هستی؟	۱۰- ایفای نقش (و انمودسازی سه‌گانه)	۱۰	۱۰
۱۱- خلق نمایش کامل - اجرای نمایش کامل	۱- خلق نمایش کامل ۱ - سرپایندگان نمایش	۱- خلق نمایش در دور میز ۲ - متن خوانی کامل	۱- خلق نمایش دور میز ۱ - متن خوانی نمایشی	۱- خلق نمایش با قصه ۲ - نمایش داستانی	۱- خلق نمایش با قصه ۱ - نمایش آنی	۱۱- خلق نمایش (تشکل گیری نمایش)	۱۱	۱۱

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش آموزان

بازی‌های نمایشی در یازده قسمت «فعالیت‌های یادگیری» سازماندهی شده‌اند. شرکت کردن در این بازی‌ها، به پرورش مهارت‌های حسی – حرکتی و گفتاری آنها کمک کرده و آنها را برای خلق نمایش آماده ساخته است. ابتدا پنجره‌های کلاس را باز کنید تا هوای تازه جریان یابد. سپس همه دانش‌آموزان بایستند و با آرامش چند نفس عمیق بگیرند. دست‌ها را دایره‌وار به بالای سر ببرند و پایین بیاورند. چند مرتبه به طرفین خم و راست شوند و دست‌ها و پاها را حرکت دهند تا کمی گرم شوند. در این موقع برای اجرای فعالیت‌ها آماده‌اند.

اگر فعالیت‌های بخش نمایش به درستی انجام شود :

- ۱- دانش‌آموزان به مشارکت در تمرین‌ها علاقه‌مند می‌شوند؛
- ۲- فرصت‌هایی برای خوداظهاری سنجیده و بجا به دست می‌آورند؛
- ۳- خوش‌رفتاری و احترام به دیگران در درون آنها تقویت می‌شود؛
- ۴- اعتماد به نفس و مسئولیت‌پذیری آنها افزایش پیدا می‌کند؛
- ۵- دانش‌آموزان به رعایت انضباط عادت می‌کنند.
- ۶- برای انجام درست هر نقشی که به آنان سپرده می‌شود آماده می‌شوند؛
- ۷- همکاری با گروه و زندگی اجتماعی را تمرین می‌کنند؛
- ۸- خلاقیت و مهارت حل مسئله در آنان توسعه می‌یابد.

شرح فعالیت‌های نمایش

۱) تعامل و ارتباط

از آن‌جا که فعالیت‌های نمایشی به صورت گروهی انجام می‌شود، لازم است در ابتدا فعالیت‌هایی برای ایجاد تعامل و ارتباط بین دانش‌آموزان ارائه شود. این فعالیت‌ها از ارتباط‌های ساده مثل سلام و سؤال و جواب شروع می‌شود و به مرور به فعالیت‌های تعاملی پیچیده‌تر می‌رسد.

۲) گرم کردن

ایجاد آمادگی برای هر فعالیتی ضروری است، به‌ویژه اگر جسمی و فیزیکی باشد. فعالیت نمایشی از آن‌جا که به بدن و بیان آماده نیاز دارد، لازم است ابتدا بدن و صدای دانش‌آموزان برای فعالیت‌های جسمی و بیانی آماده شود. مجموعه فعالیت‌هایی که به گرم کردن بدن و صدا مربوط می‌شود، از جمله این‌هاست. آنچه در ادامه تحت عنوان فعالیت‌های گرم کردن ارائه می‌شود، از کارهای ساده آغاز می‌شود و به مراحل پیشرفته می‌رسد. گفتنی است فعالیت‌های معرفی شده در هر پایه تحصیلی بهتر است در پایه‌های بالاتر تکرار شود.

۳) حرکت

حرکت مهم‌ترین بخش فعالیت نمایشی است و نسبت به بیان و گفتار در اولویت قرار دارد. به بیان دیگر می‌توان گفت نمایش بدون گفتار ممکن است، اما بدون حرکت معنایی ندارد. در گونه مهمی از نمایش یعنی «پانتومیم» گفتار به کلی حذف و همه مفاهیم با زبان بدن ارائه می‌شود.

«حرکت»، در فعالیت نمایشی از دو جنبه قابل بررسی است: الف) «نمایش حرکت» (نمایش دادن حرکت) و ب) «حرکت نمایشی» (حرکتی که جنبه نمایشی دارد). به بیان دیگر: الف) آمادگی برای حرکت و ب) حرکت‌هایی که نمایانگر یا نمایش‌دهنده مفاهیم مختلف است. در ادامه، سعی بر آن است که با مجموعه فعالیت‌های حرکتی، دانش‌آموزان از هردو جنبه آمادگی انجام و نمایش هر حرکتی را کسب کنند. به این ترتیب در فعالیت‌های ارائه شده در این مبحث به دو جنبه اشاره شده در بالا توجه شده است.

۴) بیان و گفتار

بیان و گفتار مهم‌ترین عامل ارتباط بین انسان‌هاست و بسیاری از مفاهیم، اهداف، اخبار و اطلاعات، نظرها و اندیشه‌ها از این طریق به دیگران منتقل می‌شود. در فعالیت تئاتر و کار نمایشی بیان و گفتار به صورت تک‌گویی (مونولوگ) یا دیالوگ (گفت‌وگو با نقش یا نقش‌های مقابل) بخش مهمی از این فعالیت به حساب می‌آید و آمادگی برای انجام درست این کار لازمه موفقیت است.

فعالیت‌های طراحی شده برای بیان و گفتار دانش‌آموزان از ساده‌ترین مرحله یعنی ادای حروف آغاز شده تا قصه‌سازی خلاق پیش می‌رود. این روند علاوه بر تمرین بیان و گفتار دانش‌آموزان در خدمت فعالیت نمایشی، آنان را در مسیر بیان خلاق و بداهه تقویت می‌کند.

۵) احساس

«احساس» به عنوان یکی از ابزارهای بیان منظور در نمایش، دارای اهمیت زیادی است تا آن‌جا که اگر به خدمت گرفته نشود، بسیاری از گفتارها و حرکات نمایشی بی‌معنا خواهد بود. به طور مثال شخصیتی را در نظر بگیرید که دل‌درد دارد و به خودش می‌پیچد و داد و فریاد می‌کند، ولی در صورتش هیچ حسی از درد نیست. هیچ کس با دیدن چنین صحنه‌ای باور نمی‌کند که آن شخص واقعاً دل‌درد دارد. پس «نمایش احساس» بازی را باورپذیر می‌کند.

«نمایش احساس یا احساس‌ها» به دو مقدمه نیاز دارد: الف) شناخت انواع احساس‌ها، ب) توانایی بروز یا نمایان کردن احساس. انواع احساس خود به سه دسته تقسیم می‌شود: الف ۱- احساس‌های متأثر از حواس پنج‌گانه (بینایی، شنوایی، لامسه، چشایی و بویایی)، الف ۲- احساس‌های متأثر از درون (ترس و اضطراب، غم و غصه و ناراحتی، شادی و خوشحالی، خشم و نفرت، غبطه، حسرت و حسادت و...)، الف ۳- احساس‌های متأثر از عوامل بیرونی (سرما و گرما، تاریکی و روشنائی، پرواز و سقوط، سنگینی و سبکی، غوطه‌وری و خیس‌ی، در معرض نسیم، باد و طوفان بودن، عدم تعادل و معلق بودن و...).

بعد از شناخت انواع احساس‌ها نوبت بروز آن یعنی نشان دادن احساس با اجزای صورت (میمیک) و سایر اندام‌های بدن و همین‌طور در شیوهٔ ابراز آن می‌رسد. تمرین‌های احساس قرار است دانش‌آموزان را در هردو جنبهٔ بیان شده آگاه و توانا کند.

۶) دقت و تمرکز

«تمرکز» به معنی جمع کردن تمام حواس و دقت کردن به یک مسئله (مسئلهٔ جاری) لازمهٔ انجام درست هر کار به‌ویژه کارهای فکری است. «تمرکز» را «حضور ذهن» هم معنا کرده‌اند، چرا که اگر ذهن روی مسئله‌ای متمرکز شود سایر حواس هم به آن مسئله معطوف خواهند شد. ویژگی ذهن این است که مدام در سه زمان «گذشته، حال و آینده» در رفت و آمد است. کوچک‌ترین نشانه یا اشاره‌ای می‌تواند ذهن ما را به زمان گذشته ببرد و از سوی دیگر ذهن تحلیلگر و دوراندیش ما به مغز فرمان می‌دهد که قبل از انجام هر کاری پیش‌بینی کند که چه سرانجام و نتیجه‌ای از آن کار حاصل می‌شود. به این ترتیب اگر ذهن را به حال خود رها کنیم، مدام به این سیر در گذشته و آینده ادامه می‌دهد و طبیعی است که امکان تمرکز بر کاری که در حال، قصد انجام آن را داریم، حاصل نمی‌شود. فعالیت نمایشی هم مثل سایر فعالیت‌ها به تمرکز و حضور ذهن نیاز دارد. این حضور ذهن در هر بخشی از فعالیت نمایشی لازمهٔ موفقیت است. به‌طور مثال بازیگر برای ایفای درست نقش باید روی شخصیتی که قصد اجرای آن را دارد «متمرکز» شود و ظرایف رفتار و گفتار او را در نظر بگیرد. نویسنده باید روی تمامی جوانب متنی که قصد نوشتن آن را دارد، متمرکز شود. کارگردان، طراحان هنری و تمامی عوامل نمایش به این حضور ذهن نیاز دارند.

از همه مهم‌تر در فعالیت نمایشی با کودکان و نوجوانان از آن‌جا که تأکید بر «خلاقیت نمایشی» است تا مهارت‌های بازیگری، تسلط بر ذهن و هدایت آن به‌سمت راه‌حل درست و تازه که لازمهٔ «خلاقیت» است، از همهٔ مهارت‌ها ضروری‌تر به نظر می‌رسد.

تسلط بر ذهن (حضور ذهن) چگونه حاصل می‌شود؟ یکی از بهترین راه‌های حضور ذهن معطوف کردن تمام حواس به آن حسی است که در لحظه نیاز به آن داریم. به‌طور مثال اگر نیاز است روی «دیدن» منظره یا تصویری متمرکز شویم، بهتر است تمام حواسمان را روی «چشم»‌هایمان متمرکز کنیم، یعنی سایر حواس پنج‌گانه را در خدمت چشم‌ها به کار بگیریم. یا اگر قرار است صدایی را بشنویم، تمام حواسمان را معطوف گوش‌هایمان کنیم و به چیز دیگری جز آن صدا فکر نکنیم. اما تمام دامنهٔ تمرکز امور بیرونی (دیدنی‌ها، شنیدنی‌ها، لمس‌کردنی‌ها، بویدنی‌ها و چشیدنی‌ها) نیست که بتوان با حواس پنج‌گانه بر آن متمرکز شد؛ بلکه امور درونی یا ذهنی هم هست که آشنایی و تسلط بر آنها لازم است. این امور ذهنی عبارت است از: «تصور، تجسم و تخیل»

مهارت تمرکز بر امور بیرونی و امور درونی (ذهنی) نیاز به تمرین و تکرار دارد. بازی‌های تمرکز با هدف به‌کارگیری و کنترل حواس و ذهن به شکل‌های مختلف و در شرایط گوناگون، زمینهٔ تمرین این مهارت را

به وجود می آورد. در ادامه، فعالیت های مربوط به «تمرکز بر امور بیرونی» برای چهار پایه اول تا چهارم ابتدایی و فعالیت های مربوط به «تمرکز بر امور درونی/ذهنی» برای ۲ پایه پنجم و ششم ابتدایی در نظر گرفته شده است.

۷) پانتومیم

«پانتومیم» به معنی «استفاده از زبان بدن برای بیان منظور» یا اشاره به مفاهیم مختلف است. «پانتومیم» هنری است دیداری که توسط بازیگران بدون استفاده از کلام برای مخاطب به اجرا درمی آید. شاید این سؤال به ذهن برسد که وقتی امکان استفاده از کلام وجود دارد به «پانتومیم» چه نیازی داریم؟ بله اگر قرار باشد از پانتومیم به عنوان قالب اجرایی مستقل استفاده شود، شاید ضرورتی نداشته باشد، اما از آن جا که «پانتومیم» نوعی مهارت بازیگری به حساب می آید و بازیگر را با توانایی های ویژه و فراوان بدن به عنوان زبان ارتباطی آشنا می کند، آگاهی از این مهارت می تواند به کار بازیگر کمک کند تا بسیاری از مفاهیم را با استفاده از چنین امکانی ارائه کند.

مفاهیم یا موضوعاتی که با «پانتومیم» قابل ارائه است عبارت است از:

۱) نشان دادن «شخصیت ها»؛ به این معنا که گاهی خودمان را جای شخصیتی می گذاریم و با تقلید از رفتار و حالات او، وی را نشان می دهیم. این شخصیت ها می توانند انواع انسان ها با ویژگی های مختلف ظاهری و باطنی، انواع حیوانات، نباتات (گیاهان) و یا شخصیت های فانتزی و تخیلی باشند.

۲) نشان دادن اشیاء؛ گاهی اوقات ما به شکل های مختلف بدون اینکه حرفی بزنیم، شیءای را نشان می دهیم. (مثلاً با استفاده از اشیاء فرضی یا لمس کردن آنها و...).

۳) نشان دادن مکان ها؛ گاهی به روش های مختلف مکانی را نشان می دهیم (مثلاً وانمود می کنیم که در چنین مکانی هستیم).

۴) نشان دادن شغل ها؛ هر شغلی نشانه های رفتاری دارد که با آنها می توان به شغل های مختلف اشاره داشت (مثلاً طوری رفتار کنیم که نشان دهیم نانوا، نجار و... هستیم).

۵) نمایش اعمال یا کنش ها؛ هر عمل، کنش و رفتاری به شکلی انجام می شود و دلیلی هم برای انجام آن وجود دارد که در «پانتومیم» هم عمل و هم دلیل انجام آن نشان داده می شود.

۶) نمایش داستان یا رویداد؛ رویدادها یا موقعیت های کوتاه و بلند داستانی را می توان بدون کلام و با زبان بدن روایت کرد. برای خلق موقعیت داستانی کافی است کنش یا عملی را نشان بدهیم و در پایان به نتیجه و سرانجام آن عمل هم اشاره کنیم (مثلاً دانش آموزی را نشان بدهیم که هنگام امتحان دارد تقلب می کند و چیزی نمی گذرد که مراقب او را شناسایی و از جلسه امتحان اخراج می کند).

در بازی های زیر سعی بر آن است که دانش آموزان با مفهوم و شیوه ارائه تک تک این اشکال «پانتومیم» آشنا شوند.

۸) هماهنگی

«هماهنگی» به معنای فرایند برقراری ارتباط صحیح و منظم بین تمامی عناصر یک مجموعه یکی از مهم‌ترین دلایل موفقیت در کار گروهی است. از آن‌جا که تئاتر و فعالیت نمایشی نیز کاری گروهی است، هماهنگی بین اعضای گروه بسیار مهم و راه‌گشاست.

هماهنگی در تئاتر از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است، اما آنچه به دانش‌آموزان و کار نمایشی با آنها مربوط می‌شود، هماهنگ کردن رفتارها، گفتارها و مجموعه فعالیت‌هایی است که آنها در ارتباط با هم انجام می‌دهند. بنابراین در فعالیت‌های مربوط به «هماهنگی» هدف، ایجاد نظم و انضباط و ارتباط و تعامل درست بین دانش‌آموزان در تمامی مراحل کار نمایشی است.

۹) بداهه‌پردازی

«بداهه» یعنی ناگاه و یک‌باره کاری را انجام دادن یا سخنی گفتن. «بداهه‌سازی»، «بداهه‌گویی» و «بداهه‌پردازی» نیز همگی از همین امر حکایت دارند؛ انجام کاری یا بیان سخنی بدون تمرین و آمادگی قبلی. «بداهه‌پردازی» در تئاتر و فعالیت نمایشی نه تنها یک مهارت بازیگری به حساب می‌آید، بلکه به توسعه خلاقیت نمایشی کمک می‌کند. وقتی قرار باشد فعالیت بدون تمرین و هماهنگی قبلی در لحظه شکل بگیرد، تنها نیروی خلاقیت است که به کمک می‌آید.

توانایی انجام کار بداهه یعنی عمل کردن «در لحظه» به یک مقدمه مهم نیاز دارد و آن «در لحظه» بودن است. «در لحظه» بودن به این معناست که تمام و هوش و حواس ما در همان آن و لحظه‌ای باشد که قرار است کاری انجام شود. لازمه «در لحظه» بودن هم سپردن شش‌دانگ حواس یا ذهن به لحظه حال است. از آن‌جا که ویژگی ذهن سیال بودن و حرکت مدام از گذشته به حال و از حال به آینده است تنها راه نگه داشتن آن در زمان حال، کنترل ذهن با حواس پنج‌گانه است. اگر چشم، گوش و سایر حواس ما روی مسئله‌ای در زمان حال متمرکز باشد، می‌توانیم ذهنمان را هم در حال نگه داریم. به این ترتیب مقدمه بداهه عمل کردن تمرکز بر زمان حال با حواس پنج‌گانه به‌ویژه دیدنی‌ها و شنیدنی‌هاست. بعد از این مقدمه شرط دیگر بداهه عمل کردن واکنش سریع و مناسب است.

در بازی‌های بداهه سعی بر آن است تا ابتدا خوب دیدن و خوب شنیدن در دانش‌آموزان به مهارت تبدیل شود و سپس واکنش سریع به موقعیت و خلق لحظات پیش‌بینی نشده در آنها تقویت شود. هدف اصلی از تمام این فعالیت‌ها توسعه خلاقیت نمایشی دانش‌آموزان است که به مرور حاصل می‌شود.

۱۰) ایفای نقش (وانمودسازی سه‌گانه)

هر بازیگری برای «ایفای نقش» خود در نمایش باید به سه سؤال کلیدی پاسخ دهد: «کیست؟»، «کجاست؟» و «چه می‌کند؟» به بیان دیگر هر بازیگری روی صحنه نمایش باید بداند نقش «چه کسی» را بازی می‌کند، در

«چه جایی» قرار دارد، و در حال «چه کاری» است (یا «چه کار» مهمی برای انجام دادن دارد). به این ترتیب او باید در سه حوزه نمایشی دست به وانمودسازی بزند: وانمود کند چه «شخصیت»ی دارد؟ وانمود کند در چه «مکان»ی است و وانمود کند چه «کنش» یا کاری انجام می دهد. این سه وانمودسازی عناصر اصلی ایفای نقش و شکل گیری نمایش است که همان عناصر سه گانه بازیگری تئاتر «شخصیت»، «مکان» و «کنش» به حساب می آیند.

در بین سه وانمودسازی بالا، نشان دادن «شخصیت» از همه مهم تر است؛ چون وقتی «شخصیت» شناخته و مشخص شود، نمایش «مکان» و «کنش» آسان می شود. کافی است «شخصیت» مورد نظر با آموزش هایی که پیش تر ارائه شده ضمن اجرای نقش نشان دهد که در چه مکانی قرار دارد و در حال چه کار ویژه ای است. نشان دادن «شخصیت» در نمایش نیاز به یک مقدمه دارد و دو راه کار. مقدمه نشان دادن «شخصیت» «شناخت شخصیت» است، چون اگر کسی از نقش و شخصیتی که قرار است بازی کند «شناخت» لازم را نداشته باشد، قادر به «ایفای نقش» او نیست. اما وقتی شخصیت شناخته شد کافی است بازیگر با «رفتار» و «گفتارش» به عنوان دو راه کار ارائه شخصیت، آن را نشان دهد.

شخصیت ها چگونه قابل شناسایی هستند؟ چه چیزی شخصیت ها را از هم جدا و تفکیک می کند؟ چه چیزی باعث می شود ما شخصیت های انسانی را از حیوانات، نباتات و شخصیت های خیالی تشخیص بدهیم؟ چه چیزی باعث تشخیص شخصیت های پیر از جوان می شود؟ زن و مرد چه تفاوتی با هم دارند؟ شخصیت های جاق و لاغر یا سیاه پوست و سفید پوست یا قد کوتاه و بلند قد چه فرقی می کنند؟ شخصیت های عصبی با شخصیت های آرام و مهربان چه فرقی دارند؟ تفاوت یک معلم با دانش آموز یا دانشجو با استاد دانشگاه در چیست؟ چه عاملی باعث تفاوت یک نانو با قصاب و دیگر شغل ها می شود؟ و...؟ پاسخ تمام این سؤال ها یک جمله است: «آنچه باعث تفاوت بین شخصیت ها می شود، ویژگی های شخصیتی است.» در واقع تفاوت بین شخصیت ها از تفاوت میان ویژگی های شخصیتی آنها ناشی می شود.

ویژگی های شخصیتی را می توان به پنج دسته تقسیم کرد:

۱ ویژگی های ظاهری (یا تنانی) شامل/ جنسیت (زن یا مرد)، سن، قد، وزن، رنگ (پوست، مو، چشم و...)؛ میزان سلامتی (از مشکلات ظاهری ساده مثل ضعف چشم یا زخم کوچک گرفته تا نقص عضو)؛ و...

۲ ویژگی های اخلاقی (روحی و روانی) شامل/ تمامی احساسات (عصبانی، مهربان، ترسو، بخشنده، مغرور، خوش رو، حسود، قلدر و...)؛ آمال و آرزوها؛ هوش هیجانی (EQ)؛ و...

۳ ویژگی های علمی شامل/ تحصیلات، تجربه؛ هوش علمی (IQ)؛ و...

۴ ویژگی های اعتقادی شامل/ دین (مذهب)، باور، و...

۵ ویژگی های اجتماعی شامل/ شغل، خانواده، و...

تمام شخصیت‌ها با مجموعه‌ای از این ویژگی‌ها ساخته شده‌اند که برای ایفای نقش آنها باید ابتدا این ویژگی‌ها را شناخت و سپس اینها را در رفتار و گفتار نشان داد. از آن‌جا که در مباحث قبل (مبحث حرکت، احساس، پانتومیم و...) تقریباً دربارهٔ بسیاری از این ویژگی‌ها و شیوهٔ ارائه یا نمایش آنها توضیح داده شده است، در ادامه تنها به فعالیت‌هایی اشاره می‌شود که به ترکیب این ویژگی‌ها مربوط و منجر به خلق و ارائهٔ شخصیت می‌شود.

نکته ۱: فعالیت‌های مربوط به شناخت و ارائهٔ شخصیت از سال‌های اول دورهٔ ابتدایی با یک یا دو ویژگی شخصیتی (مثلاً فقط برخی از ویژگی‌های ظاهری و اخلاقی) آغاز می‌شود و به مرور سایر ویژگی‌ها اضافه خواهد شد. با این حال به دلیل پیچیده بودن برخی ویژگی‌ها مثل ویژگی‌های «اعتقادی» و «علمی» می‌توان از آنها صرف‌نظر کرد.

نکته ۲: تمام بازی‌های این بخش با استفاده از یک شیوهٔ ساده (کارت‌بازی) ارائه شده‌اند، اما در هر مقطع یا پایهٔ تحصیلی متناسب با سن و سال و میزان آمادگی و تجربهٔ دانش‌آموزان متنوع و متفاوت هستند.

نکته ۳: بازی‌های ارائه شده فقط جنبهٔ پیشنهاد دارند. مربیان آزادند تا متناسب با توانایی و استقبال دانش‌آموزان بازی‌ها را ساده‌تر یا پیچیده‌تر کنند یا بازی‌های دیگری اضافه کنند.

● **توضیح:** قبل از انجام بازی‌های این فصل ابتدا تعدادی کارت کوچک در رنگ‌های مختلف تهیه کنید. (حداقل ۱۰ کارت برای چهار یا پنج رنگ مختلف؛ جمعاً ۵۰ کارت) سپس ۳۰ کارت در سه رنگ را انتخاب کنید و روی هر کارت از هر رنگ یکی از ویژگی‌های شخصیتی را بنویسید. (مثلاً روی ۱۰ کارت صورتی رنگ ۱۰ ویژگی «ظاهری» بنویسید، مانند: پیر بیمار، دانش‌آموز عینکی، جوان ناشنوا، زن نابینا، مرد لاغر، نوجوان چاق، خرگوش زخمی، بچه‌خرس چاق و... روی ۱۰ کارت سبزرنگ، ۱۰ ویژگی «اخلاقی» بنویسید، مانند: شاد و خوش‌حال، غمگین، اهل شوخی (شوخ‌طبع)، غمگین، مشکوک، قلدر و... برای ۱۰ کارت بعدی هم به همین روال یکی از ویژگی‌های «اجتماعی» (مثلاً شغل) را مشخص کنید.)

نکته ۴: در کارت‌های مربوط به ویژگی‌های اجتماعی کافی است تنها به تعدادی از مشاغل اشاره کنید (مثل: نانوا، کفاش، معلم، آشپز، دست‌فروش، و...).

نکته ۵: کارت‌های بعدی مربوط به بازی‌هایی است که می‌خواهید «مکان» یا «رویداد» را به بازی اضافه کنید. در این باره در جای خود توضیح داده خواهد شد.

(۱۱) خلق نمایش (شکل‌گیری نمایش)

خلق نمایش، آخرین مرحله از کار نمایشی است که تمامی فعالیت‌های انجام شده در مراحل قبل (آمادگی)

را در خود دارد. به بیانی دیگر تمامی مراحل انجام شده در بخش «آمادگی» (تعامل و ارتباط، گرم کردن، حرکت، صدا و بیان، احساس، دقت و تمرکز، پانتومیم، ضرب آهنگ، بداهه پردازی و ایفای نقش) زمینه‌های لازم را برای «خلق نمایش» فراهم کرده‌اند. بنابراین با کسب این «آمادگی» همه‌چیز برای «خلق نمایش» فراهم است و با یک برنامه‌ریزی دقیق می‌توان به اثر نمایشی مستقلی دست یافت. اثر خلق شده در کارگاه متأثر در درجه اول می‌تواند برای خود دانش‌آموزان شرکت‌کننده لذت‌آفرین و امیدبخش باشد و در درجات بعدی می‌تواند با ارزیابی درست و تمرین بیشتر به اثری قابل ارائه برای مخاطبانی تبدیل شود که یا سایر دانش‌آموزان مدرسه یا والدین دانش‌آموزان ... هستند.

در این مرحله و با این فرض که تمام مراحل «آمادگی» به‌خوبی طی شده است، تنها به حلقهٔ اتصالی برای تبدیل تمام فعالیت‌های «آمادگی» به «خلق نمایش» نیاز است. این حلقهٔ وصل «داستان» یا «رویداد داستان‌گونه» است. منظور از «داستان»، رویداد یا سلسله اتفاقاتی است که از نقطه‌ای آغاز شده و به سرانجامی ختم می‌شود. بنابراین، بسیاری از شعرها، ضرب‌المثل‌ها، لطیفه‌ها و حتی خاطرات دانش‌آموزان در صورتی که رگه‌هایی از داستان داشته باشند، قابلیت تبدیل شدن به نمایش را دارند. هرچند اگر از داستان‌های رسمی یا متن‌های نمایشی (نمایشنامه) در این مرحله استفاده شوند، کار ساده‌تر خواهد بود. اما به هر حال آنچه در این مرحله مورد نیاز است روندی داستان‌گونه است که یا به‌صورت شفاهی (مثل خاطره و لطیفه و...) یا مکتوب (در قالب کتاب یا دست‌نویس) فراهم شده و قرار است کار خلق نمایش براساس آن انجام شود.

چند راه برای رسیدن به این منظور پیش پای شماست :

- ۱ متن مناسبی را در قالب داستان، شعر یا نمایش‌نامه برای تبدیل کردن به نمایش انتخاب کنید.
- ۲ از دانش‌آموزان بخواهید کتاب داستان، شعر یا نمایش‌نامه‌ای را که مناسب می‌دانند، با خود بیاورند.
- ۳ از داستان‌ها یا اشعار کتاب درسی دانش‌آموزان استفاده کنید.
- ۴ از دانش‌آموزان بخواهید اگر خاطره یا قصهٔ بامزه‌ای شنیده‌اند، ابتدا تعریف کنند و اگر آن را مناسب دیدید از آنها بخواهید داستان یا خاطرهٔ موردنظر را روی کاغذ بنویسند و با خود به کلاس بیاورند.
- نکته ۱: اگر برای دانش‌آموزان پایه‌های اول و دوم ابتدایی نوشتن سخت بود، از آنها بخواهید با راهنمایی و کمک والدینشان متن را تهیه کنند.
- ۵ از اتودها و موقعیت‌های نمایشی خلق شده در مرحلهٔ آمادگی استفاده کنید.
- نکته ۲: این اتودها معمولاً عناصر اصلی داستان و نمایش (شخصیت، مکان و رویداد) را دارند و با کمی پرداخت می‌توانند به متن مناسبی برای کار شما تبدیل شوند.
- ۶ ابتدا از روش‌ها و فعالیت‌های مختلف خلق قصه استفاده کنید. (به‌طور مثال فعالیت «قصه‌های

یک کلمه‌ای» یا «قصه‌های چند کلمه‌ای»^۱) سپس از قصه خلق شده با پرداخت لازم استفاده کنید. وقتی داستان یا متن نمایشی تهیه شد، به روش‌های مختلف می‌توانید آن را به نمایش تبدیل کنید. در ادامه به دو روش «نمایش آنی» و «خلق گام به گام نمایش» متناسب با پایه‌های مختلف تحصیلی اشاره خواهد شد.

پایه اول

۱-۱) «بازی آشنایی و ارتباط کلامی»

- نام بازی : «اسم‌ها»
- هدف بازی : آشنا شدن دانش‌آموزان با یکدیگر و ارتباط کلامی با هم
- هدف‌های فرعی بازی : تقویت حافظه، شناخت جهت‌های چپ و راست، ارتباط عاطفی با دیگران، احساس مثبت از خویش
- شرح بازی :
- دانش‌آموزان ترجیحاً به صورت دایره نشسته یا می‌ایستند.
- معلم نامش را با صدای بلند می‌گوید («حسین!») و بعد از نفر سمت راست خود می‌خواهد که او هم نامش را بگوید («رضا!»). به همین ترتیب همه نامشان را می‌گویند.
- در دور بعدی معلم نام نفر سمت چپی خود را می‌گوید («جواد!»). این بازی به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا همه نام نفر سمت چپی خود را بگویند (پیشنهاد می‌شود هر کس موقع گفتن نام شخص دیگر به او اشاره کند).
- در دور بعدی معلم ابتدا نام نفر سمت چپی و بعد نام نفر سمت راستی‌اش را بگوید («جواد، رضا!»). این بازی هم تا آن‌جا ادامه پیدا می‌کند که همه نام نفر سمت چپ و راست خود را بگویند (اشاره کردن به هر شخص موقع گفتن نام فراموش نشود).
- این بار معلم کلمه‌ای مثل «سلام» را برای ایجاد ارتباط کلامی بین دانش‌آموزان مطرح می‌کند. به این ترتیب که اول به نفر سمت راستی خود «سلام» می‌کند و بعد نام او را می‌گوید («سلام رضا!» یا برعکس «رضا سلام!») و از دانش‌آموزان می‌خواهد به ترتیب هر کس به نفر سمت راستی خود «سلام» کند و نام او را بگوید (پیشنهاد می‌شود هر کس قبل از سلام کردن به نفر سمت راستی خود، ابتدا «سلام» نفر قبلی را پاسخ بگوید).
- در مرحله بعد به جای «سلام» معلم از نفر سمت راست خود سؤال ساده‌ای می‌کند («رضا دیشب شام

۱- اشاره به فعالیت «قصه‌های چند کلمه‌ای» در فصل «قصه‌گویی»

چی خوردی؟». نفر سمت راست (رضا) پاسخ معلم را می‌دهد و بعد او از نفر سمت راستی‌اش همان سؤال را می‌کند و به همین ترتیب سؤال و پاسخ تا پایان دایره ادامه پیدا می‌کند.

نکته ۱: برای ایجاد تنوع می‌توان ترتیب سؤال کردن را به هم زد و از دانش‌آموزان خواست از هر کسی که دوست دارند سؤال کنند. ولی مهم این است که قبل یا بعد از سؤال کردن نام شخص گفته شود.

نکته ۲: این بازی می‌تواند متناسب با حوصله و آمادگی دانش‌آموزان با سؤالات دیگری ادامه پیدا کند. («اسم پدرت چیه؟» «چه رنگی رو دوست داری؟» «پلاک خونه‌تون چنده؟» «غذای مورد علاقه‌ات چیه؟» «دوست داری چیکاره بشی؟» و... همچنین این بازی می‌تواند در جلسات و روزهای دیگر هم ادامه داشته باشد تا آشنایی و ارتباط کلامی بین دانش‌آموزان به مرور بیشتر شود.

۲-۱) «گرم کردن بدن با حرکت»

● نام بازی: «حرکت به نوبت»

● هدف بازی: گرم کردن بدن با حرکت دادن تمامی عضلات

● هدف‌های فرعی بازی: شناخت کارکرد عضلات بدن، تحریک سیستم گردش خون و تأثیر آن در گرم شدن بدن، به کارگیری و درگیر کردن تمامی عضلات، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، رعایت نوبت و ترتیب، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● شرح بازی:

■ دانش‌آموزان در دایره می‌ایستند.

■ مربی حرکت فیزیکی بسیار ساده‌ای را پیشنهاد می‌دهد (مثلاً خم و راست کردن انگشت اشاره دست راست). همه دانش‌آموزان حرکت را هماهنگ با هم تکرار می‌کنند.

■ مربی حرکت دیگری را اضافه می‌کند (مثلاً خم و راست کردن انگشت اشاره دست دیگر) و دانش‌آموزان باید ضمن انجام حرکت اول این حرکت را نیز تکرار کنند.

■ به همین ترتیب حرکت بعدی و حرکات بعدی اضافه می‌شود (خم و راست کردن انگشتان دیگر، چرخاندن مچ دست، خم و راست کردن آرنج دست‌ها، چرخاندن دست‌ها از ناحیه کتف و...).

■ این کار تا جایی ادامه پیدا می‌کند که بخشی یا تمامی عضلات بدن به حرکت دربیاید.

نکته ۱: همان‌طور که گفته شد، بهتر است حرکات از عضلات بسیار کوچک آغاز شود و به عضلات بزرگ‌تر برسد.

نکته ۲: از آن‌جا که حرکت دادن هم‌زمان تمامی عضلات بدن مشکل است، پیشنهاد می‌شود در هر دور از بازی، عضلات بخشی از بدن درگیر شود؛ مثلاً ابتدا فقط عضلات دست‌ها حرکت داده شود،

بعد عضلات پاها، بعد صورت و سر و گردن و سپس شکم، کمر، سینه و شانه‌ها.

نکته ۳: حرکات هرچقدر نرم و آرام انجام شود، بهتر است. بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید از انجام حرکات ناگهانی و شتاب‌زده پرهیز کنند.

نکته ۴: انجام این بازی برای دانش‌آموزان بسیار مفرح و نشاط‌آور است. با این حال از دانش‌آموزان بخواهید همان‌طور که از بازی لذت می‌برند، هماهنگی و دقت در انجام درست حرکات را رعایت کنند.

نکته ۵: برای جلب مشارکت بیشتر دانش‌آموزان می‌توانید پیشنهاد انجام حرکات را با آنها به اشتراک بگذارید. به این شکل که هر کدام از دانش‌آموزان به نوبت حرکتی را پیشنهاد بدهند و بقیه آن‌را انجام دهند. یا به صورت یکی در میان یک بار مربی پیشنهاد بدهد و یک بار یکی از دانش‌آموزان.

۳-۱) «حرکات اصلی و فرعی»

● **توضیح ۱:** منظور از «حرکات اصلی» مجموعه حرکاتی است که در طول شبانه‌روز معمولاً انجام می‌دهیم (مثل: راه رفتن، دویدن، پریدن، چرخیدن، خم و راست شدن، نشست و برخاست). منظور از «حرکات فرعی» حرکاتی است که گاهی اوقات بنابر ضرورت انجام می‌دهیم (مثل: لی لی کردن، لنگیدن، عقب‌عقب رفتن، سینه‌خیز رفتن، حرکت روی زانو‌ها، حرکت به جناحین - چپ‌چپ و راست‌راست راه رفتن، حرکات نامتعارف و...).

● **نام بازی:** «عروسک‌های کوکی ۱»

● **هدف بازی:** شناخت و انجام انواع حرکت‌های اصلی و فرعی

● **هدف‌های فرعی بازی:** استفاده از تمام ظرفیت‌های بدن برای انجام انواع حرکت، به کارگیری و درگیر کردن تمامی عضلات، حرکت در خدمت و انمودسازی و کار نمایشی و وانمودسازی با انجام انواع حرکت، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، کسب توانایی کنترل حرکات بدن، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● **توضیح ۲:** در این بازی علاوه بر آشنایی و کسب توانایی برای انجام انواع حرکت (فرعی و اصلی) توانایی کنترل حرکت که یکی از مهم‌ترین اصول بازیگری و کار نمایشی در استفاده از ظرفیت‌های بدن است، آموزش داده می‌شود.

● **شرح بازی:**

■ ابتدا هرکدام از دانش‌آموزان در نقش عروسک‌های کوکی حرکتی را از انواع حرکات اصلی و فرعی برای خود انتخاب می‌کنند (هر عروسک می‌تواند تنها یک حرکت یا ترکیبی از حرکات را انجام دهد).

مثلاً فقط راه برود یا فقط ببرد یا اول راه برود، بعد یک دور بچرخد، سپس خم و راست شود و...

■ هرکدام از دانش‌آموزان درباره نوع حرکت یا حرکات خود برای دیگران توضیح می‌دهد (این توضیح

- بهتر است به زبان خود عروسک و با لحن خاصی ارائه شود).
- با فرمان مربی کوک عروسک‌ها فعال می‌شوند و همه «شروع» به حرکت می‌کنند (بد نیست این حرکات با صداها‌ی خاصی همراه باشد).
- وقتی حرکات دانش‌آموزان به اوج رسید، مربی اشاره می‌کند که کوک عروسک‌ها دارد تمام می‌شود. با این فرمان دانش‌آموزان باید رفته‌رفته حرکاتشان کند شود.
- در نهایت با دستور «توقف» همه دانش‌آموزان باید مثل عروسک، بی‌جان و ثابت بمانند.
- این بازی می‌تواند با فرمان «شروع مجدد» به دفعات تکرار شود.
- **نکته ۱:** برای ایجاد نظم و هماهنگی بین دانش‌آموزان و همچنین استفاده و به‌کارگیری انواع حرکات توسط تمامی دانش‌آموزان می‌توان این بازی را با حرکات مشخص در هر دور از بازی انجام داد (مثلاً در دور اول عروسک‌ها همگی راه می‌روند. در دور بعدی همه خم و راست می‌شوند و...).
- **نکته ۲:** قبل از شروع بازی و پس از انتخاب نوع حرکت عروسک‌ها، می‌توان حرکتی دیگر را برای کوک کردن عروسک‌ها انتخاب کرد (مثلاً همه عروسک‌ها سه دور به راست می‌چرخند تا کوک شوند و سپس حرکت می‌کنند).
- **نکته ۳:** برای جذاب‌تر شدن بازی صدور فرمان شروع و توقف عروسک‌ها می‌تواند با پخش قطعه‌ای موسیقی انجام شود.

۴-۱) «ادای حروف»

- **توضیح:** «حروف» از شکل دادن به صدا با استفاده از اندام‌های گفتاری پدید می‌آید؛ بنابراین مقدمه «ادای حروف» ساخت صداها یا مصوت‌های شش‌گانه (آ-ا-ای-اُ-او) است؛ چرا که حروف بدون صدا قابل بیان و ادا کردن و همین‌طور شنیده شدن نیستند. هرچند دانستن این اطلاعات به عنوان مقدمه ادای حروف لازم است، اما بیان آنها برای دانش‌آموزان به‌ویژه مقطع اول ابتدایی ضروری نیست. همین‌که دانش‌آموزان بازی‌ها و فعالیت‌های طراحی شده را به درستی انجام دهند، کفایت می‌کند.
- بازی «قطار حروف» قرار است در قالب یک فعالیت جذاب ادای درست تمام حروف الفبا را به عنوان مقدمه بیان و گفتار به دانش‌آموزان آموزش دهد.
- از آن‌جا که دانش‌آموزان اول ابتدایی به مرور حروف الفبا را می‌آموزند، می‌توان این بازی را پس از هر بار که آنها حرفی را آموزش می‌بینند، براساس همان حرف انجام داد. به این ترتیب این بازی می‌تواند در طول سال تحصیلی با حروف تازه تکرار شود.
- **نام بازی:** «قطار حروف»

- **هدف بازی :** ادای درست تمامی حروف الفبا با مصوت‌های شش‌گانه
- **هدف‌های فرعی بازی :** تنفس صحیح برای به‌کارگیری در ادای حروف، آموزش شکل حروف و ادای آن در شکل‌های شش‌گانه، استفاده از تمام ظرفیت‌های بیانی برای ادای حروف الفبا، به‌کارگیری و درگیر کردن تمامی اندام‌های گفتاری، وانمودسازی و کار نمایشی برای ایجاد هیجان در ادای حروف، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، رعایت ریتم و ضرب‌آهنگ در گفتار، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● شرح بازی :

■ به دانش‌آموزان بگویید قرار است کمی قطارسواری کنند، با این شرط که صدای قطار را خودشان دریاورند.

■ برای انجام این کار دانش‌آموزان روی زمین یا روی صندلی‌هایشان طوری می‌نشینند که بدنشان در حالت طبیعی (نه خمیده به جلو و نه کشیده به سمت عقب) باشد.

■ قطار به راه می‌افتد و در مرحله اول دانش‌آموزان آزادند تا هرطور دوست دارند صدای قطار دریاورند. (تالاق تولوق... تق توتوق... ترق توروق و...)

■ **نکته ۱ :** برای رعایت هماهنگی در بازی بهتر است دانش‌آموزان با ضربه زدن به میز یا صندلی و یا دست زدن یا پاکویدن، ریتم حرکت قطار را حفظ کنند.

■ پس از چند نوبت ایجاد صدای قطار به شکل آزاد، مربی صدای جدیدی را برای قطار روی تابلو می‌نویسد؛ مثلاً «تَلَقْ... تُتُولُوق...». دانش‌آموزان این بار همین صدا را برای قطار در نظر می‌گیرند و با رعایت ضرب‌آهنگ تکرار می‌کنند.

■ **نکته ۲ :** بهتر است مربی هنگام نوشتن صدای جدید قطار، حرف مورد نظرش (مثلاً حرف «ت») را با رنگ متفاوتی بنویسد و برای توضیح بگوید قطار دارد حرف «ت» را با خود می‌برد به همین دلیل صدایش با حرف «ت» شروع می‌شود در ضمن او برای ایجاد صدا برای حرف «ت» از دو مصوت ـ و ـ استفاده کرده است.

■ در ادامه بازی، مربی مصوت‌های حرف «ت» را تغییر می‌دهد و مثلاً می‌نویسد، «تَلِیق... تاتالاق...». حالا صدای قطار عوض می‌شود و دانش‌آموزان حرف «ت» را با مصوت‌های جدید (ـ و ـ و آ) بیان می‌کنند.

■ در نوبت بعد باز هم صدای قطار عوض می‌شود و دو مصوت (صدای) بعدی (ـ و ای) جایگزین قبلی‌ها می‌شود. (تُلُوق... تی تی لِق...). به این ترتیب دانش‌آموزان حرف «ت» را به بهانه ایجاد صدای قطار با مصوت‌های شش‌گانه ادا کرده‌اند.

■ **نکته ۳ :** در شکل دیگر این بازی می‌توان دانش‌آموزان را به سه گروه تقسیم کرد و از هر گروه خواست

به ترتیب هر کدام دو مصوت را بیان کنند (گروه اول : «تَلَقَّ... تُؤْتَلِقُ...»، گروه دوم : «تَتَلَقَّ... تَاتَالِقُ...»، گروه سوم «تُتَلَقَّ... تَتَلَقَّ...»). برای این منظور بهتر است تابلوی کلاس سه قسمت شود و صداهاى هر گروه در بخش مجزا نوشته شود تا دانش آموزان به راحتی آنها را ادا کنند.

■ در ادامه بازی می توان به مرور حروف دیگر الفبا را جایگزین حرف «ت» کرد و آن را با شش مصوت بیان کرد. برای این منظور مربی متناسب با حرفی که دانش آموزان به تازگی آموخته اند، (مثلاً حرف «ب») ابتدا اشاره می کند که قطار دارد حرف «ب» را با خود می برد و سپس این حرف را با شش مصوت به عنوان صدای جدید قطار روی تابلو می نویسد و از دانش آموزان می خواهد آن را با ضرب آهنگ مشخص ادا کنند («تَلَقَّ... بُؤَلِقُ...»، «تَلَقَّ... بَابَلِقُ...»، «تَلَقَّ... بَبَلِقُ...»).

■ نکته ۴ : گفتنی است که این بازی قدری زمان بر است و دقت و حوصله نیاز دارد، اما زمانی که دانش آموزان به خوبی متوجه بازی شوند و بر آن مسلط شوند، برایشان بسیار جذاب است.

■ نکته ۵ : از آن جا که این بازی به مرور و با آموزش تک تک حروف الفبا کامل می شود، نیاز به تداوم و تکرار دارد.

اگر به هر دلیل لازم دیدید «ادای حروف» را به شکلی دیگر انجام دهید، بازی «پاکت حروف» با همان کارکرد می تواند جایگزین بازی «قطار حروف» شود.

در این بازی هم تمامی حروف الفبا در قالب یک بازی جذاب و هیجان انگیز همراه با صداها یا مصوت های شش گانه (اَ اِ اُ آ او) ادا می شود.

● نام بازی : «پاکت حروف»

● هدف بازی : ادای درست تمامی حروف الفبا با مصوت های شش گانه

● هدف های فرعی بازی : تنفس صحیح برای به کارگیری در ادای حروف، آموزش شکل حروف و ادای آن در شکل های شش گانه، استفاده از تمام ظرفیت های بیانی برای ادای حروف الفبا، به کارگیری و درگیر کردن تمامی اندام های گفتاری، و انمودسازی و کار نمایشی برای ایجاد هیجان در ادای حروف، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● شرح بازی :

■ از دانش آموزان بخواهید فرض کنند هر کدام پاکتی پر از حروف الفبا در دست دارند (حروف داخل پاکت فرضی می توانند مثل تخمه، نخودچی یا حبوبات، خوراکی باشند، چون قرار است آنها را توی دهان بریزند).

■ سپس با اشاره مربی و به پیشنهاد او، دانش آموزان هربار حرفی را از داخل پاکت بیرون می آورند و خوراکی داخل آن را در دهانشان گذاشته، کمی می جووند و باز با اشاره مربی، دانش آموزان هر تکه را با یکی از صدا

- (مصوت)های شش گانه قورت می دهد. (مثلاً حرف «ب» را از پاکت بیرون می آورند و پس از جویدن آن را با شش صدای «با... ب... بی... بُ... بو...» قورت می دهند).
- این بازی تا پرتاب تمام حروف الفبا (تمام شدن همه محتویات پاکت) ادامه پیدا می کند.
- در صورت لزوم می توانید این بازی را دو یا سه نوبت تکرار کنید.
- نکته ۱: برای جلب مشارکت بیشتر دانش آموزان می توانید پیشنهاد حرف داخل پاکت را به دانش آموزان واگذار کنید و آنها به ترتیب هرکدام حرفی را برای بیرون آوردن از پاکت پیشنهاد بدهند.
- نکته ۲: نظم و هماهنگی در این بازی ضرورت دارد چون به جذاب تر شدن آن کمک می کند.

۵-۱) «شناخت و به کارگیری حواس پنج گانه ۱»

- توضیح: «حواس پنج گانه» احساس هایی است که توسط اندام های حسی بدن دریافت می شود. حس بینایی توسط چشم ها، شنوایی توسط گوش ها، لامسه توسط پوست، چشایی توسط زبان و بویایی توسط بینی دریافت می شود. شناخت این حواس به دلیل استفاده مکرر از آنها مشکل نیست، اما بروز و تظاهر به آنها شاید برای دانش آموزان کمی سخت بوده و نیاز به تمرین داشته باشد.
- بازی هایی که حواس ما را به «دیدنی ها و شنیدنی ها» متمرکز می کند، می تواند در این بخش مفید باشد.
- نام بازی: «چی می بینی؟ چی می شنوی؟»
- هدف بازی: توجه و دقت به پیرامون برای ثبت و به خاطر سپاری دیدنی ها و شنیدنی ها
- هدف های فرعی بازی: بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر امور دیداری و شنیداری، بالا رفتن سرعت عمل، تقویت حافظه و به خاطر سپاری، رقابت در به کارگیری حواس ...
- شرح بازی:
- یک تا دو دقیقه دانش آموزان را در فضای کلاس یا محیط تمرین آزاد بگذارید و از آنها بخواهید با دقت به چیزهای دیدنی و صداهای شنیدنی در اطرافشان توجه کنند و آنها را به خاطر بسپارند.
- پس از دو دقیقه همگی به شکل دایره بایستید و از دانش آموزان بخواهید، آنچه را دیده یا شنیده اند، به زبان بیاورند.
- نکته: در طول انجام این تمرین به ویژه دو دقیقه اول از دانش آموزان بخواهید به هیچ عنوان با هم حرف نزنند تا حواس خودشان و دیگران پرت نشود.
- با طرح چند سؤال مثلاً درباره تعداد صندلی ها یا تعداد افراد حاضر در کلاس و ... و یا رنگ دیوارها

- و لباس‌ها و... حساسیت دانش‌آموزان را بالا ببرید و سپس باردیگر آنها را آزاد بگذارید تا این بار با دقت بیشتر به پیرامونشان توجه کنند.
- این کار را در سه یا چهار نوبت تکرار کنید تا همه دیدنی‌ها و شنیدنی‌های اطراف شناخته و معرفی شوند.
- از دانش‌آموزان بخواهید همین دقت را در خانه یا در مسیر رفت و آمدشان به کار گیرند و دیدنی‌ها و شنیدنی‌ها را یادداشت کنند یا به خاطر بسپارند و نام ببرند.

۶-۱) «تمرکز بر امور بیرونی ۱»

- توضیح: همان‌گونه که گفته شد «تمرکز بر امور بیرونی» شامل «دیدنی‌ها، شنیدنی‌ها، لمس کردنی‌ها، بویدنی‌ها و چشیدنی‌ها» می‌شود. اما از آن‌جا که در کار تئاتر و فعالیت نمایشی دیدن و شنیدن از سایر حواس مهم‌تر و کاربردی‌تر است، در تمرین‌های تمرکز بر امور بیرونی بیشتر از تمرین‌های مربوط به این دو حواس استفاده می‌شود. «بازی‌های آینه» از جمله این تمرین‌هاست که توجه و دقت دانش‌آموزان بر امور دیدنی را افزایش می‌دهد.
- نام بازی: «آینه دوتایی»
- هدف بازی: توجه و دقت به روبه‌رو، تقلید (بازتاب) آنچه دیده می‌شود.
- هدف‌های فرعی بازی: بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر آنچه دیده می‌شود، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به‌کارگیری حواس و...
- شرح بازی:
- دانش‌آموزان را به گروه‌های دونفری تقسیم کنید. در هر گروه یک نفر «الف» است و دیگری «ب».
- «الف» و «ب» از هر گروه در فاصله‌ای حدود دومتر روبه‌روی هم می‌ایستند.
- نکته ۱: برای آسان شدن بازی می‌توانید دانش‌آموزان را در دو ستون روبه‌روی هم قرار دهید.
- ستون «الف» و ستون «ب»
- «الف» و «ب» به نوبت یکی آغازکننده می‌شود و دیگری تقلیدکننده. آغازکننده «مقابل آینه» ایستاده و تقلیدکننده «آینه» است. به این ترتیب «آینه» باید تمام حواسش به حالت‌ها و حرکات «آغازکننده» باشد.
- بازی با اشاره مربی شروع می‌شود. «آغازکننده» حالت‌هایی را به صورتش می‌دهد یا حرکاتی را با بدنش انجام می‌دهد که «آینه» باید با دقت و توجه به او آن حالت‌ها و حرکات را بلافاصله و به درستی تکرار (تقلید) کند.
- در طول بازی مربی مدام حالت‌ها و حرکات «آینه‌ها» را کنترل می‌کند تا تقلید به درستی انجام شود.
- در لحظاتی مربی می‌تواند فرمان «توقف» بدهد و دانش‌آموزان باید سعی کنند در همان حالتی که هستند، بمانند. کنترل حرکات در حالت توقف ساده‌تر انجام می‌شود.

- **نکته ۲ :** در حالت توقف مربی می تواند اختلاف یا تفاوت حالت ها و حرکات را تک به تک و جداگانه به هر گروه تذکر بدهد.
- **نکته ۳ :** سمت راست و چپ بدن در «آینه» معکوس نشان داده می شود. (دست راست با دست چپ نشان داده می شود و بالعکس) اما در مراحل اول بازی می توانید دانش آموزان را آزاد بگذارید تا به هر شکلی که دوست دارند، جهت چپ و راست را نشان بدهند.
- پس از پایان مرحله «توقف»، بازی می تواند همچنان با همان ترتیب قبل ادامه پیدا کند یا نقش ها عوض شود و «آغازکننده» به جای «آینه» و «آینه» به جای «آغازکننده» قرار بگیرد.
- همه دانش آموزان باید به نوبت نقش «آغازکننده» و «آینه» را بازی کنند.
- بازی می تواند تا زمانی که دانش آموزان دوست دارند، ادامه پیدا کند.
- **نکته ۴ :** برای ایجاد تنوع می توان پس از چند دور بازی اعضای گروه ها را با هم جابه جا کرد.
- **نکته ۵ :** در تمام طول بازی برای بالا بردن دقت دانش آموزان از آنها بخواهید فقط آن حرکت یا حالتی را که می بینند تقلید کنند نه آن چه را که تصور می کنند.
- **نکته ۶ :** این بازی را می توانید در سه مرحله انجام دهید : مرحله ۱ : فقط تقلید حالت ها (منظور حالت صورت است)، مرحله ۲ : فقط تقلید حرکات (منظور حرکات بدن است) و مرحله ۳ : تقلید حالت ها و حرکات باهم.

۷-۱) «نمایش شخصیت ها»

- **توضیح :** از آن جا که شخصیت ها گستره وسیعی را از انسان ها گرفته تا حیوانات، نباتات و شخصیت های خیالی شامل می شوند، بازی های متعددی را هم می توان برای نشان دادن شخصیت ها با «پانتومیم» ارائه داد. بازی «اون کیه؟» تنها یک نمونه از این بازی هاست که البته برای تمامی انواع شخصیت ها کاربرد دارد.
- **نام بازی :** «اون کیه؟»
- **هدف بازی :** توجه به رفتار شخصیت ها و نشان دادن آنها بدون استفاده از کلام
- **هدف های فرعی بازی :** آشنایی با زبان بدن، بالا بردن دقت و توجه به پیرامون به ویژه شخصیت های مختلف، به کارگیری تمام ظرفیت های بدن برای نشان دادن شخصیت ها، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به کارگیری زبان بدن و...
- **شرح بازی :**
- ابتدا مربی درباره انواع شخصیت ها و تفاوت ویژگی های ظاهری و رفتاری آنها سخن می گوید : «فرق رفتار انسان ها با حیوانات چیه...؟ فرق اون ها با گیاهان چیه...؟ انسان ها توی رفتار چه فرقی

با هم دارن؟ مثلاً فرق رفتار به پسرچه با به دخترچه چیه...؟ فرق اون با به مرد جوان چیه...؟ به پیرمرد چطور...؟ فرق رفتار حیوانات با هم چیه...؟ رفتار پرنده‌ها با چرنده‌ها چه فرقی داره...؟ مثلاً پرنده‌ها چطوری غذا می‌خورن...؟ و چرنده‌ها چطور...؟ گیاهان چطور غذا می‌خورن...؟ انسان‌ها چطور...؟ و...»

■ در ادامه از دانش‌آموزان خواسته می‌شود تمام رفتارهایی که دربارهٔ آنها توضیح داده شده به صورت گروهی نشان داده شود : «همه بشین دانش‌آموزان سه‌ساله در حال غذا خوردن... حالا بشین ده‌ساله... حالا چهل ساله هستین... حالا همه پیرشدین... همه بشین گرگ گرسنه... گوسفندان در حال چرا... خرگوش‌هایی که هویج می‌خورین... چیزی نگین... فقط انجام بدین... بشین درخت‌های تشنه... گل‌های تازه رویده... موجودات فضایی که تازه به زمین اومدین و دارین توی یه رستوران غذا می‌خورین... فرق رفتار به موجود فرازمینی با به انسان رو موقع سلام کردن به هم نشون بدین... و...» سپس این بازی را می‌توانید در گروه‌های دو یا چندنفره انجام دهید و تفاوت رفتار هر گروه را با گروه‌های دیگر مقایسه کنید.

■ در ادامه نیز می‌توانید از هرکس بخواهید رفتار شخصیتی را با «پانتومیم» نشان بدهد و بقیه حدس بزنند چه شخصیتی است.

■ **نکته ۱ :** صحبت دربارهٔ تفاوت‌ها و شباهت‌های رفتاری و همچنین ویژگی‌های رفتاری هرکدام از شخصیت‌ها برای دانش‌آموزان جالب و راه‌گشاست.

■ **نکته ۲ :** در تمام بازی‌های بالا دانش‌آموزان جای شخصیت مورد نظر بازی می‌کنند اما شخصیت‌ها را به شکل دیگری هم می‌شود نشان داد و آن مواجه شدن با شخصیت‌هاست : «نشون بدین که دست به پیرزن رو گرفتین و دارین از خیابون ردش می‌کنین... حالا به پسرچه شیطان رو دارین می‌برین پارک... حالا به گل رو بو کنین... از درخت میوه بچینین... به به دایناسور سلام کنین... با به فیل عکس یادگاری بگیرین... و...»

۸-۱ «همانگی در صدا»

● نام بازی : «هو هو کو کو»

● هدف بازی : همانگی با گروه و رعایت ریتم و ضرب‌آهنگ کلام

● هدف‌های فرعی بازی : آشنایی با ضرب‌آهنگ کلام، ادای درست حروف و صداها، توسعه قدرت صدا، استفاده از ظرفیت‌های بیانی، توسعه تمرکز و توجه، ایجاد شور و نشاط، همکاری با گروه، لذت از کار گروهی و...

● شرح بازی :

■ این بازی ساده اما بسیار جذاب و مفرح است. ابتدا حرف صدادار یا آوایی را روی تابلو بنویسید؛ مثلاً «هو» و از دانش‌آموزان بخواهید با ضرب‌آهنگ مشخصی آن را تکرار کنند.

■ **نکته ۱ :** برای رعایت ضرب‌آهنگ و همچنین لذت و نشاط بیشتر می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید هم‌زمان با کلامی که می‌گویند، دست بزنند یا پا بکوبند و یا با هر امکان دیگری ضرب‌آهنگ بگیرند.

■ سپس حرف یا آوای دیگری را اضافه کنید («هو هو») و از دانش‌آموزان بخواهید آنها را با هم تکرار کنند.

■ در ادامه باز هم حرف یا آوای دیگری را اضافه کنید («هو هو کو») و دانش‌آموزان همچنان به تکرار ادامه دهند.

■ این کار را تا جایی که دانش‌آموزان همراهی می‌کنند و شما لازم می‌دانید، ادامه دهید. («هو هو کو کو پا»؛ «هو هو کو کو پا پا»؛ «هو هو کو کو پا پا نی»؛ «هو هو کو کو پا پا نی تو»؛ «هو هو کو کو پا پا نی تو ش»؛ «هو هو کو کو پا پا نی تو ش را»؛ و...)

■ سپس بازی را متوقف کنید و از دانش‌آموزان بخواهید نفس عمیق بکشند. در این فاصله توضیح دهید قرار است بازی به این شکل ادامه پیدا کند که شما زیر یا بالای بعضی از حروف یا آواها خط می‌کشید و دانش‌آموزان باید آن حرف یا آوا را با صدای بلندتر ادا کنند. («هو هو کو کو پا پا نی تو ش را») **نکته ۲ :** بهتر است حروف یا آواهای خط‌دار به مرور اضافه شود («هو هو کو کو پا پا نی تو ش را»؛ «هو هو کو کو پا پا نی تو ش را»؛ و...).

■ در ادامه درحالی‌که دانش‌آموزان همچنان به تکرار عبارت روی تابلو مشغول‌اند به مرور اقدام به حذف یا پاک کردن بعضی از حروف یا آواها کنید. («هو هو کو کو پا پا نی تو را»؛ «هو هو کو کو پا پا نی تو را»؛ «هو هو کو کو پا پا نی تو را»؛ «هو هو کو کو پا پا نی تو را»؛ و...) این کار را تا جایی ادامه دهید که تنها همان حرف یا آوای اول باقی بماند («هو»).

۹-۱) «خوب دیدن»

● نام بازی : «تغییرات را بگو»

● هدف بازی : توجه و دقت به پیرامون برای تشخیص تغییرات

● هدف‌های فرعی بازی : بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر آنچه دیده می‌شود، رقابت در به‌کارگیری حس بینایی، نقش‌آفرینی در خدمت کارگروهی، تقویت حافظه، بالا بردن آمادگی بدن برای حفظ تعادل و...

● شرح بازی :

■ دانش‌آموزان در دایره می‌ایستند و یک نفر به عنوان داوطلب انتخاب می‌شود.
 ■ مربی از دانش‌آموزان می‌خواهد موقعیتی را بسازند (مثلاً یک باشگاه ورزشی که همه در حال انجام حرکات ورزشی هستند؛ یک بازارچه که همه در حال خرید و فروش هستند؛ یک باغ وحش که همه با حیوانات باغ وحش و یا بازدیدکننده هستند. یک باغ یا جنگل که همه گیاهان یا حیوانات هستند؛ ...).
 ■ هر زمان مربی تشخیص داد که موقعیت به خوبی ساخته شده است، می‌تواند فرمان «توقف» بدهد و همه باید در همان حالتی که هستند، بمانند.

■ **نکته ۱ :** بهتر است دانش‌آموزان در حالتی متوقف شوند که بتوانند برای مدت سه تا پنج دقیقه تکان نخورند.

■ سپس فرد داوطلب سی ثانیه فرصت دارد تا تمام حالت‌های دانش‌آموزان را با دقت ببیند و به خاطر بسپارد.

■ فرد داوطلب بیرون می‌رود و مربی سه تا پنج حالت را عوض می‌کند.

■ **نکته ۲ :** بهتر است تغییرات در مراحل اول بازی درشت و بزرگ باشد؛ مثل جابه‌جایی دانش‌آموزان با هم، یا چرخش‌ها و حرکات درشت بدن مثل خم و راست شدن. سپس حرکات ریزتر مثل حرکات دست و سر و بعد حرکات و تغییرات ریزی مثل حالت صورت، تغییر حالت انگشتان و...

■ داوطلب داخل می‌شود و با دقت به حالت‌های دانش‌آموزان، باید تغییرات را حدس بزند.

■ **نکته ۳ :** داوطلب اگر تشخیص دهد کسی تغییری نکرده است، می‌تواند او را آزاد کند تا کارش ساده‌تر پیش برود و ضمناً دانش‌آموزانی که تغییر نکرده‌اند، زودتر رها شوند.

■ **نکته ۴ :** اگر داوطلب کسی را به اشتباه آزاد کند یا تغییری را غلط حدس بزند، شخص باید سرجایش بماند تا فرد داوطلب نظرش را اصلاح کند.

■ بازی تا جایی ادامه پیدا می‌کند که داوطلب همه تغییرات را حدس بزند.

■ در پایان نوبت به داوطلب بعدی می‌رسد و بازی به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند.

■ **نکته ۵ :** اگر تعداد دانش‌آموزان زیاد باشد، ممکن است در یک جلسه نوبت به همه نرسد که داوطلب شوند؛ بنابراین می‌توان در جلسات بعدی بازی را ادامه داد.

۱۰-۱) «شناخت و نمایش شخصیت با رفتار»

● نام بازی : «نشون بده کی هستی؟»

● هدف بازی : شناخت و ارائه ویژگی‌های ظاهری و اخلاقی شخصیت در رفتار

● هدف‌های فرعی بازی : توجه به ویژگی‌های رفتاری اطرافیان و شناخت ارتباط بین شخصیت و رفتار،

شناخت تفاوت افراد با توجه به ویژگی‌های رفتاری، ارائه شخصیت و ایفای نقش با استفاده از قابلیت‌های بدن، رقابت در به کارگیری قابلیت‌های بدن برای ارائه شخصیت، نقش‌آفرینی در خدمت خلق و معرفی شخصیت‌ها و...

● شرح بازی :

■ دانش‌آموزان دایره‌وار می‌نشینند و مربی ابتدا درباره ویژگی‌های شخصیتی با آنها گفت‌وگو می‌کند.

■ **نکته ۱ :** برای دانش‌آموزان کلاس اول کافی است تنها درباره ویژگی‌های ظاهری و اخلاقی (احساسی) و رابطه آنها با یک‌دیگر توضیح دهید.

■ «به نظر شما ظاهر آدم‌ها با حیوانات چه فرقی دارد...؟ آیا حیواناتی هم هستند که روی دو پا راه برن...؟
 کدوم حیوان به لحاظ ظاهری به انسان شبیه‌تر هست...؟ چطور از ظاهر آدم‌ها متوجه می‌شین به نفر پیره، جوان هست یا کودکه...؟ سن و سال آدم‌ها چه تأثیری در رفتارشون دارد...؟ آدم‌ها به لحاظ قد و وزن چه فرقی با هم دارن...؟ چطور متوجه می‌شین به نفر چاقه یا لاغر...؟ رفتار آدم‌های چاق با لاغر چه فرقی دارد...؟ آدم‌های قدبلند و قدکوتاه چه فرقی با هم دارن...؟ آیا سن آدم‌ها رو می‌شه از روی قدشون شناخت...؟ به پیرمرد قدکوتاه یا به نوجوان با همون قد و اندازه چه فرقی می‌کنه...؟ به سیاه‌پوست یا به سفیدپوست چه تفاوتی دارن...؟ آیا رنگ پوست ربطی به سن و سال یا زن و مرد بودن آدم‌ها دارد...؟ آیا رنگ پوست به اخلاق آدم‌ها مربوط می‌شه...؟ مثلاً می‌تونین بگین همه سفیدپوست‌ها خوش اخلاق هستن...؟ چطور متوجه می‌شین به آدمی عصبانی هست...؟ یا مهربونه...؟ یا حسوده...؟ یا خودخواه...؟ و...»

■ پس از این گفت‌وگو که می‌تواند کوتاه‌تر یا طولانی‌تر باشد، از دانش‌آموزان بخواهید ویژگی‌هایی را که می‌گویید، با رفتارشان نشان بدهند : «نشون بدین که همه‌تون مرد (یا زن)‌های خوش اخلاق هستین... حالا نشون بدین پیرمرد (یا پیرزن)‌های عصبانی هستین... حالا همه بشین خرگوش‌های شاد... حالا خروس‌های جوان قدبلند هستین... حالا بچه‌خرس‌های زخمی مغرورین...».

■ **نکته ۲ :** ترکیب ویژگی‌های ظاهری و اخلاقی می‌تواند تا جایی که دانش‌آموزان آمادگی نشان دادن آنها را دارند، ادامه پیدا کند.

■ سپس کارت‌هایی را که از قبل آماده کرده‌اید، روی چهارپایه یا صندلی در وسط دایره از پشت بچینید، طوری که کارت‌های هم‌رنگ روی هم قرار بگیرند.

■ توضیح دهید که هرکس داوطلب می‌شود، باید از هررنگ کارت یکی را بردارد و با هم ترکیب کند و شخصیتی را نشان بدهد، طوری که بقیه بتوانند حدس بزنند او چه شخصیتی است؛ (مثلاً ممکن است کارت‌ها چنین ترکیبی داشته باشد : ظاهری/ پیرزن نابینا؛ اخلاقی/ مهربان. شخص داوطلب باید با

- رفتارش نشان دهد که یک «پیرزن نابینای مهربان» است.
- بقیه دانش آموزان تماشاگر این نمایش خواهند بود.
- **نکته ۳ :** اگر دانش آموزان توانایی خواندن ویژگی های شخصیتی نوشته شده روی کارت ها را نداشته باشند، مربی می تواند طوری که دانش آموزانی دیگر متوجه نشوند آن را برایش بخواند.
- **نکته ۴ :** مربی می تواند بدون اشاره به ویژگی های نوشته شده، فرد داوطلب را برای شناخت و نشان دادن شخصیت راهنمایی کند.
- **نکته ۵ :** توصیه می شود به هر داوطلب فرصت داده شود تا ترکیبی از ویژگی ها را نشان دهد؛ نه این که هر ویژگی را به صورت مجزا ارائه کند.
- **نکته ۶ :** در صورت لزوم مربی می تواند شروع کننده بازی باشد.
- در پایان ارائه نقش هر کس، به دانش آموزان دیگر فرصت دهید تا شخصیت مورد نظر را حدس بزنند.
- **نکته ۷ :** حدس زدن دانش آموزان البته در طول ارائه نقش هم می تواند انجام شود؛ ولی اگر فرصت داده شود تا حدس زدن بعد از ارائه شخصیت و نقش باشد، بهتر است.
- **نکته ۸ :** در طول حدس زدن دانش آموزان می توانید از آنها بپرسید که چه رفتاری باعث شده چنین حدسی بزنند.
- در نهایت می توانید درباره شخصیت مورد نظر و شیوه نمایش و ارائه ویژگی های او توسط شخص داوطلب توضیح دهید. در طول سخنان خود مدام به رفتارهایی اشاره کنید که نشان دهنده ویژگی های نوشته شده در کارت ها بوده است.
- این بازی را تا جایی ادامه دهید که همه دانش آموزان حداقل یک بار نقشی را ایفا کرده باشند.
- **نکته ۹ :** در صورت لزوم می توانید این بازی را در دو یا چند جلسه انجام دهید تا دانش آموزان به طور کامل بر ایفای نقش مسلط شوند. هرچند هدف از این بازی تسلط بر بازیگری و ایفای کامل نقش نیست، بلکه این بازی گام های آغازین برای ایفای نقش است. بنابراین سخت گیری را کنار بگذارید و اجازه دهید دانش آموزان از بازی لذت ببرند.

۱۱-۱) «خلق نمایش با قصه ۱»

- نام فعالیت : «نمایش آنی»
- هدف فعالیت : ایفای نقش و خلق نمایش بدون آمادگی قبلی
- هدف های فرعی فعالیت : توسعه خلاقیت و بداهه پردازی در خلق نقش، تقویت حضور ذهن و سرعت عمل در اجرا، نقش آفرینی سریع، خلق شخصیت در هماهنگی با گروه، همکاری با گروه در

خلق نمایش و...

● **توضیح:** در روش «نمایش آنی» قرار است هم‌زمان با خواندن یا تعریف یک داستان، نمایش آن نیز توسط دانش‌آموزان شکل بگیرد. بنابراین تنها کافی است مربی یا دانش‌آموزان قبل از شروع فعالیت، قصه یا متن نمایشی مناسب را با روش‌هایی که پیش‌تر گفته شد، آماده کنند.

● **شرح فعالیت:**

■ دانش‌آموزان دایره‌وار می‌نشینند. مربی از دانش‌آموزان می‌خواهد به‌خوبی به قصه‌ای که خوانده می‌شود، دقت کنند و هم‌زمان آماده‌ی ایفای نقش شخصیت‌ها باشند.

■ خواندن قصه (داستان) توسط مربی یا شخصی که متن را آورده آغاز می‌شود. هرزمان اسم شخصیتی برده شد، خواندن قصه متوقف می‌شود و مربی از دانش‌آموزان می‌خواهد هرکس برای ایفای آن نقش آمادگی دارد به وسط دایره بیاید. (به‌طور مثال قصه این‌گونه آغاز می‌شود: «روزی روزگاری، چوپانی...» مربی قصه را متوقف می‌کند و از دانش‌آموزان می‌خواهد برای ایفای نقش چوپان داوطلب شوند، اولین کسی که داوطلب شد، به وسط دایره می‌آید و تا نقش چوپان را بازی کند.)

■ **نکته ۱:** در این مرحله از فعالیت نیازی به نشان دادن تمام ویژگی‌های شخصیت نیست؛ چون قرار است شخصیت به مرور و هم‌زمان با روند قصه شناخته و معرفی شود.

■ همین‌که شخص داوطلب به وسط دایره آمد، قصه ادامه پیدا می‌کند و تا زمان ورود شخصیت بعدی هر رفتار و گفتاری که در قصه آمده هم‌زمان با خواندن آن، توسط داوطلب انجام می‌شود.

■ **نکته ۲:** قصه می‌تواند مدام متوقف شود تا تک‌تک رفتارهای شخصیت قصه توسط داوطلب اجرا شود یا گفتارهای شخصیت توسط او تکرار شود. در مثال بالا قصه این‌گونه ادامه پیدا می‌کند: «در یک دشت سرسبز پای درختی نشسته بود...» مربی از داوطلب نقش چوپان می‌خواهد نشان دهد که در دشت سرسبز پای یک درخت نشسته است.

■ **نکته ۳:** در صورت لزوم مربی می‌تواند از دانش‌آموزان بخواهد در شکل‌گیری مکان و فضای قصه هم مشارکت داشته باشند. در مثال بالا دانش‌آموزان می‌توانند فضای دشت سرسبز را با صدا یا بدنبشان بسازند. شخصی هم می‌تواند داوطلب ایفای نقش درخت شود و طوری بایستد که چوپان بتواند به او تکیه دهد.

■ قصه به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا شخصیت و شخصیت‌های بعدی به قصه وارد شوند و اتفاقات یکی پس از دیگری نمایش داده شود.

■ **نکته ۴:** در طول شکل‌گیری «نمایش آنی» شیوه‌ی نمایش شخصیت‌ها و ساخت فضاها و اتفاقات را به عهده دانش‌آموزان بگذارید و تنها در صورت لزوم آنها را غیرمستقیم راهنمایی کنید.

- **نکته ۵ :** لذت بردن از فعالیت و بروز خلاقیت نمایشی دانش آموزان در این فعالیت اصل اول است، بنابراین تا جایی که ممکن است آنها را در مسیر بروز خلاقیت تشویق کنید.
- قصه تا انتها به همین شکل ادامه پیدا می کند.
- در پایان می توانید ابتدا درباره قصه و مضمون آن و سپس درباره شخصیت ها و شیوه نمایش آنها و همچنین فضا سازی ها و... با دانش آموزان گفت و گو کنید.
- اگر دانش آموزان تمایل داشتند می توانید همین قصه را بار دیگر با تغییر نقش ها و فضاها تکرار کنید یا قصه دیگری را با همین روش آغاز کنید.

پایه دوم

۲-۱) بازی ارتباط حرکتی

- نام بازی : «همسایه ها»
- هدف بازی : آشنایی بیشتر دانش آموزان باهم و ایجاد ارتباط و تعامل بین آنها با حرکت
- هدف های فرعی بازی : تقویت تمرکز، هماهنگی عصب و عضله، سرعت عمل، ایجاد هیجان و نشاط
- و...
- شرح بازی :
- دانش آموزان به صورت دایره می ایستند.
- در آغاز همانند بازی «اسم ها» (در سال اول ابتدایی) هر دانش آموز نام خودش را بلند می گوید. در دور بعدی هم باز همانند بازی «اسم ها» هر کس نام نفر سمت چپ و راست خودش را می گوید تا همه با نام نفرات سمت چپ و راست هم (همسایه ها) آشنا شوند.
- سپس در وسط دایره علامتی به عنوان هدف مشخص می شود (این علامت می تواند رنگ یا چسب رنگی و یا تکه ای کاغذ باشد. مهم این است که فاصله همه دانش آموزان با هدف یکسان باشد).
- معلم نام یکی از دانش آموزان (مثلاً رضا) را می گوید. دانش آموزی که نامش گفته شده (رضا) باید سر جایش بماند و نفرات سمت چپ و راست او بلافاصله باید به سمت هدف بروند و پایشان را روی آن بگذارند.
- هر کس زودتر به هدف رسید، در دایره می ماند و کسی که دیرتر رسیده، از بازی بیرون می رود.
- بازی به همین ترتیب ادامه پیدا می کند تا در نهایت سه نفر در بازی بمانند (این بازی با سه نفر برنده به پایان می رسد).
- **نکته ۱ :** به طور کلی برای دانش آموزان دوره ابتدایی بهتر است از بازی های رقابتی که در آنها

برد و باخت وجود دارد پرهیز کرد؛ چون این بازی‌ها آثار منفی در روحیه هر دو طرف برنده و بازنده دارد. بازی «همسایه‌ها» هرچند نوعی بازی رقابتی است اما طوری طراحی شده است که هرگز یک نفر برنده نهایی نخواهد بود و این تا حد زیادی از آثار منفی این نوع بازی‌ها در شخص برنده می‌کاهد. برای کاهش آثار منفی بازی در اشخاص بازنده می‌توان این فرصت را به آنان داد که در هربار بازی شخص بازنده نام نفر بعدی را بگویند. به این ترتیب شخص بازنده همچنان خودش را بخشی از بازی می‌داند.

نکته ۲: برای ایجاد تنوع، پس از چند دور بازی و آشنایی کامل دانش‌آموزان با «اسم» هم‌دیگر می‌توان به جای «اسم» از سایر علاقه‌مندی‌های دانش‌آموزان مثلاً «رنگ» مورد علاقه یا «غذا»، «ماشین»، «عدد»، «شغل» و... استفاده کرد. ترکیب همه این موارد با هم نیز بازی را بسیار جذاب خواهد کرد.

نکته ۳: ناگفته پیداست که در این بازی علاوه بر «آشنایی و ارتباط و تعامل» اهداف دیگری مثل «تمرکز»، «سرعت عمل»، «ایجاد نشاط و هیجان» و... نیز وجود دارد که معلم می‌تواند متناسب با نیاز و شرایط کلاس و دانش‌آموزان از این بازی استفاده کند.

۲-۲- گرم کردن کشتی و مالشی

۱-۲-۲- گرم کردن بدن با کشش

● نام بازی: «طناب از بالا»

● هدف بازی: گرم کردن بدن با کشش رو به بالا

● هدف‌های فرعی بازی: شناخت کارکرد عضلات بدن، تحریک سیستم گردش خون و تأثیر آن در گرم شدن بدن، به کارگیری عضلات دست، کشش عضلات رو به بالا، استفاده از بدن برای نشان دادن شیء فرضی، وانمودسازی در خدمت گرم شدن بدن، ایجاد شور و نشاط و...

● شرح بازی:

■ از دانش‌آموزان بخواهید همان‌طور که در دایره ایستاده یا نشسته‌اند، فرض کنند طنابی از بالای سرشان پایین افتاده است.

■ ابتدا کمی با طناب فرضی بازی کنند و بعد آن را محکم در دست بگیرند.

■ با علامت شما طناب فرضی بالا می‌رود و درحالی که دانش‌آموزان آن را محکم گرفته‌اند، ابتدا دست‌ها و بعد بدنشان سمت بالا کشیده می‌شود.

■ کشش بدن رو به بالا تا جایی ادامه پیدا می‌کند که دانش‌آموزان مجبورند روی پنجه پاهایشان بایستند.

■ در این حالت می‌توانید به دانش‌آموزان بگویید: «شون بدین پاهاتون داره از زمین جدا می‌شه.» یا «فکر کنین طناب شما رو از زمین بلند کرده و توی هوا معلق هستید.»

- وقتی کشش به اوج خودش رسید، با علامت شما طناب فرضی پاره می شود و دانش آموزان با انداختن خود روی زمین هرطور که دوست دارند، این حالت را نشان می دهند.
- کمی به دانش آموزان استراحت بدهید و بار دیگر این بازی را تکرار کنید.
- نکته ۱: این بازی به دفعات تا زمانی که دانش آموزان مشتاق انجام آن هستند یا شما تشخیص می دهید بدنشان گرم شده است می تواند، ادامه پیدا کند.
- نکته ۲: اجازه دهید دانش آموزان هرطور که دوست دارند، این بازی را انجام دهند و از آن لذت ببرند.
- نکته ۳: این بازی می تواند با کشیدن طناب از روبه رو (کشیدن شیء فرضی مثلاً ماشین با طناب) یا از پایین (کشیدن سطل آب از چاه) در جهت های دیگر بدن نیز انجام شود.

۲-۲-۲ گرم کردن بدن با مالش

- نام بازی: «حمام بازی»
- هدف بازی: گرم کردن بدن با مالش
- هدف های فرعی بازی: شناخت کارکرد عضلات بدن، تحریک سیستم گردش خون و تأثیر آن در گرم شدن بدن، به کارگیری عضلات دست، کشش عضلات رو به بالا، استفاده از بدن برای نشان دادن شیء فرضی، وانمودسازی در خدمت گرم شدن بدن، ایجاد شور و نشاط و...
- شرح بازی:
- ابتدا با دانش آموزان درباره گرم کردن بدن با مالش گفت و گو کنید، مثلاً به آنها بگویید: «یادتونه تو سرمای زمستون بیرون از خونه چطوری خودتون رو گرم می کنید؟» احتمالاً دانش آموزان دست هایشان را ها می کنند و بعد آنها را به هم می مالند. با این کار دست ها گرم می شود. حالا قرار است با کشیدن دست ها به سایر اندام ها بدن را گرم کنند.
- از دانش آموزان بخواهید فرض کنند توی حمام هستند و دارند خودشان را لیف می زنند. برای این کار از آنها بخواهید ابتدا لیف های فرضی را در دستشان کنند و با اشاره شما با مالیدن دست ها به بدن خودشان را لیف بزنند.
- برای هماهنگی و لذت بیشتر نام تک تک اندام های بدن را بگویید و از دانش آموزان بخواهید همان بخش از بدن را که شما نام برده اید، لیف بکشند. («اول سرتون رو حسای بشوید... حالا صورتتون رو لیف بکشید... تمام صورت... پیشونی، لب ها، گوش ها، دماغ، لب و دهن، چونه، گردن... حالا شونه ها... با دست چپ دست راست رو لیف بکشید... حالا دست چپ رو بشوید... بریم سراغ سینه و شکم و...»)
- «حمام بازی» یا لیف کشیدن به بدن می تواند تا گرم شدن کامل بدن بارها تکرار شود.

نکته ۱: این بازی به دفعات تا زمانی که دانش‌آموزان مشتاق انجام آن هستند یا شما تشخیص می‌دهید بدنشان گرم شده است، می‌تواند ادامه پیدا کند.

نکته ۲: به جای «حمام بازی» و با همین شیوه می‌توانید از بازی «بدن خاره» یا «خاراندن بدن» هم استفاده کنید («فکر کنین پشه‌ها به تون نیش زدن و کل بدتون می‌خاره، بدتون رو با کف دست یا با سر انگشت‌ها بخارونین!»). نتیجه در هر دو بازی یکسان است.

۳-۲) «طیف‌های حرکتی»

● **توضیح:** منظور از «طیف‌های حرکتی» شکل انجام هر کدام از حرکات اصلی و فرعی است. به بیانی دیگر، هر حرکتی می‌تواند در طیف خاصی به قرار زیر انجام شود: ۱- سرعت حرکت (تند و کند) ۲- اندازه حرکت (بلند و کوتاه) ۳- وزن حرکت (سنگین و سبک) ۴- جهت حرکت (عقب و جلو، چپ و راست). به این ترتیب می‌توان تک‌تک حرکات اصلی یا فرعی را با هر کدام از طیف‌های چهارگانه حرکتی ترکیب کرد و تعداد زیادی حرکت را به وجود آورد.

● **نام بازی:** «عروسک‌های کوکی ۲»

● **هدف بازی:** شناخت و انجام انواع حرکت‌های اصلی و فرعی در طیف‌های مختلف

● **هدف‌های فرعی بازی:** استفاده از تمام ظرفیت‌های بدن برای انجام انواع حرکت، به کارگیری و درگیر کردن تمامی عضلات، استفاده از تمام ظرفیت‌های بدن برای انجام انواع حرکت در طیف‌های مختلف حرکتی، حرکت در خدمت و انمودسازی و کار نمایشی و انمودسازی با انجام انواع حرکت، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، کسب توانایی کنترل حرکات بدن، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● **شرح بازی:**

■ همانند بازی «عروسک‌های کوکی ۱» ابتدا هر کدام از دانش‌آموزان در نقش عروسک‌های کوکی حرکت یا حرکاتی را از انواع حرکت‌های اصلی و فرعی برای خود انتخاب می‌کنند.

■ سپس هر کدام از دانش‌آموزان درباره نوع حرکت یا حرکات خود برای دیگران توضیح می‌دهد.

■ با فرمان مربی کوک عروسک‌ها فعال می‌شود و همه «شروع» به حرکت می‌کنند.

■ در ادامه حرکت و پیش از تمام شدن کوک عروسک‌ها، مربی به طیف‌های مختلف حرکتی اشاره می‌کند و از دانش‌آموزان می‌خواهد حرکت انتخاب شده برای عروسک را در طیف‌های خواسته شده انجام دهند (مثلاً: «عروسک‌ها تندترند حرکت کنند... حالا تندتر... حالا کند کنند... کندتر... حالا عروسک‌ها قدشون بلند می‌شه پس بلندبلند حرکت کنید... حالا قدتون کوتاه می‌شه پس کوتاه کوتاه

حرکت کنید... خب حالا عروسک‌ها سنگین و بُل می‌شن پس سنگین حرکت کنید... حالا می‌شین ریزه‌میزه و سبک، پس سبک حرکت کنید... حالا حرکت به جلو... حرکت به عقب... حرکت به پهلوی راست... حرکت به پهلوی چپ...»).

■ همانند بازی قبل، وقتی حرکات دانش‌آموزان به اوج رسید، مربی اشاره می‌کند که کوک عروسک‌ها تمام شده است. با این فرمان دانش‌آموزان باید «توقف» کنند و در هر حالتی هستند مثل عروسک بی‌جان و ثابت بمانند.

■ این بازی هم می‌تواند با فرمان «شروع مجدد» به دفعات تکرار شود.

■ نکته ۱: مربی می‌تواند با اشارات از قبل مشخص شده (مثلاً شیوه ضربه زدن با خودکار روی میز برای سرعت حرکت عروسک‌ها این حرکت را کند و تند کند.

■ نکته ۲: برای سایر طیف‌ها هم متناسب با نوع و شکل حرکت، می‌توان علائم و اشاراتی را در نظر گرفت (مثلاً باد کردن یا به داخل کشیدن لُپ‌ها برای چاق و تپل یا لاغر شدن؛ یا بالا کشیدن و پایین بردن بدن برای بلند و کوتاه شدن حرکت و...).

■ نکته ۳: در این بازی هم برای جذاب‌تر شدن فعالیت، صدور فرمان شروع، کند و تند شدن و توقف عروسک‌ها می‌تواند با پخش قطعه‌ای موسیقی انجام شود.

۴-۲) «کلمه‌سازی»

● توضیح: «حروف» به خودی خود چیزی جز آوا و اصوات نیستند و به تنهایی معنایی ندارند، اما می‌توان با کنار هم قرار دادن چند «حرف» و دادن معنا به آن، «کلمه» ساخت. پس کلمه از دو یا چند حرف تشکیل شده است که معنایی را به ذهن می‌آورد (مثلاً کلمه «بازی» از مجموع چهار حرف «ب-ا-ز-ی» تشکیل شده است). جالب این است که بعضی از مجموع حروف ثابت با کمی جابه‌جایی کلمات متفاوتی را می‌سازند (با همان چهار حرف «ب-ا-ز-ی» می‌توان کلمه «زیبا» را ساخت). خود همین «کلمه‌سازی» با مجموعه حروف مشخص می‌تواند یک بازی جذاب باشد. به این ترتیب که به‌طور اتفاقی چند حرف را روی تابلو بنویسید (یا از دانش‌آموزان بخواهید حروفی را پیشنهاد بدهند) سپس از آنها بخواهید هر تعداد کلمه، که می‌توان با این حروف ساخت، بگویند یا روی کاغذ بنویسند. هرکس بتواند تعداد بیشتری کلمه بسازد، تشویق می‌شود. ضمن این‌که او می‌تواند اولین نفری باشد که کلماتش را می‌خواند و دانش‌آموزان دیگر روی کلمات مشابه در کاغذ خودشان خط می‌کشند. در پایان ممکن است دیگران کلماتی نوشته باشند که آن را نفر اول نخوانده باشد. حالا نوبت کسی است که بیشترین کلمات خوانده نشده را نوشته است.

برای این بازی می‌توانید قوانین خاصی هم مشخص کنید، مثلاً «هیچ کدام از حروف نباید در یک کلمه تکرار شوند». یا برعکس «امکان تکرار حروف وجود دارد». یا «کلمات باید همه حروف مشخص شده را در خود داشته باشند». (مثلاً اگر حروف پیشنهادی شش حرف است، باید کلمات شش حرفی ساخته شود تا از همه حروف استفاده شده باشد). یا برعکس «محدودیتی برای استفاده از هر تعداد حرف در کلمات وجود ندارد». (به این ترتیب می‌توان با شش حرف تمامی کلمات دو، سه، چهار، پنج و شش حرفی را ساخت و...).

بازی آشنای «اسم و فامیل» که معمولاً در تمامی جمع‌های دوستانه یا خانوادگی انجام می‌شود، به نوعی ساختن (یا یافتن) کلمات با حرفی مشخص در آغاز کلمه است. بر همین مبنا بازی پیشنهادی ما برای این بخش نوعی بازی «اسم و فامیل» است، اما با قدری تفاوت.

● نام بازی: «اسم و فامیل»

● هدف بازی: استفاده از حروف مشخص برای ساخت کلمه

● هدف‌های فرعی بازی: ایجاد هیجان رقابت در ساخت کلمه، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، تمرکز حواس، هماهنگی عصب و عضله، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● شرح بازی:

■ به دانش‌آموزان بگویید قرار است بازی «اسم و فامیل» انجام بدهید، ولی با کمی تفاوت. تفاوت این است که هرکس کلمه‌ای می‌گوید و نفر بعدی باید با استفاده از حرف آخر آن، کلمه‌ای تازه بگوید (مثلاً نفر اول می‌گوید «رضا»، نفر بعدی باید کلمه‌ای بگوید که با الف شروع می‌شود: مثل «اکبر» یا «اصغر»). حالا نفر بعد کلمه‌ای می‌گوید که با حرف «ر» شروع می‌شود).

■ نکته ۱: مشخص کردن محدوده کلمات به جذاب‌تر شدن بازی کمک می‌کند. به‌طور مثال فقط

«اسم پسر» یا «اسم دختر»، یا فقط «اسم ایرانی» یا بدون محدودیت جغرافیایی. یا «اسم شهر» (ایرانی

یا بدون محدودیت)، «اسم کشور»، «اسم ماشین»، «غذا»، «میوه»، «اشیا» و...

■ دانش‌آموزان در دایره قرار می‌گیرند و مربی یا کلیه دانش‌آموزان اولین کلمه را می‌گویند و بازی آغاز می‌شود و به ترتیب از سمت چپ یا راست شروع‌کننده بازی ادامه پیدا می‌کند.

■ گفتن کلمه اشتباه یا تکراری یا تأخیر زیاد در گفتن کلمه باعث سوختن و بیرون رفتن از دایره بازی می‌شود.

■ بازی تا جایی ادامه پیدا می‌کند که دیگر کلمه غیرتکراری برای گفتن نباشد یا دانش‌آموزان خسته شوند.

■ نکته ۲: برای جذاب‌تر شدن بازی و تمرکز بیشتر دانش‌آموزان می‌توانید ترتیب در گفتن کلمات را

به هم بزنید. به این شکل که هرکس کلمه‌ای گفت می‌تواند مشخص کند که چه کسی کلمه بعدی را بگوید. این کار می‌تواند با اشاره به اشخاص داخل دایره انجام شود یا با گفتن نام آنها و یا با استفاده از یک وسیله مثل توپ (توپ برای هرکسی پرتاب شود او باید کلمه بعدی را بگوید) ادامه یابد.

نکته ۳: در شکل پیشرفته‌تر بازی می‌توان دو کلمه را در کنار هم قرار داد؛ با این شرط که حرف شروع در هر دو کلمه مشترک باشد؛ مثلاً اسم و فامیل اشخاص (اکبر احمدی)، یا اسم و رنگ ماشین (پراید پوست پیازی)، یا اسم و ویژگی شهر، کشور، یا هر چیز دیگر (تهران تمیز، کرمان کوچک، آلمان آرام و...).

۵-۲) «شناخت و به‌کارگیری حواس پنج‌گانه ۲»

● **توضیح:** همانند بازی قبل می‌توان بازی‌هایی را پیشنهاد داد که سایر حواس پنج‌گانه دانش‌آموزان (لامسه، بویایی و چشایی) را به کار گیرند و آنان را در این زمینه تقویت کند.

● **نام بازی:** «لمس اشیاء»

● **هدف بازی:** توجه و دقت به پیرامون به‌منظور تشخیص اشیاء با حس لامسه

● **هدف‌های فرعی بازی:** بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر حس لامسه، بالا رفتن سرعت عمل، تقویت حافظه و به‌خاطر سپاری، رقابت در به‌کارگیری حواس و...

● **شرح بازی:**

■ یک جلسه قبل از انجام این بازی از دانش‌آموزان بخواهید هرکس یک یا دو وسیله سبک، کوچک و ایمن را با خودش بیاورد (مثلاً: شانه، توپ، کلیپس، مداد، خودکار، پاک‌کن، مدادتراش، ساعت، عروسک، ماشین و اسباب‌بازی کوچک و...).

■ وسایل را داخل کیسه یا جعبه‌ای در بسته بریزید و از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت و یا به دلخواه دستشان را داخل کیسه یا جعبه ببرند و شیئی را بردارند و با لمس کردن آن حدس بزنند که چیست.

■ **نکته ۱:** برای انجام بهتر و جذاب‌تر بازی از چشم‌بند استفاده کنید.

■ **نکته ۲:** در شکل دیگر بازی، به جای دست بردن داخل کیسه یا جعبه، مربی خودش وسیله‌ای را انتخاب کرده، به دست فرد داوطلب بسپارد.

■ **نکته ۳:** شکل دیگر این بازی آن است که هرکس سعی کند با لمس تمامی اشیاء داخل کیسه یا جعبه، شیء مورد نظر خودش را پیدا کند و بیرون بیاورد.

■ **نکته ۴:** در شکلی دیگر هرکس باید شیء دوست دیگرش را از میان اشیاء پیدا کند و بیرون بیاورد. (در این شکل از بازی، پیش از شروع همه باید به اشیاء دیگران دقت کنند و آن را به خاطر بسپارند.)

■ **نکته ۵:** برای تقویت حس «بویایی» و «چشایی» نیز بازی به همان ترتیب بالاست، با این تفاوت که

مری یا دانش آموزان باید مواد بوکردنی (عطر و ادکلن، ادویه، انواع میوه یا سبزیجات، مواد بهداشتی و...) یا مواد خوراکی (میوه ها، شیرینی ها، ادویه خوراکی و...) را با خود بیاورند.

۶-۲) «تمرکز بر امور بیرونی ۲»

- توضیح : در صورت لزوم می توانید پیش از انجام بازی زیر بازی «آینه دوتایی» را انجام دهید.
- نام بازی : «آینه سه وجهی»
- هدف بازی : توجه و دقت به روبه رو، تقلید (بازتاب) آنچه دیده می شود.
- هدف های فرعی بازی : بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر آنچه دیده می شود، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به کارگیری حواس و...
- شرح بازی :
- دانش آموزان را به گروه های چهار نفری تقسیم کنید. در هر گروه یک نفر به نوبت «آغازکننده» است و سه نفر دیگر «آینه» هستند. «آینه» ها در فاصله ای حدود دو متر رو به «آغازکننده» گروه می ایستند.
- با اشاره مربی، آغازکننده حرکت و حالاتی را انجام می دهد و «آینه» ها باید تمام حواسشان به حالت ها و حرکات «آغازکننده» گروه باشد و بلافاصله و دقیق حالت ها و حرکات او را موبه مو تقلید کنند.
- در طول بازی مربی از گروه به گروهی دیگر حرکت می کند و حالت ها و حرکات «آینه ها» را کنترل می کند تا تقلید به درستی انجام شود.
- نکته ۱ : برای کنترل بهتر بازی می توان آن را گروه گروه انجام داد. به این ترتیب هنگام اجرای بازی هر گروه گروه های بعدی تماشاگر هستند.
- در لحظاتی مربی می تواند فرمان «توقف» بدهد و دانش آموزان باید سعی کنند در همان حالتی که هستند، بمانند. کنترل حرکات در حالت توقف ساده تر انجام می شود.
- نکته ۲ : در حالت توقف مربی اختلاف یا تفاوت حالت ها و حرکات را تک به تک و جداگانه به هر گروه تذکر می دهد.
- پس از پایان مرحله «توقف»، نقش ها در هر گروه عوض می شود و «آغازکننده» به جای یکی از «آینه» ها قرار می گیرد و یکی از «آینه» ها به نوبت «آغازکننده» می شود.
- همه دانش آموزان باید به نوبت نقش «آغازکننده» و «آینه» را بازی کنند.
- بازی می تواند تا زمانی که دانش آموزان دوست دارند، ادامه پیدا کند.
- نام بازی : «آینه گروهی»
- هدف بازی : توجه و دقت به روبه رو، تقلید (بازتاب) آنچه دیده می شود.

- **هدف‌های فرعی بازی :** بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر آنچه دیده می‌شود، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به کارگیری حواس و...
- **توضیح :** این بازی هم شکل دیگری از «بازی‌های آینه» است که می‌تواند بعد از بازی «آینه سه وجهی» انجام شود یا به سال‌های بعد موکول شود.

شرح بازی :

- دانش‌آموزان همه در یک گروه به صورت نیم دایره می‌ایستند.
- یک نفر از میان داوطلبان به عنوان «آغازکننده» انتخاب می‌شود و بقیه نقش «آینه» را بازی می‌کنند.
- **نکته :** اگر در اولین مرحله کسی داوطلب نباشد، مربی می‌تواند خودش نقش آغازکننده را بازی کند.
- «آغازکننده» از جمع جدا می‌شود و در فاصله‌ای مناسب رو به «آینه‌ها» می‌ایستند.
- با اشاره مربی، آغازکننده حرکت و حالاتی را انجام می‌دهد و گروه «آینه‌ها» باید تمام حواسشان به حالت‌ها و حرکات «آغازکننده» باشد و بلافاصله و دقیق حالت‌ها و حرکات او را موبه‌مو تقلید کنند.
- در طول بازی مربی مدام حالت‌ها و حرکات «آینه‌ها» را کنترل می‌کند تا تقلید به درستی انجام شود.
- همانند بازی‌های قبل در لحظاتی مربی فرمان «توقف» می‌دهد و دانش‌آموزان باید سعی کنند در همان حالتی که هستند، بمانند تا مربی حرکات و حالت‌ها را کنترل کند.
- پس از پایان مرحله «توقف»، «آغازکننده» به جمع «آینه‌ها» ملحق می‌شوند و داوطلب بعدی نقش «آغازکننده» را بازی می‌کند.
- بازی تا جایی ادامه پیدا می‌کند که همه دانش‌آموزان نقش «آغازکننده» را بازی کنند.

۲-۷) «نمایش اشیاء»

- **توضیح :** اشیاء یا همان موجودات بی‌جان را می‌توان به سه شکل نشان داد : ۱- از آن شیء استفاده کنیم و نشانش بدهیم. (با «پارچ» آب بریزیم توی «لیوان» و پارچ و لیوان را نشانش بدهیم) ۲- خودمان بشویم شیء مورد نظر. (خودمان بشویم پارچ) ۳- آن شیء را لمس کنیم و نشانش بدهیم. (به پارچ فرضی دست بکشیم و شکل و ابعادش را نشانش بدهیم).
- **نام بازی :** «اون چیه؟»

- **هدف بازی :** توجه به ابعاد، اندازه، شکل و عملکرد اشیاء و نشان دادن آنها بدون استفاده از کلام
- **هدف‌های فرعی بازی :** آشنایی با زبان بدن، بالا بردن دقت و توجه به پیرامون به‌ویژه اشیاء مختلف، به کارگیری تمام ظرفیت‌های بدن برای نشان دادن اشیاء، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به کارگیری زبان بدن و...

● شرح بازی :

■ این بازی را هم ابتدا می‌توان با گفت‌وگو دربارهٔ ویژگی ظاهری و شیوهٔ عملکرد و کاربرد اشیاء آغاز کرد : «پارچ چه شکلیه...؟ آفتابه (آب‌پاش) چه شکلیه...؟ فرق پارچ با آفتابه (آب‌پاش) چیه...؟ (هم شکلس و هم عملکردش) قوری چه شکلیه...؟ فرق قوری با پارچ و آفتابه (آب‌پاش) چیه...؟ کار هرکدوم با اون یکی چه فرقی داره...؟»

■ سپس از دانش‌آموزان خواسته می‌شود به صورت گروهی شی‌ای را که دربارهٔ آن گفت‌وگو می‌شود نشان دهند : «با پارچ آب بریزین... حالا با آب‌پاش به گل‌ها آب بدین... حالا با قوری چایی بریزین... فرق این کارها رو با هم نشون بدین... حالا خودتون بشین پارچ... بشین آفتابه (آب‌پاش)... بشین قوری... فرق لولهٔ آفتابه با لولهٔ قوری رو نشون بدین... حالا به پارچ فرضی را لمس کنین و نشون بدین... فقط با لمس کردن... به آب‌پاش رو لمس کنین... حالا به قوری دست بکشین و نشونش بدین...»

■ در ادامه همین بازی را در گروه‌های دو یا چندنفره تکرار کنید.

■ نکته : در بازی با گروه‌های دو یا چندنفره می‌توانید هر سه شکل بالا را برای نشان دادن اشیاء با هم ادغام کنید (یک نفر می‌شود پارچ، یک نفر او را لمس می‌کند و دیگری با آن آب می‌ریزد).

■ در ادامه، همین بازی را به صورت فردی و به نوبت انجام دهید و بقیهٔ دانش‌آموزان تماشاگر رفتار فرد اجراکننده هستند. در پایان اجرا هم حدس می‌زنند که آن چه شی‌ای بود؟

۸-۲) «هماهنگی در حرکت»

● نام بازی : «بید در باد»

● هدف بازی : هماهنگی با گروه در حرکت دسته‌جمعی

● هدف‌های فرعی بازی : سرعت عمل در هماهنگ شدن با گروه، هماهنگی در نقش‌آفرینی، توسعهٔ تمرکز و توجه، استفاده از انعطاف بدن در وانمودسازی، ایجاد شور و نشاط، همکاری با گروه، لذت از کار گروهی و...

● شرح بازی :

■ ابتدا دربارهٔ انواع درختان به لحاظ شکل و ظاهرشان در کلاس سخن بگویید و از دانش‌آموزان بخواهید هرکدام از آنها را نشان دهند : «درخت سبب چه شکلیه؟ نشون بدین... شاخ و برگ‌هاش رو... میوه‌هاش رو... درخت نخل چه شکلیه؟ نشون بدین... حالا درخت کاج رو نشون بدین... فرق درخت کاج با سرو چیه...؟ حالا نشون بدین که درخت بید هستین... شاخه‌های بید چه شکلیه؟ نشون بدین... درخت بید چه فرقی با درختای دیگه داره...؟ آویزون بودن شاخه‌هاش رو نشون بدین... حالا فکر کنین داره باد میاد...

با دهن تون صدای باد رو بسازین و با دست هاتون ورزش باد در شاخه های بید رو نشون بدین... باد داره از راست می وزه... حالا از چپ... باد از پشت تون می وزه... حالا از روبه رو...»

نکته ۱ : برای انجام بهتر این بازی بهتر است دانش آموزان از حالت دایره خارج شوند و در دو یا چند ردیف با فاصله از هم رو به شما بایستند.

نکته ۲ : برای هماهنگی بیشتر دانش آموزان می توانید با بدن و دست های خود، جهت ورزش باد را نشان دهید.

در ادامه می توانید سرعت ورزش باد را هم تند و کند کنید و دانش آموزان باید تغییر جهت باد را تندتر یا کندتر نشان دهند.

نکته ۳ : این بازی را می توانید در نقش درخت های دیگر هم انجام دهید تنها تفاوتش این است که دست ها (شاخه ها) رو به بالا قرار می گیرند.

نکته ۴ : از دانش آموزان بخواهید علاوه بر دست ها از بدنشان (تنه درخت) هم برای نشان دادن ورزش باد استفاده کنند.

۹-۲) «خوب شنیدن»

● نام بازی : «صدا از کجاست؟»

● هدف بازی : توجه و دقت به پیرامون برای تشخیص جهت صدا

● هدف های فرعی بازی : بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر شنیدنی ها، رقابت در به کارگیری حس شنوایی، بالا بردن آمادگی بدن برای حرکت آرام و بی صدا و...

● شرح بازی :

■ قبل از انجام بازی تکه پارچه ای تیره به عنوان چشم بند تهیه کنید.

■ دانش آموزان در یک طرف کلاس به صورت نیم دایره می ایستند یا روی صندلی می نشینند و یک نفر به عنوان داوطلب انتخاب می شود.

■ داوطلب در طرف دیگر کلاس رو به دانش آموزان روی صندلی می نشیند و مربی با پارچه چشم های او را می بندد.

■ با اشاره مربی دانش آموزان در جهت های مختلف یکی یکی، آرام و بی سروصدا به طرف داوطلب می آیند. داوطلب باید تمام حواسش را جمع کند تا از هر سمتی صدای حرکت کسی را شنید، به آن سمت اشاره کند. اگر اشاره داوطلب درست بود، شخصی که از آن سمت در حال حرکت بوده باید سر جایش بایستد.

■ بازی تا جایی ادامه پیدا می‌کند که یک نفر بتواند بدون جلب توجه خودش را به داوطلب برساند و چشم‌بند او را بردارد. در این صورت شخصی که موفق به این کار شده است در جای داوطلب می‌نشیند و بازی دوباره آغاز می‌شود.

■ نکته: در صورتی که هیچ‌کس نتوانست خودش را به داوطلب برساند، مربی خودش چشم‌بند را برمی‌دارد و شخصی که جلوتر از همه است جای داوطلب می‌نشیند.

۰ ۲-۱ «شناخت و نمایش ویژگی‌های شخصیت با گفتار»

● نام بازی: «بگو کی هستی؟»

● هدف بازی: شناخت و ارائه ویژگی‌های ظاهری و اخلاقی شخصیت در گفتار

● هدف‌های فرعی بازی: توجه به ویژگی‌های گفتاری اطرافیان و شناخت ارتباط بین شخصیت و گفتار، شناخت تفاوت افراد با توجه به ویژگی‌های گفتاری، ارائه شخصیت و ایفای نقش با استفاده از قابلیت‌های بیانی، رقابت در به کارگیری قابلیت‌های بیان برای ارائه شخصیت، نقش‌آفرینی در خدمت خلق و معرفی شخصیت‌ها و...

● شرح بازی:

■ همانند بازی قبل دانش‌آموزان دایره‌وار می‌نشینند و مربی ابتدا درباره ویژگی‌های شخصیتی با آنها سخن می‌گوید؛ با این تفاوت که این بار بیشتر شیوه نشان دادن ویژگی‌های شخصیت در گفتار اهمیت دارد.

■ «به نظر شما موجودات زنده هرکدام چگونه با هم حرف می‌زنند...؟ آیا گیاهان یا حیوانات هم با هم حرف می‌زنند...؟ حرف زدن آدم‌ها با حیوانات چه فرقی دارد...؟ آیا حیواناتی هم هستند که مثل آدم‌ها حرف بزنند...؟ آیا سن و سال آدم‌ها تو حرف زدن تأثیر دارد...؟ چگونه با حرف زدن متوجه می‌شیم چه نفر پیر، جوان هست یا کودک...؟ چاقی و لاغری توی حرف زدن تأثیر دارد...؟ چگونه با حرف زدن متوجه می‌شیم چه نفر چاق یا لاغر...؟ حرف زدن خانوم‌ها با آقایان چه فرقی دارد...؟ وقتی به نفر مریضه چگونه حرف می‌زنند...؟ آیا حرف زدن به آدمی که سرش درد می‌کند با کسی که دندونش درد می‌کند با هم فرق دارد...؟ آیا حرف زدن به اخلاق آدم‌ها مربوط می‌شود...؟ مثلاً می‌تونیم بگیم همه اونایی که آروم حرف می‌زنن خوش‌اخلاق هستن...؟ چگونه با حرف زدن به نفر متوجه می‌شیم عصبانیه...؟ یا مهربونه...؟ یا حسوده...؟ یا خودخواه...؟ و...»

■ پس از این گفت‌وگو که می‌تواند کوتاه‌تر یا طولانی‌تر باشد، از دانش‌آموزان بخواهید ویژگی‌هایی را که می‌گویند، با شیوه حرف زدن نشان بدهند. برای این کار می‌توانید از یک جمله خاص، یک بیت شعر، ترجمه یک حدیث و... استفاده کنید: «لطفاً جمله‌ای رو که می‌گم تکرار کنید... بهار فصل شکوفایی

درختان/ است...» دانش‌آموزان تکرار می‌کنند. مربی ادامه می‌دهد: «حالا طوری/ این جمله رو بگین که نشون بدین همه‌تون مرد (یا زن) های خوش/ اخلاق هستین... حالا همون جمله رو بگین و نشون بدین پیرمرد (یا پیرزن) های عصبانی هستین... حالا همه مثل موش های کوچولو/ اون جمله رو بگین... مثل سنجاب های شاد... حالا مثل قورباغه های جوان بگین... حالا/ اون جمله رو بگین و نشون بدین بچه فیل های زخمی/ مغرورین...»

نکته ۱: ترکیب ویژگی های ظاهری و اخلاقی می‌تواند تا جایی که دانش‌آموزان آمادگی نشان دادن آنها را دارند، ادامه پیدا کند.

نکته ۲: هر زمان احساس کردید دانش‌آموزان از گفتن یک جمله خسته شده‌اند، آن را عوض کنید.

سپس کارت‌هایی را که از قبل آماده کرده‌اید، همانند قبل روی چهارپایه یا صندلی در وسط دایره از پشت بچینید.

توضیح دهید که هرکس داوطلب می‌شود، باید از هر رنگ کارت یکی را بردارد و با هم ترکیب کند و شخصیتی را بسازد. سپس همانند کسی که به سخنرانی دعوت شده درباره خودش حرف بزند؛ طوری که بقیه بتوانند حدس بزنند او چه شخصیتی است (مثلاً ممکن است کارت‌ها چنین ترکیبی داشته باشد: ویژگی ظاهری/ مرد جوان قدبلند؛ ویژگی اخلاقی/ ترسو. شخص داوطلب باید با گفتارش نشان دهد که یک «مرد جوان قدبلند ترسو» است).

بقیه دانش‌آموزان تماشاگر این نمایش خواهند بود.

نکته ۳: دانش‌آموزان در گفتن هر حرفی آزادند. فقط تا حد امکان نباید از کلمات نوشته شده در کاغذ استفاده کنند؛ مثلاً «مرد جوان قدبلند ترسو» ضمن رعایت لحن مناسب شخصیتش، برای معرفی خودش می‌تواند بگوید: «من یه آدمی هستم که هنوز خیلی مونده پیر بشم ولی بچه هم نیستم (مرد جوان). بیشتر آدمای دوروبرم/ از من کوتاه‌تر هستن (قدبلند). درضمن وقتی خطری رو احساس کنم، فرار می‌کنم (ترسو).»

نکته ۴: پیشنهاد می‌شود مربی برای شروع بازی و آگاهی دقیق دانش‌آموزان از شیوه انجام بازی خودش یکی دوبار این بازی را انجام بدهد و دانش‌آموزان شخصیت مربی را حدس بزنند و سپس این بازی به دانش‌آموزان واگذار شود.

نکته ۵: مربی همچنین می‌تواند بدون اشاره به ویژگی‌های نوشته شده در کارت‌ها، فرد داوطلب را برای شناخت و توضیح درباره شخصیت‌اش راهنمایی کند.

نکته ۶: مربی همچنین می‌تواند برای باز شدن یخ دانش‌آموزان و شروع بهتر بازی از هر داوطلب

سؤال‌هایی دربارهٔ شخصیتی که انتخاب کرده است مطرح کند؛ مثلاً از کسی که شخصیت «مرد جوان قدبلند ترسو» را انتخاب کرده است، بپرسد: «چند سالته...؟ فکر می‌کنی قدت مناسب چه ورزشی باشه...؟ اگر به سگ بهت حمله کنه، چه کار می‌کنی...؟ و...»

■ در پایان ارائهٔ نقش هر کس، به دانش‌آموزان دیگر فرصت دهید تا شخصیت مورد نظر را حدس بزنند. سپس دربارهٔ شخصیت مورد نظر و شیوهٔ ارائهٔ ویژگی‌های او توسط شخص داوطلب توضیح دهید. در طول سخنان خود مدام به حرف‌هایی اشاره کنید که نشان‌دهندهٔ ویژگی‌های نوشته شده در کارت‌ها بوده است.

■ این بازی را تا جایی ادامه دهید که همهٔ دانش‌آموزان حداقل یک بار نقشی را ایفا کرده باشند.

■ **نکتهٔ ۷:** در صورت لزوم می‌توانید این بازی را در دو یا چند جلسه انجام دهید تا دانش‌آموزان به‌طور کامل بر ایفای نقش مسلط شوند. هرچند هدف از این بازی تسلط بر بازیگری و ایفای کامل نقش نیست، بلکه این بازی گام‌های آغازین برای ایفای نقش است؛ بنابراین سخت‌گیری را کنار بگذارید و اجازه دهید دانش‌آموزان از بازی لذت ببرند.

۱۱-۲) «خلق نمایش با قصه ۲»

● **نام فعالیت:** «نمایش داستانی»

● **هدف فعالیت:** ایفای نقش و خلق نمایش براساس داستان خوانده شده.

● **هدف‌های فرعی فعالیت:** توسعهٔ خلاقیت و بداهه‌پردازی در خلق نقش، تقویت حضور ذهن و سرعت عمل در اجرا، نقش‌آفرینی سریع، خلق شخصیت در هماهنگی با گروه، همکاری با گروه در خلق نمایش و...

● **توضیح:** این روش تا حدودی شبیه «نمایش آنی» است؛ بنابراین لازم است مربی یا دانش‌آموزان قبل از شروع فعالیت، قصه یا متن نمایشی مناسبی را آماده کنند.

● **شرح فعالیت:**

■ دانش‌آموزان در دایره می‌نشینند. مربی از آنها می‌خواهد خوب به داستانی که خوانده می‌شود، دقت کنند؛ چون قرار است داستان پس از خوانده شدن به نمایش تبدیل شود.

■ **نکتهٔ ۱:** از دانش‌آموزان بخواهید همان‌طور که به داستان گوش می‌دهند، به شخصیت‌ها و شیوهٔ رفتار و گفتارشان دقت کنند؛ همین‌طور به مکان‌ها و فضاهایی که در داستان به آنها اشاره می‌شود.

■ در پایان داستان می‌توانید دربارهٔ مضمون و محتوا، شخصیت‌ها و ویژگی‌های آنها و همچنین مکان‌ها و اتفاقات با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید.

■ سپس شخصیت‌ها را یکی یکی نام ببرید و از دانش‌آموزان بخواهید هرکس داوطلب اجرای نقشی است، اعلام آمادگی کند.

■ **نکته ۲ :** می‌توانید در حین خواندن یا پس از پایان خواندن داستان، اسم اثر، نام نویسنده، شخصیت‌ها و مکان و زمان اتفاقات را روی تابلوی کلاس بنویسید و سپس نام داوطلب هر نقش را هم جلوی نام شخصیت یادداشت کنید.

■ **نکته ۳ :** اگر برای نقشی دو داوطلب یا بیشتر از دو نفر بودند، می‌توانید از آنها بخواهید به نوبت نقش را اجرا کنند یا تکه‌ای از نقش را اجرا کنند و دانش‌آموزان درباره انتخاب یکی از آنها نظر بدهند.

■ **نکته ۴ :** اگر تعداد شخصیت‌ها بیشتر از تعداد دانش‌آموزان بود، یک نفر می‌تواند چند نقش را بازی کند.

■ **نکته ۵ :** اگر تعداد شخصیت‌ها کمتر از تعداد دانش‌آموزان بود، همانند نکته ۳ می‌توانید برای ایفای نقش‌ها نوبت‌گذاری کنید یا از دانش‌آموزانی که نقشی ندارند، برای فضاسازی استفاده کنید.

■ بعد از تعیین نقش‌ها به دانش‌آموزان فرصت کوتاهی بدهید تا داستان را مرور کنند و سپس آن را به صورت نمایش اجرا کنند. در این مرحله، مربی یا کسی که داستان را آورده، راوی یا قصه‌خوان است و هرکدام از نقش‌ها در جای خود حرکت می‌کند یا گفتار راوی را تکرار می‌کنند.

■ **نکته ۶ :** اگر کارخوانش متن توسط چند گروه انجام می‌شود، یک گروه خوانش‌گرو بقیه دانش‌آموزان تماشاگر هستند. به این ترتیب گروه خوانش‌گرد در موقعیتی روبه‌روی تماشاگران کارشان را اجرا می‌کنند.

■ **نکته ۷ :** در این مرحله همچنین می‌توانید در حین ایفای نقش و روایت داستان، دانش‌آموزان را برای اجرایی بهتر و خلاقانه‌تر راهنمایی کنید.

■ در پایان نمایش با دانش‌آموزان درباره شیوه ایفای نقش‌شان گفت‌وگو کنید.

■ اگر دانش‌آموزان مایل بودند می‌توانید با همان ترکیب یا با تغییر نقش‌ها نمایش را دوباره اجرا کنید.

پایه سوم

۳-۱) بازی ارتباط کلامی و حرکتی

● نام بازی : «بغلی بگیر»

● هدف اصلی بازی : ارتباط و تعامل بین دانش‌آموزان با کلام و حرکت

● هدف‌های فرعی بازی : لمس کردن و نشان دادن اشیاء فرضی، وانمودسازی و نمایش کاربرد اشیاء،

تقویت حس لامسه و...

● شرح بازی :

- دانش‌آموزان به صورت دایره نشسته یا می‌ایستند.
- معلم درحالی که وانمود می‌کند شیء فرضی را در دست دارد، رو به دانش‌آموز سمت راست (یا چپ) خود می‌کند و می‌گوید : «بغلی بگیر!» (به جای واژه «بغلی» بهتر است «اسم» شخص گفته شود، مثلاً «رضا بگیر!»).
- دانش‌آموز مخاطب (رضا) می‌پرسد : «چی رو بگیرم؟»
- معلم هم زمان با انتقال شیء فرضی به او، نام شیء را می‌گوید («توپ فوتبال رو!» یا «مداد پاکن رو!» یا «گوشی تلفن رو!»).
- دانش‌آموز شیء فرضی را از معلم می‌گیرد و می‌پرسد : «چی کارش کنم؟»
- معلم متناسب با کار ویژه شیء کاری را به او پیشنهاد می‌کند («با توپ روپایی بزنی!» یا «با مداد پاک کن نوشته‌ها رو پاک کن!» و...).
- دانش‌آموز به صورت نمایشی از شیء فرضی استفاده می‌کند و بعد از معلم می‌پرسد : «بدمش به کی؟»
- معلم می‌گوید : «بده بغلی!» (همانند مورد بالا بهتر است معلم «اسم» نفر بغلی دانش‌آموز را بگوید).
- حالا دانش‌آموز اول رو به دانش‌آموز کناری خود همان کاری را که معلم انجام داده بود، تکرار می‌کند («بغلی بگیر!» و...).
- بازی با شیء فرضی به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا نوبت بار دیگر به معلم برسد.
- در نوبت بعد معلم شیء فرضی را عوض می‌کند و بازی به همان ترتیب قبل با شیء فرضی جدید ادامه پیدا می‌کند.
- نکته ۱ : لازم است معلم لمس کردن و استفاده از شیء یا اشیاء فرضی را به طور دقیق نشان دهد و از دانش‌آموزان نیز انتظار داشته باشد تا لمس و نشان دادن اشیاء را دقیق و درست انجام دهند.
- نکته ۲ : پس از چند دور بازی برای ایجاد تنوع می‌توان ترتیب انتقال شیء فرضی را تغییر داد و به جای نفر بغلی به اسم دانش‌آموزان دیگر داخل دایره اشاره کرد. به این ترتیب دانش‌آموز مخاطب بلافاصله باید در دایره دنبال دانش‌آموزی بگردد که اسمش گفته شده است تا شیء فرضی را به او بدهد.
- نکته ۳ : استفاده از شیء فرضی هم می‌تواند در دایره انجام شود و هم دانش‌آموز می‌تواند موقع استفاده از شیء فرضی به وسط دایره بیاید و پس از انتقال آن به نفر بعدی سر جای خودش برگردد.
- نکته ۴ : در شکل پیشرفته‌تر بازی، شیء فرضی می‌تواند از هر شخص به شخص دیگر تغییر کند.

۲-۳) «تنفس و گرم کردن صدا ۱»

● نام بازی : «بادکنک رو باد کن!»

● هدف بازی : انجام تنفس صحیح به عنوان مقدمه تولید صدا

● هدف های فرعی بازی : آموزش ناخودآگاه نفس کشیدن از راه بینی و بیرون دادن آن از دهان، استفاده از تمام ظرفیت شکم برای نفس گیری، آشنایی با مکانیسم تولید صدا، گرم شدن و آمادگی تارهای صوتی، لمس کردن، نشان دادن و استفاده از شیء فرضی، وانمودسازی در خدمت گرم شدن صدا و...

● شرح بازی :

■ دانش آموزان در کلاس درس یا فضای تمرین ایستاده یا نشسته در حالتی قرار می گیرند که بدنشان شکل طبیعی داشته باشد (نه به عقب یا جلو خم شوند و نه غوز کنند). سپس از آنها بخواهید فرض کنند بادکنک بزرگ بادشده ای در دست دارند. بادکنک را جلوی دهانشان بگیرند و سعی کنند با یک بار نفس کشیدن آن را به بزرگ ترین اندازه باد کنند. فرمان شروع باد کردن بادکنک با شماس است.

■ از دانش آموزان بخواهید قبل از باد کردن بادکنک حسابی نفس بگیرند («یک... دو... سه... شروع...!»).

■ به دانش آموزان بگویید با دست دیگرشان بادشدن بادکنک و بزرگ شدنش را نشان بدهند.

■ وقتی بادکنک ها حسابی باد شدند، از دانش آموزان بخواهید گلوی بادکنک را محکم بگیرند تا باد آن در نرود. سپس آن را در دست بگیرند و به بقیه نشان بدهند و درباره بزرگی آن اغراق کنند.

■ دانش آموزان در ادامه به فرمان شما آرام گلوی بادکنک را رها کنند و صدای بیرون آمدن هوا را با دهانشان بسازند.

■ این کار را دو یا سه بار دیگر تکرار کنید.

■ بار آخر، وقتی باد بادکنک فرضی خالی شد، از دانش آموزان بخواهید بادکنک را در دهانشان بگذارند و آن را مثل یک آدامس بزرگ بچوند (دانش آموزان برای جویدن بادکنک تا می توانند غلو کنند تا تمام عضلات صورت و دهانشان درگیر شود). و دست آخر آن را قورت بدهند.

■ حالا از دانش آموزان بخواهید با این فرض که بادکنک توی شکمشان قابل باد شدن است، بار دیگر همان بازی باد کردن بادکنک را این بار با بادکنک در شکمشان انجام بدهند.

■ در ادامه از دانش آموزان بخواهید پس از هر بار نفس گرفتن صدای خارج شدن هوا را با تغییر شکل دهانشان به ترتیب زیر، به شکل های مختلف تولید کنند : با دهان نیمه باز (با صدای اااااااا)؛ با دهان کاملاً باز (با صدای اااااااا)؛ با دهان کشیده (با صدای اااااااااااا)؛ با دندان های به هم فشرده (با صدای ای ای ای ای ای ای ای ای)؛

با لب‌های گرد شده (با صدای اااااااا)؛ و با لب‌های غنچه‌شده (با صدای او او او او او او). به این ترتیب به صورت غیرمستقیم دانش‌آموزان هم با تنفس صحیح (نفس کشیدن از بینی و بیرون دادن از دهان و ذخیره کردن بیشترین حجم هوا) را تمرین کرده‌اند و هم با شکل دادن به دهانشان شش مصوت (آ، ا، ای، اُ، او) را برای ایجاد صدا به کار گرفته‌اند و درضمن صدایشان هم گرم شده است.

■ در مرحله نهایی دانش‌آموزان می‌توانند با یک بار نفس گرفتن، شش مصوت را با هم ادا کنند.

■ **نکته ۱:** این بازی به دفعات تا زمانی که دانش‌آموزان مشتاق انجام آن هستند، یا شما تشخیص می‌دهید صدایشان گرم شده است، می‌تواند ادامه پیدا کند.

■ **نکته ۲:** هنگام انجام این بازی، بدن همواره باید در حالت تعادل باشد.

۳-۳) «حرکات تقلیدی»

● **توضیح:** «حرکات تقلیدی» نمایشی‌ترین حرکاتی است که دانش‌آموزان را آماده انجام فعالیت تئاتر و نمایش می‌کند. این حرکات درواقع تقلید و وانمودسازی حرکاتی است که موجودات زنده متحرک اعم از حیوانات و انسان‌ها انجام می‌دهند و به این وسیله ما آنها را از هم تفکیک و شناسایی می‌کنیم. برای مثال حرکت ساده‌ای مثل «راه رفتن» در انسان‌ها و حیوانات به دلیل شرایط جسمی (روی دو پا و چهار پا راه رفتن) متفاوت است. همین‌طور راه رفتن انسان‌های مختلف (متناسب با سن و سال، جنسیت، شغل و حرفه، و یا حس و حالشان) با هم متفاوت است. همچنین راه رفتن انواع حیوانات متناسب با نوع جنه و هیكل یا ساختار بدنشان با هم فرق می‌کند.

در بازی «می‌ریم قطارسواری» سعی شده حرکت «راه رفتن» به عنوان یکی از انواع حرکات اصلی به شکل‌های مختلف تقلید و وانمودسازی شود.

● **نام بازی:** «می‌ریم قطارسواری»

● **هدف بازی:** شناخت و انجام شکل‌های مختلف حرکات تقلیدی

● **هدف‌های فرعی بازی:** آشنایی با انواع موجودات زنده متحرک (انسان‌ها و حیوانات) و دقت در شیوه حرکات آنها، استفاده از تمام ظرفیت‌های بدن برای تقلید و وانمودسازی حرکات موجودات مختلف، حرکت در خدمت وانمودسازی و کار نمایشی و وانمودسازی با انجام انواع حرکت، دقت به پیرامون برای تشخیص ارتباط بین حرکت و ماهیت وجودی انسان‌ها و حیوانات و تفاوت بین آنها، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● **شرح بازی:**

■ به دانش‌آموزان وعده رفتن به یک سفر جذاب تفریحی با قطار بدهید، اما قبل از سوار شدن و حرکت،

درباره شیوه رفتار انواع حیوانات و حرکاتی که معرف هر حیوان است گفت و گو کنید (مثلاً «به نظرتون فیل چطور راه می‌ره...؟ زرافه چطور...؟ چه تفاوتی بین راه رفتن خرس با گوریل یا خرگوش و موش و یا پروانه و گنجشک هست...؟ کی می‌تونه مثل آهو راه بره...؟ یا مثل شترمرغ...؟ یا تمساح...؟»). سپس به سراغ حرکات انسان‌ها و مقایسه آنها با هم‌دیگر بروید («راه رفتن یه پیرمرد با یه پسرچه چه فرقی با هم داره...؟ یه زن جوان با یه دخترچه...؟ چه فرقی بین راه رفتن زن‌ها با مردها هست...؟ تا حالا به حرکات یه نانوا دقت کردین...؟ می‌تونین بگین فرق حرکت یه هیزم‌شکن با یه آهنگر چیه...؟ تفاوت حرکات راننده ماشین با خلبان و ملوان یا لوکوموتوران چیه...؟ همه‌تون بشین ماهی‌گیر... حالا بشین نجار... حالا قصاب هستین... فرق راه رفتن یه آدم عصبانی با یه آدم مهربون چیه...؟ یکی که ترسیده و یه آدم بی‌خیال رفتارشون چطوره...؟»).

■ بعد از این مقدمه و آمادگی، دانش‌آموزان سوار قطار می‌شوند و قطار آرام شروع به حرکت می‌کند (برای جذاب‌تر شدن بازی و هماهنگی در حرکت، دانش‌آموزان می‌توانند صدای حرکت قطار را هم در بیاورند).

■ در طول حرکت قطار مربی مرحله به مرحله مسافران قطار را تغییر می‌دهد و نام انواع موجودات زنده متحرک را به زبان می‌آورد و دانش‌آموزان باید متناسب با فرمان مربی، با حرکات تقلیدی مسافران قطار را نمایش دهند («قطار داره پیرمرد می‌بره، همه بشین پیرمرد... قطار داره دخترچه‌ها رو می‌بره... قطار داره مهندس‌ها رو می‌بره... حالا همه مسافران نونوا هستن... حالا قطار آهنگرا رو می‌بره... همه مسافرا خوشحالن... حالا همه غمگین هستن... حالا شاد شادن... قطار حالا داره فیل‌ها رو می‌بره... حالا زرافه‌ها سوار قطارن... قطار داره لاکپشت‌ها رو می‌بره... حالا مورچه‌ها سوارن...»). به این ترتیب در یک سفر تفریحی انواع و اقسام موجودات زنده متحرک نمایش داده می‌شوند.

■ تا هر زمان مربی احساس می‌کند دانش‌آموزان تمایل به سفر دارند می‌تواند بازی را ادامه دهد.

■ سرانجام قطار به ایستگاه پایانی می‌رسد و مسافران پیاده می‌شوند، اما خاطره این سفر جذاب تا مدت‌ها در ذهنشان خواهد ماند و دقت آنها به حرکات اطرافیان و به محیط پیرامون بیشتر خواهد شد.

■ نکته ۱ : دانش‌آموزان را در شیوه تقلید از انسان‌ها در شرایط گوناگون و حیوانات مختلف آزاد بگذارید، چرا که لذت بردن از بازی و بروز خلاقیت مهم‌تر از انجام درست تقلید است.

■ نکته ۲ : هنگام انجام این بازی می‌توانید علاوه بر «انواع حرکت» (حرکات اصلی و فرعی، مطرح شده در درس پایه اول ابتدایی)، از «طیف‌های مختلف حرکتی» (سرعت، وزن، اندازه و جهت حرکت، مطرح شده در درس پایه دوم ابتدایی) نیز استفاده کنید.

۴-۳) «جمله‌سازی»

● **توضیح:** «کلمات» معمولاً به تنهایی منظور و مفهومی را نشان نمی‌دهند، مثلاً کلمات «ما»، «دبستان» و «بزرگ» به تنهایی بیانگر مفهومی نیستند، اما وقتی در کنار هم قرار می‌گیرند و جمله‌ای می‌سازند، منظور گوینده مشخص می‌شود. به‌طور مثال «دبستان ما بزرگ است.» یا «دبستان ما بزرگ نیست.» یا «دبستان ما بزرگ می‌شود.» و... به این ترتیب برای بیان منظور باید کلمات را کنار هم قرار داد و آنها را در جمله‌ای به کار گرفت. مهارت ساخت جمله آخرین مرحله از مهارت‌های «بیان و گفتار» است که با بازی‌های متعددی حاصل می‌شود.

در ادامه این بخش از فعالیت‌های نمایشی بازی‌هایی برای دانش‌آموزان چهار پایه «سوم تا ششم» ابتدایی طراحی شده‌است که همگی بر این مهارت تکیه دارند.

● **نام بازی:** «دوست دارم، دوست ندارم»

● **هدف بازی:** استفاده از کلمات برای ساخت جمله و بیان منظور

● **هدف‌های فرعی بازی:** ایجاد هیجان رقابت در ساخت جمله، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، تمرکز حواس، هماهنگی عصب و عضله، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● **شرح بازی:**

■ دانش‌آموزان در دایره قرار می‌گیرند و مربی یا یکی از دانش‌آموزان بازی را با گفتن یک «حرف» از حروف الفبا (مثلاً حرف «خ») آغاز می‌کند. شخص آغازکننده باید جمله‌ای بگوید که با حرف مشخص شده «(خ)» + کلمه «دوست دارم» شروع شود (مثلاً «خ رو دوست دارم...»). در ادامه شخص باید اسمی را بگوید که با حرف مشخص شده آغاز می‌شود («خ رو دوست دارم، چون اول اسم خسروست...»). سپس در ادامه جمله «صفت» خوشایندی را برای اسمی که گفته است، به کار می‌برد، با این شرط که آن صفت هم باید با همان حرف مشخص شده آغاز شود («خ رو دوست دارم؛ چون اول اسم خسروست و خسرو خوش‌روست.») و به این ترتیب جمله را تمام می‌کند.

■ بازی با نفر بعد که می‌تواند سمت چپ یا راست شروع‌کننده باشد، ادامه پیدا می‌کند. به این ترتیب که او اولاً باید از حرف آخر اسمی که نفر قبلی گفته است، استفاده کند. (حرف «و») و بعد جمله‌اش را با به‌کارگیری آن «حرف» + کلمه «دوست ندارم» آغاز کند و همانند نفر قبل آن را ادامه دهد... («و رو دوست ندارم چون اول اسم ویداست...») و به مرحله «صفت» شخص که رسید باید صفت ناخوشایندی را به کار ببرد که با «دوست ندارم» تناسب داشته باشد (و رو دوست ندارم چون اول اسم ویداست و ویدا و راجه).

■ بازی به همین ترتیب به نوبت با «دوست دارم» و «دوست ندارم» ادامه پیدا می‌کند تا بار دیگر به نفر اول

برسد. می‌توان دو یا سه دور این بازی را ادامه داد.

نکته ۱: اگر مربی تشخیص دهد که گفتن صفت بد برای اشخاص ممکن است باعث کدورت دانش‌آموزان شود، می‌تواند بازی را تنها با گفتن کلمه «دوست دارم» انجام دهد. یا به جای اسم افراد از اسم شهرها و کشورها استفاده کند.

نکته ۲: در گفتن «جمله» به ترتیب مشخص شده سخت‌گیری نکنید. کافی است دانش‌آموزان از «حرف» مشخص شده، + کلمه «دوست دارم» یا «دوست ندارم» + اسم و صفت مناسب استفاده کنند.

۳-۵) «شناخت و نمایش احساس‌های متأثر از درون»

● **توضیح:** احساس‌های متأثر از درون بیشتر حالات روحی و البته گاه جسمی مختلفی است که در شرایط گوناگون انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و وادار به واکنش بیرونی می‌کند (مثل صورت برافروخته هنگام عصبانیت یا روی گشاده و لبخند هنگام حس رضایت و...). هرچند این واکنش‌ها در افراد مختلف متناسب با ویژگی‌های اخلاقی (برون‌گرا و درون‌گرا بودن یا خوددار و برون‌ریز بودن) متفاوت است، اما به‌طور عمده هر واکنشی معمولاً نشانه‌ی یکی از حالات درونی است که ما در کار نمایش سعی در بروز عیان و آشکار آن داریم تا به راحتی قابل شناسایی و تشخیص باشد.

در بازی‌های مربوط به شناسایی و نمایش احساس‌های متأثر از درون سعی می‌شود ابتدا این احساس‌ها شناسایی و از هم تفکیک و سپس توسط صورت و سایر اندام‌ها نمایش داده شود. از آن‌جا که حالات صورت (میمیک) بیش از هر عضو دیگر نشان‌دهنده‌ی احساسات متأثر از درون است، بازی «دست جادویی» در این زمینه کمک‌کننده است.

● **نام بازی:** «دست جادویی»

● **هدف بازی:** توجه به احساس‌های درونی و نمایش آن در صورت و چهره

● **هدف‌های فرعی بازی:** بالا بردن دقت و توجه به احساس‌های درونی، استفاده از قابلیت‌های چهره و اعضای صورت برای نمایش احساس، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در نمایش احساس، و انموسازی در نشان دادن احساس و...

● **شرح بازی:**

■ ابتدا می‌توانید درباره‌ی احساس‌های مختلف درونی و دلیل ایجاد هر کدام با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید: «چه وقت‌هایی احساس خوشحالی می‌کنین؟ چه وقت‌هایی احساس ناراحتی؟ وقتی احساس خوشحالی می‌کنید اون رو چطور نشون می‌دین؟ وقتی احساس ناراحتی می‌کنین چطور؟ احساس خوشحالی چه تغییری توی صورت‌تون ایجاد می‌کنه؟ و تفاوتش با احساس ناراحتی چیه؟ چطور

متوجه می‌شین به نفر خوشحاله یا ناراحت؟...»

■ سپس از دانش‌آموزان بخواهید هر حسی را که درباره‌اش سخن گفته‌اید، با شدت و ضعف در صورتشان نشان دهند: «به خبر خوبی شنیدین و همه خوشحالین... خیلی خوشحال... خوشحال‌تر... خوشحال خوشحال... حالا به کم خوشحال... نه چندان خوشحال... الآن متوجه می‌شین همچین هم خوشحال کننده نبوده... تازه به کم ناراحت کننده هم هست... بیشتر ناراحت کننده... خیلی ناراحت کننده... ناراحتی بیشتر... بیشتر بیشتر... و...»

■ پس از گفت‌وگو و تمرین احساس‌های مختلف نوبت به بازی اصلی می‌رسد. به دانش‌آموزان بگویید یکی از دست‌هایشان حالت جادویی دارد؛ به این شکل که وقتی جلوی صورتشان قرار می‌گیرد، می‌تواند حالت صورت را عوض کند. اکنون از آنها بخواهید دست جادوییشان را جلوی صورت بگیرند و ماده‌ی جادو باشند.

■ سپس احساس خاصی را نام ببرید و از دانش‌آموزان بخواهید با استفاده از قدرت جادویی دستشان آن احساس را به صورتشان منتقل کنند.

■ در ادامه دانش‌آموزان با فرمان مری دستشان را کنار می‌برند و حس موردنظر را نشان می‌دهند.

■ **نکته ۱:** می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید برای لحظاتی در همین حالت متوقف بمانند و سپس حالت‌های صورت را با هم مقایسه کنید و درباره‌ی تفاوت هر کدام سخن بگویید.

■ بازی به همین شکل ادامه پیدا می‌کند تا تمامی احساس‌های درونی نمایش داده شود.

■ **نکته ۲:** شکل دیگر بازی این است که هر کدام از دانش‌آموزان به ترتیب با استفاده از دست جادویی‌اش احساسی را نشان می‌دهد و دانش‌آموزان دیگر باید حدس بزنند که منظور او چه احساسی است.

۳-۶) «تمرکز بر امور بیرونی»

● **توضیح:** در صورت لزوم می‌توانید پیش از انجام بازی زیر «بازی‌های آینه» را انجام دهید.

● **نام بازی:** «آینه صدا»

● **هدف بازی:** توجه و دقت به صداها و تقلید (بازتاب) آنچه شنیده می‌شود.

● **هدف‌های فرعی بازی:** بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر آنچه شنیده می‌شود، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به کارگیری حواس و...

● **شرح بازی:**

■ همانند بازی «آینه دوتایی» دانش‌آموزان را به گروه‌های دونفری تقسیم کنید. در هر گروه یک نفر «الف»

است و دیگری «ب». «الف» و «ب» از هر گروه در فاصله‌ای حدود دومتر روبه‌روی هم می‌ایستند.

- نکته ۱ :** برای آسان شدن بازی می‌توانید دانش‌آموزان را در دو ستون روبه‌روی هم قرار دهید.
- ستون «الف» و ستون «ب»
- «الف» و «ب» به نوبت یکی آغازکننده صدا می‌شود و دیگری تقلیدکننده صدا. آغازکننده «مقابل آینه» ایستاده و تقلیدکننده «آینه» است. به این ترتیب «آینه» باید تمام حواسش به حالات صورت و صدای «آغازکننده» باشد.
- بازی با اشاره مربی شروع می‌شود. «آغازکننده» حالت‌هایی را به صورتش می‌دهد و همراه با آن صداهایی با دهنش تولید می‌کند که «آینه» باید با دقت و توجه به او، آن حالت‌ها و صداها را بلافاصله و به درستی تکرار (تقلید) کند.
- در طول بازی مربی حالت‌ها و صداهای «آینه‌ها» را کنترل و با «آغازکننده»‌ها مقایسه می‌کند تا تقلید به درستی انجام شود.
- **نکته ۲ :** مربی می‌تواند بین هر گروه دو نفره («آغازکننده» و «آینه») لحظه‌ای بایستد و به صداهایی که از سمت راست و چپش شنیده می‌شود، گوش بسپارد. اگر تقلید صدا به درستی اتفاق بیفتد، مربی باید در هر دو گوشش یک صدا را بشنود. اگر چنین هماهنگی‌ای بین «آغازکننده» و «آینه» وجود نداشته باشد، مربی می‌تواند تذکر بدهد و تا لحظه هماهنگ شدن آنها بین آن دو بماند.
- پس از پایان یک مرحله کنترل تمام گروه‌ها، بازی با عوض نقش «آغازکننده» و «آینه» ادامه پیدا می‌کند.
- همه دانش‌آموزان باید به نوبت نقش «آغازکننده» و «آینه» را بازی کنند.
- بازی می‌تواند تا زمانی که دانش‌آموزان دوست دارند، ادامه پیدا کند.
- **نکته ۳ :** برای ایجاد تنوع می‌توان پس از چند دور بازی اعضای گروه‌ها را با هم جابه‌جا کرد.

۷-۳) «نمایش مکان‌ها»

- **توضیح :** مکان‌های مختلف را هم می‌توان به سه شکل نشان داد : ۱) قرار گرفتن در مکان و انجام کاری که معرف مکان باشد (ماهی‌گیری کردن و شنا کردن در دریا یا بالا رفتن از کوه)، ۲) وارد شدن به یک مکان و نگاه کردن به اطراف (بازدید از یک نمایشگاه نقاشی یا یک موزه)، ۳) خودمان بخشی از مکان بشویم (بشویم تابلوی سکوت در یک بیمارستان یا دکل سیم‌های برق در خیابان و جاده و...) نام بازی : «این‌جا کجاست؟»
- **هدف بازی :** توجه به محیط پیرامون و نشان دادن مکان‌ها بدون استفاده از کلام
- **هدف‌های فرعی بازی :** آشنایی با زبان بدن، بالابردن دقت و توجه به پیرامون به‌ویژه مکان‌های مختلف، به کارگیری تمام ظرفیت‌های بدن برای نشان دادن مکان‌ها، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت

در به کارگیری زبان بدن و...

● شرح بازی :

■ این بازی را هم ابتدا می توان با گفت و گو درباره ویژگی های هر مکان و شیوه ورود به مکان ها، نگاه کردن به آنها و کارکردی که هر مکان دارد شروع کرد : «بیمارستان چطور جائیه...؟ چه شکلیه...؟ اونجا چیکار می کنن...؟ مدرسه چطور...؟ فرق بیمارستان با مدرسه چیه...؟ کنار دریا چطوره...؟ آدما کنار دریا چیکار می کنن...؟ فرق ماهی گیری کنار دریا با کنار رودخونه چیه...؟ و...»

■ سپس از دانش آموزان خواسته می شود به صورت گروهی مکان هایی را که درباره آن گفت و گو می شود، بدون هیچ کلامی نشان دهند : «نشون بدین رفتین کنار دریا... هرکسی نشون بده کنار دریا چیکار می کنه... مثلاً همه شروع کنین به ماهی گیری... حالا به دریا نگاه کنین... اون دورورها به کشتی داره رد می شه... حالا به به آبشار نگاه کنین... حالا به به رودخونه... فرق نگاه کردن به دریا... آبشار و رودخونه رو نشون بدین... حالا بشین بخشی از دریا... همه بشین به آبشار بزرگ... همگی به رودخونه بسازین... و...»

■ در ادامه دانش آموزان را به گروه های سه یا چند نفره تقسیم کنید و از هر گروه بخواهید به شکل های مختلف مکانی را نشان بدهند : (یا کاری در مکان انجام بدهند، یا وارد مکانی شوند و به آن نگاه کنند و یا بشوند بخشی از آن مکان و یا ترکیب هر سه شکل با هم)

■ هنگام نمایش هر گروه، بقیه تماشاگر هستند. در پایان کار هر گروه درباره شیوه نشان دادن مکان توسط اعضای گروه با تماشاگران گفت و گو کنید.

۸-۳) «هماهنگی در صدا و حرکت»

● نام بازی : «ساعت گروهی»

● هدف بازی : هماهنگی با گروه در ایجاد صدا و حرکت دسته جمعی

● هدف های فرعی بازی : رعایت ریتم و ضرب آهنگ کلام، ادای درست حروف و صداها، توسعه قدرت صدا، استفاده از ظرفیت های بیانی، سرعت عمل در هماهنگ شدن با گروه، هماهنگی در نقش آفرینی، توسعه تمرکز و توجه، استفاده از انعطاف بدن در وانمودسازی، ایجاد شور و نشاط، همکاری با گروه، لذت از کار گروهی و...

● شرح بازی :

■ ابتدا درباره ساختار قطعات یک ساعت مکانیکی و شیوه عملکردشان توضیح دهید : «یه ساعت از چه قطعاتی تشکیل شده...؟ چرخ دنده... عقربه... باتری... اهرم تنظیم... و... خب، هرکدوم از این

قطعات وظیفه‌ای دارن و کاری رو انجام می‌دن؛ بنابراین حرکت مخصوص خودشون رو دارن. هر حرکتی ممکنه صدایی رو هم تولید کنه که به جنس قطعه، اندازه اون و نوع حرکتی که داره مربوط می‌شه. حالا فکر کنین این‌جا به ساعت بزرگه و هرکدوم از شما قطعه‌ای از این ساعت هستین... هرکس برای خودش به حرکتی رو در نظر بگیره و نشون بده... می‌دونین که حرکت قطعات ساعت مدام با به ضرب‌آهنگ مشخص تکرار می‌شه... حرکت تون رو تکرار کنین... سعی کنین ضرب‌آهنگ حرکت رو حفظ کنین... حالا سعی کنین صدای حرکت قطعه رو هم ایجاد کنین... صدای قطعه هم مثل حرکت مدام تکرار می‌شه... سعی کنین ضرب‌آهنگ صدا و حرکت با هم هماهنگ باشه...

- نکته:** برای هماهنگی بیشتر دانش‌آموزان به‌ویژه در ابتدای بازی، بد نیست مربی با دست زدن و یا حرکت چرخش دست و بدن (به‌عنوان قطعه‌ای از ساعت) ضرب‌آهنگ را نگه دارد و وقتی دانش‌آموزان به میزان مناسبی از هماهنگی رسیدند، ادامه کار را به آنان واگذار کند.
- وقتی حرکات و صداها با هم هماهنگ شد و این هماهنگی در کل گروه اتفاق افتاد، می‌توانید به بهانه‌ای ضرب‌آهنگ را کند یا تند کنید. مثلاً بگویید باتری ساعت دارد ضعیف می‌شود، پس حرکات دانش‌آموزان هم باید به مرور کند شود تا جایی که باتری ساعت تمام و همه حرکات متوقف می‌شود. در این لحظه تمام دانش‌آموزان باید در همان حالتی که هستند، ثابت بمانند.
- سپس مربی وانمود می‌کند که باتری تازه‌ای در ساعت می‌گذارد و حرکت از نو شروع می‌شود.
- در ادامه و برای ایجاد جذابیت و البته تمرین ضرب‌آهنگ، مربی می‌تواند تعداد باتری‌ها را اضافه کند. طبیعی‌ست که با اضافه شدن هر باتری، ضرب‌آهنگ حرکت و صداها تندتر می‌شود.
- سرعت حرکات تا جایی می‌تواند تند شود که ساعت به دلیل سرعت زیاد منفجر شود و قطعات (دانش‌آموزان) به اطراف پراکنده شوند.

۹-۳) «خوب شنیدن و حضور ذهن»

- نام بازی: «بزرگ و کوچک، بلند و کوتاه»
- هدف بازی: تقویت تمرکز حواس و حضور ذهن
- هدف‌های فرعی بازی: بالا بردن دقت و توجه، متمرکز کردن تمامی حواس بر شنیدن هم‌زمان با دیدن، رقابت در به‌کارگیری حس شنوایی، رقابت در دقت و تمرکز حواس، واکنش سریع و مناسب، و...
- شرح بازی:
- این بازی به حواس جمع نیاز دارد، بنابراین فضای کلاس باید کاملاً ساکت باشد.
- دانش‌آموزان دایره‌وار می‌ایستند و مربی هم بخشی از دایره است. مربی بازی را این‌طور آغاز می‌کند:

«دیروز رفتم بازار و دوتا ماهی خریدم، به ماهی بزرگ، به ماهی کوچیک...» هم‌زمان با گفتن واژه «بزرگ» دست‌هایش را از هم باز می‌کند و با گفتن «کوچیک» دست‌هایش را به هم نزدیک می‌کند. مری این حرف را تکرار می‌کند و دانش‌آموزان هم باید هم‌زمان با مری ماهی «بزرگ» و «کوچک» را با دست‌هایشان نشان دهند.

در ادامه، مری هر زمان که خواست می‌تواند دست‌هایش را برخلاف حرف‌هایش حرکت دهد. مثلاً موقع گفتن ماهی «بزرگ» دست‌هایش را به هم نزدیک کند و برعکس، اما دانش‌آموزان باید تمام حواسشان به حرف‌های مری باشد و دست‌هایشان را به درستی حرکت دهند. این بازی تا جایی که مری تشخیص دهد دانش‌آموزان حساسی حواسشان جمع شده است، می‌تواند ادامه پیدا کند.

در مرحله بعد مری علاوه بر جمله بالا این را هم اضافه می‌کند: «از بازار که برمی‌گشتم به درخت بلند دیدم، به درخت کوتاه...». هم‌زمان با گفتن واژه «بلند» دستش را بالا می‌برد و با گفتن «کوتاه» دستش را پایین می‌آورد. حالا همان بازی قبل با این واژه‌ها ادامه پیدا می‌کند.

نکته ۱: مری می‌تواند هم‌زمان با واژه‌های «بلند» و «کوتاه» از «بزرگ» و «کوچک» هم استفاده کند که این بازی را سخت‌تر می‌کند.

در مرحله‌ای دیگر مری می‌تواند بگوید دوتا آدم یا حیوان را هم دیده است که یکی «چاق» و دیگری «لاغر» بوده‌اند و هم‌زمان «چاقی» و «لاغری» را با دور و نزدیک کردن دست‌ها به بدنش نشان بدهد.

نکته ۲: برای انجام درست بازی و کنترل حرکات ممکن است لازم باشد بازی با هر فرمان مری متوقف شود و شیوه انجام حرکات بررسی شود. اما رفته رفته می‌توان به بازی سرعت داد.

نکته ۳: برای ایجاد هیجان بیشتر در بازی می‌توان آن را رقابتی اجرا کرد؛ طوری که اگر کسی حرکتی را اشتباه انجام دهد، می‌سوزد و برای یک دور از بازی بیرون می‌رود.

۱-۳) «شناخت و نمایش ویژگی‌های شخصیت با حرکت و گفتار»

- نام بازی: «کیه؟ و چه کاره‌اس؟»
- هدف بازی: شناخت و ارائه ویژگی‌های ظاهری، اخلاقی، اجتماعی شخصیت در رفتار و گفتار
- هدف‌های فرعی بازی: توجه به ویژگی‌های رفتاری و گفتاری اطرافیان متناسب با شغل و حرفه، شناخت تفاوت رفتار و گفتار افراد با توجه به ویژگی‌های اجتماعی، ارائه شخصیت و ایفای نقش با استفاده از قابلیت‌های حرکتی و بیانی، رقابت در به‌کارگیری قابلیت‌های بیان و حرکت برای ارائه شخصیت، نقش‌آفرینی در خدمت خلق و معرفی شخصیت‌ها و...

● شرح بازی :

■ همانند بازی های قبل این فصل دانش آموزان دایره وار می نشینند و مربی ابتدا درباره ویژگی های شخصیتی با آنها گفت و گو می کند.

■ نکته ۱ : در این بازی علاوه بر سخن گفتن درباره ویژگی های ظاهری و اخلاقی (احساسی) درباره ویژگی های اجتماعی به ویژه «شغل» افراد و تأثیر و رابطه آنها با شخصیت توضیح دهید.

«معمولاً ما به چه کاری می گیم شغل... مثلاً شغل نونوا چیه...؟ شغل راننده چیه...؟ کسی که ساختمون می سازه، چه شغلی داره؟ کارمند بانک شغلش چیه...؟ آیا اخلاق آدم ها به شغلشون مربوط می شه...؟ آیا همه معلم ها مهربون...؟ آیا همه قصاب ها عصبانی هستن...؟ آگه به راننده و به نجار رو ببینین، چطور متوجه می شین شغلشون چیه...؟ فرق به پیرمرد راننده خوش حال با به پیرمرد راننده غمگین چیه...؟ آیا این حس و حال ها در رانندگی شون تأثیر داره؟ آیا شغل آدم ها بیشتر توی رفتارشون مشخص می شه یا توی حرف زدنشون...؟»

■ پس از این گفت و گو که می تواند طولانی تر باشد، از دانش آموزان بخواهید ویژگی هایی را که می گوید، هم با حرکت و رفتار و هم با گفتار نشان دهند : «با رفتار و گفتار نشون بدین همه تون به دکتر خوش اخلاق هستین... به جمله به مریض تون بگین...؟ حالا به دکتر پیرمرد (یا پیرزن) جدی هستین... به جمله دیگه به مریض تون بگین... حالا همه مثل پلیس جوان مغرور باشین که دارین با به دزد صحبت می کنین... بهش چی می گین؟ و چطوری می گین؟ حالا مثل به رفتگر غمگین با کسی که زباله توی خیابون انداخته، حرف بزنین...»

■ نکته ۲ : ترکیب ویژگی های ظاهری، اخلاقی و شغلی می تواند تا جایی که دانش آموزان آمادگی نشان دادن آنها را دارند ریال ادامه پیدا کند.

■ سپس کارت هایی را که از قبل آماده کرده اید، همانند قبل روی چهارپایه یا صندلی در وسط دایره از پشت بچینید.

■ نکته ۳ : در این بازی یک دسته کارت تازه با رنگی متفاوت که روی آنها شغل های گوناگونی نوشته شده است نیز به بقیه اضافه می شود.

■ مثل قبل به دانش آموزان توضیح دهید که هرکس داوطلب می شود باید از هررنگ کارت یکی را بردارد و با هم ترکیب کند و شخصیتی را بسازد. سپس خودش را متناسب با شغلی که انتخاب کرده است، در محل کارش نشان دهد و هم زمان ویژگی های ظاهری و اخلاقی اش را هم در گفتار و رفتارش به نمایش بگذارد؛ مثلاً ممکن است کارت ها چنین ترکیبی داشته باشد : ویژگی ظاهری/ مرد جوان قدبلند؛ ویژگی اخلاقی/ ترسو؛ شغل مهندس. شخص داوطلب باید با گفتار و رفتارش نشان دهد که یک «مهندس

مرد جوانِ قدبلند ترسو» است.

■ بقیه دانش آموزان تماشاگر این نمایش خواهند بود.

■ **نکته ۴ :** همانند قبل دانش آموزان در گفتن هر حرفی آزادند. فقط تا حد امکان نباید از کلمات نوشته شده در کاغذ استفاده کنند.

■ **نکته ۵ :** در این بازی هم مربی می تواند آغازکننده بازی باشد.

■ **نکته ۶ :** مربی همچنین می تواند بدون اشاره به ویژگی های نوشته شده در کارت ها، فرد داوطلب را برای شناخت و توضیح درباره شخصیتش راهنمایی کند.

■ **نکته ۷ :** مربی همانند بازی های قبلی می تواند برای کمک به دانش آموزان و شروع بهتر بازی از هر داوطلب درباره شخصیتی که انتخاب کرده است سؤال هایی کند؛ یا به او مراجعه و طوری بازی کند که به صورت غیرمستقیم شغل داوطلب مشخص شود.

■ در پایان ارائه نقش هر کس، به دیگر دانش آموزان فرصت دهید تا شخصیت مورد نظر را حدس بزنند. سپس درباره شخصیت مورد نظر و شیوه ارائه ویژگی های او توسط شخص داوطلب با دانش آموزان گفت و گو کنید. در طول سخنان خود مدام به حرف هایی اشاره کنید که نشان دهنده ویژگی های نوشته شده در کارت ها بوده است.

■ این بازی را تا جایی ادامه دهید که همه دانش آموزان حداقل یک بار نقشی را ایفا کرده باشند.

۱۱-۳) «خلق نمایش دور میز ۱»

● **نام فعالیت :** «متن خوانی نمایشی»

● **هدف فعالیت :** خوانش درست متن همراه با ایفای نقش

● **هدف های فرعی فعالیت :** تقویت بیان در خوانش متن همراه با ایفای نقش، نقش آفرینی با بیان صحیح و لحن خلاقانه، خلق شخصیت در هماهنگی با گروه، همکاری با گروه در خوانش درست متن، گام های آغازین خلق نمایش و...

● **توضیح :** از این روش با عنوان دورخوانی در ابتدای تولید اثر توسط گروه های نمایشی استفاده می شود.

■ **نکته ۱ :** قبل از انجام فعالیت، متن مناسبی را برای خوانش نمایشی آماده کنید. متن می تواند داستان، شعر داستانی یا نمایش نامه باشد و مربی یا دانش آموزان می توانند آن را پیشنهاد دهند.

■ **نکته ۲ :** برای سهولت کار متن به تعداد دانش آموزان تهیه شود.

■ **نکته ۳ :** ترجیحاً متن به گونه ای باشد که تمام دانش آموزان نقشی برای ارائه داشته باشند. در غیر

این صورت می‌توان به چند روش عمل کرد :

۱ دانش‌آموزان به دو یا چند گروه تقسیم شوند و هر گروه متن مناسبی به تعداد افراد گروه برای کار انتخاب کند.

۲ نقش‌هایی به متن اضافه شود.

۳ از دیگر دانش‌آموزان برای فضاسازی و فعالیت‌های دیگر استفاده شود.

● شرح فعالیت :

دانش‌آموزان دایره‌وار روی زمین یا دور میز می‌نشینند و مربی توضیح می‌دهد که قرار است متنی را به صورت گروهی و نمایشی بخوانند.

نکته ۱ : اگر کار خوانش را چند گروه انجام می‌دهند، یک گروه خوانشگر و بقیه دانش‌آموزان تماشاگر هستند. به این ترتیب گروه خوانشگر در موقعیتی روبه‌روی تماشاگران کارشان را انجام می‌دهند.

مربی یا کسی که متن را تهیه کرده است خوانش متن را آغاز می‌کند و نوبت به هر شخصیتی رسید، طبق فعالیت‌های دیگر این بخش، فرد داوطلب گفتارهای شخصیت را می‌خواند.

نکته ۲ : این مرحله «ساده خوانی متن» است و هدف، آشنا شدن دانش‌آموزان با متن و گفتارهاست؛ بنابراین اصراری بر روان خوانی و لحن خوانی نیست.

نکته ۳ : اگر متن داستان بود، راوی یا قصه‌گو توضیحات را می‌خواند و دانش‌آموزان شخصیت‌ها را و اگر نمایشنامه بود، صحنه‌خوان توضیح صحنه‌ها را می‌خواند و نقش‌ها جای خودشان حرف می‌زنند.

پس از خوانش اول (ساده خوانی) درباره متن (مضمون و محتوا، شخصیت‌ها، مکان و زمان اتفاقات، و حوادث و رویدادها) و سپس درباره نقش‌ها و شیوه خوانش اولیه دانش‌آموزان با آنها گفت‌وگو کنید.

نکته ۴ : در این مرحله می‌توانید با نظرسنجی از دانش‌آموزان و در صورت صلاح دید نقش‌ها را با هم عوض کنید تا به ترکیب و تقسیم درست نقش‌ها برسید.

سپس متن را برای بار دوم بخوانید و از دانش‌آموزان بخواهید این بار به علائم نگارشی و معنای کلمات و جمله‌هایی که می‌خوانند، توجه کنند.

نکته ۵ : تأکیدگذاری روی هر «کلمه» می‌تواند معنای جمله را تغییر دهد.

بعد از خوانش دوم (صحیح خوانی) بار دیگر درباره شیوه خوانش نقش‌ها و تناسب آن با شخصیت‌ها گفت‌وگو کنید.

نکته ۶ : در این مرحله هم می‌توانید با نظرسنجی از دانش‌آموزان و در صورت صلاح دید نقش‌ها را

با هم عوض کنید تا به ترکیب و تقسیم مطلوب نقش‌ها برسید.

- در مرحله بعد نوبت به «لحن خوانی» می‌رسد. در این مرحله هم راوی و متن‌خوان و هم دانش‌آموزان باید سعی کنند هر جمله را با احساس لازم و البته متناسب با نقش و شخصیت بخوانند.
- در پایان این مرحله هم درباره لحن و احساس دانش‌آموزان هنگام خوانش توضیح دهید.
- **نکته ۷:** در این مرحله هنوز فرصت هست که با نظرسنجی از دانش‌آموزان و در صورت صلاح دید نقش‌ها را با هم عوض کنید تا به ترکیب و تقسیم مطلوب نقش‌ها برسید.
- از این به بعد می‌توانید متن را تا هرچند بار که لازم می‌دانید بخوانید تا جایی که دانش‌آموزان کاملاً بر نقش مسلط شوند و آن را به‌خوبی ارائه کنند.

بخش سوم

اجرای برنامه

صفحه	عنوان	فهرست
۲۷۱	فصل اول - طراحی آموزشی و اجرای آن	
۲۹۷	فصل دوم - ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان	

فصل اول

طراحی آموزشی و اجرای آن

فهرست

صفحه	عنوان
۲۷۲	مقدمه
۲۷۲	۱- فرایند یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری
۲۷۷	۲- روش‌های یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری
۲۸۰	۳- طراحی آموزشی برای درس هنر
۲۹۵	منابع

مقدمه

همان‌طور که در بخش اول گفته شد، رویکرد برنامه درسی هنر دوره ابتدایی، تربیت هنری است^۱. در طراحی این برنامه، هشت اصل^۲ تعریف و شانزده هدف در نظر گرفته شده است^۳. در این جا فرایند یاددهی – یادگیری فعالیت‌های هنری و برخی از روش‌های مناسب آن، و نقش معلم و دانش‌آموزان در این فرایند تبیین می‌شود. از آن‌جا که لازم است معلم تمامی برنامه درسی را بشناسد و بداند که در طول یک سال تحصیلی چگونه دانش‌آموزان را در رسیدن به اهداف این درس یاری کند و چگونه با طراحی آموزشی و اجرای آن در هر جلسه، زمینه تحقق اهداف را فراهم سازد، چگونگی طراحی آموزشی و اجرای آن نیز در پی می‌آید.

۱- فرایند یاددهی – یادگیری فعالیت‌های هنری

محتوای برنامه درسی، بخشی از برنامه است که دانش‌آموزان یاد می‌گیرند. در این بخش – چنان‌که از نظر گذشت – نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش در کنار هم قرار گرفته‌اند. در هر فصل، پس از آشنایی مختصر با آن رشته و اصلاحات ویژه آن، با ابزار و مواد و مراحل اجرای کار در آن رشته، در قالب فعالیت‌های یادگیری آشنا شدید.

در این‌جا به شکل‌گیری فعالیت‌های یادگیری می‌پردازیم؛ به بیان دیگر، فرایند یاددهی – یادگیری فعالیت‌های هنری در کلاس درس را مرور می‌کنیم. در این برنامه، اصل کودک محوری مد نظر است؛ بنابراین، دانش‌آموز تلاش می‌کند تا فعالیت‌های هنری را یاد بگیرد و معلم تلاش او را هدایت می‌کند تا به هدف‌های درس برسد.

برای یادگیری^۴، تعریف‌های گوناگون آمده است. دکتر علی شریعتمداری یادگیری را **تغییرات نسبتاً پایدار**

۱- برای مطالعه بیشتر، به فصل دوم، صفحات ۷ تا ۱۷ مراجعه کنید.

۲- برای مطالعه بیشتر، به فصل دوم، صفحات ۱۷ تا ۲۳ مراجعه کنید.

۳- برای مطالعه بیشتر، به فصل دوم، صفحات ۲۳ تا ۲۶ مراجعه کنید.

۴- یادگیری (learning) تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار فرد است که بر اثر تجربه به وجود می‌آید. مکاتب فلسفی مختلف، یادگیری را به گونه‌های متفاوتی تعبیر کرده‌اند:

رفتارگرایان: یادگیری، تغییر رفتار بر اثر تجربه است ← تغییر در مهارت‌های فیزیکی

شناخت‌گرایان: یادگیری، تغییر رفتار بر اثر تجربه است ← تغییر در دانش‌ها و مهارت‌های ذهنی

انسان‌گرایان: یادگیری، تغییر رفتار بر اثر تجربه است ← تغییر در نگرش‌ها و باورها

درس هنر با هر سه حوزه دانش، مهارت و نگرش ارتباط دارد و یادگیری در فعالیت‌های هنری شامل تغییر در مهارت‌های فیزیکی، دانش‌ها و مهارت‌های ذهنی و تغییر در نگرش‌ها و باورهاست.

در رفتار فرد که بر اثر تجربه به وجود می‌آید، تعریف کرده است. در این تعریف چند نکته اساسی وجود دارد که در ذیل اشاره می‌شود.

تغییر، دگرگونی و تحولی است که برحسب شرایط زندگی فرد در سطح دانش و مهارت او به وجود می‌آید؛ به طوری که تار و پود فکری او را شکل می‌دهد. هر قدر میزان دانش و مهارت فرد گسترده‌تر و عمیق‌تر باشد، زمینه رشد قابلیت‌های فکری و مهارت‌های تفکر در او بیشتر فراهم می‌شود. رشد قابلیت‌ها و مهارت‌های فکری، زمینه‌ساز تغییرات اساسی در نگرش‌ها و بینش شخصی اوست.

یادگیری از لحظه تولد آغاز می‌شود، در هر لحظه زندگی به نوعی جریان دارد و تا پایان زندگی ادامه می‌یابد. ویژگی بارز یادگیری، رشد و فرزندگی است که تغییرات اساسی را در سطح دانش، نگرش و مهارت به وجود می‌آورد. هر انسانی متناسب با توانایی‌ها، استعدادها، علایق، تمایلات و نیازهایی که دارد، با روشی منحصر به فرد، یاد می‌گیرد. **یادگیری، امری شخصی و درونی است. در فرایند یادگیری، نقش اصلی به عهده خود دانش‌آموز است اما محیط مساعد، تسهیلات، راهنمایی‌ها و امکاناتی که برای او فراهم می‌شود، در کیفیت یادگیری تأثیر فراوان دارند.**

یادگیری بر اثر تجربه به وجود می‌آید. یکی از تعریف‌های «تجربه»، تأثیر متقابل فرد و محیط بر یک‌دیگر است؛ براساس این تعریف، هر چه فرد با محیط ارتباط بیشتری داشته باشد، تجربه‌های بیشتری کسب می‌کند. محیط مساعد، انگیزه‌های درونی فرد را تقویت می‌کند و او را برای یادگیری هر چه بیشتر و کامل‌تر برمی‌انگیزد.

در فرایند یادگیری، چهار عامل اساسی دخالت دارند:

الف) کسی که یاد می‌گیرد؛ او دانش‌آموز است و ویژگی‌های رشد جسمی، ذهنی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی‌اش برای معلم آشناست.

ب) موضوع یادگیری؛ محتوای برنامه است که در بخش دوم با عنوان «فعالیت‌های یادگیری» از نظر گذشت. دانش‌آموز با آن‌ها آشنا می‌شود و سپس، در هریک مهارت نسبی پیدا می‌کند.

پ) کسی که یاد می‌دهد؛ این فرد، معلم است که نقش مدیریت یادگیری را برعهده دارد و با اشراف کامل به ویژگی‌های دانش‌آموز و موضوع یادگیری، شرایط مناسبی را برای یادگیری فعال فراهم می‌آورد.

ت) فضای یادگیری؛ کلاس درس فضای رسمی یادگیری است اما یادگیری، زمان و مکان ویژه‌ای ندارد و در هر زمانی و هر جا اتفاق می‌افتد. در صورتی که دانش‌آموز چگونگی تفکر و یادگیری را آموخته باشد، از لحظه‌ها در هر مکانی که باشد، برای غنی‌سازی یادگیری‌های خود بهره می‌گیرد (علی رثوف، ۱۳۸۲).

در صورتی که در اجرای برنامه درسی هنر بتوان این عوامل را به شکلی منطقی، زیبا و کارآمد در کنار هم قرار داد و پیوند و رابطه مناسبی بین آن‌ها برقرار کرد، یادگیری، به فرایندی شاد و خوشایند تبدیل خواهد

شد. در فرایند یادگیری، محور، دانش آموز است اما مدیریت یادگیری را معلم برعهده دارد. او با برنامه ریزی، نظارت و ارزش یابی در فرایند یادگیری مشارکت کرده و مسیر یادگیری فعال را برای دانش آموزان روشن و آسان می کند. هم چنین، به آن ها کمک می کند تا فرایند تفکر خود را بشناسند و آگاهانه یاد بگیرند. معلم برای اثربخش کردن یادگیری، دانش آموزان را به طور کامل با آن درگیر می کند. زمانی که دانش آموزان به طور آگاهانه در این جریان درگیر شوند، کنترل جریان را به دست می گیرند و خود و دوستانشان را به عنوان منابع مهم و با ارزش دانش و مهارت، در کنار معلم می بینند.

در فرایند فعالیت های یادگیری در رشته های مختلف هنری، معلم به دانش آموزان کمک می کند تا فکر کنند و آنچه را از قبل می دانند و مهارت هایی را که قبلاً کسب کرده اند، در شرایط جدید دوباره سازماندهی کنند و ایده های خود را با ابزار و وسایلی که در اختیار دارند، اجرا کرده و تولید هنری خویش را ارائه دهند. معلم، گاه با آموزش مستقیم و گاه با آموزش غیرمستقیم، در جریان یادگیری دانش آموزان مشارکت می کند. در هر صورت، معلم باید روش های یاددهی - یادگیری را به گونه ای انتخاب کند که :

- با رویکرد، اصول و اهداف برنامه متناسب باشند.
- با آمادگی دانش آموزان (فیزیکی، عاطفی، حسی و شناختی) هماهنگ باشند.
- به دانش آموزان فرصت توسعه احساس، تخیل و تفکر خلاق را بدهند.
- به حفظ استقلال فردی و هم چنین، رشد اجتماعی دانش آموزان توجه کنند.
- با ایجاد فضایی آزاد، زمینه مشارکت و تجربه آزاد و مستقیم دانش آموزان را در انجام دادن فعالیت های مختلف هنری فراهم سازند.
- به دانش آموزان فرصت نشان دادن احساس، تخیل و تفکر خلاق را در فعالیت های هنری بدهند.
- دانش آموزان را در استفاده بهینه از زمان، وسایل، ابزارها و روش های هنری تشویق و هدایت کنند.
- هیچ یک از دانش آموزان را به انجام دادن کاری مجبور نکنند.
- شرایط و امکانات کلاس را در نظر بگیرند.
- از رسانه های آموزشی که بخشی از برنامه به شمار می آیند، در ایجاد فرصت های یادگیری استفاده کنند.

- حفظ کردن هیچ یک از مفاهیم را از دانش آموزان نخواهند.
- دانش آموزان را به حفظ و نگهداری وسایل و مواد تشویق کنند.
- دانش آموزان را به انجام دادن و اتمام فعالیت ها تشویق کنند.
- دانش آموزان را به حفظ و نگهداری تولید هنری خود تشویق کنند.

- تا آن جا که امکان دارد، کلیه برنامه های پیش بینی شده را اجرا کنند.
- از فعالیت های هنری برای غنا بخشیدن به ساعت درس های دیگر نیز استفاده کنند. (راهنمای برنامه

درسی هنر دوره ابتدایی، ۱۳۸۲)

معلم برای آشنا کردن دانش آموزان با ابزار و مواد و در بعضی شرایط برای نشان دادن چگونگی استفاده از این ابزار و مواد از روش های آموزشی مستقیم استفاده می کند. اما حتی در این موارد نیز می تواند با تمهیداتی، دانش آموزان را به فعالیت وادارد و از روش های غیرمستقیم برای اجرای فعالیت های هنری استفاده کند.

در یادگیری فعال، معلم فضایی را ایجاد می کند که دانش آموزان با یک سؤال یا مسئله مواجه شوند و در صورتی که این سؤال یا مسئله جذابیت داشته باشد، آن ها را برای یافتن پاسخ یا راه حل برمی انگیزد. سؤال یا مسئله ای که برای دانش آموزان تازگی داشته باشد و ذهن آن ها را درگیر کند، آرامش ذهنی و تعادل آن ها را برهم می زند و آنان را به تفکر وادار می دهد. **آن ها بدون این که بدانند، جریان تفکر را طی می کنند تا به کشف پاسخ دست یابند.** زمانی که پاسخ را یافتند، آن را مطرح می کنند تا از درستی آن مطمئن شوند و تأیید و تشویق دیگران را به دست آورند. در فعالیت های هنری، برخلاف درس های دیگر، پاسخ های متعدد اما درست، فراوان اند. فرد در جریان فعالیت هنری، هر لحظه با حل مسئله مواجه است و برای یافتن پاسخ های درست، می اندیشد و تا رسیدن به این پاسخ ها از تلاش و کاوش دست بر نمی دارد.

جریان تفکر برای یافتن پاسخ، با «تخیل» شروع می شود. تخیل، توانایی ساختن آن چیزی است که غایب است اما در ذهن ساخته می شود. تخیل افراد با هم متفاوت است و هیچ دوفری، از یک پدیده تصور ذهنی یکسانی ندارند، اما بدون تخیل مناسب، تفکر به وجود نمی آید. تخیل، قدم برداشتن به طرف ناشناخته هاست که از تجربه های گذشته حاصل می شود. این تجربه ها در همان حد باقی نمی ماند بلکه با تجربه های حال درمی آمیزد و از آن نیز فراتر می رود.

معلم در جریان این تفکر و اکتشاف، به گونه ای غیرمستقیم او را هدایت می کند تا آن چه را پیش رو دارد، شفاف تر و کامل تر ببیند؛ آن چه را قبلاً تجربه کرده است، کامل تر به خاطر بیاورد و تصمیم های خود را آگاهانه تر اجرا کند.

برای مثال، در یک جلسه نقاشی با موضوع معین که «انسان» به عنوان موضوع نقاشی، معین شده، هر دانش آموز باید یک انسان را نقاشی کند اما این که انسان انتخابی او پیر، میان سال یا جوان – زن، مرد یا کودک – و سفید پوست، سیاه پوست یا سرخ پوست باشد، به عهده خود اوست. **او با مسئله «انتخاب موضوع» مواجه است.** این که نقاشی خود را روی کاغذ، مقوا، پشت یک پوستری یا پوشه پاتله یا هر چه در دسترس دارد، بکشد به عهده خود اوست. کودک در **انتخاب وسیله** و این که با یک یا چند رنگ نقاشی

کند، از مداد رنگی، پاستل، آبرنگ، گواش یا ... استفاده کند، آزاد است و خودش تصمیم می‌گیرد. روش کار که در کجای زمینه بکشد، بقیه فضای زمینه را خالی بگذارد یا پر کند، چگونه رنگ آمیزی انجام دهد، کشیدن انسان را چگونه انجام دهد، اول سر یا بدن را بکشد، موها، صورت، لباس و ... را چگونه و به چه ترتیب بکشد و چگونه رنگ آمیزی کند، به عهده اوست.

این‌ها مسائلی است که در یک جلسه نقاشی، کودک هر لحظه با آن‌ها روبه‌روست و برای حل کردن آن‌ها باید از بین همه گزینه‌های درست موجود، فقط یک گزینه را انتخاب و اجرا کند. او برای هر انتخاب خود، دلایلی در ذهن دارد که اگر ببینید، آن‌ها را توضیح می‌دهد.

با توجه به آن‌چه گفته شد، در جریان تفکر برای حل مسئله در فرایند تولید هنری چهار مرحله طی می‌شود. **مرحله اول — طرح مسئله** : پرورش یک ایده یا موضوع کلی در ذهن؛ مثلاً: نقاشی انسان.

مرحله دوم — تفکر : فکر کردن برای انتخاب دقیق‌تر موضوع، ابزار و مواد و روش اجرا؛ مثلاً: نقاشی یک زن با ویژگی‌هایی که دانش‌آموز در ذهن دارد، با مداد پاستل در وسط صفحه.

مرحله سوم — کاربرد : اجرای ایده با ابزار و مواد و روش انتخاب شده؛ مثلاً: کشیدن نقاشی آن زن با تمامی ویژگی‌هایی که در ذهن تجسم یافته است و البته با همان تخیل کودکانه و توانایی نقاشی یک کودک.

مرحله چهارم — استدلال : توانایی توضیح دادن علت انتخاب‌ها و چگونگی اجرا؛ مثلاً: زن شبیه مادر است؛ موها، چهره و رنگ و مدل لباس او شبیه مادر است و انتخاب پاستل برای نقاشی، چون رنگ‌های شفاف‌تری دارد و با آن سریع‌تر می‌توان نقاشی را رنگ کرد. به این ترتیب در فرایند تولید یک اثر هنری، همه مراحل حل مسئله به روشنی مطرح است و **فرد بدون آن که محدودیت یافتن فقط یک پاسخ درست از پیش تعیین شده را داشته باشد، با آن مواجه می‌شود**. این پاسخ‌های درست را فرد با اندیشیدن و کاوش، کشف می‌کند.

این شرایط، مشابه شرایط زندگی عادی است و این تمرین‌ها فرد را برای مواجهه با مسئله، تأمل درباره آن و یافتن راه‌حل‌های جدید و درست برای آن آماده می‌کند. فرد به آرامی در این وادی به مهارت دست می‌یابد و چه بسا راه حلی را خلق می‌کند.

توجه به اصول انعطاف‌پذیری، کودک محوری، پرورش خلاقیت، تلفیق رشته‌های هنری و یادگیری مشارکتی، سرلوحه کار معلم است تا در ساعت درس هنر شرایطی را به وجود آورد که دانش‌آموزان با آزادی و احساس مسئولیت، با چگونگی طی این فرایند آشنا شوند. دانش‌آموزان پس از اجرای چند فعالیت و کسب تجربه خواهند توانست این فرایند را از انتخاب موضوع و روش تا اجرا، ارائه محصول نهایی و ارزش‌یابی آن، به سهولت و آگاهانه طی کرده و رفتارهای خود را در محدوده زمان و امکانات موجود، مدیریت کنند.

به طور کلی، از تمامی روش های تدریسی که اساس آن ها فعالیت و مشارکت دانش آموز است، می توان در اجرای برنامه استفاده کرد.

۲- روش های یاددهی - یادگیری فعالیت های هنری

با توجه به رویکرد حل مسئله در روش های یاددهی - یادگیری، بعضی از روش های مناسب برای طراحی فرصت ها و اجرای فعالیت های یادگیری درس هنر به شرح زیرند.

۱- **روش توضیحی** : در این روش برای روشن کردن برخی نکات مبهم و مشکل کار، آن ها را ساده و کوتاه برای دانش آموزان توضیح می دهد. این توضیح را با استفاده از مثال ها، تصویرها، فیلم و سایر رسانه های آموزشی می توان جالب و جذاب نمود. معلم هنگام توضیح دادن، از کلام و عقاید دانش آموزان نیز استفاده کرده، به سؤال های آن ها هم پاسخ می دهد.

برای آشنا کردن دانش آموزان با ابزار و مواد، چگونگی کار کردن با آن ها و حفظ و نگهداری از آن ها، روش توضیحی قابل استفاده است.

۲- **روش پرسش و پاسخ** : در این روش، معلم سؤال می کند و دانش آموزان به سؤال های او پاسخ می دهند. معلم سؤال ها را به گونه ای تنظیم و مطرح می کند که دانش آموزان را به تفکر وادارد. این روش تقریباً همان روش اکتشافی است؛ دانش آموزان پس از مطرح کردن چند سؤال و پاسخ گویی به آن ها، مفهوم یا موضوع جدیدی را کشف می کنند.

این روش برای ایجاد انگیزه، تعیین موضوع، روشن شدن موضوع و روش کار در رشته های هنری مناسب است.

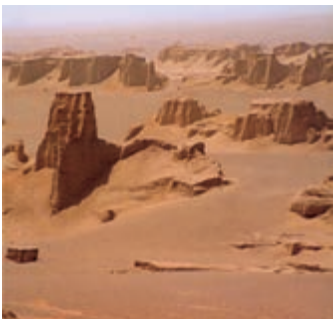
۳- **روش نمایشی** : این روش، بر اصل مشاهده و دیدن استوار است. دانش آموزان مهارت های خاصی را از طریق مشاهده و دیدن به دست می آورند. ابتدا معلم، جریان کاری را به دانش آموزان نشان می دهد و سپس، آن ها همان کار را انجام می دهند. معلم با این روش می تواند ابزار، مواد و روش های کار را برای دانش آموزان نشان دهد و با توضیح مختصری، آن ها را معرفی کند. سپس با طرح سؤال هایی، میزان توجه و یادگیری دانش آموز را ارزش یابی کند و آن ها را به تفکر وادارد تا روش های دیگری برای انجام دادن کار، پیدا کنند.

۴- **روش گروه های کوچک** : در این روش، شاگردان کلاس به گروه های کوچک تقسیم می شوند. هر گروه به طور مستقل به فعالیت می پردازد و معلم نقش هماهنگ کننده و هادی فعالیت ها را برعهده دارد. **او در تقسیم کار و هدایت گروه ها به اصول کودک محوری و مشارکت توجه دقیق می کند.** در گروه

نیز همه اعضا فعال اند. هر گروه می تواند فعالیتی یکسان یا متفاوت با گروه های دیگر را انجام دهد. در پایان، با جمع بندی فعالیت تمامی گروه ها، مجموعه مناسبی تهیه می شود. پس از خاتمه فعالیت، هر گروه درباره یافته ها و فعالیت های خود توضیح می دهد و سرانجام، همه درباره یافته های کلاس بحث می کنند. این روش برای اجرای فعالیت های یادگیری رشته های نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش مناسب است.

۵- روش ایفای نقش: این روش برای تجسم عینی موضوعات مختلف به کار می رود. در این روش، دانش آموزان موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می کنند؛ به این ترتیب که خود را به جای یک شخصیت فرضی قرار می دهند. شخصیت فرضی را با تمامی ویژگی هایش در خیال خود تجسم می کنند و سپس، به تقلید حرکات و صدای او می پردازند. ممکن است این موجود، یک گل یا حیوان باشد؛ در این صورت، صدای مناسبی برای گفت و گوی خود می آفرینند. ایفای نقش به مهارت های خاص هنری نیاز ندارد. در روش ایفای نقش، دانش آموزان با عملیات نمایشی و ایفاگران نقش های مختلف، ارتباط عاطفی برقرار می کنند؛ با شور و شوق و هیجان، عملیات نمایشی هم کلاسی های خود را می بینند و خود را در صحنه احساس می کنند. در واقع، همه حواس آن ها برای مشاهده نمایش به کار می رود. پس از اجرای نمایش، درباره آن بحث و گفت و گو می شود. از این روش در برنامه های قصه، نمایش، تربیت شنوایی و بررسی و ارزش یابی تولیدات هنری استفاده می شود.

۶- گردش علمی (بازدید): گردش علمی یا فعالیت تجربی خارج از کلاس، کاری علمی است که در محیطی غیر از کلاس درس صورت می گیرد. با تجزیه و تحلیل فعالیت های گوناگون خارج از کلاس، سهم و تأثیر آن ها در تربیت برای زندگی مشخص می شود. فضای آزاد و بدون سقف بهترین مکان برای یادگیری و تجربه اندوزی است و خانه و مدرسه نمی توانند جای آن را بگیرند. در محیط بیرون از کلاس، دانش آموزان چیزهایی می یابند که مورد علاقه آن ها است. پرندگان، حشرات، حیوانات، گیاهان، درختان، کوه ها، جویبارها و ... چیزهایی هستند که دانش آموزان می توانند درباره آن ها کنکاش کنند. آسمان، زمین، کوه، دشت، کویر، کلوته^۱، مزرعه، جنگل، باغچه، بوستان (پارک)، استخر، رود، دریا و ... پر از چیزهای جالبی است که توجه

۱- کلوته: باد در منطقه های کویری، خاک و ریگ های روان را به طور دائم جابه جا می کند و به شکل های مختلف درمی آورد. این شکل های زیبا که از فاصله های دور مانند ویرانه های آثار باستانی به نظر می رسند، «کلوته» نام دارند.

دانش‌آموزان را به خود جلب می‌کنند و آنان را به شگفتی وا می‌دارند؛ حسن‌کنج‌کاوای آن‌ها را برمی‌انگیزند و برایشان فرصتی فراهم می‌آورند تا به اکتشاف بپردازند.

به‌طور کلی، گردش علمی می‌تواند شامل دیدار از یک باغچه، باغ، بوستان، کوه، دشت، صحرا، کارگاه، نمایشگاه، فروشگاه، موزه، ساختمان و ... باشد. مشاهده محیط اطراف و حتی مشاهده محیط دبستان که امکان کسب تجربه را فراهم آورد، گردش علمی محسوب می‌شود.

این روش در برنامه‌های ارتباط با طبیعت برای آشنایی با طبیعت و الهام گرفتن از آن اجرا می‌شود.

۷- روش واحد کار (پروژه) : این روش شامل مجموعه فعالیت‌هایی است که حول یک دسته مفاهیم کلی^۱ دور می‌زند و متوجه هدف معینی است که ارزش آموزشی و پرورشی دارد. واحد کار معمولاً مستلزم بررسی، جمع‌آوری اطلاعات، یافتن راه‌حل، مطالعه و انجام دادن کار عملی است. در جریان انجام دادن واحد کار، روال معمول و تصنعی کلاس از شکل معمول خارج شده، معلم و دانش‌آموز با هم همکاری می‌کنند. کار فردی و یا کار در گروه‌های کوچک جای فعالیت‌های جمعی کلاس را می‌گیرد و کلاس به صورت کارگاه درمی‌آید. گاه محدودیت زمانی و مکانی نیز برداشته می‌شود، حتی ممکن است فعالیتی تا چند جلسه ادامه پیدا کند. واحد کار موجب توسعه تجربه‌های شخصی دانش‌آموزان می‌شود.

در فرایند اجرای کار، معلم به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا موضوع فعالیت خود را کاملاً بشناسند، به آن فکر کنند و متناسب با ذوق و سلیقه خود، در مورد چگونگی انجام دادن آن تصمیم بگیرند. ممکن است لازم باشد درباره موضوع به منابعی مراجعه کنند، دست به تجربه عملی بزنند یا ابزار و وسیله‌ای بسازند. دانش‌آموزان پس از این که کار خود را تمام کردند، درباره آن گزارشی به کلاس ارائه می‌دهند.

در واحد کار، تنظیم منطقی موضوع مورد توجه نیست بلکه برانگیختن و فعال کردن دانش‌آموزان برای رسیدن به هدف آموزشی مهم است. این روش برای همه رشته‌های هنری و به ویژه فعالیت‌های تلفیقی توصیه می‌شود.

۸- روش بحث گروهی : روش بحث گروهی یکی از روش‌های مؤثر آموزشی است؛ زیرا در آن، محور فعالیت، دانش‌آموز است. در این روش، مطالب به‌طور مستقیم و به‌وسیله آموزگار در اختیار دانش‌آموزان قرار نمی‌گیرد بلکه آموزگار، تنها در مورد روش کار راهنمایی‌ها و توصیه‌های لازم را مطرح می‌کند و دانش‌آموزان، خود به فعالیت می‌پردازند. در پایان فعالیت‌ها، بحث و گفت‌وگو درباره آن انجام می‌شود. در این روش، تفکر دانش‌آموزان پرورش می‌یابد و آن‌ها توانایی اظهارنظر در جمع را پیدا می‌کنند. انتقادپذیر و

۱- برای مثال در نقاشی با موضوع «آدم» مفهوم کلی آدم است. دانش‌آموزان طی گفت‌وگوهایی که با هم و با معلم خود دارند مشاهده یک‌دیگر و تصویرهایی که می‌بینند، در مورد شکل آدم، ویژگی‌های او، تناسبات سر و بدن او، ... اطلاعاتی کسب می‌کنند و در مورد کشیدن آدمی با رنگ پوست، مو و چشم، اندازه، لباس، سن و سال و ... و فضایی که در آن قرار گرفته، به دلخواه تصمیم می‌گیرند.

انتقادگر بارمی آیند، به توانایی مدیریت، قدرت بیان، استدلال، تجزیه و تحلیل و تصمیم‌گیری دست می‌یابند و فرصت پیدا می‌کنند تا نظرها، عقاید و تجربه‌هایشان را با هم کلاسی‌های خود در میان بگذارند. این روش برای همه رشته‌های هنری لازم و ضروری است. در همه فعالیت‌های نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش دانش‌آموزان پیش از شروع فعالیت برای انتخاب موضوع، روش کار و تقسیم کار و پس از انجام دادن فعالیت‌ها و رسیدن به تولید هنری، درباره کار خود برای دیگران توضیح می‌دهند، درباره کار دیگران سؤال می‌کنند و درمورد همه کارها به بحث و گفت‌وگو می‌پردازند.

در اجرای درس هنر، هرگز روش یک پارچه و کاملی برای همه فعالیت‌ها و تمامی دانش‌آموزان وجود ندارد. معلم باید همیشه توجه داشته باشد که: «برای چه منظور، برای کدام دانش‌آموزان و تحت چه شرایطی، می‌خواهد فعالیت هنری را طراحی و در کلاس اجرا کند».

۳- طراحی آموزشی برای درس هنر

آموزش: یاد دادن برای یادگرفتن مطلب یا موضوعی به قصد تغییر است و به بیان دیگر، مداخله‌ای برنامه‌ریزی شده در جهت بهبود موقعیت فرد و هدایت جریان رشد در تمام ابعاد است» (جواد سلیمان‌پور ۱۳۸۰). در آموزش، لازم است ذوق و علاقه دانش‌آموزان در نظر گرفته شود تا میل به یادگرفتن در آن‌ها به وجود آید. باید آن‌ها را درگیر تفکر کرد تا خودشان آگاهانه فرایند یادگیری را طی کنند و با کشف آن چه نیاز دارند، احساس موفقیت کنند.

دانش‌آموزان، طی فرایند فعالیت هنری با موضوع، ابزار و مواد و روش‌های اجرایی، آن‌قدر بازی می‌کنند تا محصول قابل ارائه‌ای را تولید نمایند (بازی: تخیل، احساس، تفکر). در جریان این بازی آن‌ها مطالب بسیاری را کشف می‌کنند و آن مطالب را خوب یاد می‌گیرند؛ به این ترتیب، احساس موفقیت می‌کنند و اعتماد به نفس و آرامش به دست می‌آورند.

تشویق به موقع برای موفقیت‌های کسب شده، دانش‌آموزان را به انجام دادن فعالیت‌های مشابه و حتی متفاوت، ترغیب می‌کند و به تلاش برای موفقیت‌های بیشتر وا می‌دارد.

طراحی آموزشی: برنامه‌ریزی و سازمان‌دادن به فعالیت‌هایی است که معلم و دانش‌آموزان در مسیر رسیدن به اهداف یادگیری انجام می‌دهند (نادر قلی‌قورچیان و دیگران، ۱۳۷۷).

از نظر زمان‌بندی، طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم می‌شود. معلم برای آن که بتواند مدیریت یادگیری را به خوبی انجام دهد، لازم است که برای خود طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم کند. اگر سال تحصیلی ۹ ماه در نظر گرفته شود، هر ماه ۴ هفته و هر هفته دو جلسه درس هنر در برنامه وجود

دارد. بنابراین، جدولی با عنوان **فعالیت‌های هنری سالیانه** تنظیم می‌شود. این جدول، هفت ستون دارد؛ در ستون اول، فصل‌های سال تحصیلی به ترتیب آغاز سال تحصیلی، پاییز، زمستان و بهار قرار می‌گیرد. در ستون دوم، ماه‌های هر فصل به ترتیب برای پاییز، ماه‌های مهر، آبان و آذر، برای زمستان، ماه‌های دی، بهمن و اسفند و برای بهار، ماه‌های فروردین، اردیبهشت و خرداد نوشته می‌شود. ستون سوم، متعلق به هفته‌ها و ستون چهارم مختص جلسه‌های یک هفته است ستون پنجم، تاریخ اجرای درس هنر در کلاس است. در ستون ششم، عنوان فعالیت‌های هنری قرار دارد. با مراجعه به بخش دوم این کتاب که شامل محتوای برنامه درسی هنر است، فعالیت‌های یادگیری در جدول هر رشته نوشته می‌شود.

بعضی از فعالیت‌ها باید به طور مستقل در یک ساعت درس انجام شوند و بعضی از آن‌ها نیز در تلفیق با برنامه‌های دیگر، چند جلسه را پوشش می‌دهند. لازم است بعضی از فعالیت‌ها به صورت فردی، برخی در گروه‌های کوچک و بعضی دیگر در گروه‌های بزرگ انجام شوند.

با توجه به اصل انعطاف‌پذیری و سایر اصول برنامه، ستون ششم طرح درس سالیانه خود را مدتی قبل از اجرای هر برنامه تنظیم کنید. در تنظیم این ستون، توزیع متناسب همه رشته‌ها و فعالیت‌های مربوط به آن‌ها را مدنظر قرار دهید. جای تعطیلات^۱ به هر مناسبتی که باشد، خالی می‌ماند.

در ستون هفتم نیز در مقابل هر فعالیت، ابزار و مواد مورد نیاز نوشته می‌شود. در صورتی که این جدول تنظیم شود، معلم هر هفته می‌تواند برنامه درسی هر جلسه و ابزار و موادی را که در آن هفته لازم است، به موقع به دانش‌آموزان یادآوری کند و خود نیز برای طراحی آموزشی روزانه و اجرای آن آماده شود. در پایان سال تحصیلی، جدول طرح درس سالیانه کامل می‌شود و نمایی از کلیه فعالیت‌های هنری که دانش‌آموزان با راهنمایی معلم انجام داده‌اند، فراهم می‌آید. معلمان گرامی می‌توانند در پایان سال، جدول خود را بررسی کنند و از تجربه‌های حاصل، برای سال بعد بهره‌گیرند.

۱- تعطیلات : مانند تعطیلات رسمی اعیاد یا عزاداری‌ها، ایام امتحانات یا تعطیلهایی که بر اثر بارش زیاد برف و باران پیش می‌آیند، همه در جدول

خالی می‌مانند.

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه پایه ابتدایی

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز
پایه	مهر	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				
	آبان	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				
پایه	آذر	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه پایه ابتدایی

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز
زمستان	دی	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				
	بهمن	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				
	اسفند	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه پایه ابتدایی

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز
بهار	فروردین	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				
	اردیبهشت	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				
	خرداد	اول				
		دوم				
		سوم				
		چهارم				

پس از آشنایی با طرح درس سالیانه و کسب آمادگی برای تهیه آن، برای اجرای برنامه در هر جلسه، به طراحی آموزشی نیاز است. طراحی آموزشی یک جلسه درس یا طرح درس روزانه، مدل‌های مختلفی دارد. بعضی از این مدل‌ها بسیار وسیع‌اند و تمامی جزئیات در آن‌ها ثبت می‌شود. بعضی نیز خلاصه‌اند و چهارچوب کلی آنچه را در کلاس واقع می‌شود، نشان می‌دهند.

از آن‌جا که تربیت هنری از ظرفیت‌های قابل توجهی در زمینه انعطاف‌پذیری، کودک محوری، پرورش خلاقیت و یادگیری مشارکتی برخوردار است، محتوای آن جامع است و قابلیت تلفیق درونی بسیار دارد. طراحی آموزشی آن نیز خلاصه و در حد تبیین چارچوب کلی فعالیت‌هاست.

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، هر یک از فعالیت‌های هنری می‌توانند به صورت مجزا یا به شکل تلفیقی از دو یا چند فعالیت انجام شود. بنابراین طراحی آموزشی نیز می‌تواند به صورت تک رشته‌ای یا تلفیقی از چند رشته، تهیه و اجرا شود.

طراحی آموزشی (۱)

رشته :؛ فعالیت

اهداف کلی درس هنر

حوزه دانش	حوزه مهارت	حوزه نگرش
آشنایی با طبیعت به عنوان منبع الهام آفرینش های هنری	توسعه مهارت های حسی	توجه به زیبایی ها و پرورش حس زیباشناسی
آشنایی با رشته های هنری	توسعه مهارت های گفتاری	تمایل به ابراز افکار و احساسات
آشنایی مقدماتی با ابزار و مواد هر یک از رشته های هنری	توسعه مهارت های حرکتی برای کاربرد مواد، ابزار و فنون ساده هنری	توجه به توانایی های خود و کسب اعتماد به نفس
آشنایی با میراث فرهنگی - هنری	توسعه قابلیت های تفکر	علاقه به کاوشگری و کسب تجربه در رشته های مختلف هنری
	توانایی بیان افکار و احساسات در قالب های هنری	توجه به حفظ آثار هنری و میراث فرهنگی
	توسعه مهارت های اجتماعی	تمایل به برقراری ارتباط و مشارکت در فعالیت های گروهی

پرورش هوش های	منطقی - ریاضی	مکانی (فضایی)	موسیقایی	درون فردی
	کلامی (زبانی)	حرکتی - جسمانی	میان فردی	طبیعت گرا

فعالیت های یاددهی - یادگیری

گام	نقش معلم	نقش دانش آموز	روش یاددهی - یادگیری	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
گام اول	نقش معلم	نقش دانش آموز	روش یاددهی - یادگیری	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخگویی	توضیح، پرسش و پاسخ		۵
دوم	تعیین فعالیت	فکر کردن و پرورش ایده هنری	گروه های کوچک		۵
سوم	اعلام انجام دادن فعالیت	انجام دادن فعالیت و طی کردن فرایند تبدیل ایده به تولید هنری	گروه های کوچک، واحد کار		۱۰
چهارم	اعلام جمع بندی یا جمع آوری تولید هنری دانش آموزان	ارائه تولید هنری (پاسخ سؤال ها)	نمایشی		۲۰
پنجم	ارزشیابی (جمع بندی نظر دانش آموزان و ارائه نظر کلی)	بررسی و توصیف فرایند تولید هنری خود و دیگران، و ثبت آن در پوشه کار	پرسش و پاسخ، توضیح		۵
جمع					۴۵

طراحی آموزشی تک رشته‌ای

طراحی آموزشی در پنج گام به ترتیب زیر اجرا می‌شود:

گام اول — ایجاد انگیزه: در این مرحله، دانش‌آموزان با موضوع فعالیت آشنا می‌شوند و انگیزه لازم برای شروع فعالیت را کسب می‌کنند. توجه آن‌ها به تجربه‌های قبلی که با موضوع ارتباط دارند، جلب می‌شود؛ تجربه‌ها را به یاد می‌آورند و برای هر چه بهتر انجام دادن فعالیت خود، آن‌ها را به کار می‌برند.

شما می‌توانید با هر روشی، توجه دانش‌آموزان را به فعالیت جدید جلب کنید؛ برای مثال، با نشان دادن یک یا چند تصویر مرتبط با موضوع، با بیان مطالب مختصری درباره آن، نشان دادن ابزار و موادی مرتبط با موضوع یا هر مورد دیگری که ذهن‌ها را به موضوع فعالیت مشغول کند و دانش‌آموزان را برای شروع فعالیت آماده سازد. بدیهی است اگر دانش‌آموزان از توانایی‌های خود و کسب موفقیت در انجام دادن فعالیت مطرح شده مطمئن باشند، انگیزه آن‌ها برای انجام دادن فعالیت، درونی است و با شوق و نشاط بیش‌تری شروع به کار می‌کنند. برای مثال، در فعالیت‌هایی مثل نقاشی و کاردستی، کافی است فقط بچه‌ها یکی از ابزارهای نقاشی یا کاردستی را ببینند و توجه‌شان به آن جلب شود. شما می‌توانید یک قلم‌مو را با نوار چسب روی تخته کلاس بچسبانید یا یک قیچی و تکه‌ای کاغذ رنگی را روی میز خود قرار دهید. البته ایجاد انگیزه معمولاً در جلسه‌های اول سال صورت می‌گیرد. پس از گذشت مدتی، بچه‌ها به این کار نیازی ندارند؛ زیرا بیشتر آن‌ها فعالیت‌های هنری را که در قالب بازی و با اختیار، آزادی و انتخاب خود انجام می‌دهند، دوست دارند؛ بنابراین، همان قدر که در برنامه روزانه خود بدانند که «درس هنر» دارند، آمادگی لازم برای انجام دادن فعالیت هنری را خواهند داشت. در بعضی فعالیت‌ها نیز تهیه ابزار یا موادی را از قبل از آن‌ها خواسته‌اید؛ مثلاً در شکل‌سازی با مواد طبیعی قبلاً به آن‌ها گفته‌اید موادی را که از طبیعت جمع‌آوری و آماده کرده‌اند، با خود به کلاس بیاورند. پس، همه می‌دانند که می‌خواهند کاردستی درست کنند و شما به راحتی و به سرعت می‌توانید وارد گام دوم شوید.

گام دوم — تعیین فعالیت (فکرکردن و پرورش ایده هنری): در این مرحله، فعالیت را که در نظر گرفته‌اید، برای دانش‌آموزان روشن کنید. از آن‌ها بخواهید درباره موضوع، ایده‌ای را انتخاب کرده و برای اجرای آن فکر کنند. ابزار و موادی را که در اختیار دارند، بررسی کنند و تصمیم بگیرند که با کدام یک، می‌خواهند ایده خود را اجرا کنند. روش‌های ممکن کار را بررسی کنند و تصمیم بگیرند. همه این انتخاب‌ها به عهده بچه‌هاست. هر فرد، خود درباره مسئله‌هایی که برایش مطرح است، فکر می‌کند و تصمیم می‌گیرد با چه روشی می‌خواهد کار کند. در همه این موارد دانش‌آموزان می‌توانند در گروه‌های کوچک با دوستان خود به مشورت بپردازند و برای پرورش ایده هنری، به یک‌دیگر کمک کنند. هم‌چنین، هر دانش‌آموز برای اجرای ایده هنری خود آماده شود. در این مرحله، دانش‌آموزان به کلیات فعالیت هنری

خویش می‌پردازند و چارچوب خود را آماده و مرتب می‌کنند. **ایجاد فرصت کافی برای فکر کردن، مشورت کردن، کشف کردن و انتخاب کردن، در تربیت هنری بسیار مهم است.**

در فعالیت‌هایی مانند نقاشی و کاردستی، این مرحله به زمان بیشتری نیاز دارد اما در فعالیت‌هایی مانند تربیت شنوایی، قصه و نمایش که بچه‌ها به ابزار و مواد خاصی نیاز ندارند و فقط به انتخاب موضوع و چگونگی اجرا می‌اندیشند، فرصت کمتری مورد نیاز است.

گام سوم — انجام دادن فعالیت (طی فرایند تبدیل ایده به تولید محصول هنری): در این مرحله دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک یا به طور فردی به فعالیت می‌پردازند؛ یعنی آن‌چه را در مرحله قبل به آن‌ها اندیشیده و آن را در ذهن خود آماده کرده‌اند یا با هم درباره آن به گفت‌وگو پرداخته‌اند، عملی می‌کنند. دانش‌آموزان آن‌چه را در ذهن دارند، تولید می‌کنند. این مرحله به زمان بیشتری نیاز دارد تا هر یک از دانش‌آموزان فرصت کافی برای اجرای آن‌چه فکر کرده و تصمیم گرفته‌اند، در اختیار داشته باشند و بتوانند کار خود را شروع کنند؛ آن را انجام دهند و به پایان برسانند.

در فعالیت‌هایی مانند نقاشی و کاردستی هر فرد یا گروه کوچک دانش‌آموزان به طور هم‌زمان به اجرای فعالیت خود می‌پردازد اما در فعالیتی چون قصه‌گویی، فقط یک دانش‌آموز یا یک گروه کوچک قصه می‌گوید و بقیه به قصه او گوش می‌دهند. در فعالیتی مثل نمایش، فقط یک گروه کوچک در بازی شرکت دارد و سایر دانش‌آموزان بازی را مشاهده می‌کنند یا به طور غیرمستقیم در بازی شرکت دارند. از آن‌جا که کشیدن و رنگ کردن یک نقاشی یا ساختن یک کاردستی و کامل کردن آن به وقت بیشتری نیاز دارد، فرصت کافی برای انجام دادن و کامل کردن کار را به بچه‌ها بدهید. به‌ویژه در نظر داشته باشید که بعضی از بچه‌ها تندتر و بعضی کندتر کار می‌کنند. اگر دانش‌آموزی می‌خواهد کار خود را تا زنگ تفریح تمام کند، به او سخت نگیرید اما پیوسته دانش‌آموزان را به استفاده بهتر از وقت و انجام دادن کار در طول یک زنگ تشویق کنید. دانش‌آموزان کندتر هم می‌توانند از دوستان خود کمک بگیرند.

(رنگ کردن نقاشی با مداد رنگی معمولاً وقت‌گیر است؛ بنابراین، می‌توانید دانش‌آموزان را به استفاده از پاستل روغنی یا مواد رنگی دیگر تشویق کنید تا کار آن‌ها زودتر انجام شود.)

گام چهارم — جمع‌بندی یا جمع‌آوری تولید هنری و برگزاری نمایشگاه: در این مرحله، دانش‌آموزان محصولات هنری را که تولید کرده‌اند، جمع‌بندی یا جمع‌آوری می‌کنند. در نقاشی و کاردستی، هر دانش‌آموز موظف است پس از نوشتن شماره، تاریخ و نام خود در پشت کار، کار تمام شده خود را به نمایش بگذارد تا همه کلاس کار او را ببینند.

گاهی تعداد دانش‌آموزان، زیاد و کلاس، کوچک است. شما می‌توانید وقتی تقریباً کار همه تمام شد، به نوبت از دانش‌آموزان هر ردیف کلاس بخواهید نقاشی‌ها یا کاردستی‌هایشان را بالا بگیرند و بقیه بچه‌ها،

آن‌ها را تماشا کنند تا همه آثار هنری تولید شده را به خوبی ببینند. به نمایش گذاشتن آثار هنری، اعتماد به نفس دانش‌آموزان را تقویت می‌کند.

مشاهدهٔ فعالیت و محصولات هنری تولید شده، تجربهٔ هنری کودکان را توسعه داده، آن‌ها را در انتخاب و پرورش ایده و تولید محصولات هنری یاری می‌دهد.

در فعالیت‌هایی مثل تربیت شنوایی، قصه و نمایش در گام سوم، تولید و ارائه با هم انجام می‌شود؛ بنابراین، در گام چهارم، دانش‌آموزان به جمع‌بندی فعالیت انجام شده یا محصول تولید شده می‌پردازند. مثلاً در قصه‌گویی، در مرحلهٔ سوم یک نفر قصه گفته است و بقیه قصه را گوش داده‌اند. ممکن است قصه‌گویی با حرکات و صداها یا تقلیدی توسط گروه کوچکی از دانش‌آموزان انجام شده باشد. در هر صورت، در گام چهارم برای جمع‌بندی فعالیت، معلم دانش‌آموزان را هدایت می‌کند تا در مورد قصه، عنوان، فضا، قهرمانان، عناصر، حوادث و به طور کلی آن چه در قصه اتفاق افتاده است، با هم گفت‌وگو کنند. به این ترتیب که قصه‌گو یا گروه مجری قصه از سایرین سؤال کنند یا خود معلم مواردی را از بچه‌ها بپرسد یا خود بچه‌ها از هم سؤال کنند. با این روش، قصه و کلیهٔ حوادث آن تکرار می‌شود و بهتر در ذهن بچه‌ها جای می‌گیرد و آن‌ها را برای فعالیت‌های مکمل قصه آماده می‌سازد.

گام پنجم — ارزش‌یابی (بررسی و توصیف تولید هنری): در این گام، فعالیت و محصول هنری تولید شده ارزش‌یابی می‌شود. در فعالیت‌های نقاشی و کاردستی، شما می‌توانید به کمک بچه‌ها یک نمونه کار را انتخاب کنید. این انتخاب، یا تصادفی است یا به علت ویژگی آن انجام می‌گیرد؛ برای مثال، در یک اثر نقاشی، روش خاصی در رنگ‌آمیزی به کار رفته است یا خلاقیت ویژه‌ای وجود دارد که خوب است همهٔ بچه‌ها آن را ببینند و به آن دقت کنند. در ابتدا، دانش‌آموزی که آن محصول هنری را تولید کرده است، در مقابل کلاس قرار می‌گیرد؛ کار خود را به بچه‌های دیگر نشان می‌دهد و با توضیح مختصری، مراحل انتخاب ایده، پرورش ایده و اجرای ایده‌های خود را برای دوستانش توضیح می‌دهد. چگونه فکر کرده است؟ چگونه انتخاب کرده است؟ کار خود را از کجا و با چه ابزار و موادی شروع کرده است؟ کارش را چگونه انجام داده و به پایان رسانده است؟ کدام قسمت کار به نظر او زیباتر است؟ در این میان، اگر فردی از او سؤالی دارد، می‌پرسد. معلم نیز با سؤال‌های خود، او را برای توضیح بهتر کار راهنمایی می‌کند. در ادامهٔ این فعالیت، یکی از دانش‌آموزان را دعوت کنید تا در مورد این محصول هنری توضیح دهد و نظر خود را بگوید. چه چیزهایی در این کار مشاهده می‌کند؟ کجای کار زیباتر است؟ کجای کار را بیشتر دوست دارد؟ چه پیشنهادی برای بهتر شدن کار دارد؟ این دانش‌آموز را می‌توانید به طور تصادفی یا با انتخاب فرد اول یا به توصیهٔ سایر بچه‌ها انتخاب کنید.

در پایان، نوبت معلم است که علاوه بر جمع‌بندی نظر هر دو نفر، نظر خود را در مورد محصول هنری

تولید شده بگوید. ویژگی‌های مثبت کار چیست؟ برای هرچه بهتر شدن کار، رعایت چه نکته‌های دیگری لازم است؟ تشویق همه ویژگی‌های مثبت کار، تشکر از توضیحات و تشکر از همراهی و همکاری همه دانش‌آموزان در مراحل مختلف فعالیت کلاس هنر، مهم‌ترین قسمت کار است.

اگر فرصتی باقی است، کار دیگری را برای ارزش‌یابی انتخاب کنید اما اگر وقت چندانی ندارید، از بچه‌ها بخواهید کارهایشان را در پوشه کار قرار دهند و فهرست فعالیت‌های هنری خود را کامل کنند.^۱ ارزش‌یابی فعالیت‌هایی مثل قصه، ابتدا قصه‌گو یا گروه مجری قصه در مورد نحوه ارائه با اجرای قصه خود توضیح می‌دهد. قصه را چگونه انتخاب کرده است؟ چگونه برای اجرای قصه در کلاس آماده شده است؟ آیا از اجرای خود راضی است؟ به نظر خودش، کدام قسمت قصه را بهتر اجرا کرده است؟ نقاط قوت قصه‌گویی او کدامند؟ برای اجرای بهتر قصه و جذب بیشتر شنوندگان چه کارهایی باید انجام دهد؟ در ادامه، یک یا چند نفر از دانش‌آموزان در مورد نحوه اجرای قصه و نقاط قوت آن، اظهار نظر می‌کنند. هم‌چنین اگر پیش‌نهادی برای اجرای بهتر قصه دارند، ارائه می‌دهند.

در پایان، معلم با جمع‌بندی نظر‌ها، نظر کلی خود را می‌دهد و راهکارهای پیشنهادی خود را برای اجرای بهتر بیان می‌کند. پس از تشویق نقاط قوت اجرا و تشکر از مجریان و شنوندگان، هر دانش‌آموز پوشه کار خود را کامل می‌کند.

گفت‌وگو درباره کارها، بررسی و توصیف آن‌ها در کسب تجربه‌های هنری مفید است و دانش‌آموزان را به آرامی به سمت نقد هنری ساده سوق می‌دهد. هم‌چنین، به آن‌ها می‌آموزد که ضمن اظهار نظر، به نظر دیگران هم توجه کنند.

در تهیه و اجرای طراحی آموزشی لازم است معلم به **مدیریت زمان** توجه کند. ساعت درسی ۴۵ دقیقه است و این ۴۵ دقیقه را باید طوری سازماندهی کرد که پنج گام اساسی به راحتی برداشته شود. معمولاً گام‌های اول و دوم به زمان زیادی نیاز ندارند. اما گام‌های سوم و چهارم به زمان بیشتری نیازمندند تا دانش‌آموزان بتوانند فکر کنند، ایده خود را پرورش دهند، با استفاده از ابزار و موادی که در اختیار دارند، آن را اجرا کنند و به نتیجه برسند. در فعالیت‌هایی مثل نقاشی و کاردستی، گام سوم بسیار اساسی است؛ زیرا آشنایی با ابزار و مواد، روش کار و سپس، فرایند تولید تا رسیدن به محصول نهایی و ارائه آن در این مرحله انجام می‌شود.

هم‌چنین، توجه داشته باشید که در طراحی آموزشی و اجرای آن، **زمینه استفاده از کدام یک از هوش‌های دانش‌آموزان خود را فراهم می‌آورید**. دقت کنید با طرح چه سوال‌هایی، تفکر درباره چه مطالبی و اجرای چه فعالیت‌هایی این زمینه غنی‌تر خواهد شد. به اهداف درس هنر نیز توجه داشته باشید.

۱- برای آشنایی بیشتر با پوشه کار به صفحه ۳۰۰ مراجعه کنید.

فعالیتی که طراحی کرده‌اید و در کلاس اجرا می‌کنید، به دانش‌آموزان در رسیدن به کدام یک از هدف‌ها در سه حوزه دانش، نگرش و مهارت کمک می‌کند؟

به ویژه اگر در مدرسه فضای مناسبی به عنوان **کارگاه هنر** موجود باشد، همه ابزار و مواد لازم برای فعالیت‌های هنر در کارگاه هنر قرار می‌گیرد و کلاس‌ها در زنگ هنر می‌توانند از آن فضا و تجهیزات آن استفاده کنند. این ابزار و حتی باقی‌مانده مواد برای استفاده در سال‌های بعد نیز باقی می‌ماند.

ابزار و موادی مثل مداد رنگی، تراش، خرده‌ریزهای دور ریختنی را بچه‌ها بهتر می‌توانند تهیه کنند. از ابتدای سال، از والدین دانش‌آموزان بخواهید که کیسه نایلونی یا قوطی محکمی در اختیار آن‌ها قرار دهند و بچه‌ها انواع تصویرهای رنگی زیبا را که در نشریات و کتاب‌های باطله، کاغذهای کادو، کاغذ و مقوای بسته‌بندی اجناس مختلف می‌بینند، جمع‌آوری کنند و نگه‌دارند. هم‌چنین، پارچه‌های رنگی یا تصویردار، دکمه‌های رنگی، پولک، روبان، مروارید، منجوق، دکمه فشاری، سنگ، صدف و هر چه را به نوعی در ساخت کاردستی یا تصویرسازی مورد استفاده است، جمع‌آوری کنند و در ساعت هنر همراه بیاورند. بچه‌ها را عادت دهید که از ابزار و موادی که در اختیار دارند، به طور مشترک استفاده کنند و در حفظ و نگهداری و تمیزی آن‌ها بکوشند.

به طور کلی، لازم است در هر شرایطی نظم، نظافت و زیبایی محیط حفظ شود. فعالیت‌هایی که با صدا همراه‌اند، به ویژه در بخش‌های تربیت شنوایی و نمایش، باید به گونه‌ای اجرا شوند که صدای آن‌ها نظم کلی مدرسه را برهم نزنند. هم‌چنین، در فعالیت‌هایی که با کاغذ، برش کاغذ، رنگ، گِل و ... سر و کار دارند، تمیزی و نظافت کلاس برعهده دانش‌آموزان است. آن‌ها باید با راهنمایی معلم، همه ابزارها را تمیز و مواد باقی‌مانده را مرتب و جمع‌آوری کنند. تمیزی و نظافت دست‌ها و لباس نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پوشیدن پیش‌بند یا لباس کار و شستن دست‌ها با آب و صابون پس از پایان کار را همیشه به دانش‌آموزان یادآوری کنید.

طراحی آموزشی تلفیقی

طراحی آموزشی تلفیقی از چند رشته هنری که معمولاً یک رشته محور اصلی سایر فعالیت‌ها قرار می‌گیرد، تشکیل شده‌است. در این مثال، محور اصلی قصه است که با نمایش و تربیت شنوایی همراه می‌شود و با نقاشی و کاردستی ادامه می‌یابد و کامل می‌شود. این برنامه در سه جلسه متوالی قابل اجراست. ابتدا قصه‌ای مناسب انتخاب می‌شود؛ دانش‌آموزان می‌توانند در قصه‌گویی مشارکت کنند و هر کدام در نقش یکی از عناصر قصه ایفای نقش کنند. تشکیل گروه و تقسیم وظایف به عهده بچه‌هاست و معلم فقط بر کار آن‌ها نظارت می‌کند.

در این گروه، یک نفر قصه‌گوست و سایرین، نقش‌ها را به عهده می‌گیرند. بچه‌ها پس از گفت‌وگو و توافق با هم و با استفاده از آنچه در درس کاردستی و نقاشی آموخته‌اند، وسایلی را برای اجرای نقش در قصه آماده می‌کنند و سپس، قصه‌گو گفتن قصه را شروع می‌کند؛ قصه‌گو به نقش هر کس که رسید، صبر می‌کند تا آن شخص، نقش خود را با تقلید صدا و حرکات اجرا کند و قصه به همین ترتیب ادامه می‌یابد تا به پایان رسد.

پس از پایان قصه، گفت‌وگوهای پایان قصه انجام می‌شود. معمولاً این برنامه به یک جلسه کامل نیاز دارد. در آغاز جلسه بعد (دوم)، از بچه‌ها بخواهید یک دقیقه سکوت کنند و با چشمان بسته، قصه گفته شده را تجسم کنند و به یادآورند. آن‌گاه، چشمان خود را باز کنند و بگویند که از نظر آن‌ها کدام قسمت قصه زیباتر و جذاب‌تر بوده است. در ادامه، درباره تمامی چیزهایی که در آن صحنه قصه ممکن است وجود داشته باشد، فکر کرده، با هم گفت‌وگو کنند و آن‌ها را در ذهن خود مجسم سازند. سپس، با ابزار و موادی که در اختیار دارند، آنچه را در ذهن خود مجسم کرده‌اند، نقاشی و رنگ‌آمیزی کنند.

برای جلسه سوم، معلم قبلاً از بچه‌ها می‌خواهد تا دوباره به قصه فکر کنند؛ همه صحنه‌های آن را به خاطر بیاورند و به چیزهایی که می‌شود با آن‌ها کاردستی ساخت، بیش‌تر فکر کنند. می‌توان قبلاً به بچه‌ها گفت که درباره کاردستی متناسب با قصه و ابزار و مواد مورد نیاز فکر کنند و آن ابزار و مواد را همراه بیاورند و در کلاس به ساختن کاردستی مورد نظر خود پردازند.

معلم می‌تواند این برنامه را با روش‌های مختلف، طراحی و در چند جلسه متوالی اجرا کند. پیوستگی و ارتباط فعالیت‌ها تلاش بی‌گیر بچه‌ها را برمی‌انگیزد و باعث یادگیری عمیق مفاهیم قصه و تجسم و تخیل وسیع فضای آن می‌شود و تا مدتی آن‌ها را به تفکر وامی‌دارد. تنوع فعالیت‌ها از سویی زمینه تقویت همه هوش‌ها را فراهم می‌سازد؛ از سوی دیگر، این تنوع در فعالیت باعث شادی و نشاط دانش‌آموزان می‌شود.

در جریان فعالیت گفته‌شده، بخشی از کارها مشارکتی و بخشی فردی است. در هر دو مورد، تعامل بسیار خوبی بین بچه‌ها جریان پیدا می‌کند که آن‌ها را برای ادامه فعالیت‌ها یاری می‌دهد. هم‌چنین، آنان با مشاهده فعالیت‌ها و محصولات هنری یک‌دیگر در زمینه‌های مختلف، تجربه‌های هنری بسیاری کسب می‌کنند.

در جریان طراحی آموزشی تلفیقی نیز، علاوه بر «تربیت هنری»، به توسعه هوش‌های چندگانه و تحقق اهداف در سه حوزه دانش، مهارت و نگرش توجه فرمایید.

طراحی آموزشی (۲)

رشته : تلفیق قصه، نمایش، تربیت شنوایی، نقاشی و کاردستی
فعالیت‌های یادگیری :

قصه : قصه‌گویی

نمایش : بازی حرکات و صداهاى تقلیدی

تربیت شنوایی : تقلید صدا

نقاشی : نقاشی برای قصه

کاردستی : ساختن فضا یا عناصر قصه با مواد و شیوه دل خواه،

تکمیل کاردستی‌های ساخته شده با نقاشی

اهداف کلی درس هنر

حوزه دانش	حوزه مهارت	حوزه نگرش
آشنایی با طبیعت به عنوان منبع	توسعه مهارت‌های حسی	توجه به زیبایی‌ها و پرورش حس زیباشناسی
الهام آفرینش‌های هنری	توسعه مهارت‌های گفتاری	تمایل به ابراز افکار و احساسات
آشنایی با رشته‌های هنری	توسعه مهارت‌های حرکتی برای کاربرد مواد، ابزار و فنون ساده هنری	توجه به توانایی‌های خود و کسب اعتماد به نفس
آشنایی مقدماتی با ابزار و مواد هر یک از رشته‌های هنری	توسعه قابلیت‌های تفکر	علاقه به کاوشگری و کسب تجربه در رشته‌های مختلف هنری
آشنایی با میراث فرهنگی - هنری	توانایی بیان افکار و احساسات در قالب‌های هنری	توجه به حفظ آثار هنری و میراث فرهنگی
	توسعه مهارت‌های اجتماعی	تمایل به برقراری ارتباط و مشارکت در فعالیت‌های گروهی

پرورش هوش‌های	منطقی - ریاضی	مکانی (فضایی)	موسیقایی	درون فردی
	کلامی (زبانی)	حرکتی - جسمانی	میان فردی	طبیعت‌گرا

فعالیت‌های یاددهی – یادگیری

جلسه	گام	نقش معلم	نقش دانش آموز	روش	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
۱- قصه‌گویی و اجرای نقش همراه با تربیت شنوایی	اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخ‌گویی آمادگی برای گوش دادن به قصه	پرسش و پاسخ		۵
	دوم	دعوت گروه قصه‌گو	اجرای قصه، توجه	ایفای نقش		۲۰
	سوم	طرح سؤال از قصه	تفکر، تخیل و پاسخ‌گویی	پرسش و پاسخ		۱۰
	چهارم	جمع‌بندی	بررسی قصه	بحث گروهی		۵
	پنجم	ارزش‌یابی	بررسی اجرا	پرسش و پاسخ		۵
۲- نقاشی برای قصه	اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخ‌گویی آمادگی برای نقاشی از قصه	پرسش و پاسخ		۵
	دوم	دعوت به فکر کردن، تجسم فضا و انتخاب موضوع نقاشی	تفکر، تخیل و ساختن تصویر ذهنی، انتخاب ابزار و مواد و روش نقاشی (پرورش ایده هنری)	توضیحی		۱۰
	سوم	دعوت به نقاشی	اجرای نقاشی (تبدیل ایده به تولید هنری)	واحد کار	کاغذ یا مقوا و مواد رنگین	
	چهارم	جمع‌آوری	ارائه نقاشی‌ها	نمایشی	گیره و طناب	۵
	پنجم	ارزش‌یابی	توجه و پاسخ‌گویی	پرسش و پاسخ، و توضیحی	پوشه کار	۵
۳- ساختن کاردستی برای قصه	اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخ‌گویی	پرسش و پاسخ		۵
	دوم	دعوت به فکر کردن و تجسم روش ساختن کاردستی	تفکر، تخیل و ساختن تصویر ذهنی، انتخاب ابزار و مواد و روش ساختن کاردستی (پرورش ایده هنری)	توضیحی	—	۱۰
	سوم	دعوت به ساختن کاردستی	ساخت کاردستی (تبدیل ایده به تولید هنری)	واحد کار	مقوا، کاغذهای رنگی، مواد رنگین و ...	۲۰
	چهارم	جمع‌آوری	ارائه کاردستی‌ها	نمایشی		۵
	پنجم	ارزش‌یابی	توجه و پاسخ‌گویی	پرسش و پاسخ و توضیحی	پوشه کار، و کیسه یا جعبه برای نگهداری محصول	۵

منابع

- ۱ سلیمان پور، جواد؛ مهارت‌های تدریس و یادگیری، چاپ احسن، تهران ۱۳۸۰، ص ۱۸.
- ۲ رئوف، علی؛ یاد دادن برای یاد گرفتن، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۲، ص ۳۱.

منابع برای مطالعه بیشتر

- ۱ آقازاده، محرم؛ راهنمای عملی برنامه‌ریزی درسی، انتشارات پیوند، تهران، ۱۳۷۷.
- ۲ آلیس، سوزان و سوزان والن؛ آشنایی یا یادگیری از طریق همیاری، ترجمه طاهره رستگار و مجید ملکان، نشر نی، تهران ۱۳۷۸.
- ۳ آمابلی، ترزا؛ شکوفایی خلاقیت کودکان، ترجمه حسین قاسم‌زاده، نشر دنیای نو، تهران، ۱۳۷۷.
- ۴ اسمیت، فیلیپ؛ تفکر منطقی روش تعلیم و تربیت، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۱.
- ۵ حائری‌زاده، خیره بیگم، سودابه قاسم‌خان و لیلی محمدحسین؛ یادگیری از طریق همیاری، نشر نی، تهران، ۱۳۸۱.
- ۶ دی توماس، گلین. وی؛ مقدمه‌ای بر روان‌شناسی نقاشی کودکان، ترجمه عباس مخبر، انتشارات طرح نو، تهران، ۱۳۸۰.
- ۷ رئوف، علی؛ کارمایه معلمان در گذر از یاددهی به یادگیری، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۷۵.
- ۸ سیف، علی اکبر؛ روان‌شناسی پرورشی، آگاه، تهران، ۱۳۷۰.
- ۹ شجری، ف؛ یادگیری خلاق، انجمن قلم ایران، تهران، ۱۳۷۸.
- ۱۰ شعبانی، حسن؛ مهارت‌های آموزشی و پرورشی، سمت، تهران، ۱۳۷۲.
- ۱۱ صفوی، امان‌الله؛ کلیات روش‌ها و فنون تدریس، انتشارات معاصر، تهران، ۱۳۷۰.
- ۱۲ فردانش، هاشم؛ مبانی نظری تکنولوژی آموزشی، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۲.
- ۱۳ قاسم‌زاده، حسن؛ کارگاه آموزشی خلاقیت و روش‌های پرورش آن و ویژگی افراد خلاق، جزوه مربوط به کارگاه.
- ۱۴ قورچیان، نادرقلی و دیگران؛ نظریه‌های یادگیری و نظریه فراشناخت در فرایند یادگیری، یاددهی، انتشارات تربیت، تهران، ص ۶۱، ۱۳۷۷.
- ۱۵ کومن، لوئیز، تحلیل روان‌شناختی نقاشی کودکان، ترجمه دکتر مرتضی نقایان، انتشارات پیشرو، تهران، ۱۳۷۳.

۱۶ مهر محمدی، محمود؛ بازانیشی فرایند یاددهی - یادگیری و تربیت معلم، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۷۹.

۱۷ یادگیری گنج درون (نکته‌های برجسته)، ترجمه فاطمه فقیهی و علی رئوف، پژوهشکده تعلیم و تربیت - وزارت آموزش و پرورش، تهران، ۱۳۷۵.

۱۸ یغما، عادل؛ طراحی آموزشی، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۷۲.

۱۹ یغما، عادل؛ کاربرد روش‌ها و الگوهای تدریس، انتشارات مدرسه، تهران، ۱۳۸۰.

۲۰ هنری ماسن، پاول و دیگران؛ رشد و شخصیت کودک، ترجمه ی مهشید یاسایی، نشر مرکز، تهران، ۱۳۸۰.

فصل دوم

ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

فهرست

صفحه

عنوان

۲۹۸	۱- کلیاتی دربارهٔ روش‌ها و ابزارهای سنجش و ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری
۲۹۹	۲- چگونگی اجرای ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان
۳۰۰	۳- پوشهٔ کار فعالیت‌های هنری
۳۰۳	۴- برگهٔ ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان
۳۰۶	۵- تهیهٔ کارنامهٔ توصیفی درس هنر

۳۰۸

منابع

ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

۱- کلیاتی درباره روش‌ها و ابزارهای سنجش و ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری

«ارزش‌یابی، فرایندی نظام‌دار برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات است.» (علی‌اکبر سیف، ۱۳۷۸). ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری، شامل سنجش عملکرد و کوشش‌های هنری دانش‌آموزان و مقایسه نتایج حاصل با هدف‌های از پیش تعیین‌شده برنامه درسی هنر است که به‌منظور رشد توانایی‌های هنری دانش‌آموزان انجام می‌شود.

با توجه به رویکرد، اصول، هدف‌ها، محتوا و روش‌های یادگیری در برنامه درسی هنر، لازم است در ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان اصول زیر مورد توجه قرار گیرد.

- ۱ ارزش‌یابی از فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به‌طور تکوینی و در جریان فعالیت‌ها انجام می‌شود.
- ۲ پیشرفت هر دانش‌آموز نسبت به فعالیت‌هایی که خود او انجام می‌دهد و با توجه به اصل تفاوت‌های فردی سنجیده می‌شود.

۳ به نوع ابزار و وسایل و موادی که هر دانش‌آموز از آن استفاده می‌کند، توجه می‌شود؛ زیرا نوع و کیفیت ابزار، وسایل و مواد در انجام‌دادن فعالیت و محصول نهایی مؤثر است.

۴ رشد توانایی‌های هنری بر مبنای استعدادها و تمایلات فردی دانش‌آموزان مورد توجه قرار می‌گیرد.

۵ در ارزش‌یابی، به فرایند فعالیت و محصول نهایی، به‌گونه‌ای توجه می‌شود که دانش‌آموزان به استمراربخشیدن به کارها و فعالیت‌های هنری خود تشویق شوند.

۶ ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری فرایندی پویاست که با مشارکت معلم، دانش‌آموز (خود ارزش‌یابی) و هم‌کلاسی‌های او (دیگر ارزش‌یابی) انجام می‌شود.

۷ در ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری، ویژگی‌های هنری مثبت و برجسته دانش‌آموزان مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد.

۸ تمامی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، جذاب و باارزش است؛ بنابراین، از مطرح‌کردن قضاوت‌هایی که به یأس و ناامیدی و از بین رفتن انگیزه فعالیت هنری آن‌ها منجر می‌شود، باید پرهیز کرد.

۹ ارزش‌یابی از فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به‌صورت کیفی (توصیفی) انجام می‌شود؛ بنابراین، نباید به فعالیت‌ها و محصولات هنری آن‌ها نمره داد.

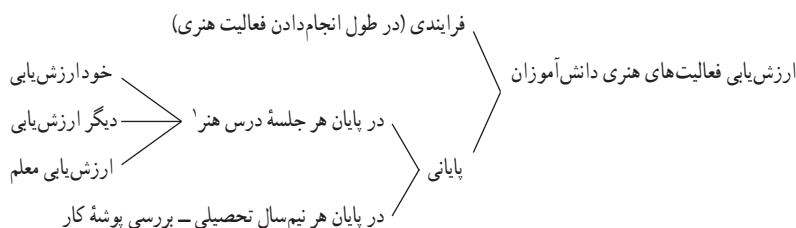
برای ارزش‌یابی از فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، باید از روش‌ها و ابزارهای مربوط به سنجش پویا مانند پوشه کار^۱، ابزارهای مبتنی بر مشاهده (مقیاس درجه‌بندی و...)، خود ارزش‌یابی، دیگر ارزش‌یابی و

۱- پوشه کار، مجموعه‌ای از کارهای دانش‌آموز است که تلاش‌ها، رشد و پیشرفت او را در فعالیت‌های هنری نشان می‌دهد.

بحث و گفت‌وگوهای کلاسی استفاده شود؛ در نهایت، نتیجه اطلاعات جمع‌آوری شده با روش‌ها و ابزارهای یادشده، به معلم اجازه می‌دهد که توصیفی از فرایند فعالیت هنری و تولید محصول هنری، توانایی‌ها و مهارت‌های کسب شده، استعدادها، تمایلات و علایق هنری دانش‌آموز در زمینه‌های هنری و در جهت اهداف برنامه درسی هنر تهیه کند. معلم از این طریق می‌تواند چگونگی رشد و پیشرفت هنری هر دانش‌آموز را به خودش، والدینش، اولیای مدرسه و هریک از عناصر نظام آموزش و پرورش نشان دهد و درباره آن به بحث بپردازد. این توصیف‌ها که حاصل سنجش و ارزش‌یابی ناشی از آن است، در کارنامه و پرونده تحصیلی دانش‌آموزان ثبت می‌شود تا برای شناخت، راهنمایی و هدایت آنان در آینده مورد استفاده قرار گیرد.

۲- چگونگی اجرای ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به دو شکل فرایندی و پایانی انجام می‌شود.

طی فرایند هریک از فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، معلم ضمن حرکت در کلاس و مشاهده همه رفتارهای دانش‌آموزان و دقت در این رفتارها، هرچا لازم است به سؤال‌های آنان در مورد چگونگی انتخاب موضوع، انتخاب ابزار و مواد، انجام دادن فعالیت به صورت فردی یا مشارکت با دیگران، پاسخ می‌دهد، از آن‌ها سؤال‌هایی می‌کند و راهنمایی‌های لازم را به صورت فردی یا گروهی انجام می‌دهد. این بخش به منزله ارزش‌یابی فرایندی است. معلم می‌تواند در هر جلسه، ضمن مشاهده فرایند تولید هنری دانش‌آموزان، برگه ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری تعدادی از آن‌ها را تکمیل کند. هم‌چنین، موارد خاصی را که به نظرش می‌رسد، در این برگه ثبت کند و مواردی را که از نظر او ضرورت دارند، در پوشه کار دانش‌آموزان یا دفتر یادداشت خودش بنویسد. هم‌چنین، در طول هر نیم‌سال تحصیلی، دست کم دو مرتبه برگه ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان را تکمیل کند.^۲ ضرورت دارد معلم در اجرای طراحی آموزشی خود، به مدیریت زمان در هر جلسه درس هنر اهمیت دهد؛ به گونه‌ای که علاوه بر ارزش‌یابی‌ای که طی فرایند فعالیت هنری دانش‌آموزان انجام می‌دهد، فرصت

۱- در طول سال تحصیلی این ارزش‌یابی نیز می‌تواند ارزش‌یابی فرایندی یا تکوینی یا مستمر قلمداد شود.

۲- به قسمت ۴- مقیاس درجه‌بندی برای ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان صفحه ۳۰۳ نگاه کنید.

کافی برای ارزش‌یابی پایانی نیز داشته باشد. در گام پنجم طراحی آموزشی، دربارهٔ چگونگی اجرای ارزش‌یابی در پایان هر فعالیت هنری توضیح کافی داده شده است.^۱

معلم می‌تواند در صورت ضرورت، جمع‌بندی نظرها را – در حد یک سطر – روی کار ثبت کند؛ سپس، هریک از دانش‌آموزان کارهایشان را در پوشهٔ کار خود قرار دهند و نظر خود را در برگ فهرست فعالیت‌های هنری بنویسند.

۳- پوشهٔ کار فعالیت‌های هنری

«پوشهٔ کار، مجموعهٔ شواهد نظام‌دار و سازمان‌یافته‌ای از فعالیت‌های دانش‌آموزان است. معلم با استفاده از این شواهد بر سطح رشد دانش، مهارت و نگرش‌های آن‌ها نظارت دارد. دانش‌آموزان برای جمع‌آوری شواهد، انتخاب ملاک‌ها و قضاوت‌های ارزشی آن مشارکت دارند» (ایرج خوش‌خلق، ۱۳۸۲).

فواید پوشهٔ کار به شرح زیر است.

۱ دانش‌آموزان را به افرادی مستقل، فعال و مسئولیت‌پذیر تبدیل می‌کند.

۲ باعث بهبود انگیزهٔ یادگیری می‌شود.

۳ ابزاری مناسب برای نشان‌دادن فرایند یادگیری است.

۴ ابزاری برای سنجش انواع مهارت‌هاست.

۵ از طریق پرورش مهارت‌های فراشناختی^۲، نسبت به یادگیری هوشیاری ایجاد می‌کند؛

۶ مهارت‌های اجتماعی را پرورش می‌دهد.

۷ برای معلم و دانش‌آموزان فرصت‌های گفت و گو ایجاد می‌کند.

۸ سنجش را به آموزش پیوند می‌دهد.

۹ نیم‌رخ^۳ از توانایی‌های دانش‌آموز فراهم می‌آورد.

هریک از دانش‌آموزان از ابتدای سال، پوشه‌ای مناسب برای فعالیت‌های هنری خود تهیه می‌کند. معلم، نام و نام خانوادگی دانش‌آموز و نام کلاس او را روی این پوشه می‌نویسد و در داخل آن یک برگ فهرست فعالیت‌های هنری^۴ برای ثبت فعالیت‌ها قرار می‌دهد. در این برگه تاریخ، شمارهٔ ردیف و عنوان فعالیت، توضیح فعالیت انجام‌شده در هر جلسه و احساس و نظر دانش‌آموز در مورد فعالیت انجام‌شده، نوشته می‌شود. در پایهٔ اول، معلم می‌تواند شماره و تاریخ را روی تختهٔ کلاس بنویسد و از دانش‌آموزان

۱- به صفحهٔ ۲۸۹ نگاه کنید.

۲- مهارت‌های فراشناختی (meta Cognitive)، هوشیاری و آگاهی فرد نسبت به فرایند تفکر (شناخت و یادگیری) است.

۳- نیم‌رخ (Profile)؛ نمای کلی پدیده است.

۴- یک نمونه «فهرست فعالیت‌های هنری» ارائه‌شده است اما معلم می‌تواند بنابر شرایط کلاس خود، برگهٔ مناسبی تهیه کند.

بخواهد که عین آن را پشت کار خود بنویسند. او می‌تواند این کار را تا نیمه‌های سال تحصیلی که آن‌ها قادر خواهند بود شماره و تاریخ را بنویسند، انجام دهد. هم‌چنین، معلم می‌تواند با توجه به طرح درس سالیانه خود فهرست فعالیت‌های چند جلسه متوالی را تهیه و به تعداد دانش‌آموزان تکثیر کند و در اختیار آن‌ها قرار دهد. در پایان هر فعالیت هنری، هر دانش‌آموز فقط باید احساس و نظر خود را ثبت کند (عدد ۴ نشان‌دهنده بهترین احساس و یادگیری کامل است) اما در پایه‌های بالاتر دانش‌آموزان می‌توانند خود، همه قسمت‌های این فهرست را تکمیل کنند.

برای فعالیت‌هایی مثل تربیت شنوایی یا قصه و نمایش که محصولی عینی مانند نقاشی ندارند، تنها ثبت فعالیت کافی است و نمونه‌ای در پوشه کار اضافه نخواهد شد. برای بعضی از فعالیت‌های کاردستی که حجم دارند و در پوشه جا نمی‌گیرند، می‌توان از کیسه‌ای نایلونی، پاکت یا جعبه مناسب استفاده کرد. پشت هر برگه نقاشی یا کاردستی حتماً اسم دانش‌آموز، شماره کار و تاریخ انجام دادن آن نوشته شود. این محصولات هنری باید به ترتیب در پوشه کار قرار گیرند.

معلم می‌تواند به روش‌های گوناگون، دانش‌آموزان را به حفظ و نگهداری پوشه کار و محصولات هنری تشویق کند. پوشه کار علاوه بر این که دسترسی به فعالیت‌ها را برای ارزش‌یابی هر نیم‌سال و نوشتن کارنامه آسان می‌کند، هدف «توجه به حفظ آثار هنری و میراث فرهنگی» را نیز تحقق می‌بخشد.

فهرست فعالیت‌های هنری

نام و نام خانوادگی دبستان منطقه

تاریخ	ردیف	عنوان فعالیت	توضیح فعالیت انجام شده	احساس و نظر دانش آموز
	۱			
	۲			
	۳			
	۴			
	۵			
	۶			
	۷			
	۸			
	۹			
	۱۰			
	۱۱			

۴- برگه ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

برای هریک از رشته‌های هنری، علاوه بر ارزش‌یابی فرایند فعالیت‌های هنری و ارزش‌یابی پایانی هر جلسه که در پوشه کار ثبت می‌گردد، یک مقیاس درجه‌بندی^۱ تهیه می‌شود. مقیاس درجه‌بندی، شیوه نظام‌داری برای گزارش قضاوت‌های معلم درباره فعالیت‌هایی است که آن را مورد بررسی قرار می‌دهد.^۲ در مقیاس درجه‌بندی یا برگه ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری، در مقابل هر رشته هنری، تعدادی ویژگی، متناسب با اهداف این درس و در مقابل این ویژگی‌ها، یک مقیاس سه درجه‌ای (در حد انتظار، نزدیک به حد انتظار، نیاز به تلاش بیشتر دارد) نوشته شده است.

— در حد انتظار؛ یعنی، ویژگی مورد نظر به طور کامل در عملکرد یا محصول تولیدی دانش‌آموز وجود دارد.

— نزدیک به حد انتظار؛ یعنی، بخشی از ویژگی مورد نظر در عملکرد یا محصول تولیدی دانش‌آموز وجود دارد اما او برای ارائه کامل آن ویژگی در عملکرد یا محصول تولیدی خود، باید بیشتر فعالیت کند.

— نیاز به تلاش بیشتر دارد؛ یعنی، ویژگی مورد نظر در عملکرد یا محصول دانش‌آموز تقریباً وجود ندارد و لازم است او برای ایجاد این ویژگی در عملکرد یا محصول هنری خود، بیشتر تلاش کند.

برگه ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری را می‌توانید به این ترتیب بسازید:

۱ روی یک برگه کاغذ، همه ویژگی‌های مثبتی را که از یک اثر هنری انتظار دارید، بنویسید. این ویژگی‌ها با توجه به اهداف کلی درس هنر و محتوای فعالیت‌های یادگیری تعریف می‌شوند.

۲ ویژگی‌هایی را که به هم نزدیک‌اند، به یک ویژگی تبدیل کنید.

۳ ویژگی‌هایی را که در همه رشته‌ها مشترک‌اند، به بخش مهارت‌های فرایندی منتقل کنید.

۴ مواردی را که باقی می‌ماند، منظم کنید.

۵ در مقیاس درجه‌بندی، تعداد درجه‌ها می‌تواند تعریف شود. در صفحه ۳۰۵ مقیاس سه درجه‌ای مشاهده می‌شود.

۶ باید توجه کرد که ویژگی‌ها و درجه‌های تعریف‌شده در یک کلاس درس، برای همه دانش‌آموزان قابل اجرا و جمع‌بندی باشد و بتوان آن را در کارنامه ثبت کرد.

در هر نیم سال تحصیلی، برگه ارزش‌یابی دانش‌آموزان دست کم دو مرتبه تکمیل می‌شود؛ یک مرتبه در طول نیم سال تحصیلی و یک مرتبه در پایان آن.

۱- یک نمونه «مقیاس درجه‌بندی برای ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان در ص ۳۰۵ ارائه شده است اما معلم می‌تواند نمونه‌های دیگری

بسازد. یا می‌تواند با توجه به شناختی که از دانش‌آموزان خود پیدا می‌کند، به ارزش‌یابی آن‌ها اقدام کند.

۲- روش‌های اندازه‌گیری و ارزش‌یابی آموزشی، علی‌اکبر سیف، ویرایش دوم، صفحه ۲۹۵.

در مرتبه اول (که در طول نیم سال تحصیلی است) برگه با توجه به مشاهده معلم از فرایند فعالیت‌ها و تولید محصولات هنری دانش‌آموز تکمیل می‌شود. معلم می‌تواند در هر جلسه درس هنر، برگه تعدادی از دانش‌آموزان را تکمیل کند. به این ترتیب، در پایان یک نیم سال همه دانش‌آموزان کلاس، برگه تکمیل شده خواهند داشت.

معلم هم‌چنین می‌تواند با گذشت مدتی از سال تحصیلی، پس از آن که شناخت کاملی از هریک از دانش‌آموزان به دست آورد، برگه‌های آن‌ها را تکمیل کند.

در پایان نیم سال نیز از دانش‌آموزان بخواهد که پوشه کار خود را کامل کنند و همراه بیاورند. او می‌تواند با مشارکت دانش‌آموزان پوشه‌های کار را بررسی و برگه‌های ارزش‌یابی را دوباره کامل کند. در مورد فعالیت‌های تربیت‌شناویی، قصه و نمایش که محصول نهایی ندارند، با مراجعه به فهرست فعالیت‌ها و طرح چند سؤال کوتاه از دانش‌آموز، در مقیاس سه درجه‌ای ارزش‌یابی او علامت مناسب می‌گذارد. در مورد فعالیت‌های نقاشی و کاردستی که محصول دارند، از هریک از دانش‌آموزان می‌خواهد که بهترین کار خود را از پوشه انتخاب و برای ارزش‌یابی ارائه کنند. معلم پس از ارزش‌یابی این پنج بخش، قسمت ششم جدول را که به مهارت‌های فرایندی مربوط است، کامل می‌کند. این‌ها مهارت‌هایی هستند که در فرایند همه فعالیت‌های یادگیری به طور مشترک وجود دارند؛ به همین علت، در همه ساعت‌های درس هنر قابل مشاهده‌اند. معلم این قسمت را در طول یک نیم سال تحصیلی و با مشاهده رفتارها و فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، کامل می‌کند.

برگه ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

نام و نام خانوادگی دبستان منطقه

موضوع	ویژگی	درحد انتظار	نزدیک به حدانتظار	نیاز به تلاش بیشتر
۱- نقاشی	۱- نقاشی او جذاب است.			
	۲- نقاشی او پیام مورد نظر را می‌رساند.			
	۳- عناصر نقاشی او تنوع دارد.			
	۴- در نقاشی او تنوع رنگ دیده می‌شود.			
۲- کاردستی	۱- کاردستی او جذاب است.			
	۲- کاردستی او پیام مورد نظر را می‌رساند.			
	۳- مواد مصرفی او هماهنگی و تناسب دارند.			
	۴- موضوع کار او تازگی دارد.			
۳- تربیت شنوایی	۱- صداها را موجود در طبیعت را تشخیص می‌دهد.			
	۲- منبع تولید آن‌ها را تشخیص می‌دهد.			
	۳- صداها را زیبا را تشخیص می‌دهد.			
	۴- سرودها را با ریتم درست می‌خواند.			
۴- قصه	۱- قصه یا خاطره خود را به گونه‌ای جذاب ارائه می‌دهد.			
	۲- عواطف عناصر قصه را با رفتار کلامی نشان می‌دهد.			
	۳- عواطف عناصر قصه را با رفتار غیرکلامی نشان می‌دهد.			
	۴- به قصه و خاطره‌ای که سایرین تعریف می‌کنند، گوش می‌دهد.			
۵- نمایش	۱- بازی‌های نمایشی را به گونه‌ای جذاب ارائه می‌دهد.			
	۲- عواطف خود را در ارائه نمایش‌ها آشکار می‌کند.			
	۳- با حرکات تقلیدی، موضوع مورد نظر را نشان می‌دهد.			
	۴- شدت و تن صدای خود را متناسب با موضوع و موقعیت تنظیم می‌کند.			
۶- مهارت‌های فرایندی	۱- از انجام دادن فعالیت‌های هنری شاد و با نشاط است.			
	۲- در انجام دادن فعالیت‌های هنری، مشارکتی مسئولانه دارد.			
	۳- کار خود را برای سایرین توضیح می‌دهد.			
	۴- در بررسی و توصیف کار سایرین مشارکت می‌کند.			
	۵- برای انجام دادن فعالیت‌ها پیشگام است.			
	۶- در انجام دادن فعالیت‌ها با سایرین تعامل دارد.			
	۷- در مورد فعالیت‌ها فکر می‌کند.			
	۸- در فعالیت‌های خود، خلاقیت نشان می‌دهد.			
	۹- نظم و ترتیب و نظافت را رعایت می‌کند.			
	۱۰- به زیبایی خود و کارها و محیط اطرافش اهمیت می‌دهد.			

۵- تهیه کارنامه توصیفی^۱ درس هنر

همان طور که پیش از این گفتیم، در پایان هر نوبت تحصیلی، برای هر دانش آموز دو مرتبه برگه ارزشیابی فعالیت های هنری تکمیل می شود. این برگ در شش قسمت نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه، نمایش و مهارت های فرایندی تنظیم شده است. برای تهیه فرم کارنامه توصیفی، برگه های ارزشیابی را بررسی و جمع بندی کرده و نتیجه پیشرفت دانش آموز در هر قسمت را در کارنامه ثبت کنید. کارنامه توصیفی در صفحه بعد آمده است.

کارنامه توصیفی در سه برگ تهیه می شود؛ برگ اول همیشه در پرونده دانش آموز باقی می ماند؛ برگ دوم برای نیم سال اول و برگ سوم برای نیم سال دوم پس از کامل شدن و دریافت مهر و امضای مدیر مدرسه به همراه کارنامه به ولی دانش آموز داده می شود.

۱- کارنامه توصیفی به کارنامه اصلی هر دانش آموز پیوست می شود. تا زمانی که شکل کارنامه های رایانه ای جدید به دبستان ها ارسال نشده، لازم است معلمان گرامی در هر نیمسال یک لیست نمره هنر به دفتر مدرسه ارائه دهند.

کارنامه توصیفی درس هنر دوره ابتدایی

سازمان آموزش و پرورش استان :	ناحیه / منطقه :	سال تحصیلی :
کد مدرسه :	نام مدرسه :	شماره صفحه امتحانات :
نام :	نام خانوادگی :	پایه :
فرزند :	شماره شناسنامه :	تاریخ تولد :
		محل صدور :

نوبت دوم			نوبت اول			موضوع	ردیف
نیاز به تلاش بیشتر	نزدیک به حد انتظار	در حد انتظار	نیاز به تلاش بیشتر	نزدیک به حد انتظار	در حد انتظار		
						نقاشی	۱
						کاردستی	۲
						تربیت شنوایی	۳
						قصه	۴
						نمایش	۵
						مهارت های فرایندی	۶
<p>نظر معلم در نوبت اول :</p> <p>نام و امضای معلم</p> <p>مهر و امضای مدیر مدرسه</p>							
<p>نظر معلم در نوبت دوم :</p> <p>نام و امضای معلم</p> <p>مهر و امضای مدیر مدرسه</p>							

منابع

- ۱ سیف، علی اکبر؛ روش‌های اندازه‌گیری و ارزش‌یابی آموزشی، نشر دوران، چاپ سوم، تهران، ۱۳۷۸، صص ۳۲ و ۲۴۹.
- ۲ خوش‌خلق، ایرج؛ مجموعه مقالات اولین همایش ارزش‌یابی تحصیلی، تهران، ۱۳۸۲، ص ۱۴۴.

